అడవి శాంతి శ్రీ

[చరిత్రాత్మక నవలి]

1799

అడివి బాపిరాజు

C

అడవిశాంతిశ్రీ

[చరిత్రాత్మక నవల]

అడివి బాపిరాజు

శ్రీవేణీ పబ్లిషర్సు
మచిలీపట్టణము

ప్ర థ మ ము ద్ర ణ

1958

*

మూ ల్య ము :

రు. 4_00

*

త్రి వే ణీ ప్రె స్

మ చిలీపట్ట ణ ము

ఉపక్రమణిక

కన్నబెన్నా

మహాబలేశ్వర జటామకుటవినిర్గత సుందరీ! కన్నబెన్నా! పశ్చిమాద్రి తనయా! మలయ సానుజా! శీతలవాయుదేవ సహోదరీ, నీలనదీ! మృగమదము గదంబించే నీనీలనీరాలలో విజయపుర ఇక్ష్వాకు రాజాంతఃపుర వక్షోజ చందన చర్చలు కలసి కదలిపోతున్నవి.

ఏనాటి కాంతవు! యుగయుగాల నుండి నీవు గంభీరంగా ప్రవహిస్తున్నావు నవ్వు. గంగా సింధు యమునా బ్రహ్మపుత్రలు నీకు కడగొట్టు చెల్లెళ్లు. నీవూ,గోదావరి కవలపిల్లలు. నీవే జంబూనదివి. నీ ఇసుకలో బంగారు కణికలు, బంగారు రజను మిలమిల మెరసిపోయేది. ఈనాటికి నీ తీరాన స్వర్ణగిరి నిలిచి ఉండి. బంగారు గనులు నీ యొడ్డుల తలదాచుకొన్నవి. నీ గంభీరగర్భములో జగమెరుగని వజ్రాలు రత్నాలు నిదురిస్తున్నవి. నీది రత్నాలబొజ్జ.

కృష్ణవేణీ! నీలనదీ! ప్రేమమయీ! అనేకాంధ్ర సార్వభౌమ సహచరీ! ఆంధ్రాంగనా! నీవు నీలవపుషవై, లోకానికి నిత్యత్వాన్ని ఉపదేశిస్తూ ఉంటావు. నీవు నిర్మలాంగివై, నిత్యసృష్టిని లోకానికి పాటపాడి వినిపిస్తూ ఉంటావు. ప్రతియామినీ నీరవఘటికలలో నీ అక్క గోదావరితో హృదయ మార వాకోవాక్యాలు పలుకుతూ ఉంటావు. నీవు ఆంధ్రవసుంధరాసీల మేఖలవు.

గోదావరి ఏకావళి. మహానదీ తపతులు ఆయమ్మ బాహుపుళులు, నర్మద చెంపసరులు. కావేరీ వేగైలు ఆమెకు మంజీరాలు.

కృష్ణవేణీ! దివ్యసుందరీ! మనోహర నృత్యవిలాసినీ! నమో నమస్తే.

ఆంధ్రి

కొన్ని కోట్లకోట్ల సంవత్సరాల క్రిందట నువ్వు రూపెత్తి ఉంటావు ఆంధ్రదేవీ! ఆ దినాలలో, ఆవేడిలో, ఆ ఉబికిపోయే అగ్నికుండాలలో, ఆ మెట్టలలో, పల్లాలలో, ఆ ఉబ్బలిలో, ఆ మట్టల మహారణ్యాలలో ప్రయాణం చేసే సీబిడలు గోదావరీ కన్నబెన్నాది వాహినులు నీతోపాటే అవతరించిన సముద్రుణ్ణి చేరడానికి ఎంత ఆయాసపడిపోయినవో!

లక్షలు లక్షలు సంవత్సరాలు నీవు బాలగండాలుదాటి, చల్లబడిన వెనుక జంబూద్వీపపు టొడిలో ఆడుకొంటూ, ఉభయ సముద్రతీరాల ఇసుకలతో బొమ్మరిల్లు కట్టుకవేదానవు. ఆనాళ్ళలో నీవు శూన్యకటీరవు. ఆంధ్రభూమీ! ఇంకను లక్షల సంవత్సరాలు గడిచాయిసుమా! నీ నదులజడ్డులలో అడవులు

భూగర్భంలో ఇంకి బొగ్గుగనులవుతున్న ఘడియలవి. వికృతరూపాలతో వీర విహారంచేసే ఆ సరీసృపాలు నశించాయి. కొత్త జంతువులు క్రిములు, కీటకాలు ఉద్భవించాయి. ఆ దినాల్లోనే తమఃప్రధానుడైన మానిసి నీ అంకతలాన ఆడుకొన్నాడు. ఆ రెండుకాళ్ళ జంతువుకు ఏకొంచెమో మనస్సు ఉంది. అతడు రాత్రించరుడు, అతడు మాంసాశనుడు.

ఇంకా లక్షల సంవత్సరాలు గడిచినాయి. సాత్వికరాజసులైన అసురులు సముద్రతీరాల రాజ్యాలు ఏర్పరచుకొన్నారు. వారు పొడుగరులు, తెల్ల మేనలవారు, పైడివన్నె కేశపాశాలవారు. ఆర్షమూ అనార్షమూ అయిన భగవద్విచారము చేయగలవారు.

ఓ గోదావరీ, ఓ కృష్ణవేణీ! మీరు వీరప్రసవిణులు. సంస్కారప్రియులైన ఆ అసురసంతతులు మీతీరాల అనేక నగరాలు నిర్మించారు. వారినగరాలు జగత్ప్రసిద్ధి పొందినవి. వారు శివపూజాధురంధరులు. గోదావరీ కన్నబెన్నల వెన్నుదన్ని పుట్టిన సింధునదీ తీరాలలో ఎంతో నాగరికత వృద్ధిచేసుకొని, హిమాలయ లోయలనుండి దిగివచ్చిన ఆర్యజాతులవారివలన ఆ అసురులు ఓడిపోయారు. అంతట పశ్చిమ జంబూద్వీపం పొడుగునా వారు సముద్రయానం చేస్తూ, పశ్చిమసముద్రంలో లంక మొదలయిన దీవులలో కొందరు ఆగిపోగా, మిగిలినవారు ఇంకా దక్షిణానికి పోయి ఆ దిశాలలో ఇంకా పేరులేని కన్యాకాగ్రం చుట్టివచ్చారు. వారిలో కొందరు కావేరీముఖద్వారంలో ఆగిపోయారు. ఇంకా కొందరు ఉత్తరంగావచ్చి దక్షిణ పినాకిని ముఖద్వారంలో ఆగారు. ఇంకా కొందరు ఉత్తర పినాకిని కన్నబెన్నా గోదావరీ ముఖద్వారాలలో ఆగినారు దేవీ!

ఇంకా కొన్నివేల సంవత్సరాలు గడచినాయి. అసురుల అన్నదమ్ములైన ఆర్యులలో విభేదాలు పొడమి, ఆంధ్రు లనేవారు విడిపోయి మెట్టదారిని వింధ్యనుదాటి ఉత్తరకళింగం, అక్కడనుండి గోదావరీతీరం చేరుకొన్నారు. ఆంధ్రులలో కొందరు తెలుగునది తీరాన ఆగిపోయినారు. కొందరు గోదావరి తీరాన ఆగిపోయినారు. కొందరు కన్నబెన్నా తీరానకువచ్చి ఇదివరకే అచట వృద్ధిపొంది ఉన్న అసురులతో యుద్ధాలు సలపడం ప్రారంభించారు. ఆంధ్రరాజయిన విష్ణువునకు, అసురుడగు నికుంభునకు ఎంతకాలమో యుద్ధం జరిగింది. నికుంభాసురుడు హతుడైనాడు. ఆంధ్రవంశ్యులు ప్రభువులైనారు. ఓఆంధ్రవసుంధరా! అంత నీపైడి కడుపున ఆంధ్రబాల ఆవతరించింది.

చంద్రకళ

తల్లీ, ఆంధ్రవసుంధరా! నువ్వు చంద్రకళాదేవివి! యుగయుగాలనుండి అసురులకు చంద్రకళే దేవి. ఐసిస్, ఇష్తారతీ! ఈజానీ! ఈజిప్తులో, అసురదేశంలో (అస్సీరియా) సింధుతీరంలో చంద్రకళాదేవి తన జ్యోత్స్నను నుంచ

వాసాలలో బిడ్డలను ఓలలాడించి, వారి జీవితాలు అమృతమయాలు ఆనంద పులకితాలు చేసినది.

ఆంధ్రమాతా! నీరూపము స్నిగ్ధపూర్ణ కౌముదీస్వచ్ఛము. నీవామహస్తాన పుండరీకాలు శ్వేతకుముదాలు లీలాపుష్పాలై విలసిల్లుతున్నవి. నువ్వు త్రిభంగ మూర్తివి. నీ అమృత పయస్సులను గోదావరీ కృష్ణవేణ్ణా పినాకినీ నాగావళీ తెలి వాహ నదులలో ఆస్వాదిస్తున్నారు ఆంధ్రులు. భద్రాచల వేదాద్రులు నీ ఉత్తుంగ పయోధరాలు. నీవు సదాకోటి పత్రాల స్వర్ణపద్మాసీనవు.

ఆంధ్రదేవీ! నీ సౌందర్యముచూచి ముగ్ధుడై నీ అంకమైన శ్రీశైలమునందే వసించినాడు మల్లికార్జునుడు. ఆనందమయీ! అమృతమయీ! ఆంధ్రమాయీ! నువ్వు చంద్రకళాదేవివి అవడంచేత కళలన్నీ నీ పెదవులలో నీభ్రూయుగ్మంలో, నీహస్తాంగుళులలో వికసించుతున్నవి. నీ కంఠము మధురాతిమధుర గాంధర్వము! నీ దివ్యవాక్కు మహాకావ్యము "ఓ దివ్యసుందరీ! నీ తనయులు జగదేక సుందరులు. నీ సుతులు లోకారాధ్యులైన ప్రజ్ఞావంతులు. కత్తిపట్టినా గంటము పట్టినా కుంచె పట్టినా గొడ్డలిపట్టినా విల్లుపట్టినా విపంచి తాల్చినా నీ పుత్రుల ఎదుట నిలువగలిగినవారేరీ? వేదమాత నీతనయుల ముఖమందే వసిస్తూంది.

ఆంధ్రమాతా, భరతమాతకు అనుగుబిడ్డవు అపరాజితాదేవివి. అఖండ కీర్తి విహారదవు. ఓ ఆంధ్రదేవీ! నువ్వు తెలుగుతల్లివి, నీది తీయతీయని తెలుగు బాస. పూర్ణవర్ణమాలాశోభితయై వేదాన్నే మధురంగా పాడగలిగిన మంత్ర భాష. పరువధ్వనులు నీచే సారళ్యమాధుర్యాలు అలవరచుకొన్నవి. ఓ ఆంధ్ర మాతా! నీకుమారుడు ఆపస్తంబుడు, బ్రహ్మర్షి సుమా! అతడు అతని సోదరుడు బోధాయనుడు!

చంద్రకళాదేవి వయిన ఆంధ్రీ! శాతవాహనులు నీ అనుగు బిడ్డలు, శ్వేతతారాదేవి వయిన ఓ తెలుగుతల్లీ, సిద్ధ నాగార్జునుడు నీకు గారాపు బిడ్డడు. మాధ్యమికవాదం నీయం దుదయించి లోకాన్ని ఉద్ధరించింది. ఓ దివ్యసుందరీ! నీబాలికలయిన గౌతమీవాసిష్టదేవులు లోకైక సుందరులు. వారి బిడ్డలయిన శాతకర్ణి పులమావి చక్రవర్తులు ఆంధ్రతేజస్సును తారాపథాని కందించినారు. త్రిలోకమోహినులైన నీ యాడుపడుచుల అందానికి, అలంకారకౌశలం పూలకు తావిలా సహజంగా అబ్బింది. ప్రసాధన శిల్పంలో సర్వస్త్రీజగత్తుకు వారిది ఆచార్యపీఠం.

ఆంధ్రదేవీ! నీ యనుగుకూతుళ్ళు పురుషులతో సమానంగా విద్యలూ, వీరవ్యవసాయ దీక్షలూ, లలితకళా కౌశలమూ నేర్చిన వీరసతులూ, వీరమాతలు.

ఆనందమూర్తీ! ఆంధ్రమూర్తీ! నీ కన్నులలో లోకాల వెలిగించువెలుగు, నీ నవ్వులో దేశాల తేలించు ఆనందము, నీ నడకలో సీమసీమల నాగరీకాలు దిద్దే ఒయ్యారమూ.

ఆంధ్రీ! నీవు కలువకంటివి, చిలుకల కొలికివి, తేనెవా తెఱిదానవు, తీగ చేతులదానవు, పూబంతి గుబ్బెతవు, నీ నుదుట వెన్నెలవెలుగులు, నీనోట కోకిలాలాపాలు, నువ్వు కులుకు మిటారివి, కటారి కత్తివి.

ఆంధ్రీ! నీ బిడ్డలు నిన్ను ప్రేమింతురు. నిన్ను పూజింతురు, నీ ఎదపై ప్రాలుదురు. నీకై తమసర్వమూ అర్పింతురు.

తెలుగుతల్లీ! నీకు ఏటికోళ్లు.

ప్రథమభాగం

౧

విజయపురం

అడవి బ్రహ్మదత్తప్రభువు ఉత్తమకవి, ఉత్తమ సేనాపతి, ఉత్తమ రాజనీతి విశారదుడు. అతనికి కవిత్వావేశం కలిగితే ఆంధ్రప్రాకృతంలో, దేవభాషలో అనర్గళంగా గాథలు, కావ్యాలు సృష్టిస్తాడు. అటువంటి సమయాల్లో అతడు తన రాజనీతిని సేనాపతిత్వాన్ని మరచిపోతాడు.

అడవి బ్రహ్మదత్తప్రభువు ఆపస్తంబ సూత్రుడు, కృష్ణయజుర్వేద శాఖాధ్యాయి, విశ్వామిత్ర అఘమర్షణ దేవగాతత్రయార్షేయ సాంఖ్యాయనస గోత్రజుడు. బ్రహ్మదత్తుని తండ్రి ధనకమహారాజ అడవి ప్రిబల మహాసేనాపతి, దేవదత్తాభిధానుడు. బ్రహ్మదత్తప్రభువు తల్లి భరద్వాజ గోత్రోద్భవ, పల్లవ బుద్ధి చంద్రప్రభువు తనయ. సాంఖ్యాయనసగోత్రము కౌశిక గోత్రోద్భవము.

ఆంధ్ర శాతవాహనులు కౌశిక గోత్రోద్భవులు. విశ్వామిత్రసంతతివారు. కాబట్టే వారు తమతో సంబంధాలు చేయుటకని భారద్వాజులను వాసిష్ఠులను కాశ్యపులను మౌద్గల్యులను హారితసులను కుటుంబాలుగా కృష్ణాగోదావరీ తీరాలకు తీసుకొనివచ్చినారు. వారందరు మహాంధ్రులైనారు.

కౌశికులలో రానురాను రెండు వంశాలు ఎక్కువ ప్రాముఖ్యము సంపాదించుకొన్నవి. ఒక వంశము ఆ కాలంలోనే కృష్ణవేణుల ఎగువను అడవులు నిండియున్న శ్రీపర్వత ప్రాంతాల ఆశ్రమాలు ఏర్పరచి, ఆటవిక ప్రభువుల లోబరచుకొని, ఆర్యనాగరికత వారి కలవరచి, క్షత్రియత్వమిచ్చినారు. కొందరికి శూద్రత్వ మిచ్చినారు. ఆటవికులలో మంత్రవేత్తలకు వైశ్యత్వమిచ్చినారు. వారిదేశము ధనకదేశము, వారు ధనకులైనారు. వారు చక్రవర్తులగు సాతవాహనులతో విడివడ్డవారు అన్నగుర్తుగా సాంఖ్యాయనసగోత్రం తీసుకొన్నారు.

ఈ కౌశిక గోత్రికులు విశ్వామిత్ర వంశంనుండి నూటిగా వచ్చినవారు. తమ వంశఋషి దర్శించిన గాయత్రి మంత్రమునవున్న సాంఖ్యాయనస గోత్రమును వారు గ్రహించిరి. అడవిని సస్యక్షేత్రములంగా, బహుజనాకీర్ణంగా చేసినారు గనుక ఈ సాంఖ్యాయనులకు అడవివారు అను బిరుదనామం వచ్చింది. ఆ అడవి ఫలభూమి అవడంవల్లను అక్కడ అనేక బంగారుగనులు రత్నాలగనులు ఉండడంవల్లను, అది ధనకదేశం అయింది. వీరే కృష్ణాతీరంలో ధనకటక నగరం నిర్మించారు.

శ్రీపర్వతము వీరి పర్వతము. కృష్ణవేణి ప్రవహించే ఆలోయ అడవి వారిది. వారు ఆసీమకంఠకు బుషులు, ప్రభువులు. ఈ అడవిసామ్రాయ్యనసులే విజయపురము నిర్మించారు. వీరే శ్రీశైలమునందు మల్లికార్జున దేవుని ప్రతిష్ఠించినారు.

శాతవాహన సామ్రాజ్యము స్థాపించిన ప్రథమార్య బుషి కౌశికగోత్రోద్భవుడైన దీపకర్ణి కుమారుడు శాతవాహనుడు. ఆ శాతవాహనులు విజృంభించి తమ ప్రథమాంధ్ర ముఖ్యపట్టణమైన శ్రీకాకుళము వదలి సామ్రాయ్యనులు శుభప్రదము కావించిన శ్రీ పర్వతానికి దిగువ వారు నిర్మించిన ధాన్య కటక మహానగరమును, ధరణికోరికవీడ ముఖ్యనగరం చేసుకొన్నారు. ఆ భూమి బంగారు పంటలు పండేది. కాబట్టి ఆనగరం ధాన్యకటకనగరం అన్న పేరు పొందింది.

శాతవాహన సామ్రాజ్యము విజృంభించిన కొలది అడవి సామ్రాయ్యనుల ప్రాబల్యము తగ్గి, శాతవాహనులకు వారు సామంతులై ధనకటకాన్ని శాతవాహనుల కర్పించినారు.

శాతవాహనులలో శ్రీముఖుడు పాటలీపుత్రపురం రాజధానిగా మగధ రాజ్యమూ, సగ భూమండలము సార్వభౌముడై పాలిన సుశర్మ కాణ్వాయన చక్రవర్తిని ఓడించి, తాను ఆంధ్రదేశానికే కాకుండా సర్వభూమండలానికి చక్రవర్తి అయి మగధసింహాసనం ఎక్కినాడు.

సూర్యచంద్రుల సంతతివారై కృతయుగ కాలంనుంచి మనుష్యానంద రూపులైన చక్రవర్తులు సకలభూమండలం ఏలుతూ ఉండేవారు. ప్రథమంలో ఇక్ష్వాకు వంశస్థులు అయోధ్యలో చక్రవర్తి సింహాసనం స్థాపించారు. అలా కృత త్రేతాయుగాలు గడిచిపోయినాయి. ఆ వెనుక కురువంశజులు హస్తినాపురంలో ద్వాపర యుగంలో చక్రవర్తి సింహాసనం నెలకొల్పినారు. అభిమన్యు సుతుడు పరీక్షిత్తు తర్వాత జనమేజయుడు మొదలయిన చక్రవర్తులకు బిమ్మట చక్రవర్తిత్వం శిశునాగవంశజులయిన మహాపద్మనందులకు సంక్రమించినది. వారు పాటలీపుత్రంలో చక్రవర్తి సింహాసనం స్థాపించారు. నందుల నాశనం చేసి మౌర్యులూ, వారిని నాశనంచేసి శృంగులూ, వారిని నాశనంచేసి కాణ్వాయనులూ వరుసగా చక్రవర్తులయ్యారు.

ఈ మధ్య రెండు పర్యాయాలు కౌశాంబిలో ఉదయనుని కాలంలో చక్రవర్తిత్వం ఉదయనుడు, ఆయన కుమారుడు నరవాహనదత్తుడు అనుభవించారు. కాని సింహాసనం పాటలీపుత్రపురంలోనే ఉండిపోయినది.

కాణ్వాయనుల నుక్కడగించి శ్రీముఖశాతవాహనుడు జంబూద్వీప చక్రవర్తి అయిన వెనుక, ఆంధ్రక్షత్రియులలో గుప్తవంశంవారు శాతవాహనులకు రాజప్రతినిధులుగా ఉండి శాతవాహన సామ్రాజ్యం విచ్ఛిన్నం కాగానే స్వాతంత్ర్యం వహించి ఉత్తర భారతీయ చక్రవర్తులయ్యారు.

ఇప్పుడు శాతవాహన చక్రవర్తి యజ్ఞశ్రీశాతకర్ణి రాజ్యం చేస్తూ ఉన్నారు. అడవిస్కంధ విశాఖాయనక బ్రహ్మదత్తప్రభువు తండ్రి ప్రియబల దేవదత్తుడు తపస్సుచేసుకొనుటకు శ్రీశైలక్షేత్రాటవులకు వెడలిపోయినాడు. తల్లి భారద్వాజసియైన నాగసిరిదేవి కుమారునకు వివాహము కాగానే తానూ భర్తగారి యాశ్రమమునకు తాపసిగా పోవ సంకల్పించుకొని విజయపురమునందే ఆగిపోయినది.

"నాయనా! మీ తండ్రిగారు కోరికోరి విసుగెత్తిపోయి, చివరికి వారి కోరిక నెరవేరకపండగనే, తపస్సుకు వెళ్ళిపోయినారు. ఎక్కడ ఉన్నదయ్యా మా కోడలు?"

"మీ కోడలా అమ్మా, నాకేమి తెలియును? నేను గాథలు పాడుతూ కలలుకంటాను, యుద్ధంచేస్తూ కలలు కంటాను, రాజసభలో కూర్చుని కలలు కంటాను. కలలు కనేవానికి పెళ్ళి ఎందుకు?"

"కలలు కనడం అందరికీ సామాన్యమే. అందరూ పెళ్ళిళ్లు చేసికొనడం మానివేశారా?"

"అందరూ కలలు కంటారు. అయితే నన్ను తారసిల్లే స్వప్నాలు అవేవో చిత్రంగా ఉంటాయి."

"చిత్రంగా కలలుకాంచేవాళ్లు పెళ్ళిళ్ళు చేసుకోరా?"

"అదికాదమ్మా! కలలకు పెళ్ళికి సంబంధం ఉందనికాదు, నా విషయంలో కొన్ని చిత్ర విచిత్ర భావాలు నన్ను పాదివికొని ఉన్నాయి. వానికీ నాపెళ్ళికీ సంబంధం ఉంది."

"ఇదేమి చిత్రమైనవాడవయ్యా! ఎక్కడి మనుష్యుడివి నాయనా?" అడవిబ్రహ్మదత్త ప్రభువుకు ఇరువది ఒకటవ సంవత్సరము వచ్చింది. "గృహస్థుపైగాని ధనకసింహాసనం ఎక్కడకు నాయనా!" అని తండ్రి ఆదేశించడంవల్ల బ్రహ్మదత్తునికి ఇంకా రాజ్యాభిషేకం జరుగలేదు. ధనకరాజ్యానికి ముఖ్యనగరం గుణాడ్యపురం.

స్కంధవిశాఖాయనక బ్రహ్మదత్తుడు ఏదో ఆవేదన పడుతున్నట్లు మహా సామంతులు చూచినారు. అతని తండ్రి మహారాజు శాంతిమూలునికి మహా మంత్రి, మహాసేనాపతి, మహాదండనాయకుడు. ఆ ప్రియబలదేవదత్తప్రభువు శ్రీశైలం వెళ్ళిపోగానే తానే ఇక్ష్వాకు మహారాజునకు మహామంత్రి, మహా సేనాపతి, మహాతలవరి, మహాదండనాయకుడు కావలసి వచ్చింది.

శాతవాహనులకు మహాతలవరియై, మహాదండ నాయకుడై, తాతగారు ధనకవిజయశ్రీ ప్రభువు తన చిన్నతనంలో తనకు విద్యగరపుతూ "నాయనా! మాతాతగారినుండి విన్న శాతవాహన గాథలు జగదద్భుతములు. శాతవాహన సామ్రాజ్యము తూర్పుతీరంనుండి, పడమటి తీరానికి వ్యాపించి ఉండేది" అన్నారు.

"ఆ సిరిని దాయాదులనూ, సామంతులనూ అయిన మనం సర్వదా కాపాడాలి"[1] అన్నారు.

నాగార్జునదేవుడు విజయపురంలో నూటపది సంవత్సరాలు ఏమీ ఆరోగ్యం చెడకుండా, కృష్ణవేణికి ప్రక్కనున్న శ్రీపర్వతాశ్రమంలో ఉన్నారు. చిన్న తనంనుంచీ దేశాలు తిరిగి ఇక్కడే తపస్సుచేసి ఇక్కడే మహాసంఘారామం స్థాపించి పార్వతీయ సంప్రదాయం నెలకొల్పినారు. ఆ సంఘారామ పర్వతం ప్రక్కనే విజయపురం కలిసింది. ఆ బోధిసత్వుని పేరనే ఆ పర్వతాలకు నాగార్జున పర్వతాలు అనిపేరు వచ్చింది.

తన తాతగారు శ్రీ నాగార్జునదేవుడు శివుని అవతారమని బోధించినారు. మల్లికార్జునుడే నాగార్జునుడని వారు చెప్పుచుండేవారు. బౌద్ధులు వారిని బుద్ధావతారమంటారు. ఆ పరమ మహర్షి తనకు గురువులైనారు.

ఎందుకు తనకీ ఆవేదన? తాను ధనకరాజ్యంలో ధర్మం నాలుగుపాదాల నడిచేటట్లు చూస్తున్నాడు. ఇక్ష్వాకురాజ్యంలో బందిపోటులు లేవు. పంటలు పండుతున్నాయి. ధర్మం నాలుగు పాదాలా నడుస్తున్నది. తక్కిన సామంత దేశాలు సుభిక్షంగానే ఉన్నాయి. అయినా దేశంలో ఏదో అశాంతి, ఏదో ఆవేదన నిండిపోయింది. వేడిగాలులతో నిండి ఊపిరాడని వేసవికాలంలా ఉన్నది.

బ్రహ్మదత్తుడు ఉదయం లేస్తాడు, స్నానాదికాలు నిర్వహించి, సంధ్యావందనం అర్పించి, అగ్నిహోత్రార్చన నెరవేర్చి, స్కందజపమాచరించి, రాజభవనంలోనికి వచ్చి ఒక ముహూర్తకాలం రాచకార్యాలు నిర్వహించుకొని సభనుండి లేస్తాడు. వెంటనే ఉత్తమాజానేయ మధివసించి అనుచరుల గూడి నగర సంచారం చేసి రెండుయామాలు వ్యూహాకమునుపే కోటలోనికి వేంచేస్తాడు. మరల స్నానాదికాలు నిర్వహించి మాధ్యాహ్నికసంధ్యావందనం చేసి మహాబుషులు, పండితులు, చుట్టాలూ, భిక్షకులూ తన పంక్తిని భుజింపగా భోజనం నిర్వహించి అందరి సెలవు అందుకొని, తాను రెండు విషుడియలు విశ్రమిస్తాడు. ఆ రెండు విషుడియలు భగవంతుని ధ్యానముచేస్తూ ఉంటాడు.

అక్కడనుండి ఆ ప్రభువు పండితులతో, బుషులతో, భిక్షకులతో విద్యావ్యాసంగము చేస్తారు. కవులు తమ రచనలను వినిపిస్తారు. ఈ పండిత గోష్ఠి అర్ధయామము జరుగుతుంది. బ్రహ్మదత్తప్రభువు తనకు తోచిన పారితోషికాలు పండితులు మొదలయినవారి కర్పించి సభచాలిస్తాడు.

అచటనుండి మరల రాజసభ జరుగుతుంది. తనకడపు వచ్చిన అన్ని నేర విచారణలు ఆయన పండితుల సహాయంతో సలిపి, తీర్పులుచెప్పి అక్కడనుండి అనేక రాజవ్యవహారాలు సమాలోచిస్తాడు; లేకపోతే మహారాజు శాంతిమూలుని

కోటకు వెడతాడు. మహారాజు అపుడు మంత్రి దండనాయకులతో కలసి మంత్రాలోచన సభ జరుపుతాడు.

ఎక్కడెక్కడ పంటలు పండలేదో, ఎక్కడెక్కడ ప్రజలకు సహాయము కావలసియున్నదో చర్చించి, ఈ విధముగా చేయవలెనని నిర్ణయించి, తాను లోనికి వెళ్ళిపోతాడు. బ్రహ్మదత్తప్రభువు మరల సంధ్యావందనము చేయును. జపతపాలు అయిన వెనుక ప్రభువు నూత్నవిషయాలు శాస్త్రాలు చదువుకుంటాడు. భోజనాలవుతాయి. కొంతకాలానికి ప్రభువు తన శయన మందిరానకు వెళ్ళిపోవును.

దేశం అంతా సుభిక్షమై ఉన్నప్పుడు, దేశంలో ధర్మం ఆనందనాట్యం చేస్తున్నప్పుడు, రాజులు నూతనాలయాలు, చైత్యాలు, గుహలు, నూత్న రాజపథాలు, సత్రములు, వైద్యశాలలు నిర్మిస్తారు. ఇప్పుడు ఆంధ్ర మహాసామ్రాజ్యములో యజ్ఞశ్రీ తన పూర్వీకులనాటి ధర్మం నిర్వహిస్తున్నాడు.

అడవిబ్రహ్మదత్తప్రభువునకు నిద్రపట్టదు. ఆయన ఆలోచిస్తూ తన శయన మందిర ప్రాంగణానకువచ్చి, అచ్చటనుండి మెట్లమీదుగా పూలతోట లోనికి దిగి, ఆ తోటలో ఇటునటు నడయాడుతూ, గాథలు పాడుకుంటూ, రామాయణాది మహాకావ్యాలనుండి శ్లోకాలు చదువుకుంటూ ఏవిటో ఆలోచిస్తూ చివరకు రెండుయామాలయిన వెనుక భగవంతుని ప్రార్థించి శయన తల్పం చేరుతాడు.

3

విజయపురం ఒక మహానగరం. ఈ నగరం చుట్టూ ఎత్తయిన కొండలున్నాయి. కొండలపైకి ఒక్కొక్కదారి ఉంది. ఈ మహానగరానికి తూర్పుగా ఉన్న కొండలలో ఒకచోట కొంత ఎతు తక్కువ ప్రదేశం ఉంది. అక్కడికి ఒక రాజపథం నిర్మించారు. అక్కడే ఒక పెద్దకోటగోడ, నాలుగు పెద్ద బురుజులు ఉన్నాయి. తక్కిన కొండలపైన అక్కడక్కడ బురుజులుమాత్రం ఉన్నాయి. ఈమహానగరానికి నిమ్నమైన రెండులోయలున్నాయి. నగరంలో నూరు మహాసౌధాలున్నవి. అన్నిచోటలనుంటి నీటితో నిండి ఉంటాయి జానూకులు. కృష్ణబెడువరకు రెండులోయలలోను నగరం ఉన్నది. నగరం మధ్యనుంచి రెండు పెద్దరాజవీధులు కృష్ణబెడుకు వెడతాయి. నగరం చుట్టిఉన్న ఉత్తుంగగిరులపైన పడిన వాన నగరం మధ్యనుంచి ప్రవహించి, రెండు వాగులై వస్తుంది. రెండు వాగులు రెండు లోయలగుండాపోయి కృష్ణలో కలుస్తాయి. వాన వచ్చినప్పుడు తప్ప ఈ వాగులలో నీరుండదు. ఈ రెండు వాగులకు నగరానికి దక్షిణంగా ఒక పెద్ద చెరువు నిర్మించారు నగర ప్రభువులు. ఆ చెరువునుండి అనేకమైన కాలువలు భూమిలో నిర్మించినారు. నగరమంతట ఉన్న తోటలకు, కేళీకూళులకు, క్రీడావనాలకు, సంఘారామాలకు ఆ కాలువలగుండా నీరు

వస్తుంది. ఈకాలువల నిర్మాణం వాస్తుశాస్త్రజ్ఞులు అద్భుతంగా నిర్వహించారు. భూమిలో లోతుగా కాల్వలు త్రవ్వినారు. ఆ కాలువలలో గట్టిరాళ్ళు దిమ్మిస చేసిరి. ఆ రాళ్ళపైన చిన్నకాలువగా గాంధారించిన గట్టిరాళ్ళను వరుసగా పేర్చిరి. ఆ రాళ్ళపైన గాంధారించిన రాళ్ళను బోర్లింపగా, వానిమధ్య నలు పలకల గొట్టము ఏర్పడినది. ఆపైన రాళ్ళతో నింపి కాలువ పూడ్చి సాధారణ భూమిని చేతురు.

విజయపుర మనగా ఆరామనగరమని ఆకాలంలో పేరు మ్రోగి పోయింది. ఆమహానగరంలో ఫలవృక్షముల తోటలు, తోటలమధ్య భవనములు ఉన్నవి. రాజవీథుల కీవలావల మనుష్యపథములు, వానికి ప్రక్కగా ఫల పుష్ప వృక్షములున్నవి. నీలవర్ణములైన పర్వతాలపైనుండి క్రిందికి చూచినచో నగరమంతయు దివ్యవనవాటికవలె దర్శనమిచ్చును. దేవతలుకూడ ఆకాశ సంచా రముమాని ఈ దివ్యనగరము చూడవత్తురట.

విజయపుర మహాచైత్యం జగత్ప్రసిద్ధము. కాబట్టి దేశదేశాలనుండి బౌద్ధ భిక్షువులు విజయపురమునకువచ్చి అక్కడ నివాసాలు ఏర్పాటు చేసుకొన్నారు. ధాన్యకటక మహాచైత్యంలోవలె విజయపుర మహాచైత్యంలోనూ తథాగతుని దివ్యధాతువు నిక్షిప్తమైనదట. విజయపురంలో ఎన్ని సంప్రదాయాలవారో సంఘారామాల నిర్మించుకొని ఉన్నారు. కాబట్టే జంబూద్వీపం అన్నిమూలల నుండి బౌద్ధ భిక్షువులు ధాన్యకటకంతోపాటు విజయపురం కూడా దర్శించి పోతూ ఉంటారు.

సింహళ భిక్షువులు నగరానికి వాయవ్యాన ఉన్న శ్రీపర్వతంమీద సంఘారామాలు, చైత్యాలు నిర్మించుకొన్నారు. ఆ పర్వతం మీద ఇంకో చిన్న నగరం వెలిసింది. (ఈదినాలలో శ్రీపర్వతానికి నల్లరాళ్ళబోడు అని పేరు.)

అడవిప్రియ బలదేవదత్తప్రభువు ఇక్ష్వాకులకు దండనాయకుడు, మహా తలవరి. విజయపుర పరిపాలకుడు ఇక్ష్వాకు మహాప్రభువు పల్లవభోగానికి, నాగ మహావిషయమునకు మహారాజై శాతవాహనులకు మహాసామంతుడుగా పేరు పొందినాడు. దేవదత్తుని అనంతరమందు అడవి ధనకవంశజుడు స్కందవిశాఖా యనక బ్రహ్మదత్తప్రభువు విజయపుర నగరపాలనాధికారం వహించగానే శ్రీశ్రీ శాంతిమూల మహారాజు బ్రహ్మదత్తునికి వీరఖడ్గము ప్రసాదించినారు.

బ్రహ్మదత్తప్రభువా ఖడ్గము ధరించి తన ఉత్తమాజానేయ మధి వసించి ఆ ఫాల్గుణ శుద్ధ విదియ ఉదయాన రెండవముహూర్త ప్రారంభంలో మహారాజు కోటగోపురం కడకు సపరివారుడై వెళ్ళినాడు. బ్రహ్మదత్తునిచూడ గానే గోపురద్వార పాలకులు దళపతులు వీర నమస్కారాలిడినారు. బ్రహ్మ దత్తుడు తిన్నగా కక్ష్యాంతరాలు దాటుచు మహాసభాభవనం ఎదుట గోపురం కడ తనవారువం చిగి లోనికిపాదచారియై వెళ్ళినాడు. అక్కడ దళపతులు,

రక్షకులు బ్రహ్మదత్తునికి వంగి నమస్కారాలుచేసి సగౌరవంగా లోనికి "ఇటు ఇటు దేవా!" అని దారిచూపినారు.

బ్రహ్మదత్తప్రభువు మహాసభామందిరం ప్రవేశించినాడు. సభలోని వారందరులేచి ప్రభువునకు నమస్కారా లర్పించారు. బ్రహ్మదత్తుడు ప్రతి నమస్కారాలిస్తూ సింహాసన విష్టరికకు కుడివైపున చిన్నపాలరాతి విష్టర్దికపై అధివసించినాడు. సభ్యులందరు ఆసీనులైరి. ఇంతలో తొమ్మిదిశంఖాలు, మూడు కాహళాలు, మూడు విజయభేరులు వైతాళికుల జయజయధ్వానాలు వినవచ్చినవి. విప్రాశీర్వాదాలు, బౌద్ధభిక్షుకాశీర్వాదాలు వినబడుతూన్నవి. బ్రహ్మదత్తుడు, తక్కిన సభ్యులు ఒక్కమ్మడి నిలబడినారు. సభాభవనానికి మహారాజు ప్రవేశించే సింహద్వారంలోంచి పండిత భిక్షుకాది పరివేష్టితుడై, వైతాళికులు బిరుదాలుపాడ మహారాజు విజయంచేసిరి.

"జయ జయ జయ శ్రీ ఇక్ష్వాకువంశ చూడామణీ! జయ జయ మహా తలవర, మహాసేనాపతి, మహాదండనాయక! జయ జయ ఆంధ్రశాతవాహన సార్వభౌమ ప్రసాదాత్త సింహాసన! జయ జయ! విరోధి మత్తగజకుంభవిదారణ పంచాననా! జయజయ! వాసిష్టీపుత్ర శ్రీ శాంతిమూల మహారాజా! జయ జయ జయ!" అని విజయధ్వానాలు మిన్ను ముట్టినాయి. ఇక్ష్వాకు శాంతి మూల మహారాజు సింహాసనం అధివసించారు.

శాంతిమూల మహారాజుది బొద్దయిన విగ్రహం. తప్తకాంచనవర్ణుడు. మహావీరుడు. ధనువుపై గుప్పెడు పొడవుండును. వెడద వక్షము. కోలమోము. గుప్పెడు మీసాలతో గంభీరమైన వదనము, విశాలఫాలముగల శుద్ధసత్త్వుడా మహారాజు.

3

శాంతిమూల మహారాజు సింహాసనం అధిష్టించగా సభ్యులంతా కూర్చున్నారు.

మహారాజు: బ్రహ్మదత్తప్రభూ! చక్రవర్తి ధాన్యకటకానికి ససైన్యంగా రమ్మని, శాత్రవులు శాతవాహనులపై దండెత్తుతున్నారని వేగు వచ్చిందికదా! మీరు సన్నాహంలో ఉన్నారు కదా?

బ్రహ్మ: చిత్తం మహాప్రభూ! పూంగిరాష్ట్ర ప్రభువులనూ వేంగి వారిని ససైన్యంగా వచ్చి కలుసుకోమని వార్త పంపించగలవాడను. ఈలోగా మన సైన్యం అంతా సిద్ధం చేయగలను.

మహారాజు: బ్రహ్మదత్తప్రభూ! మీకు బ్రహ్మదత్త బిరుదము, తమ తండ్రిగారికి దేవదత్త బిరుదము ఊరికేరాలేదు. మీ ఆలోచన మాకు అవశ్యం ఆచరణీయము. శ్రీ యజ్ఞశ్రీ చక్రవర్తి వృద్ధులైనారు. సామ్రాజ్యంలో

ఎక్కడి ప్రభువులక్కడ స్వాతంత్ర్యం వహించాలని కాబోలు మహారాజ బిరుదాలు వహిస్తున్నారు. ఈనాడు ఈ హీనమతులపల్ల మనభారం అధికమవుతున్నది.

బ్రహ్మ: మహాప్రభూ! తాము నాయంచున్న ప్రేమచే అలా సెలవిస్తున్నారు. నేను తమకు ఆలోచన చెప్పగలవాణ్ణి కాను. ఈనాడు తాము కదా శాతవాహన సామ్రాజ్యం నిలబెట్టుతున్నది! ఒకనాడు ఇక్ష్వాకు వంశం సకల జగత్తును ఏలింది. హిమాచలంనుంచి గౌతమివరకూ కోసలదేశం రెక్కలుచాచి ఉండేది. మహాప్రభూ! మొదటినుండీ తమ వంశీయులు ధర్మాన్ని రక్షిస్తూనే ఉన్నారు.

మహారాజు: ప్రభూ! ఆ ఇక్ష్వాకుల ప్రతిష్టే ఇప్పుడు మాకు ఆవేదన కారణమయింది.

బ్రహ్మదత్తు: మహాప్రభూ! ఇప్పుడు సర్వదేశాలలోని పరిస్థితీ ఆవేదన కారణమవుతున్నది. ధర్మరక్షణకొరకు యుద్ధాలు తప్పవు. బుద్ధదేవుడు లోకంలో యుద్ధాలు లేకుండా చేయాలని ప్రయత్నం చేశారు. కాని మానవ ప్రకృతిని ఎవరు మారుస్తారు? మానవుడుకూడా ఒక్కొక్కప్పుడు ద్విపాద పశువు అయిపోతాడు.

సభ పూర్తిఅయ్యేవరకూ మహారాజు శాంతిమూలుడూ, దండనాయకుడూ, సేనాపతీ అయిన బ్రహ్మదత్తుడూ ఏవేవో మాట్లాడుతునే ఉన్నారు. సభలోని వారు కదలరాదు, మాట్లాడరాదు. అయితే ఎందుకు మహాప్రభువు ఒడ్డోలగమున్నారో తెలియలేదు. సభ్యులందరు మహారాజు ఆజ్ఞలకు, ఆలోచనకు ఎదురు చూస్తూఉండిరి.

మహారాజు కొన్ని విషుడియలు బ్రహ్మదత్తులతో మాట్లాడుచుండిరి. ఆ వెనుక బ్రహ్మదత్తప్రభువు సభ్యుల కనుగొని "మహారాజులవారు ససైన్యంగా ధాన్యకటకపురం వెడుతున్నారు. శ్రీ సార్వభౌములు యజ్ఞశ్రీ మహారాజు గోరడంచే అలావెళ్ళవలసి వచ్చింది. మహారాజులవారితో నేను సేనాపతిగా వెడుతున్నాను. ఈలోగా రాజప్రతినిధిగా యువరాజులవారుంటారు. పూంగీయ రాష్ట్రపతి స్కందశ్రీ ప్రభువు యువరాజులవారికి బాసటగా విజయపురంలో రాజ్యం చూస్తూ ఉంటారు" అని తెలిపినాడు.

యువరాజులైన శ్రీవీరపురుషదత్తప్రభువు ఆనందార్హాతుల ఆశ్రమంలో ధర్మగిరి విహారంలోనే చదువుకొంటున్నారు. ఆ ప్రభువున్ను ధర్మగిరి దిగి మహాసభకు వేంచేసినారు. వారికి పదునెనిమిది సంవత్సరాలు. వారు శ్రీశాంతిమూల మహారాజు సింహాసనమునకు ఎడమచేతివైపున యువరాజ సింహాసనం అధివసించి ఉన్నారు. బ్రహ్మదత్తప్రభువు మహారాజు భావాలు తెలియజేయగానే యువరాజు వీరపురుషదత్తప్రభువు లేచి తండ్రిగారి పాదాల వ్రాలి "మహాప్రభూ! నాకున్ను తమసేనతో రావడానికి అనుజ్ఞ ఇవ్వాలని ప్రార్థిస్తున్నాను" అని

కోరినారు. మహారాజు చిరునవ్వుతో కుమారుని లేవనెత్తి ఆర్ద్రసింహాసనాన కూర్చుండబెట్టుకొన్నారు.

మహారాజు కుమారుణ్ణిచూచి "ప్రభూ! మీరు తప్పక రావలసిందే. కాని, మీరు ముఖ్యంగా ఉజ్జయిని వెళ్ళవలసి ఉన్నది. ఇక్కడ వసంతోత్సవాలు అయినగాని మేము కదలము. రుద్రసేన మహారాజు మిమ్ము చూడాలనీ, మిమ్ము తమ హృదయానికి అదుముకోవాలనీ రాయబారము పంపినారు. మీరు మా ప్రతినిధులుగా పదివేల సైన్యం తీసుకొని ఉజ్జయిని వెళ్ళాలి" అని చిరునవ్వు మోమును వెలిగింప పలికినారు. వసంతోత్సవాలు ఫాల్గుణశుద్ధ పంచమి నుండి పూర్ణిమ వరకు జరుగుతవి. ఇంక రెండుదినాలే ఉన్నది.

శాంతిమూల మహారాజు మాటలు ఎప్పుడూ గంభీరంగా ఉంటాయి. యుద్ధంలో ఎంత శుద్ధసత్వంగో విజృంభిస్తారో తదితర సమయాలలో అంత శాంతమూర్తిగా ప్రత్యక్షమౌతారు. దేవదత్తబిరుదాంకితుడూ, ఉత్తమబ్రాహ్మణుడూ, సాంఖ్యాయనసగోత్రీకుడూ, ధాన్యకటకానికి తూర్పునఉన్న ధనక రాష్ట్రాధిపుడు, ధనకవంశజుడు అయిన అడవిప్రియుల దేవదత్తప్రభువూ, శాంతిమూలమహారాజు సహాధ్యాయులు. శాంతిమూల మహారాజునకు నలుబది అయిదు సంవత్సరాలున్నవి. ఆయన విశాలఫాలంలో ప్రజాప్రియత్వం అమృతకాంతి మయమై ప్రజ్వలిస్తూ ఉంటుంది.

తండ్రి మాటలు యువరాజ శ్రీవీరపురుషదత్తప్రభువునకు ఆర్ద్రంకాలేదు. ఎందుకు తాను ఉజ్జయిని పోవాలి? రుద్రసేన మహారాజు తన్ను చూడాలని కోరడంలో ఉద్దేశం ఏమిటి? వీరపురుషదత్తప్రభువు అంతకన్న ఆలోచింప దలచుకొనలేదు. మాతరిగోత్రజ అయిన మహారాణి తనతల్లి సారసికాదేవితో తానీవిషయం మాట్లాడి, తన గురువు ఆచార్య ఆనందులవారి సెలవుపొంది, ససైన్యంగా ఉజ్జయిని వెళ్ళవలసి ఉంది. ఈ ఆలోచనలతో తన ప్రాణస్నేహితుడైన బ్రహ్మదత్తప్రభువువైపు చూచినాడు యువరాజు. ఆసేనాపతి చిరునవ్వుతో "ప్రభూ! నేను మహారంపెట్టి సేనను సిద్ధంచేసి, సేనాపతిని నియమించి తమకు వార్త పంపుతాను" అని పలికినాడు.

సభ్యులెవ్వరికీ మాళవమహారాజు శ్రీవీరపురుషదత్తప్రభువును తమ కడకు రాయబారిగా ఎందుకు పంపుమని కోరినారో అర్థంకాలేదు. మహారాజు సాభిప్రాయంగా బ్రహ్మదత్తప్రభువువైపు చూడగానే అచ్చట ఆధివసించి యున్న పండితులులేచి శ్రీశాంతిమూల మహారాజును, వీరపురుషదత్తప్రభువును, ధర్మప్రభువైన సేనాపతి స్కందవిశాఖాయనక ప్రభువును, ఇక్ష్వాకులను, రాజకుటుంబాలను, సర్వలోకాన్ని ఆశీర్వదించారు. అందరులేచి తథాస్తనిరి. మహారాజు సింహాసనంనుండి లేచి యువకుడైన స్కందవిశాఖప్రభువు భుజంపై కుడిచేయివేసి, యువరాజు వీరపురుషదత్తుని మహారాజ ప్రాసాదానికి రమ్మనికోరి వారిరువురితో వెడలిపోయినారు.

బ్రహ్మదత్తప్రభువుది సుందరమైన విగ్రహం. ఆ ప్రభువు ధనుఃప్రమాణము (ఈనాడు ఆరడుగులు) కంటె ఒక అంగుష్టము ఎక్కువ పొడుగువాడు. పెద్దతల, విశాలస్కంధము, ఏనుగుల మూపురాలవంటి భుజాలు, గొండగరియవంటి వక్షం, మధ్యమమైన కోలమోమూ, గోమూర్ధకటీ, తీర్చిన కనుబొమలు, ఎత్తైన నాసికామూలం, గరుడచంపకనాసికల సంశ్లేషమైన ముక్కు, సమానమయిన ఉత్తరాధరోష్ఠాలు, కమలకల్మల చిబుకమూ, లంబకర్ణాలు, పోతపోసిన కంచు కంఠము, సమమైన చెంపలు, స్నిగ్ధఫాలం వీనితో వెలిగిపోతూఉండే ఆతడు వేదవేదాంగ పారంగతుడు, బ్రహ్మజ్ఞుడు. కనుకనే ఆప్రభువును బ్రహ్మదత్తుడనే వారు.

విశాఖాయనకప్రభువు నడక సింహపు నడక. మాట గంభీరము. పైశాచీ ప్రాకృతపాలీసమ్మిశ్రితమైన ఆంధ్రభాషలో అనర్గళధారగా కావ్యసృష్టి చేస్తాడు. ఆ కావ్యాలు వీణపై ఆతడు పాడుతూంటే రాళ్లు కరిగిపోతాయని ప్రజలు చెప్పుకుంటారు. విశాఖాయనకప్రభువు శాంతిమూల మహారాజుతో కలిసి కళ్యంతరాలుదాటి, మహారాజ ప్రాసాదాంతర్గతి సభామందిరం చేరాడు. మహారాజు విశాఖాయనప్రభువును ఆచట నిలిపి, దౌవారికులు బారి చూపుతూ ఉండగా పరిచారికలు కొలుస్తూఉండగా యువరాజుతో కలిసి లోనికి వెళ్ళిపోయినారు.

మహారాజు వెళ్ళిపోగానే బ్రహ్మదత్తప్రభువు మందిరం మధ్యనున్న సింహాసనానికి కొంచెం దూరంగా ఉత్తర కుడ్యం ప్రక్కనఉన్న ఆసనంపై అధివసించినాడు. ఆ మందిరము సంపూర్ణాలంకారయుతమై కుబేరభవనాన్ని మించిఉంది. గోడలన్నీ చిత్రాలతో నిండిఉన్నాయి. అయినా ఆభవనంలో అతిత్వమేమీలేదు. మహారాజు బ్రాహ్మణ భక్తి కలవాడు. అగ్నిష్టోమ మాచరించిన క్రతుకర్త, ఉత్తమ బ్రాహ్మణ క్షత్రియుడు. బ్రహ్మదత్తుడు ఆమందిరంలో ఒంటిగా కూర్చుండి, ఏవేవో ఆలోచించుకొంటూ ఉన్నాడు. ప్రజలు భగవత్స్వరూపులు, రాజు ధర్మస్వరూపులు, ఋషులు పుణ్యస్వరూపులు. ఇంక బౌద్ధభిక్షువులు కర్మానుష్ఠాన స్వరూపులా?

ఇంతలో కొందరు చెలులు కూడరా ఒక సఖియ భుజంపై చేయివైచి, పదియారేళ్ళ జవ్వని ఒకర్తె ఆ సభామందిరంలోనికి గంభీరంగా నడుస్తూ వచ్చింది ఆ యువతి మందిరంలోకి రాగానే బ్రహ్మదత్తుడు లేచి నిలబడినాడు. ఆమె బ్రహదత్త ప్రభువును చూచింది. ఆమెను బ్రహ్మదత్తుడు చూచి తలవాల్చుకొన్నాడు. ఆయమ సౌందర్యము అనన్యము. అతని సౌందర్యము అద్భుతము. ఆమె తెల్లబోయి ఆగిపోయినది. వెంటవచ్చే సఖివైపు ఎవరు వీరు అన్నట్లుగా చూచింది. ఆమె ఆమందిరంలోనే ఉండవలసినదని మహారాజు ఆజ్ఞ.

ఎవరు ఈ బాలిక? ఇంత దివ్యసౌందర్య సమన్విత, ఎవరు ఈ బాలిక! ఇంత వర్ణాతీత ఎవరు! అని అడనిబ్రహ్మదత్తప్రభువు అనుకున్నాడు.

ఎవరు ఈయన? అని ఆ బాలిక అనుకొన్నది. అక్కడ ఉండుటా, వెళ్లిపోవుటా? మహారాజు నన్నిచట ఉండుమనిరికదా, ఈ ప్రదేశం స్త్రీజన సంచార యోగ్యమని మహారాజు ఎరుగరా?

ఇంతలో ప్రతీహారివచ్చి, నిలువబడిఉన్న స్కందవిశాఖానుజ ప్రభువు వారివద్దకువంగి చేతులు జోడించి, "ప్రభూ! మహారాజకుమారి! మహారాజుల వారు వేంచేస్తున్నారు" అని మనవిచేసుకున్నాడు.

'ప్రభూ!' అని హృదయంలో ప్రశ్నించుకొన్నది బాలిక. 'మహారాజ కుమారి! ఏమి శాంతిశ్రీ రాజకుమారియా' అనుకొన్నాడు బ్రహ్మదత్తుడు. ఈమె సౌందర్యము దేశాలలో రాష్ట్రాలలో కథలుగా చెప్పుకుంటారు. ఈమెను తనకీయవలసిందని ముసికనగరప్రభువు పులమావి రాయబారము పంపినాడు.

ఇంతలో మహారాజు లోనికి వచ్చినారు. "అదేమి, నిలుచునే ఉన్నారు బ్రహ్మదత్తప్రభూ! తల్లీ! నిలుచునే ఉంటివేమమ్మా!" అని మహారాజు చిరునవ్వుతో ఇరువురినీ పలుకరించి, ఆసనంపై ఆధివసించి, ఎడంప్రక్క ఆసనంపై బ్రహ్మదత్తప్రభువునీ, కుడిప్రక్క ఆసనంపై ఆ బాలికనూ కూర్చుండ నియమించారు.

వారిరువురు ఉపవిష్టులైన పిమ్మట మహారాజు : బ్రహ్మదత్తప్రభూ! మా అమ్మాయి యీ బాలిక. శాంతిశ్రీకుమారి. చిన్నతనాన్నుంచీ బుద్ధదేవునిపై మహాభక్తి. ఆచార్య ఆనందదేవుల శిష్యురాలు. ఈమెకు ఆర్షధర్మపరిచయం లేదు సంగీతాది విద్యలూ రావు. తాము ఈ బిడ్డకు గురువులు కావాలని కోరడానికే మాతోకూడా తీసుకొని వచ్చినాము.

బ్రహ్మదత్తుడు ఆశ్చర్యమంది, తానీ బాలికకు గురుత్వం చేయుటా! అని అక్కజం పడినాడు.

మహారాజు : తల్లీ! ఈ ప్రభువు ధనకవంశోత్తముక్షాత్రులను. మహా పండితులు.

శాంతిశ్రీ : మహాప్రభూ! నేను అన్నీ విన్నాను.

సిగ్గు ఏమీ ఎరుగని శిశువువలె ప్రత్యుత్తరం ఇచ్చింది. ఈమె కంఠము అమృతపూర్ణమనుకొన్నాడు బ్రహ్మదత్తుడు.

మహారాజు : అవును తల్లీ! బ్రహ్మదత్తప్రభువునుగూర్చి వివరించివారెవ్వరు!

బ్రహ్మ : భర్తృదారిక విద్య విషయం...

మహారాజు: బ్రహ్మదత్తప్రభూ! మేము బాగా ఆలోచించాము. భర్తృదారిక చదువునుగూర్చి మహారాణుల కోరికపైకే తమ్ము మేము కోరుట.

బ్రహ్మదత్తుడు: మహాప్రసాదము.

బ్రహ్మదత్తుడు శాంతిమూల మహారాజు సెలవంది తనకోటకు వెడలిపోయినాడు.

"ఆంధ్ర శాతవాహన చక్రవర్తులు కొన్నివందల సంవత్సరాలనుంచీ రాజ్యం చేస్తున్నారు. వారు ధాన్యకటకం రాజధానిగా, కురవ, చోళవాడి, హిరణ్యరాష్ట్రం, కర్ణరాష్ట్ర, ముండరాష్ట్ర, వేంగిరాష్ట్ర, పూంగీరాష్ట్ర, కర్మరాష్ట్ర, ధనకరాష్ట్ర, దక్షిణకళింగాది ఆంధ్రరాష్ట్రాలనూ, కుంతల, అశ్మక, మూలక, అపరాంతక, మాళవ, మధ్యకళింగాది ఇతరదేశాలను పాలిస్తూండిరి. మగధ చక్రవర్తి సింహాసనం ఎక్కిరి. నేపాళం జయించిరి. యవ, సువర్ణ, క్రౌంచ, ప్లక్షాది ద్వీపాలలో శాతవాహన వంశంవారు రాజ్యాలు స్థాపించారు. అలాంటిది నేడు, శాతవాహన సామ్రాజ్యము ముక్కలైపోతుంది అని భయంగా ఉంది. యజ్ఞశ్రీ శాతవాహన చక్రవర్తి దేశదేశాల సైన్యాలను ఆహ్వానించిరి. కప్పాలు అందుకొని వాజిమేయం చేసినచక్రవర్తి నేడు వృద్ధులయ్యారు. వారికి ఇక్ష్వాకుప్రభువులంటే ఉన్న నమ్మకం ఎవరికిలా లేదు. అందుకని మహారాజును ససైన్యంగా రావలసిందని ఆహ్వానం పంపినారు. కుసుమలతాదేవి చక్రవర్తి కోమరిత అయినందున మహారాజులవారిని త్వరలో ధాన్యకటకం వెళ్ళవలసిందిగా కోరుతున్నారు. ఇదీ రహస్యం" అని బ్రహ్మదత్తప్రభువు భోజన సమయంలో తన తల్లికి నివేదించారు.

"అవునుతండ్రీ! అయితే చక్రవర్తి మహారాజులవారిని ఏమి కోరుతారు? రాజ్యం రక్షించవలసిందనీ, తమ కొమార్తలు యువరాజులవారైన శ్రీవిజయ శాతవాహనప్రభువును తమతదనంతరం సింహాసనం ఎక్కించి సహాయం చెయ్యవలసిందనీ కోరుతారు. అంతేనా?"

"నిజం అమ్మగారూ!"

"విజయశ్రీప్రభువు విషయంలో భయపడడానికి కారణం?"

"ఆ ప్రభువు చక్రవర్తివలె బుద్ధిబలం కలవారు కారు. అమిత స్త్రీలోలుపులు."

"కావచ్చు. అంతమాత్రాన భయమెందుకు?"

"విజయశ్రీ ప్రభువుకు ఏబది పిల్ల్లైన ఉన్నాయి. వారి పెద్ద కుమారుడు చంద్రశ్రీప్రభువుకు ముగ్గురు భార్యలు, నలుబది మంది..."

"ఇంతకూ..."

"ఇంతకూ వీరి దాయాది పులమావిప్రభువు నక్కజిత్తులవాడు. చంద్రశ్రీకి కొమరులు పుట్టని పులమావిప్రభువుకు తెలుసు అమ్మగారూ!"

అడవిస్కంద విశాఖానుకప్రభువు తల్లిగారితో ఇష్టాగోష్టి మాట్లాడి ఆలోచనామందిరానకు వెళ్ళినాడు.

ఆమధుమాసంలో, ఆరాత్రి మూడంతస్తుల మేడపైన ఉప్పరిగమీద చల్లగాలి వీస్తున్నది. ఆగాలిలో ఏవో మధురమనోహర మత్తతలు రంగరింపై ఉన్నాయి. తాను ఆబాలికకు చదువు చెప్పాలని ఆగాలులన్నవి. తన క్రీడావనంలో మల్లిక, మాలతి, మాధవి విరిసి మలయపవనాలకు మరీ మత్తతలు చేకూర్చినాయి.

తన రాష్ట్రము మళ్ళీ ఇంకొకసారి చూస్తాడు ప్రభువు. ధనకవంశ్యులు మొదటినుండి శాతవాహనులకు నమ్మకమైన సామంతులు. వారు గురుదత్తపురం (నేటి గురజాల) రాజధానిగా ధనకరాష్ట్రం రాజ్యం చేస్తూ ఉండిరి. ఇక్ష్వాకులు తమతోపాటు ఒకనాడు ప్రతీపాలపురంలో సామంతులు. ముండకాది, పార్వతీయుల టక్కు అణగించి తమరాజ్యమును స్థిరంచేయుడని అవతారపురుషుడైన శ్రీముఖ శాతవాహన మహారాజు కోరడంచేత ఇక్ష్వాకుమహారాజు విజయపురం నిర్మించి ఈ పార్వతీయరాజ్యం ఏర్పరచారు. ధనకకుటుంబంలోని తమపూర్వీకులందరిని చక్రవర్తి అటవీరాష్ట్రమైన కురవదేశాన్ని ఓడించి రాజ్యం సుస్థిరంచేయవలసిందన్నారు. అందుకనే తమ వంశంవారికి అటవిధనకప్రభువు అని పేరు వచ్చింది. తనకు ఈ పురాతన చరిత్రాలోచన లెందుకు? మహారాజు తన బిడ్డకు నన్ను చదువు చెప్పమన్న మాత్రాన ఈఆలోచనలు కలగడం ఏమిటి? చదువు చెప్పడానికి కుబుంబ చరిత్రలకూ సంబంధం ఏమిటి? బ్రహ్మదత్తుడు ఆధివసించియున్న మంచముపైనుండి లేచెను.

ఆబాలిక సౌందర్యము మానవాతీతం. ఆమె బౌద్ధధర్మాభిరత. ఆమె వదనమువందు శాంతతేజస్సు వికసించి ఉన్నది. ఆమోము శారదా పూర్ణిమశాడు ఆకాశంలా ఉన్నది. అంత అందము మనుష్యులలో ఉండుట విచిత్రమే. ఆ బాలిక వికసించి లోకాన్ని దివ్యసుగభిళాలతో నింపడం అద్భుత సంఘటనే! మహారాణి సారసికాదేవి సౌందర్యం నిరుపమానం. మహారాజూ అందకాడే. కాని ఈ అతిలోకసౌందర్యం ఎక్కడనుండి వచ్చింది రాజకుమారికి?

బ్రహ్మదత్తప్రభువు ఉప్పరిగనుండి తనతోటలోనికి దిగినాడు. తోటలో ఏమో పరిశీలించువానివలె ప్రతి పూలమృక్షమును ఆయన చూస్తున్నాడు. ఎందుకీ మల్లియలు, చంపకాలు? ఎందుకీ పూలు? ఇవి చక్కని పండుకైనా ఈయలేవు. మామిడిపూవు సువాసన గలది. నీటిచుక్కకన్న చిన్నపూవు. అయినా చంద్రబింబమంతటి పండునుకూడా మనుష్యునికి అర్పిస్తుంది. తామరపూవు చంద్రబింబమంత ఉండికూడా ఫలాన్ని ఇవ్వలేదే! ఎందుకీ పుష్పాలు? జంబుపుష్పము చిన్నది. అయినా దాని నల్లని ఫలం మధురమైనది.

శాంతిశ్రీ రాజకుమారి లోకైకసుందరి. ఆమె అద్భుత సౌందర్యము దక్షిణాపథమంతేగాక ఉత్తరాపథమందును ప్రసిద్ధి పొందినది. ఆ బాలికను వైజయంతీ మహారాజు కొమరుడు యువరాజు చూటుకులచంద్రుడు విష్ణుస్కంద శాతకర్ణి ప్రభువు వివాహం చేసుకోవాలని ఉవ్విళ్ళూరి పోతున్నాడు. యజ్ఞశ్రీ శాతవాహన సార్వభౌముని తమ్ముని మనుమడైన పులమావి ప్రభువు శాంతిశ్రీ అందము విని ఆమెకోసం మరులుకొని విరహతాపం పడుతున్నాడు. మగధలో ఉన్న గుప్తమహారాజులుకూడా ఈ బాలికను వాంఛించారు. అపరాంతకపతి అభీరకులార్ణవ చంద్రుడున్నూ, పిష్టపుర ప్రభువు కౌశికీపుత్ర ఈశ్వరసేన మహారాజు శాంతిశ్రీ అందమువిని ఆబాలిక తనకు మహారాణి కావాలని వాంఛిస్తున్నాడు.

ఆ బాలికకు తాను జగదద్భుత సుందరినని మాత్రం తెలియదు. ఆమెకు తన అందాన్నిగూర్చి విచారణ చేసుకొనేబుద్ధే కలుగలేదు. చెలికత్తెలుచెప్పుతూ ఉంటారు మహారాజు బాలికకు. స్త్రీలకూ, పురుషులకూ ఒక విషయం వినగానే అది చెప్పడం వారి ప్రకృతి. అదిమార్పులతో వినిపించడం వికృతియైన ప్రకృతి. ఆ విషయాన్ని కవిత్వంలా చెప్పడం అద్భుతప్రకృతి.

మహారాణుల శుద్ధాంతాలలో అనేకం వినబడుతాయి. ద్వారపాలికలు, పారిపార్శ్వికలు, దాసీలు మహారాజు హర్మ్యంలో అనేకం వింటారు. అక్కడ ఉండే కంచుకులు, ద్వారపాలకులు, చారులు ఏవో చెప్పుకుంటారు. ఇవన్నీ రాజకుమారికలకు, రాణులకు తెలుస్తాయి. అలాగే శాంతిశ్రీ రాజకుమారికకు ఎందరో యువరాజులు, మహారాజులు పరోక్షంగా తన్ను భార్యగా వాంఛించి రాయబారాలు పంపుతున్నారని తెలిసింది.

రాజకుమారిక అందంవంటి అందం ఒక్కొక్కశకానికి ఒకసారి రెండు సార్లుమాత్రం ప్రత్యక్షమౌతుంది.

రాజకుమారుడు వీరపురుషదత్తుడు చాల అందమైనవాడు. ఆతడు శాంతిశ్రీ అన్న. వీరిరువురు కవలలులా ఉంటారు. శాంతిశ్రీ అందానికి ఒక వీసపాలులో వీసపాలు తక్కువ రాజకుమార వీరపురుషదత్తుని అందము.

వీరిరువురి తల్లి మాఠరిగోత్రజ అయిన సారసికాదేవి. శ్రీమాఠరి సారసికాదేవి, శాంతిశ్రీ అడ్డాల శిశువుగా ఉన్నప్పటినుంచీ దృష్టికొడుతుందనే భయంచేత ఇతరుల కంటబడనిచ్చేదికాదు. తాను తేరిపార చూచుటకే భయపడేది.

సారసికాదేవి బౌద్ధధర్మ పరాయణులైన కళింగాంధ్ర ప్రభువుల ఆడుబడుచు. పిష్టపురం రాజధానిగా ఈ మాఠరీ గోత్రజులైన మహారాజులు శాతవాహనులకు ముఖ్యసామంతులై రాజ్యంచేస్తూ ఉండిరి. వారి ఆడబడుచు సార

సికాదేవి. బుద్ధదేవునియందు పరమభక్తితో మాతర గోత్రజుడు శుభశ్రీ మహారాజు నూరేండ్లక్రిందట బుద్ధగయనుండి ఒత బోధివృక్షశాఖ ఉత్సవాలతో పవిత్ర స్వర్ణపాత్రలో సప్తమృత్తికలు కలిపి ఫల్గుణినదీ జలాభిషేకం చేస్తూ కొనిపచ్చి పిష్ఠపురంలో మహాసంఘారామం ప్రక్కను మహాచైత్యానికి తూర్పుగా పవిత్రవితర్దికమధ్యను పాదుకొల్పినాడు.

ఈలాంటి శాఖే పూజ్యశ్రీ సంఘమిత్ర భిక్కుని శ్రీమహేంద్ర భిక్కులు తామ్రపర్ణి ద్వీపంలో నెలకొల్పినారు. ఆనాటినుండి పిష్ఠపురానికి పాద బౌద్ధమనీ, పాదగయ అనీ పేరు వచ్చింది.

మాతరీ ప్రజలకు శాతవాహనులంటే అమితభక్తి. తరువాత శాతవాహనులు బౌద్ధధర్మము పరిత్యజించినా మాతరీ ప్రభువులుమాత్రం ఆధర్మము పరిత్యజించలేదు. వారు ధాన్యకటక మహాచైత్యము, కంటకశైల మహాచైత్యము, ప్రతిపాలపుర చైత్యము సిద్ధనాగార్జున ప్రతిష్ఠాపిత మహాచైత్యము దర్శిస్తూ ఉండిరి. వారికీ, శాతవాహనులకూ, ఇక్ష్వాకులకూ ఎన్నేని సంబంధాలు ఉండేవి.

సారసికాదేవి బుద్ధధర్మపరాయణ. శాంతిమూల మహారాజు పట్టమహిషి. ఆమె బుద్ధభక్తి విషయంలో మహారాజు ఏవిధమైన అభ్యంతరమూ పెట్టలేదు. ఆమె బౌద్ధధర్మాభిరతియై కొమరుని, కొమరితను తన గురువైన ఆనందార్యాతుల పాదాలకడ చదువుకై అప్పగించింది.

మహారాజు శాంతిమూల మహాప్రభువు ఆర్యధర్మ పరాయణుడు. గౌతమ పుత్ర శ్రీ శాతకర్ణి చక్రవర్తి కాలంనుంచీ ఇక్ష్వాకులు ఆర్య ధర్మాభిరతులయ్యారు. శాంతిమూలుడు ఉత్తమ బ్రాహ్మణుడై అగ్నిష్టోమంకూడా చేశాడు. అయినా కరుణాత్మకుడైన ఆ మహాప్రభువు సర్వధర్మ రతులను సమానప్రేమతో చూసేవాడు.

ఆనందార్యాతులు నాగార్జున బోధిసత్వుల శిష్యులు. ఆర్యసంఘ సంప్రదాయ, దిఘు, మజ్జిమనికాయ పారంగతుడు, పంచమాతులుక మహాస్థాన పరుడు, యోగీంద్రుడు.

శాంతిశ్రీకి చిన్నతనాన్నుంచీ అహింస, అష్టమూర్తులు అంటే నమ్మకం. అవి ఆచరిస్తేనేగాని మనుష్యునకు గతిలేదని ఆమె చిన్ని హృదయానికి నమ్మకం. మాటలు వచ్చినప్పటినుంచి ఆబాలిక ఒక్క పరుషవాక్యం అయినా పలికి ఎరుగదు. "వెఱ్ఱిబాగుల తల్లి!" అని మహారాజులున్నూ, మహారాణియు అనుకునేవారు. బుద్ధపూజలు, చైత్య నిర్మాణాలు ఆటలలో, నంద సుందరీ గాథలు మహాభిష్క్రమణ గాథలు వింటూ ఉండేది.

తండ్రి ఆర్య సంప్రదాయంగా జపతపాలు, గార్హస్థ్యాగ్న్యర్చన నిత్యమూ జరుపుతూ ఉండేవారు. తమ పూర్వీకుడు అవతారమూర్తి అయిన రామచంద్రుని

ఆయన సర్వదా పూజించేవారు. పూర్వఇక్ష్వాకుల మహోత్తమస్థితి, వారితపస్సు వారిశక్తి, వారి దిగ్విజయ ప్రతిభ శాంతిమూలునికి పులకలు కలిగించేవి.

కొమరిత శాంతిశ్రీ ఎవ్వరితో వాదించేదికాదు. మేనత్తలు ఇద్దరూ ఇక్ష్వాకుల ఆడబడుచులు అయినందుకు అన్నగారి రాజ్యభక్తి వారికీ అబ్బింది. ఆయినా వారికేగాని, శాంతిమూల మహారాజుకుగాని, బౌద్ధధర్మమన్న అయిష్టమేమీ లేదు. ఆనందులవారు ఆరు సంవత్సరాల క్రిందటనే పమ్మ్రగ్రామంనుంచి పవిత్రప్రదేశమైన నాగార్జున దేవ పవిత్రమైన విజయపురం విచ్చేసినారు.

శాంతిశ్రీకి బౌద్ధధర్మాభిరతులైన పిష్ఠపురాధీశులు మేనమామలు. మాతరియైన తల్లి పోలిక తెచ్చుకున్నది. తండ్రి తన్ను ఆ దండనాయకుడైన, స్కంద విశాఖాయనక ప్రభువుచెంత భగవద్గీత, రామాయణము, ఉపనిషత్తులు, బ్రహ్మసూత్రములు చదువుకొమ్మని వంతనే ఆమె ఆశ్చర్యమందినది. తనకును, ఆ ఆర్షధర్మగ్రంథాలకు సంబంధమేమి? తనకు గురువుకాబోవు ఆ మహాపురుషుడు ఆంత యువకుడే! వారు తనకు గురువు లగుట ఏమి? తండ్రిగారి ఉద్దేశమేమి?

బ్రహ్మజ్ఞాన సంపన్నులు, ఉత్తమ బ్రాహ్మణులు, సాంఖ్యాయనసగోత్రజులయిన ప్రియబలదేవదత్తప్రభువు ఖ్యాతి ఆమె విన్నది. బౌద్ధభిక్షూచార్యులకు, దేవదత్తప్రభువులకు జరిగిన వాదోపవాదాలు, అందులో దేవదత్తుడు వాదమునందు అప్రతిమానుడై ఆచార్యుల నందరిని ఓడించిన సంగతీ తన గురువులు ఆనందులవారు తన కుపదేశించారు. దేవదత్తప్రభువు తనయులు బ్రహ్మదత్తప్రభువులు. పండితలోకము ఆయనకు బ్రహ్మదత్త బిరుదం ఇచ్చేనట. తండ్రితో సమమైన విద్యావంతులు. తండ్రికన్న మించిన జ్ఞానమూ ఉపజ్ఞా కలవారు. యుద్ధంలో తన తండ్రికి కుడిచేయి. బ్రహ్మదత్తప్రభువు నెదిరించగల మేటి ఈ జంబూద్వీపంలోనే లేరంటారు. ఎంత శాంత తేజస్సు! అంత చిన్నవారయ్యీ ఆప్రభువు విద్యలో అంత వృద్ధులట. ఆప్రభువును తనకు గురువుగా చేయుటలో జనకుల ఉద్దేశ మేమి?

శాంతిశ్రీ తన మందిరంలో ఆలోచించుకొనుచు కూర్చున్నది. ఆమె మేనత్త పూంగీయ మహారాణి కొమరిత శాంతశ్రీ కుమారి స్నేహితురాలిని చూడటానికి వచ్చింది.

"ఏమమ్మా శాంతిశ్రీ వదినా! ఏమిటి ఆలోచిస్తున్నావు."

"ఏమీ ఆలోచనలేదు. మహారాజు నాకో నూతన గురువును ఏర్పాటు చేశారు."

"వాసవదత్తకు ఉదయనుని ఏర్పాటు చేసినారా?" పూంగీయ శాంతశ్రీ చిరునవ్వు నవ్వింది.

"అంటే నీభావం?" ఆమె చిన్న బిడ్డలా ఆప్రశ్న వేసింది. "ఏముంది భావం? ఏదో బృహత్కథ జ్ఞాపకం వచ్చింది."

"నేను ఆర్షధర్మం అభ్యసించలేదని మహారాజు..."

"అవును, వాసవదత్తా అంతే వదినా. ఆమెకు వీణపాట అంటే వల్ల మాలిన ఇష్టం. మాళవంలో ఉన్న గురువులంతా నేర్పారట. కాని ఇంకా నేర్చుకోవలసిన సంగీత మహావిద్య చాలా ఉందట. అది నేర్పడానికి ఉదయన మహారాజు ఒక్కడేనట సకల ధరాతలంలోనూ ఉన్నది. అందుకని మాయా హస్తివ్యాజాన ఉదయనుని చండమహాకాళుడు అనే చండసేన మహారాజు బంధించి ఉజ్జయినికి కొనివచ్చి కొమరితకు గురువును చేసినాడు."

"నేను బృహత్కథ ఎరుగను శాంతా! మీ అమ్మగారు క్షేమంగా ఉన్నారా?"

"బ్రహ్మదత్త ప్రభువులు నీకు గురువులు కాబోతున్నారని మా అమ్మ గారే చెప్పినారు."

"నువ్వు వచ్చి ఒక పక్షం దినాలయినది కాదూ, ఇక్కడకు ఇంతవరకు రాలేదేమి?"

"మామయ్యగారిని చూచాము, అత్తయ్య గార్లను చూచినాము. నువ్వు అక్కడ లేకపోయావు. అలా మూడు పర్యాయాలయినది."

"నేను ఈ మధ్య ఆనందార్హాతులకడకు పాఠానికి వెళ్ళుతూ ఉంటిని."

"అవును. ఈమధ్య బావగారు మాపట్టణం వచ్చారు కాదూ?"

"యువరాజుగారి విషయం నాకంత తెలియదు."

"యువరాజు మహాదండనాయక, మహాప్రభువులు. ఆయన విషయమే నీకు తెలియదూ! మీ అన్నగారి విషయమే నీకు తెలియదంటావు వదినా!"

ఇంతలో హమ్మశ్రీదేవి పెద్దకొమరిత బాపిశ్రీరాకుమారి అచటికి వచ్చెను. హమ్మశ్రీ శాంతిమూల మహారాజు రెండవచెల్లెలు. పల్లవరాజు కోడలు.

౬

బాపిశ్రీ మేనమామ కొమరితనుచూచి, "వదినా! నీకు బ్రహ్మదత్త ప్రభువు చదువు చెపుతారటగా?" అని ప్రశ్నించింది.

శాంతిశ్రీ: మీ నగరులోనూ తెలిసిందీ ఈ వార్త, బాపిశ్రీకుమారీ!

బాపిశ్రీ కోపం అభినయించి "మేమిద్దరమూ నిన్ను వదినా అని పిలుస్తాము. నువ్వు మమ్మల్ని పేరులు పెట్టి పిలుస్తావు! నీకు ఆపేక్షలే లేవు సుమా" అన్నది. ఇక్ష్వాకు శాంతశ్రీ తెల్లబోయింది.

అప్పుడు పూంగీయశాంతశ్రీ "అమ్మగారి ఖుద్దాంతంలో తెలిసింది, బాపిశ్రీకి తెలియదా? పిన్నిగారు హమ్మశ్రీకి తెలియదా?"

బాపిశ్రీ: వదినా! మీ విజయపురం వసంతోత్సవానికి నేవస్తే...

పూంగీయశాంతశ్రీ : మీఅన్నయ్యగారు ఉజ్జయినికి వెళ్ళితున్నారటగా? వారులేని వసంతపంచమి శిశిరపంచమే అవుతుందని భయంగాఉంది వదినా?

బాపిశ్రీ: మూగదేవుడులా బదులు చెప్పవు. నీకు హృదయము ఏమి అర్థము అవుతుంది?

శాంతిశ్రీ: చెల్లీ! మామయ్యగారు గురువును ఏర్పాటు చేశారు, వదిన ఇక మనతో మాట్లాడదులే!

బాపిశ్రీ: అదికాదే అక్కా! గురువు దగ్గర అంచక్కగా చమత్కారాలూ అవీ నేర్చుకొని ఇక మనలను మాటాడనే మాటాడ నివ్వదు.

పూంగీయశాంతశ్రీ: అవునవును. చదువుల సరస్వతైపోతుంది కాబోలు.

బాపిశ్రీ: అప్పుడు రతీదేవికే పాఠాలు నేర్పుతుందేమో?

ఇక్ష్వాకుశాంతిశ్రీ: ఏమో మీమాటలు నాకు తెలియవుగాని నిజం చెబుతాను వినండి. నాకు ఆనందులవారి దగ్గర చదువుతప్ప ఇంకో చదువు అక్కర లేదు. అయినా మహారాజు ఆజ్ఞ పరిపాలింపక తప్పదు.

బాపిశ్రీ పూంగీయశాంతశ్రీ లిద్దరు శాంతిశ్రీ మాటలకు తెల్లబోయినారు. వారి వారి తల్లుల అంతఃపురాలలో వినవచ్చిన విషయం ఒకరీతిగా, ఇప్పుడు శాంతిశ్రీ అనే విషయం వేరుగా ఉంది అనుకున్నారు. శాంతిశ్రీ వేళాకోళా లెరుగదు. ఎంత వేళాకోళం చేసినా, ఆ హాస్యాన్ని నిజముక్రింద భావించుకొంటుంది.

శాంతిశ్రీకి సంగీతం నేర్చుకొనుట తప్పుగా తోచినది. ఆనిద్య ఏనాడూ నేర్చుకోవాలని కోరలేదు. పాటలంటే విసుగువచ్చేది. కవిత్వమంటే ఆమెకు తలనొప్పి, కాని బోధిసత్వుని పరమ పవిత్ర జాతక గాథలు ఎంతో ఆపేక్షగా చదువుకొంటుంది. సంగీతమూ, శిల్పమూ, చిత్రమూ బుద్ధదేవుని అర్చించడానికే అయితే సరేనట. అట్లు ఉపచరించని సంగీతము, నాట్యము బుద్ధధర్మాధిరతులకు పనికిరావట. అయినా శాంతిశ్రీ మహారాజకుమారి కంఠంలో అమృతాలు వాకలు కట్టుతవి. ఆమెమాటలే మధురము. ఆమె ఏదో రాగధోరణిగా వినయాదిత్రిపీటకాలు, ధర్మసూత్రాలు చదువుతూ ఉంటే వినేవారు 'ఇంతకన్న దివ్యగాంధర్వం ఏమి కావాలి?' అని తన్మయులై పోదురు.

వాసిష్టి పుత్రిక శ్రీపూంగిరాణి శాంతిశ్రీదేవికీ, ఆమె చెల్లెలు హమ్మశ్రీదేవికీ బౌద్ధధర్మం అంటే వెఱ్ఱి ఆపేక్ష లేదు గాని బుద్ధదేవునియందు భక్తిమాత్రం ఎక్కువే. వాసిష్టిపుత్రిక శాంతశ్రీదేవి కొమరిత శాంతశ్రీ రాజకుమారికిన్ని హమ్మశ్రీదేవి కొమరితలు బాపిశ్రీ షష్టిశ్రీ రాకొమరితలకున్నూ ఏదేవునియందు అంతభక్తిలేదు. శాంతశ్రీ బాపిశ్రీలు ఎలజర్వనులు; షష్టిశ్రీ ఇంకా జర్వనంలో అడుగు పెట్టుచున్నది.

అల్లరిపిల్ల శాంతశ్రీ రాకుమారి మహారాజకుమారిని చూచి, "వదినా ఒక్కపాట పాడవమ్మా" అన్నది. మహారాజపుత్రి శాంతశ్రీని రెప్పవాల్చకుండా అయిదు నిమేషాలుచూచి నిట్టూర్చి, రెప్పలు వాల్చి, "వదినా! నాకు సంగీత మంటే ఇష్టంలేదు. మీరు భరతనూత్రాలుకూడా నేర్చుకున్నారు. మీరు ఆ విద్యలచే సభారంజనం చేయగలరు. నాకాగొడవలేదు. సంగీతం మారుని ఆయుధాలలో ఒకటి" అన్నది అస్పష్ట వాక్కులతో. శాంతిశ్రీ బాపిశ్రీలు చిరునవ్వులు నవ్వినారు.

బాపిశ్రీ: వదినా నీకు సంగీతం ఇష్టంలేదంటే నేను నమ్మను. అయినా ఇష్టంలేదని అన్నావు గనుక అడుగుతాను, సంగీతానికి ఏమి దోషం వచ్చిందీ?

శాంతిశ్రీ: దోషం లేకపోలేదు. ఆ దోషం మనం చేసే భోజనంలో, ధరించే వస్త్రాలలో, అలంకరించుకొనే భూషణాదులలో, ఉపయోగించే సుగంధవస్తువులలో, వాసంచేసే ఈ మహాద్భుత అంతఃపురాలలో, జీవించే జీవితంలోనూ అంతటా ఉన్నది.

బాపిశ్రీ: బాగుంది వదినా, స్త్రీ పురుషులందరూ సన్యాసం పుచ్చుకోవాలంటావు నువ్వు.

శాంతిశ్రీ: పుచ్చుకుంటేనేకాని నిర్వాణం లేదుకదా?

శాంతశ్రీ: ఇంక సృష్టి ఎట్లాగు?

శాంతిశ్రీ: సృష్టి అంతా నిర్వాణానికి పోవలసిందే కదా! ఇవాళ కాకుంటే ఏనాటికైనా అది తప్పనిదే.

బాపిశ్రీ: భోజనం?

శాంతిశ్రీ: నిర్వాణ పథం కనుక్కునేవరకూ దేహపోషణ చెయ్యాలి. తర్వాత భోజనం ఎందుకు?

శాంతశ్రీ: వర్ధమాన జినమతం బోధిస్తున్నావా వదినా? నిరాహార దీక్షావ్రతుడై ప్రాణం బలి ఇచ్చినవానికి సద్గతి లభించితీరుతుం దంటారు జినులు.

శాంతిశ్రీ: నామాటలకు అదికాదు అర్థం.

బాపిశ్రీ: కాకపోవచ్చును. కాని తాత్పర్యం ఒకటే కదా? శరీర ధారణం ఎలాంటిదో సర్వవిద్యలూ అలాంటివి కావా? ధాన్యకటక శిల్పం మాట ఏమంటావు?

శాంతిశ్రీ: విద్యలు తథాగతుని అర్చించడానికే అయితే తప్పు లేదంటినిగా.

బాపిశ్రీ: సంగీతంతో ఎందుకు అర్చించకూడదు?

శాంతిశ్రీ: సంగీతం మనం స్వీయానందానికే పాడుకొంటున్నాము.

హృదయానందం ప్రాపంచికం. అష్టమార్గాలకు ప్రాపంచికానందం వ్యతిరేకం కాదా?

బాపిశ్రీ: చూచినావా అక్కా, వదిన మాటలు?

శాంతశ్రీ: వదిన భిక్కుణి అవుతుందని విన్నాముకాదటే. అది నిజం అని ఇప్పుడు తేలిపోయింది.

8

మువ్వురు రాజకుమారులు మాట్లాడుచుండగనే ఒక పరిచారిక అక్కడకు వచ్చి "జయము జయము రాజకుమారికలకు! పూజ్యశ్రీ రాజవసిష్ఠులవారు మహారాజకుమారి నూతన విద్యారంభం, మాఘశుద్ధ పంచమినాడు వసంతోత్సవ ప్రారంభంలో ఉదయం ఘటికా తొమ్మిది విఘడియలకు మేషలగ్న పుష్కర కాలంలో అని సెలవిచ్చినారట. మహారాణి శ్రీశ్రీ సారసికాదేవి మహారాజ కుమారికి నివేదింప నాకు ఆజ్ఞ ఇచ్చినారు" అని విన్నవించినది.

మహారాజకుమారి శాంతిశ్రీ తల ఊపినది. "జయము జయము, రాజ కుమారికలకు! నాకు అనుజ్ఞ దయచేయించండి" అనినంత శాంతిశ్రీ తల ఊపినది. ఆ చారిణి వెళ్ళిపోయినది.

బాపిశ్రీ: మామయ్యగారు వెంటనే ముహూర్తము పెట్టించినారే!

శాంతశ్రీ: నీకు ఈ ముహూర్త బలమువల్ల చదువు బాగా సాగుతుంది వదినా!

శాంతిశ్రీ: సాగినా, సాగకున్నా నాకు ఒకటే శాంతశ్రీ!

బాపిశ్రీ: మావదిన ద్వంద్వాతీతురాలు. కనుకనే చుట్టాలను బొడ్డుకోసి నట్లు పేరుపెట్టి పినుస్తుందేశాని వరుసలుపెట్టి పిలువదు.

శాంతిశ్రీ: వదినను హాస్యం చేయకు చెల్లీ!

బాపిశ్రీ: అయితే వదినకు చదువు సాగదని నీకు అనుమానం ఎందుకు అక్కా?

శాంతిశ్రీ: మానాయనగారు వచ్చారని తెలుసా నీకు, చెల్లీ!

బాపిశ్రీ: తెలుసును. మామయ్యగారు తమ సైన్యాలన్నీ చేకూర్చుకుని ధాన్యకటకం రావలసిందని ధాన్యకటకంనుంచి చక్రవర్తి ఆజ్ఞ!

శాంతశ్రీ: మామయ్యగారి సైన్యాన్ని నడిపే సేనాపతి ఎవరు?

బాపిశ్రీ: సేనాపతి బ్రహ్మదత్తప్రభువులేకదా అక్కా!

శాంతశ్రీ: వారే! వదినకు నూతన విద్యాగురువులు వారేకదా? అందుకనే వదినను నీ చదువు ఎల్లాసాగుతుంది అని అడిగాను.

బాపిశ్రీ: వదినా! మామయ్యగారు వసంతోత్సవాలైన వెనుక వెడతారు కదా, ఎప్పుడు తిరిగివస్తారు?

శాంతశ్రీ: యుద్ధయాత్రకు వెళ్ళినవారు ఎన్నాళ్ళకు వస్తారో ఎలా తెలుస్తుంది?

అక్కడకి ఒక దౌవారిక వచ్చి, "మహారాజకుమారీ, మహారాజ కుమారులు తమ్మల్చూడడానికి వచ్చినారు. లోనికిరా అనుజ్ఞ కోరినారు" అని విన్న వించింది. శాంతశ్రీ, బాపిశ్రీలవైపు వారి అభిప్రాయార్థము శాంతిశ్రీ చూచినది. వారి మొగాలు జేవురించినవి.

శాంతశ్రీ: బావగారు వస్తే భయమేమిటి?

బాపిశ్రీ: నాకు కొంచెం సిగ్గు అక్కా!

శాంతిశ్రీ: నీకు సిగ్గు ఎందుకు బాపిశ్రీ కుమారీ?

శాంతశ్రీ: బాగా అన్నావువదినా! బావగారిని ప్రవేశపెట్టుమను.

శాంతిశ్రీ: రాజకుమారులు రావచ్చునని విన్నవించు.

ఆమాటలు అనుచు శాంతిశ్రీలేచి ఆమందిరము గుమ్ముకడకు వెళ్ళినది బాపిశ్రీలేచి వీరందరూ అధివసించిన పీఠముల తావు వదలి ఆమందిర వాతాయనాలకడ ఉన్న భూర్జరతాళపత్రలిఖితగ్రంథ మంజూషలకడకు పోయి, ఒకొక్కక్క గ్రంథము పరిశీలించు చున్నది.

వాసిష్టిశాంతశ్రీ కొమరిత హారీతి శాంతశ్రీ చిరునవ్వు నవ్వుకొనుచు బావగారిరాకకు ఎదురుచూచుచున్నది. మహారాజకుమారి మాతరి శాంతిశ్రీ గుమ్ముదాటి తన విద్యామందిరాన్ని అంటిఉన్న సభాగృహంలోకిపోయి, అది దాటి, ఆవలనున్న మందిరయానశాలకు పోయినది. అచ్చటికి అప్పుడే యువ మహారాజు మాతరీపుత్ర వీరపురుషదత్తప్రభువు నూరు మన్మథుల ఆందముతో నడిచి వస్తున్నాడు. అన్నగారు దగ్గరకు రాగానే శాంతిశ్రీ వారిపాదాలకు వంగి నమస్కరించింది. చెల్లెలిని భుజములుపట్టి వీరపురుషదత్తుడు లేవదీసి "చెల్లీ, నీతో మాట్లాడవలసిన విషయాలు చాలా ఉండి వచ్చాను" అన్నాడు. "శాంతశ్రీకుమారీ బాపిశ్రీకుమారీ నా చదువుల గదిలో ఉన్నారు" అని ఆమె అన్నతో నసెను. "మరీమంచిది. పదచెల్లీ!" అని రాజకుమారుడు ప్రత్యుత్తర మిచ్చినాడు.

అన్నయు చెల్లెలును లోనికి విచ్చేసినారు. పూంగీయ రాజకుమారి శాంతిశ్రీయు, బాపిశ్రీరాకుమారియు చిరునవ్వులతో సిగ్గు గదురు నెమ్మోములతో నిలుచుండి బావగారికి నమస్కారాలు చేసినారు. వారిని చూచి వీరపురుషదత్తుడు ప్రతినమస్కారాలిడి "మా మరదళ్లు మేనమామ కొమారితతో ఏకాంతమున్నట్లున్నారు" అని సంతోషాన వికసించిన మోముతో పలికినాడు.

శాంతశ్రీ బాపిశ్రీలు మాటలాడకుండ నిలుచుండిరి. శాంతిశ్రీ నవ్వుచు "వదినలు కూర్చోండి! నిలుచున్నారేమి, బావగారు కొత్తవారుకదా?" అనెను.

ఇక్ష్వాకువంశపు ఆడబిడ్డలు, ఇక్ష్వాకు రాజకుమారులు అందాలకు జంబూ ద్వీపం అంతట ప్రసిద్ధి పొందిరి. వీరపురుషదత్తుని అందము జగత్ప్రసిద్ధము. ఆయనను అపరమన్మథుడని కవులువర్ణింతురు. ఆతని మేనత్తలిరువురు వారి యవ్వనంలో వేవురు రాజకుమారుల హృదయాలలో ప్రణయాలు ఉద్దీపింప జేసిరి. వారి కొమరితలకూ ఆ అందాలు అబ్బినవి. ఆనలువురది దేవతలను కురూపులనుగా చేయజాలిన అందము. బాపిశ్రీ మోమించుక గుండ్రము, శాంతశ్రీ మోమించుక కోల. బాపిశ్రీ నుదురు అర్ధచంద్రము, శాంతశ్రీ నుదురు విశాలము. బాపిశ్రీ కనుబొమలు రెండు ఎక్కుబెట్టిన ధనుస్సునకు పూర్వోత్తరార్ధ దండభాగముల వంటివి, శాంతశ్రీ కనుబొమలు ఆకాశపు వంపులవంటివి. బాపిశ్రీ నాసిక తిలపుష్పము. శాంతశ్రీ నాసిక శుకనాసిక. బాపిశ్రీ పెదవులు చిన్నవి, పక్వ బింబాలు. శాంతశ్రీ పెదవులు మధ్యమాలు, కాశ్మీరకుసుమ రాసులు. బాపిశ్రీ, శాంతశ్రీలు కవలలవలె ఉంటారు. తీర్చిన రేఖలతో పోత పోసిన బంగారు విగ్రహాలు వారివి.

వీరపురుషదత్తుని ఈ బాలికలిద్దరు ప్రేమించుచుండిరి. వీరిరువురను ఆ యువరాజు ప్రేమిస్తున్నాడు. ప్రజాపతులు దక్షిణనాయకులు. పరమేశ్వరీ పరమేశ్వర లర్ధనారీశ్వరులు. ఇక్ష్వాకు శ్రీ శాంతిమూల మహారాజుగూడ దక్షిణ నాయకుడే. బ్రహ్మదత్తు డేక నాయకుడు. వీరపురుషదత్తుడు సౌందర్యజిత లోలుడు. వీరవిక్రమ విహారంలోను స్కందదేవ సమానుడు. ఆతని హృదయాన శాంతశ్రీ బాపిశ్రీలు ఇరువురు సమాన స్థానాలు ఆక్రమించినారు.

ఇక్ష్వాకు శాంతిశ్రీ అన్నగారికి శాంతశ్రీని బాపిశ్రీని వేలుపెట్టి చూపించింది. "ఈ ఇద్దరు మహారాజకుమారుని హృదయం దొంగిలించారు. మీ ఇద్దరూ ఒక్కరే ఇద్దరయ్యారా, ఇద్దరూ ఒకటయ్యారా!" అని చిరునవ్వు నవ్వినది.

"వదినా! ఈ అల్లరి ఎక్కడ నేర్చావు? మరి నే నేమి ఎరగనంటావు. నువ్వు ప్రతిజ్ఞాయౌగంధరాయణం చదవడం మరిచిపోవు. నీ గురువుగారినే చెప్పమను."

వీరపురుష: శాంతా! చిన్ననాటినుండి నువ్వు ఆల్లరిపిల్లవే! బాపిశ్రీ గడుసరిది. నాతో పందేలువేసి నిరుడు వసంతోత్సవాలలో నువ్వు ఓడిపోయావు గాని ఈఏడు బాపిశ్రీ వీణపాటలో నన్ను ఓడిస్తుంది.

శాంతిశ్రీ: "ఈ ఇరువురితో పందెంవేసి మీరెప్పుడు జయించలేరు" అన్నది అన్నతో.

వీరపురుష: ఓటమి నిశ్చయం కనుకనే వసంతోత్సవాల అనంతరము నేను ఉజ్జయిని వెళుతున్నాను.

వసంతోత్సవాల అనంతరము తమ వసంతుడు ఉండడు కాబోలునని కాంతశ్రీ బాపిశ్రీల హృదయాలలో పిడుగులు పడినవి. బాపిశ్రీ వదనము వాడిపోయింది. ఆమెకన్నుల అశ్రువులు తిరిగినవి. కాంతశ్రీ తనలో ఒక్క సారిగా భయంకర తృణావర్తము ఉద్భవించి హృదయమును మనస్సును మెదడును దూదిపింజలుచేసి ఎగురవేసినా, మోమునందు గంభీరత వీడకుండా "చెల్లీ! అలా కంటనీరు పెట్టుకొంటూవేమిటి? యువరాజులవారికి రాజకీయ వ్యవహారాల కంటె మనతో ఆటలు ప్రియమటే! చిన్ననాటినుండీ మనతో ఊసుపోక బాల్యక్రీడలు ఆడినారేకాని యువరాజులవారి కిపుడు మనం కావలెనటే వెట్టి దానా! వారిని నువ్వూనేను ఆపగలమా?" అన్నది. ఆమె మాటలలో హృదయము కృంగిపోవుట ప్రత్యక్షమయినది.

కాంతశ్రీ బాపిశ్రీలమధ్య అరమరలు లేవు. ఇరువురు గాటంగా యువ మహారాజ వీరపురుషదత్తప్రభువును ప్రేమిస్తున్నట్లు ఇరువురు నెరుగుదురు. ఒకరి రహస్యమొకరికి దెలిసినదేయనికూడ వారెరుగుదురు. ఇరువరపు ఓర్వలేనితనంలేదు. ఆతన్ని ప్రేమించడంలో తామిరువురూ ఒకే ఆత్మలోని రెండు ఛాయలను వున్నారు. కాంతశ్రీ పూంగీభోలు మహాపట్టణంలోఉన్నా బాపిశ్రీని తలవని నిమేషం ఉండదు. బాపిశ్రీ విజయపురంలో ఉంటూ కాంతశ్రీని తలవని నిమేషం ఉండదు. ఇరువురూ యువరాజును తలపోయని క్షణమంటు ఉండదు. ఆ యిరువురపు వీరపురుషదత్తుడు కుమారస్వామా, బోధిసత్వుడూ! ఆతని దివ్యసౌందర్యం వారికి పూర్ణచంద్రికా ప్రకాశం. ఆతని మహాశౌర్యం అఖండ సూర్యతేజస్సు. వారిరువురు వీలయినప్పుడు కలుసుకుంటారు. ఇరువురూ తమ జీవిత మధ్యస్థుడైన యువరాజును గురించే మాట్లాడుకుంటూ ఉంటారు.

ఆ బాలికలు చిననాటి నుండి విజయపుర వసంతోత్సవాలలో యువ రాజునే వసంతునిచేసి తాము పుష్పమహారాణులై ఆతనితో ఆనంద పరవశలై ఆటలాడుకొనేవారు. ఇంతవరకు ఒక్క సంవత్సరమైనా తప్పిపోక ఈ మువ్వురు వసంతోత్సవానికి అవసంతకుసుమాలై ఆడుకొంటున్నారు. నేడు ఆవసంతోత్సవము మళ్ళీ ఆరుదెంచినది. తమ వసంతుడు, తమమన్మథుడు తమ భగవానుడు మళ్ళీ వసంతుడు కావాలి, తామూ వనదేవీ, వాసంతికా కావాలి. మహారాజ పుత్రితో కాంతశ్రీ "వదినా, మేమిరువురమూ, నెలవు పుచ్చుకొంటాము" అన్నది వినీవినరాని నిట్టూర్పుతో.

కాంతిశ్రీ: అప్పుడే వెడతారా వదినలిద్దరూ? ఎల్లుండి ప్రారంభించ బోయే వసంతోత్సవాలకు వాసిష్టిభట్టిదేవి రాకుమారి కళింగమునుండి దాసదాసీ జన పరివృతయై మహావైభవంగా వస్తుందని వారికి అంతఃపుముండే తెలిసినది. వాసిష్టులకు ఇక్ష్వాకులైన హారీతసులకు ఎన్నితరాలనుండో సంబంధాలు ఉన్నవి. అదివరకే అంతిపురాలలో చాలాకాలంనుండి వాసిష్టి భట్టిదేవి రాకుమారుని వీరపురుషదత్తుని కర్పింప సంకల్పించి ఉన్నారు. కాంతిమూలుని కోర్కె అది.

యువరాజు ఉజ్జయిని వెళ్ళుచున్నాడు అంచే క్షాత్రప రాజకుమారిని చూచుటకే అని ఆ రాజకుమారికల కిరువురకు తోచినది. ఈ ఆలోచనలతో వారిరువురూ క్రుంగిపోయినారు.

బాపిశ్రీని, శాంతశ్రీని వీరపురుషదత్తుడు తేరిపారచూచాడు. ఆ బాలికలిరువురూ, వెన్నెలా వెలుగూ, పుష్పమూ సుగంధమూ, గీతమూ రాగమూలా మూర్తించి ప్రకాశించినారు. సాధుహృదయ, అందాలబాల బాపిశ్రీ వేడిగాడ్పు తగిలిన కలువపూవువలె వడిలిపోయింది, సూర్యకాంతి తగిలిన వజ్రమువలె శాంతశ్రీ మండిపోయినది.

చెల్లెలు ప్రక్కనున్నదని మరిచిపోయి, వానలు కురిసినప్పుడు ఉప్పొంగే నదిలా యువరాజు లేచినాడు. బాపిశ్రీ కడకుపోయి ఆబాలికను తనకుడిచేతితో ప్రక్కకు లాగికొని బిగియార వామహస్తాన చుట్టివేసినాడు. శాంతశ్రీ కడకు పోయి పొంకాలు తిరిగిన దక్షిణ బాహువుచే ఆమెను చుట్టి ఇద్దరిని ఒక్కసారిగా తన హృదయాన కదుముకొన్నాడు.

"శాంతా! బాపిశ్రీనికా! నేను మహారాజుల ఆజ్ఞచొప్పున ఉజ్జయిని వెళ్ళవలసి వచ్చింది. వెంటనే తిరిగివస్తాను. ఒక్కటే నామాట నమ్మండి. మీ ఇద్దరికీ నా హృదయం మన బాల్యంనుంచీ అర్పించుకొన్నాను. రాజ్యకసరాలకొలది ఇతర రాకొమరికలు నా జీవితంలో ప్రవేశింతురుగాక; వారిపట్ల ధర్మం నిర్వహిస్తాను అంతే!" అని రాకొమరుడు వారి మూర్ధములను ఇటు అటు తిరిగి చుంబించినాడు.

శాంతశ్రీ ఆశ్చర్యంపొందింది. బాపిశ్రీ ఆనందంతో ఉప్పొంగిపోయి క్రపోవతియై తలవాల్చింది. వారిరువురు నెమ్మదిగా యువరాజు కొగిలిలోనుండి ఈవలకు వచ్చినారు. మహారాజకుమారికి అన్నగారిమాటలు, మూర్ధాఘ్రాణాలు మొదలే అర్థముకానివి. శాంతశ్రీయు, బాపిశ్రీయు బావగారికి నమస్కరించి, శాంతిశ్రీని కొగిలించుకొని, వారిరువురి అనుమతి నడిగి వెళ్ళిపోయినారు. వారిని ఆమందిర కవాటంవరకు యువరాజు, ఆయన చెల్లెలు సాగనంపి వచ్చారు.

"చెల్లీ! నువ్వా ఆసనం అలంకరించు. శ్రీ నాయనగారి తల్లి పుట్టిన రాజ్యం ఎరుగుదువుగా, మధ్యకళింగం? దేవరాష్ట్రాధిపతులు వాసిష్టులు మన తాతగారి అత్తవారు. మనమేనమామలు మాతరులకు, ఆ వాసిష్టులకు ఎన్నాళ్ళనుంచో సంబంధబాంధవ్యాలున్నాయి. ఆ వాసిష్టులు మధ్యకళింగానికీ, మాతరులు దక్షిణకళింగానికీ మహారాజులు. చక్రవర్తికి మనతోపాటు మహాసామంతులు. కాని నాయనగారిది దూరదృష్టి. చక్రవర్తి అవసానదశలో ఉన్నారు. చక్రవర్తి కొమరుడు, మనమడు ఇద్దరూ ప్రజ్ఞారహితులు. వారు సింహాసనం ఎక్కినా నామకఃమాత్రమే! మహాసామ్రాజ్యము ఎవరు కాపాడేది? ఆ మహాభారము భరింపవలసినది మన ఇక్ష్వాకు వంశమే!

"అందుకే రాజ్యబలంకోసం అనేక రాజకుటుంబాలతో వియ్యాలంద బోతున్నారు నాయనగారు. పిష్టపురంనుంచి మాతరులూ, దేవపురంనుంచి వాసిష్ఠులూ మనకు బలం చేకూరుస్తారు. వారు తమబాలిక భట్టిదేవిని నాకు ఉద్వాహం చేయాలని సంకల్పించి రాయబారం పంపించారు. నా హృదయం శాంతశ్రీ, బాపిశ్రీలకు దత్తమైనది. నువ్వుతప్ప నాకు ఆలోచన చెప్పేవారు లేరు. ధనక ప్రభువు ఆలోచనపైననే, మహారాజు నాకడకు వూంగీయప్రభువును రాయ బారము పంపించారు. ఆ మామయ్యగారు, తమ కొమరిత విషయం ఎరిగి ఉండి కూడా ఆత్తయ్యగారి సంప్రదింపుతోనే నా దగ్గిరకు వచ్చారుట!" అని చెల్లెలి వేపు యువరాజు దీనంగా చూచాడు.

"వాసిష్ఠి రాజకుమారిని మీరు వివాహం చేసుకోవాలని రాజధర్మం విధిస్తున్నది."

"ఉజ్జయినీవారు మన సహాయం అర్థిస్తున్నారు. వారి సామంతులు వాకాటులూ, నలులూ తిరుగుబాటు చేస్తున్నారు. మృగరాజుబలం తగ్గగానే చిన్న చిన్న జంతువులన్నీ తల లెత్తుతాయి. చక్రవర్తి దిగ్విజయంచేసి పది సంవత్సరాలయింది. దేశంలో ప్రతి మహాసామంతుడు చక్రవర్తి కావలెనని! అందులో చక్రవర్తి దాయాది పులమావిప్రభువు ప్రతి చిన్న సామంతునితోను కుట్ర చేస్తున్నాడు. అందుకే మాళవమహారాజు మన సహాయం అర్థించి ఉండవచ్చు."

"అన్నయ్యగారూ! మీరు చెప్పింది నిజం."

శాంతిశ్రీ సర్వశాస్త్రాలూ చదువుకొన్నదానివలె ఇరువైపుల హెచ్చు తగ్గులు సరిచూచి చెప్పినట్లు తీరుపు చెప్పినది.

౯

వీరపురుషదత్త యువరాజు ఆశ్చర్యమున చెల్లెలివంక చూచినాడు.

వీర: మనకు క్షాత్రపులు చుట్టాలు. వెనక శ్రీ పులమావి చక్రవర్తి క్షాత్రపరాకుమారిని ఉద్వాహమైనాడు. క్షాత్రపరుద్రసేన మహారాజుప శ్రీరుద్ర దేవభట్టారకకుమారి అను సౌందర్యనిధియైన పదునారేండ్ల బాలిక ఉన్నది.

"అన్నగారూ! ఈ రాచకార్యాలకు, పెళ్ళిమనువులకు ముడిపెట్టడం నావల్ల నేమవుతుంది? నేనేమి ఆలోచన చెప్పగలను? మీరు ఆనందార్ద్రా తాచార్యులతో ఆలోచించండి."

"ఇంతకూ నేను ఉజ్జయిని వెళ్ళడం?"

"వసంతోత్సవము వెళ్ళగానే మీరు వెళ్ళుతున్నారు కాదా?"

"అది రాజాజ్ఞ!"

"అలాగే వెళ్ళిరండి. ఇంక ఒకవిషయం; నాకు ఆనందార్ద్రాత గురు దేవుల శుశ్రూషమానడం ఇష్టంలేదు."

"నిన్నెవరు మానుమన్నారు తల్లీ?"

"మహారాజులు, శ్రీబ్రహ్మదత్త ప్రభువుకడ ఆర్షధర్మాలు, దర్శనాలు నేర్చుకో వలసిందని ఆజ్ఞ ఇచ్చారు."

"స్కందవిశాఖాయనకప్రభువు ఇంకా యువకులు. ఆయనచెంతకుశ్రూష ఉచితమా అని సందేహిస్తున్నాను. ఆయన జగద్విఖ్యాత పండితులనేది నిజమే కాని నాకేమో మనస్కరించడంలేదు. అయినా కారణంలేకుండా మహారాజు ఇలాంటి ఏర్పాటు చేస్తారా?"

"చదువు ప్రారంభానికి శుభముహూర్తం కూడా నిశ్చయించారు!"

"నీకు యిష్టంలేదా?"

"లేదు."

"ఎందువల్ల? ఇందులో భయపడవలసిందేముంది?"

"భయం కాదండీ, ఇంత బుద్ధధర్మమూ చదివి, మళ్ళీ ఆర్ష ధర్మమా?"

"తల్లీ! ఎంత వెఱ్ఱివాడవు. వాయనగారు శ్రీరామచంద్రుని భక్తులు. దేవతల ప్రీతికోసం క్రతువులొనర్చి సర్వప్రజాసౌభాగ్యంకోసం కర్మయోగం సలిపే రాజర్షులు. వారి కొమరితకు ఆర్షధర్మం విజాతీయం కాదుకదా?"

"వినండి."

"అవధారు!"

"ఏదో దిగులుగా ఉన్నది నాకు."

"ఒక్కవిషయం చెప్పుతున్నాను విను కాంతీ! మనుష్యులందరూ సర్వ ధర్మాలు నేర్చుకోవాలి. నేర్చుకున్నంత మాత్రాన మనకు ప్రీతిపాత్రమగు ధర్మము మనలో నీరసించిపోయే టట్లయితే, ఆ ధర్మముఉన్నా ఒక్కటే, లేకపోయినా ఒకటే! ఏధర్మమూ నిత్యముకాదు. లోకంలో అనేకధర్మాలు యుగయుగానికీ శకశకానికి మారుతూఉంటాయి. బౌద్ధధర్మమే ఎన్నితూపాలు తాల్చలేదు తల్లీ! ఈ ధర్మాలలో బలముకలవి కొన్నితరాల వరకు ఉంటాయి. కొన్ని కొంటనే నశించిపోతాయి. ఆర్షధర్మం అంటే భయమా అని నేను ప్రశ్న అందుకనే వేసినాను. ధనకప్రభువును గురువుగా ఒప్పుకోచెల్లీ!" యువరాజు చెల్లెలు నమస్కరింప ఆశీర్వదించి, ఆమెను దరికి చేర్చుకుని తలపై చేయి వేచి కరులు సవరించి, "ఆర్షధర్మాలు నేర్చుకోనని పట్టుబట్టకు తల్లీ!" అని వెడలిపోయినాడు.

ఆ జగదద్భుతసుందరి స్నానమాడి శుభ్రవస్త్రాలు ధరించి కచభాగ్యము తలపై పరిష్కారిణులు ముడిగా రచింప బుద్ధపూజా గృహానికి పూజకై పోయినది.

మగవారు మరచిపోయినా స్త్రీలోకం ధర్మాన్ని మరవలేదు. ఆంధ్ర మహాదేశంలో బౌద్ధధర్మం కొంచెం తగ్గిపోయి, మరల ఆర్షధర్మం నూతన

రూపంలో మొలకెత్తినది. అయినా ఆంధ్ర వనితామణులు బుద్ధారాధన కొన సాగిస్తూ, సంఘారామాలకూ, స్తూపాలకూ విరివిగా దానధర్మాలు చేస్తున్నారు. శిథిలములయ్యే చైత్యాలను బాగుచేయిస్తూనూ ఉన్నారు.

పురుషులలో బౌద్ధభక్తి పూర్తిగా నాశనము కాకున్నను శాతవాహను నాటి అఖండభక్తి తగ్గిపోయింది. వారూ బౌద్ధారాధనలు చేస్తూ దానధర్మాలు చేస్తూనే ఉన్నారు. తమస్త్రీలు భక్తితోచేసే ఆరాధనలకు, దానధర్మాలకూ ఆనందిస్తూ ఉన్నారు.

మాతరి సారసికాదేవి శాంతహృదయ, పరమబౌద్ధ భక్తురాలు. అయినా భర్తసలుపు అగ్నిసోమక్రతువున ఆమెయే సోమిదమ్మ అయినది. శాంతిమూల మహారాజు చెల్లెండ్రు, శాంతిశ్రీ హమ్మశ్రీలు వదినగారికుందు భక్తికలవారు. తమ చిన్నతనంనుండి బౌద్ధధర్మాభిరతలై ఉన్నా బౌద్ధధర్మ బోధనలను అంతగా చవిచూచి ఎరుగరు. సారసికాదేవి సకల విద్యాపారంగతురాలు, బౌద్ధధర్మ నిష్ణాత కాబట్టి మగదండ్రకు బౌద్ధనికాయాలూ, పీఠకాలూ అభిధర్మసూత్రములు తెలియజెప్పేది.

వాసిష్టీపుత్రికలు శాంతిశ్రీ, హమ్మశ్రీలిద్దరు బుద్ధారాధన చేసిరి. మాతరీ పుత్రి శాంతిశ్రీ ఆరాధన సామాన్యమయినది కాదు. అటు తల్లీ, మేనత్తలూ గురుత్వం చేసిన దలాఊండగా ఆబాలికకు ఆనందార్హాతులు ముఖ్య గురువులై బౌద్ధధర్మ సర్వస్వం కరతలామలకం చేసిరి. ఆట్టి శాంతిశ్రీకి ఈ బ్రహ్మదత్త ప్రభువు గురువగుట యెట్లు? ఆయన ఎంత పండితుడైనా, సద్గుణసంపన్నుడైనా విమతాభిమాని కదా. బుద్ధదేవా, అహింసాపరమావతారా! నువ్వు తప్పింపలేవా, నాకీ క్రూరవిధి సంఘటన!" అని ఆమె పూజాగృహంలో మహాశ్రమణక విగ్రహం ముందు సమాలింగిత భూతల అయింది.

౧౦

మహారాజుఆజ్ఞ అనుల్లంఘనీయము. రాజకీయాలలోపాల్గొంటూ, రాజ్యాలు పాలిస్తూ పవిత్ర బ్రాహ్మణవంశాలు నీచగతి పొందాయి. ఒక్కసారి శతవృద్ధుడైన అవతారమూర్తి నాగార్జునదేవుని కలుసుకొని, ఆ మహాత్ముని ఆజ్ఞను గ్రహించడం ఉత్తమమని విశాఖాయనకప్రభువు రథారూఢుడై శ్రీ పర్వత పాదానికిపోయి, కొండగుహలలోనుంచి కొండచరియపైకి, కొండచరియపై నుండి శైలగర్భానికి తొలిచియున్న మెట్లనెక్కుచు, శిల్పాలు చిత్రలేఖనాలు గమనింపకుండా, ఆ ధనకప్రభువు శైలశిఖర సమతలంపైన మహోత్కృష్ట ప్రజ్ఞతో ఆంధ్రబ్రాహ్మణ శిల్పవంశంవారు రచించిన మహాసంఘారామ విహార భవనాలకు పోయినాడు. ఆ భవనాల క్రిందిభాగము శైలశిఖరభాగమే,

పైఅంతస్తులు మాత్రం సమతలంపైన పెద్దయిటుకలతో నిర్మించారు. ఈలాంటి అంతస్థులు నాలుగున్నాయి.

నాలుగవ అంతస్తులో ఆకొండ లోయలన్నీ పారకించి చూడడానికి అనువుగా ఒక విహారమందిరం, ఆమందిరానికి నాలుగుపైపులా ద్వారాలున్నాయి. ఒకపైపు విజయపురి రాచనగర్ళూ, కోటా కనిపిస్తవి. వేరొకపైపు కృష్ణానదీ, ఇంకోపైపు నగరము, నాలుగోపైపు కృష్ణానదిన్నీ. ఆ విహార మందిరంలో మొగలిఆకు చాపలు నేలపై మంచాలపై, పరచిఉన్నవి. ఆ చాప లన్నీ నూలువస్త్రాలకన్న మెత్తనై, కంబళులకన్న దళసరై ఉన్నాయి. ఆ మందిరంలో ఒక బంగారు బుద్ధవిగ్రహం తూర్పుపైపుగా ఉంది. పడమటి గోడచెంత ఎఱ్ఱగంధపుచెక్క మంచముపై పరచిన తూలికామృదుల కృష్ణమృగాజినముపై నొక శతవృద్ధు కూర్చుండి ఉన్నాడు. ఆయనకు నూట పది పైను సంవత్సరాలున్నవి. ఆదివ్యపురుషుని దేహము ఈషణ్మాత్రము వడలినట్లు లేదు. ఇంక ఆ విహారమందిరంలో ఏవస్తువులు లేవు. శ్రీ నాగార్జునదేవుడు ఆరడుగుల పొడవువాడు. దక్షిణ కోసలసమైన ఆంధ్రబ్రాహ్మణ వంశంలో ఉద్భవించిన అవతారమూర్తి నాగార్జునదేవుడు. ఆయన బోధిసత్వుడని ప్రజల విశ్వాసము.

సర్వవిద్యాపారంగతుడు. అవధిలేని జ్ఞానం రూపొందినమూర్తి. సకల జంబూద్వీపము, త్రివిష్టప చీనాదేశాలు, యవనుగర్ణ ప్లక్ష్మ శాక శాల్మలి కుశ క్రౌంచ పుష్కరాది సప్తద్వీపములు తిరిగి వచ్చినాడని ప్రతీతి. ఆర్షానార్ష ధర్మములు బుద్ధధర్మమూ ఆత డవగాహించెను. బుద్ధదేవునితోపాటు నాగార్జున దేవుని భక్తిమై ఎల్లరు స్మరించేవారు. ఆయన జుట్టు పూర్తిగా నెరిసిపోయింది. దేహాన అనవసరమైన కండలేమీలేవు. చర్మపుకాంతి తగ్గిపోక దివ్యమై మెరుస్తున్నది. ఆయన మోమున దరహాసకాంతులు అతిలోక తేజస్సుల లీనమై సర్వ విశ్వాలను అమృతపు గలయింపి చల్లుతున్నవి. ఆయన రూపమే దివ్యమందాకిని.

నాగార్జునదేవుడు కోసలరాష్ట్ర బ్రాహ్మణుడై, మహావిద్వాంసుడని ఎనిమిదేండ్ల వటువుగానే పేరుపొందడంచేత, ఆంధ్రశాతవాహన చక్రవర్తి ఆభాలకుని మండశ్రీ దేవుడని యెంచి పూజించెనట. ఆ మహాభాగుడు సర్వ విద్యాక్షేత్రములు సేవించి తిరిగి ఆంధ్రదేశానికి వచ్చి ధాన్యకటక మహాసంఘా రామంలో తాను రచించిన మాధ్యమిక వాద సూత్రాలను శిష్యులకు నేర్పజొచ్చినాడు. ఆ మహాభాగుడు వాదనిష్ఠురుడు.

ఆశ్రమ నియమాలు ఉల్లంఘించిన పదివేలుగు భిక్షులను వైశాలినగర మహాసంఘసభ వెడలగొట్టినది. వారిలో ఆరువేలమంది ధాన్యకటక సంఘారామ, ప్రతీపాలపుర, కంటకశిలా సంఘారామాది వివిధ సంఘారామాలకు చెందిన భిక్షులు. వీరే మహాసాంఘికులని పేరుపెట్టుకొన్నారు. వీరికి వ్యతిరేకము మహాస్థవిరవాదము. ఆంధ్రమహాసాంఘికులను ఆంధక సాంఘికులని భారతీయ బౌద్ధ

సంఘాలు పిలిచేవి. నిరీశ్వరవాదమైన బౌద్ధము నానాటికి ఋష్కమై సాధారణ ప్రజలకు రుచించడంలేదు. ప్రజాసామాన్యమునకు తర్కముతో బనిలేదు. వారిభక్తికి ఆధారము లేకపోయినది. కావునే వారు బుద్ధధాతువులు నిక్షిప్తమైన చైత్యాలను, బుద్ధదేవ చిహ్నాలయిన పాద, బోధివృక్ష, ధర్మచక్ర, పూర్ణకలశ చైత్యములను పూజించి, చివరకు బుద్ధునే దేవుడన్నారు.

అది అదనుగాగొని ఆర్షధర్మవాదులు, బౌద్ధమతాన్ని ఖండించి, మరల ఆర్షధర్మము పునరుద్ధరింప సాగినారు. ఈ రెంటినీ సమన్వయించు వాదము మాధ్యమికము. దీనినే మహాయాన మంటారు. ఈ పూర్ణపురుషుడైన నాగార్జున దేవుడు బౌద్ధధర్మాన్ని ఆశోకుని తర్వాత రెండవసారి పునరుద్ధరించినాడు. ఈయన జంబూద్వీపం అంతా తిరిగి ధర్మదిగ్విజయముచేసి, మళ్ళీ ధాన్యకటక పురిలో తన ఆశ్రమానికి చేరుకొనేసరికి, వాసిష్ఠీపుత్ర పులమావి చక్రవర్తి సర్వ దక్షిణాపథాన్ని ఏకచ్ఛత్రాధిపతిగా ఏలుచుండెను. అప్పటికి నాగార్జునునకు నలుబది సంవత్సరాలు.

వాసిష్ఠీపుత్ర పులమావి అటు ఆర్షధర్మ మవలంబించి అశ్వమేధాది క్రతువులు చేస్తూఉండెను. ఆయన తనతండ్రి గౌతమీపుత్ర శాతకర్ణి వలన అమిత గౌరవం పొందిన ఆచార్య నాగార్జున పరమార్థతులను పూజించెను. సర్వధర్మాలు ఆయాచార్యదేవునికడ నేర్చుకొన్నాడు. నీతివిశేషాలనుగూడ నాగార్జునదేవునివలన గ్రహిస్తూ ఉండెను. సర్వదక్షిణాపథంలో ఉన్న వందలకొలది మహాసంఘారామాలకు ఆచార్యదేవుడు ముఖ్యాచార్యు డయినాడు.

కొంతకాలానికి ఆ మహాతపస్వి అటవీప్రదేశానికి సమీపంగా తనకొక గ్రామాశ్రమం నిర్మింపుమని చక్రవర్తిని కోరినాడు. ఆ వాసిష్ఠీపుత్రుడు అటవీ రాజ్యమైన కొరవి రాష్ట్రానికి చోరరాష్ట్రానికి ధనకరాష్ట్రానికి పల్లవభోగానికి మహాసామంతులయిన ఇక్ష్వాకు ప్రభువులు నిర్మించిన విజయపురికడ శ్రీపర్వత శిఖరంపై నాగార్జునదేవునికొక పవిత్రాశ్రమం నిర్మించెను.

౧౧

విజయపురి నాగార్జునాచార్యుల కాలంలోనే పెద్దనగరమైనది. ఎటు చూచినా రెండు గోరుతాలుంటుం దానగరం. కృష్ణానదీతీరాన యోజనదూరం వ్యాపించినది. ఈ మహాపట్టణానికి ఉపగ్రామాలు ఇరువది ముప్పది ఉన్నాయి. ఈ మహానగరానికి ధనకులశేఖరుడైన బ్రహ్మదత్తుడే పాలకుడు. ఈ విశాఖాయనులలో ఒక కుటుంబంవారు ఇప్పటికి రెండు మూడు వందల సంవత్సరాలనుంచి వేంగీరాష్ట్రానికి మహాసామంతులు, మహాతలవరులు, మహాసేనాపతులుగా ఉన్నారు. బ్రహ్మదత్తుని తాతతండ్రులు, ఇక్ష్వాకు శాంతిమూలమహారాజున్నూ మహాచార్యబోధిసత్వ నాగార్జునదేవుని శిష్యులు.

అ ర్థ.

నాగార్జునదేవుని మిత్రుడైన వాసిష్ఠీపుత్ర పులమావి చక్రవర్తి ఇరవై ఎనిమిది సంవత్సరాలు అఖండ సామ్రాజ్యము పాలించి దివంగతులయ్యారు. వారి మామగారు ఉజ్జయిని మహాక్షత్రపుడు అల్లుని లోకువచేసి ఆంధ్ర సామ్రాజ్యంనుంచి విడిపోయి, అల్లునితోడనే యుద్ధం సాగించాడు. అప్పుడు నాగార్జునదేవుడు ఇరువాగులవారికీ సంధిచేసి, మామగారిచే అల్లుని చక్రవర్తిత్వం ఒప్పించారు.

వాసిష్ఠీపుత్ర పులమావిపుత్రులు భారద్వాజీపుత్ర శివశ్రీ ఛత్రపాణి నాగార్జునదేవుని ప్రియశిష్యుడై, తండ్రి నిర్యాణానంతరం చక్రవర్తి సింహాసనం అధిష్టించి పదమూడు సంవత్సరాలు రాజ్యంచేసి పుత్రుడైన గోతమీపుత్ర యజ్ఞశ్రీ శాతకర్ణిని నాగార్జునదేవునికి అప్పచెప్పి, భగవంతునిలో లీనమైపోయినాడు. యజ్ఞశ్రీ శాతకర్ణి సార్వభౌమ సింహాసనాసీనుడైనాడు. ఛత్రపాణి చక్రవర్తి మహాభక్తుడై రాజ్యపాలనంలో ఎక్కువ శ్రద్ధవహించక మేనమామలయిన క్షత్రపులు స్వాతంత్ర్యం పొందినా, చూటు శాతకర్ణులు, మహాభోజ కాదంబులు, మహారథులు, ఆభీరులు, స్వాతంత్ర్యం పొందినా ఊరుకొనెను. ఉత్తరాంధ్రనాగులు, వాకాటులు, మాఠరులు, వాసిష్ఠులుగూడ స్వాతంత్ర్యం పొందినారు. ఇటు వేంగీపుర సాలంకాయనులు, గూడూరుపుర బృహత్ఫాలాయనులు, ఇంద్రకీల విష్ణుకుండినులు, ధనదుపుర ధనకులు, పూంగీప్రోలుపుర గౌతములు మాత్రం విజయపుర ఇక్ష్వాకులతోపాటు మహాసామంతులయి రాజ్యం రక్షిస్తూ ఉండిరి.

యజ్ఞశ్రీ శాతకర్ణి చక్రవర్తి సింహాసనం ఎక్కగానే ఇక్ష్వాకు శాంతిమూలుడు సర్వసేనాపతిగా, దేవదత్తుడు సేనాపతిగా సాలంకాయనాది సామంతులు కొలువ అఖండసైన్యం చేకూర్చుకొని, ఒక్కసారి దిగ్విజయానికి బయలు దేరినంత స్వాతంత్ర్యం పొందిన రాజ్యాలన్నీ దాసోహమని కప్పం గట్టినవి. ఆ దిగ్విజయం పూర్తికాగానే ధాన్యకటకం తిరిగివచ్చి, యజ్ఞశ్రీ అశ్వమేధం, వాజపేయం చేసినారు. నేడు యజ్ఞశ్రీ వృద్ధుడైపోయినాడు. ఇంక దక్షిణాపథం అంతా ముక్కలు కావలసిందేనా అని అనుకుంటూ బ్రహ్మదత్తప్రభువు ఆమహాచైత్య మందిరంలో దిగువ అంతస్తులందు భిక్షులకడకు వచ్చినాడు.

ఆ భిక్షులందరూ బ్రహ్మదత్తునివై నాగార్జునదేవునికి ఉన్న ప్రేమ ఎరుంగుదురు. బ్రహ్మదత్తుడు, ఆనందార్హ్తులు, శాంతిమూలుడు, చక్రవర్తి యజ్ఞశ్రీ మాత్రమే నియమిత దినాలతో, నియమితకాలాల ఆ బోధిసత్వుని దర్శింపవచ్చు.

బ్రహ్మదత్తుడు భిక్షులకు నమస్కరించినాడు. అప్పుడొక వృద్ధ శ్రమణుడు బ్రహ్మదత్తుని స్నానగృహానికి కొనిపోయినాడు. బ్రహ్మదత్తుడు ఆస్నానగృహాభ్యమందున్న గోముఖాన వినిర్గమించే ప్రసవణంక్రింద స్నానంచేసి శ్రమణుడు డందిచ్చు చీనాంబరాలను ధరించినాడు.

అప్పుడు ఆర్హతులాకరు వచ్చి మాటలాడక స్కందవిశాఖాయన ప్రభువును చివరఅంతస్తులోనికి తీసుకొని పోయినాడు. అడవి స్కందవిశాఖాయనక ప్రభువు నాగార్జునాచార్యుని ఎదుట సాష్టాంగము పడినాడు.

"నాయనా, దగ్గిరకువచ్చి కూర్చో" అని అతి మధురములై, దివ్యామృతధారలైన మాటలు స్పష్టముగా వినంబడినవి. బ్రహ్మాదత్తప్రభువు ఆనందవికసితమైన మోముతోలేచి, నాగార్జునదేవునికడకు వచ్చి వారి మంచముదాపున క్రింద మొగలియాకు చాపపై కూర్చుండినాడు. నాగార్జునదేవుని వదనాన మందహాసము సంపూర్ణజ్యోత్స్నలు విరియుచున్నది.

"ధనకప్రభూ! మీ నాయనగారు శ్రీశైలారణ్యాశ్రమంలో క్షేమంగా ఉన్నారా?" నాగార్జునదేవుడు మాట్లాడునప్పుడు పెదవులు కదలినట్లు కానరావు.

"క్షేమంగా ఉన్నట్లు వార్తలు వస్తూనే ఉన్నవి భగవాన్!"

"కాలం మనలోనే ఉంది. దానినుంచి మనం ఎంతదూరం తరుగగలం?"

"చిత్తము."

"మూడుగా కనుపిస్తూ ఏకమైనకాలం అనంతమై, మనుష్యుని అణువణువూ పొదువుకొని ఉంటుంది."

"చిత్తం భగవాన్!"

"శాతవాహన యుగం అస్తమిస్తున్నది. దేశంలో ధర్మనాశనం కలుగుతుంది అనుకుంటున్నావు."

"చిత్తం భగవాన్."

"ఆనాటి ఇక్ష్వాకు వంశంలోనిదే ఈ విజయపురి కాళ."

"చిత్తం."

"నాయనా, ఇక్ష్వాకులమోదే ఈ మహాదేశ రక్షణభారం పడుతుంది. ఆ ఇక్ష్వాకుల భారం నీపైన ఎక్కువ మొగ్గుతుంది. ధర్మనిర్వహణానికి దారిచూపే వెలుగు మనలోనే ఉంది."

"భగవాన్! నేను కృతార్థుణ్ణి.

"నాయనా! నువ్వు ధాన్యకటకంనుండి రాగానే, ఇక్కడికి ఒక్కసారి రా."

ఆనందంతో, అనిర్వచనీయ మహాభక్తితో బ్రహ్మాదత్తుడు భగవాన్ నాగార్జునదేవునకు సమాలింగితభూతలుడై నమస్కరించి, నెమ్మదిగ నడిచి వెడలిపోయినాడు. నాగార్జునదేవుని చిరునవ్వులు విశ్వమున ప్రసరించిన ట్లయిపోయినవి. ఆశీర్వచన సమ్మిశ్రితమగు చూపులు బ్రహ్మాదత్తుని గుమ్మమువరకు సాగనంపినవి.

బ్రహ్మదత్తప్రభువు కొరకు బహిర్మందిరంలో ఎనలేని ఓర్పుతో కనిపెట్టుకొని యున్నాడు ఆ వృద్ధశ్రమణపడు. బ్రహ్మదత్తుడు ఆశ్రమణకుని వెంటనే బయలుదేరి అంతేసులుదిగి, అక్కడఉన్న భిక్షులకందరకు నమస్కరించి వారి సెలవుపొంది వెడలిపోయినాడు. త్రికాలజ్ఞులైన మహానీయుల దర్శనమే సర్వ సంశయాలకు నివారకమనుకొన్నాడు బ్రహ్మదత్తుడు. మహాత్ములు బోధింప నవసరములేదు. శుద్ధసాత్వికులను సకలమార్గములూ మూలకారణానికే కొంపోవును.

ప్రపంచంలోని అపశ్రుతులు మానవహృదయాన్ని సంశయావిలం చేస్తవి. సిరమైన పట్టు దొరకదు. సంతతమైన ఈ జగత్పరిణామం అతిచిత్రమైనది. కనుకనే ఇది మాయగా గోచరిస్తుంది. ఉపనిషద్విచారణ మార్గాన్ని బౌద్ధవిచారణ పరిపూర్తి చేసిందనుకుంటే, బౌద్ధధర్మంకూడా హీనమైపోవడమేమిటి! ఎన్నో చిన్న చిన్న సిద్ధాంతాలు ఈ ధర్మసమన్వయానికే భగవాన్ నాగార్జునదేవులు ఆవతరించారు. శ్రీకృష్ణపరమాత్మే బుద్ధదేవుడు, ఆయనే నాగార్జునదేవుడు అనుకుంటూ బ్రహ్మదత్తుడు కొండదిగి, రథమెక్కి కృష్ణాతీరానికివెళ్ళి; ఓడల రేవు చేరినాడు.

శాంతిమూల మహారాజు కృష్ణానది పడవలరేవును చలవ నాపరాళ్ళ వితర్దికగా నిర్మాణమొనగ్పజేసెను. ఆ వసంతకాలంలోకూడా విజయపురిచెంత కృష్ణలో పేలకొలది ఓడలు, నావలు, పడవలు, తరణులు అన్నీ కనికిపాటుపడే వృద్ధులవలె, ఆనదీతరంగాలలో ఊగిసలాడుతున్నవి. బ్రహ్మదత్తుడు రేవుదగ్గరకు పోయేసరికి ఒక ఓడలోనుంచి సరుకు దిగుతోంది.

౧౨

బ్రహ్మదత్తుడు రథముదిగి రేవులోని ఓడల పరిశీలింప వెడలినాడు. ఈ ఓడలు సాగరికములుకావు. నదులలో ప్రయాణంచేసే తరణులు. ఇవి సముద్రం వరకు ప్రయాణం చేస్తాయి. కొలందియలు అన్న ఓడలు నదుల ముఖద్వారం లోనూ లోతు నదులలోనూ సముద్రతీరం వెంబడినీ ప్రయాణం చేస్తాయి. నదిలో మాత్రమే యానం చేసేవి నావలు. సముద్రంలోమాత్రం యానంచేసే ఓడలనే సాగరికములనీ, నౌకలనీ పిలిచేవారు. కృష్ణాముఖద్వారమువెంత పెద్ద ఓడలలోనుంచి సరుకులన్నీ తాము ఎగుమతి చేసుకొని, ఈ ఓడలు నదీతీర పట్టణాలలో దిగుమతి చేయవలసిన సరకులను దిగుమతిచేస్తూ ప్రయాణం సాగిస్తాయి. శ్రీపార్వతీయాంధ్ర ప్రదేశంవరకూ కృష్ణలో ఒక్కనడివేసవి కాలంలోతప్ప తక్కినకాలాల్లో ఈ పెద్ద ఓడలు ప్రయాణంచేస్తూనే ఉంటాయి.

బ్రహ్మదత్తప్రభువు దిగుమతి అయ్యే మిరియాలు, లవంగాలు, ఏలకులు, దాల్చినచెక్క, ముత్యాలు, అక్క, కెంపులు, చీనాపట్టు, బంగారము పరీ

ించెను. శ్రీకాకుళంలోనే వర్తకులు సుంకాలు చెల్లించి సరకులు ఓడలో ఎక్కించుకొన్నారు. సుంకాలు పుచ్చుకొన్నట్లు శాతవాహన ముద్రికలు ఓడ నాయకునికడ ఉన్నాయి. ఏఏవస్తువునకు ఎంతసుంకమిచ్చిరో ఆవివరాలను సముద్రవర్తకాధికారి రాగిరేకుమీద చెక్కించి ఆఓడనాయకునికి ఇచ్చినాడు. వానినెల్ల ఆ ప్రభువు పరీక్షించినాడు.

విజయపురంనుంచి వజ్రాలు, బియ్యము మొదలగు ధాన్యాలు, నూలు, కంబళ్ళు, ఉన్నివస్త్రాలు, పొత్తుబట్టలు బంగారు వెండి నగలు, కత్తులు, ఫలకములు, వర్ణములు, నువ్వులు మొదలగు నూనెవస్తువులు, పూగీఫలాలు, సంగీత వాద్య విశేషాలు, మూరి, గాజులు, దంతపుశిల్పాలు, చింతపండు, ఉప్పు, సారాయములు సరకు లెగుమతి అవుతవి.

ఆంధ్రదేశ వణిక్కులు, ఆంధ్రశిల్ప బ్రాహ్మణులు జగత్ప్రసిద్ధి నొందినారు. ఆంధ్ర నేతిపని లోకపూజ్యము. వీన్ని కుటుంబాలవారు వడికేవారు. సర్వసాధారణంగా ఆంధ్రులు వడకిన నూలు, సాలిపురుగు దారాలకన్న సన్నంగా ఉక్కు తీగలకన్న బలంగా ఉండేది. కొన్ని మడతలుపెట్టి కట్టుకొన్నా ఒళ్ళు కనబడేది ఆంధ్రస్త్రీలు వడికిన వలువలలో. ఆలాంటి నూలును నేయడంలో, ఆ నూలుకు రంగులద్ది చిత్రవర్ణవస్త్రాలు నేయడంలో ప్రపంచంలో ఆంధ్రతంతుకారకుల మించిన వారింకొకరు లేనేలేరు. తెల్లని వస్త్రములు నేసిన వెనుక వర్ణకారకులు రంగులు అత్యంత మనోహరంగా అద్ది పూవులు లతలు మొదలయిన అలంకార శిల్పాలుగా సిద్ధం చేసేవారు. ఈ వస్త్రాలు లాతి విలాతులవారు ఎగనెత్తుక పోయేవారు. గొట్టెలను పెంచి ఉన్నితీసి, ఆ ఉన్నిని ఓషధీరసంతో కడిగి శుభ్రంచేసి చిత్రచిత్రంగా కంబళ్లు, రత్నకంబళ్లు, కాలువలు మొదలయినవి అల్లేవారు ఆంధ్రభూమిలో. రజతమును నూలుపై పూతపోసిన దారము రజని అని పారశీకులు సిద్ధంచేసేవారు దానిని సరజ లేక సరిగ అనేవారు ఆంధ్రులు. ఆ సరిగ వస్త్రాలలో అంచులు పువ్వులు లతాదికాలూ నేసేవారు. ధాన్యకటకమూ, విజయపురి మొదలైన మహాపురులలో ఈ వస్త్రశిల్పం విరివిగా చిరకాలమునుండి జరుగుతున్నది. బ్రహ్మదత్తునికి ఆంధ్రశిల్పులన్నా, ఆంధ్రవస్త్రకారులన్నా అపరిమితాదరం. రోమక, యవన, సీలాది ద్వీపాలలో భారతీయ వస్త్రాలకు, శిల్పులపనికి ఉన్న గౌరవము విన్నప్పుడు బ్రహ్మదత్తుడు ఉప్పొంగిపోయేవాడు.

ఓడలు అనంతమైన సముద్రంలో నిర్భయంగా తేలిపోతున్నాయి. వరుణదేవునికి కోపం రాపండా ఉంటే ప్రయాణంలో ఓడలకేనీ ముప్పంలేదు. గాలివేగము వానికి తోడవుతుంది. ఓడలకు మహాసముద్ర మధ్యమంటుండే ప్రవాహభేదాలు సహాయమవుతాయి. లేదా, తెడ్లు వేసుకొని, ఆంధ్ర నౌకలు ప్రయాణం చేస్తాయి. ఓడలు నడపటంలో ఆంధ్రనావికులు పేరుపొందినారు. నాలుగువందల గోరుతాల సముద్రతీరం పొడవునా వరుణదేవుడు ఆంధ్ర

నావికులను వాత్సల్యంతో చూస్తాడు. అహో! వీరుకదా వరుణదేవుళ్ళు అని బ్రహ్మదత్తుడు అనుకున్నాడు.

తెరచాపలన్నీ ఎత్తి, సముద్రాన్నే ఆకాశంచేసి, ఓడ రాజహంసలయి తేలిపోతూ ఉంటుంది. నావికులు పాటపాడుతూ ఉంటారు. లోపల యాత్రికులు ఉంటారు. యవద్వీప భాషలో నావికానాయకుణ్ణి "సరాంగు" అంటారట. ఆ నాయకుడే ఓడకు కళ్ళు, మెదడూను. వారిపాట ఎంతో మధురంగా ఉంటుంది. భూమి మనుష్యుల తల్లి. సముద్రుడు నావికుల తండ్రి వారికి తల్లి ఆకాశం నక్షత్రాలు సహోదరీమణులు. సూర్యదేవుడు సోదరుడూ, గురువూ. చంద్రుడు ప్రియురాలు. ఓడ రెక్కలుచాచి ఎగిరిపోతోంటే బ్రహ్మదత్తుడు చిన్నతనంలో తాను తామ్రలిప్తినుండి తామ్రపర్ణి వరకు ప్రయాణం చేసిన విషయం జ్ఞాపకం తెచ్చుకున్నాడు. మొదటి దినాలలో భయంవేసింది. భోజనాదికాలు ఓడమీదనే. ఎక్కడా భూమి కనబడలేదు. ఆ సముద్రమధ్యంలో నావికులు తమ దారి తెలుసుకోవడం అత్యద్భుతమైన విషయం. వారు నక్షత్రాలు చూచేవారు రాత్రులు. సూర్యుణ్ణి చూచేవారు పగలు. మేఘాలు ఆకాశంనిండి పోతే గాలివెళ్ళే తీరు మొదటినుంచి గమనిస్తూ ఓడ నడుపుకుంటారు.

౧౩

బ్రహ్మదత్తప్రభువు నదీతీరంనుండి రథముపై రాచనగళ్ళవైపు వెళ్ళినాడు. ఆ మరునాడే తాను మహారాజకుమారికకు విద్యప్రారంభింపవలసిన శుభముహూర్తము. నగరమున అన్నివీథులు రథపథములు కావు. కాబట్టి పెద్దవీథుల వెంటనే రాచనగళ్ళున్న కోట ప్రక్కనుండి మరల కృష్ణ ఒడ్డుకువచ్చి, రెండు గోరుతముల దూరముపోయి, తన పండ్లతోటను చేరినాడు. అచ్చటి వనాలలో సమస్త ఫలజాతులు పండుతవి. మామిళ్ళు విరివిగా పిందెలతో నిండి ఉన్నవి. పనసపిందెలు దిగుతున్నవి. అరటిచెట్లకు మనిషిఎత్తు గెలలు వ్రేలాడుతున్నవి. అవి ఎప్పుడూ గెలలు వేస్తూనే ఉంటాయి. నిమ్మలు పూలతో పిందెలతో నిండి ఉన్నవి. పెద్దనేరేడులు పూతతో పిందెలతో నిండి ఉన్నవి. ద్రాక్షపళ్లు పిందెలతో నిండి ఉన్నాయి. పూగీవృక్షాలు గెలలు దిగుతున్నవి. శీతాఫలములు కాపు కాస్తున్నవి. నదీతీరం పొడుగునా పెద్దదోసపాదులు పందెళ్ళపై పాకుతున్నవి. సాగరంగములు బంగారు ఎరుపు పళ్ళతో నిండి ఉన్నవి. నారికేళాలు ఆకాశం అంటుతూ జటలు దెసలక్రమ్మగా నాట్యంచేసే శైవులులా ఉన్నవి.

బ్రహ్మదత్తుడు తిన్నగా తోటలోనికిపోయి భవనంముందు రథము దిగినాడు. బ్రహ్మదత్తప్రభువు వస్తూ ఉండగానే తోటమాలీలు నమస్కారాలు చేస్తూఉండిరి. ఆ ప్రభువు రథము దిగగానే సూతుడు రథము తోలుకొని పోయినాడు. కృష్ణకు, నూరు నివర్తనములున్న ఆ తోటకు ఒక నగపంక్తి అడ్డమున్నది. ఒక్క దిక్కునసే తోటలోనుండి కృష్ణవరకూ లోయదారి. ఆ లోయనడుమ సంతతియు ప్రవహించే చిన్న సెలయేరు ఉంది. ఆనూరు నివర్తనముల తోటలోను

ఎన్నో కొలపాలూ, ఒక క్రీడాసరస్సూ, ఒక నదీ బావి. సరస్సుచుట్టూ సమస్తపుష్ప జాతుల వృక్షాలున్నాయి. బ్రహ్మదత్తప్రభువు ఆ సరస్సుప్రక్కనే ఉన్న తిన్నెపై కూర్చుండినాడు. సూర్యుడు అప్పుడే ఆకాశంమధ్యకు వస్తున్నాడు. భోజనంవేళ అయినా, ఆయన కాగొడకే తట్టలేదు.

చక్రవర్తి మహోవృద్ధుడు. అవసాన దినాలు; కుమారుడు నీరసుడు. ఇక్ష్వాకు మహారాజే దేశాలలో ధర్మం నడుపగల మేటి వీరుడు. ఆయన చక్రవర్తి అల్లుడు. ఫులమావి కుట్రలు చేస్తున్నాడు. ఆయనకు అభీరులూ, క్షోత్రపులూ సహాయం చేస్తామంటున్నారు. ఫులమావికి శ్రీ శాంతిశ్రీ మహారాజకుమారికను వివాహం చేసుకుందామని ఉన్నది. శాంతిశ్రీకుమారి త్రిజగన్మోహిని. బాలలకు అంత అందము ఉండడమువల్ల ఒక్కొక్కప్పుడు రాజకీయాలలో కష్టములు సంభవిస్తాయి. ఆ బాలకు తాను చదువు చెప్పాలట. రేపే ఆశుభముహూర్తము.

ఆబాల భిక్షుని కావాలని సంకల్పము పూనినదంటారు. ఆమె హృదయంలో కామగంధము లేదట. తల్లిదండ్రులన్నా ప్రేమలేదట. వారియెడ గౌరవంతో సంచరిస్తుందట. ఆమె హృదయం శుద్ధశూన్యము, తెల్లటి రాయి అంటారు. కాని ఆమె స్వభావము సాత్వికమట. రాతిహృదయానికి సాత్విక గుణమెలా అలవడుతుంది? శుద్ధసత్వంకూడా తమస్సులా కనిపిస్తుంది. అంతే. ఓహో ఏమి అందం! అలౌకికమా సౌందర్యం. ఆ పరమసుందరికి తాను యువకుడు, అవివాహితుడు ఏలా చదువు చెప్పడం?

ఆ సమయంలో తోటమాలి పరుగునవచ్చి, బ్రహ్మదత్తప్రభువు కడ మొక్కి, "ప్రభూ! శ్రీ మహారాజులవారి కడనుండి కంచుకివచ్చి తమదర్శనము అపేక్షిస్తున్నారు" అని మనవిచేసుకొన్నాడు.

"ఆలాగా! వెంటనే ప్రవేశపెట్టు."

కంచుకివచ్చి బ్రహ్మదత్తునికి నమస్కరించి, "ప్రభూ! మహారాజుల వారికి ధాన్యకటకంనుండి గజవార్త వచ్చింది. తమ్ము వెంటనే ఆలోచనామంది రానికి పంపినారు. అక్కడనే పూంగీయ స్కందశ్రీమహాప్రభువూ ఉన్నారు. శ్రీ మహారాజకుమారులవారూ అచ్చటనే ఉన్నారు" అని మనవిచేసినాడు.

"సరే నేనూవస్తున్నాను" అని బ్రహ్మదత్తప్రభువు లేచి తన పీపున ప్రేలాడు శంఖం తీసి "భోం, భోం" అని ఊదినాడు. ఆవెంటనే రథాన్ని తోలుకొని సూతు డక్కడకు వచ్చినాడు. బ్రహ్మదత్తప్రభువు రథారోహణం చేయగానే ఆ రెండుగుఱ్ఱాలూ వాయువేగంతో విజయపురంవైపు సాగినాయి. కన్నుమూసి తెరిచేలోపల రాచకోట వచ్చినది. కోటగోపురద్వారం దాటి, రథం రాజభవనం సమీపించి, ఆగిపోయినది. వెంటనే బ్రహ్మదత్తుడు రథావతరణంచేసి మృగరాజువలె లోనికి నడిచిపోయినాడు. మహాకంచుకి ఉత్తమాజానేయ మధివసించి రథము వెంటనేవచ్చి, బ్రహ్మదత్తప్రభువు రథావతరణ

చేయకమునుపే గుఱ్ఱందిగి, అచ్చట ఉన్న సాదికి కళ్లేమందిచ్చినాడు. వారిరువురు సమాలోచన మందిరానికి వెళ్ళిపోయినారు. బ్రహ్మదత్తుడు మహారాజునకు స్కందశ్రీ ప్రభువునకు నమస్కరించినాడు. మహారాజకుమారుడు వీరపురుషదత్త ప్రభువులేచి బ్రహ్మదత్తునకు నమస్కరించినాడు. బ్రహ్మదత్తప్రభువూ మహారాజకుమారుడూ ఆసనాలధివసించినారు.

మహారాజు: బ్రహ్మదత్తప్రభూ! పులమావి ప్రభువు తాను ముసికనగర రాజప్రతినిధి అయినా ధాన్యకటకంలోనే ఉంటున్నాడుకదా! ఈ మధ్య ఆతని కుట్రలెక్కువకాగా, సార్వభౌములు పులమావిప్రభువును ధాన్యకటకం వదలిపోవద్దని ఆజ్ఞ ఇచ్చినాయ ఆలాంటి సమయంలో నిన్నరాత్రి ఆతడు ముసికనగరం ప్రయాణమైపోయినాడట.

బ్రహ్మదత్తు: ఈ వార్త పంపించింది ఎవరు మహాప్రభూ?

స్కందశ్రీ: మహామంత్రి శివశ్రీ పంపించినారు.

బ్రహ్మ: మహాప్రభూ! పులమావిని ముసికనగరమే వెళ్ళనీయండి. ధాన్యకటకంలో ఉండి కుట్రలు చేయడంకన్న మనకు దూరంగా ఉండడము ఉత్తమం కాదా?

వీరపురుష: బ్రహ్మదత్తప్రభూ! ముసికలో ఉంటే పులమావికి ఇతరులతో కలవడం సులభం కాదా?

బ్రహ్మ: సులభమే. కానివ్వండి. చక్రవర్తికి వారసుడైన ఒకరాజకుమారుని మనం ధర్మపరంగా ఏమిచేయగలం? ఆతడు మంచివాడైతే పూజార్హుడే! కాక రాజద్రోహం సలుపడానికి కుట్రలుచేస్తే భయంకర ధర్మగ్లాని ఆవుతుంది. ఆతడు శిక్షార్హుడు.

వీరపురుష: తమ ఆలోచన బాగున్నది.

బ్రహ్మ: ఈ విషయం చక్రవర్తికి తెలియునా?

స్కందశ్రీ: చక్రవర్తి చాలా జబ్బుగా ఉన్నారు. అందుచే తెలియనీయ లేదట.

బ్రహ్మ: చిత్తం నేను వెంటనే మన అపసర్పులలో దిట్టలను ముసికనగరం పంపి పులమావి శాతవాహన ప్రభువు అక్కడ ఏమిచేస్తున్నది తెలిసికొంటాను.

మహారాజు: ధనకప్రభూ! మీరు వెంటనే మన సైన్యాలను ఆయత్తం చేయించి ఉంచండి. ఏసమయానికి మనం యుద్ధాభిముఖులం కావలసివస్తుందో?

మహారాజు లేవగానే, మంత్రులు, సామంతులు, మహారాజకుమారులు లేచినారు.

విఘ్ననాథుని, సరస్వతిని, స్కందుని, బుద్ధదేవుని, విష్ణుని, శివుని పూజించి బ్రహ్మదత్తప్రభువు శాంతిశ్రీ రాజకుమారికి చదువు ప్రారంభించారు. ఆమె కీచదువుపై, ఈ గురువుపై భక్తి లేదు. తల్లిదండ్రుల ఆజ్ఞలను ఉల్లంఘించ కూడదన్న నియమమే ఆమె నీచదువుకు ఒప్పింపచేసింది. మహారాజ కుమారికి చదువు చెప్పేటప్పుడు ఆమె చెలులు ముగ్గురు దగ్గరనే ఉన్నారు.

స్కందవిశాఖాయనక ప్రభువు ఆరంభమందే ఆత్మ అంటే ఏమిటి? అని ప్రశ్నించారు.

"స్వామీ! ఆత్మఅంటే ఉపనిషన్మత ప్రకారం సత్ పదార్థము. తక్కిన వన్నీ ఆ పదార్థానికి అభాసలు."

"బౌద్ధధర్మప్రకారం ఆత్మ ఉన్నదా?"

"బౌద్ధంలో ఆత్మ సత్యము కాదు."

"బౌద్ధధర్మంలో సత్ పదార్థమేది?"

"బౌద్ధంలో రెండు సంప్రదాయాలున్నాయి. హీనయానమునందు పురుష వ్యక్తిని తెలియజేసేది ఆత్మ. దీనిని మహాసవిరవాద మంటారు. వ్యక్తులు తమ నిర్వాణం తాము చూచుకోవాలి. ఈవాదంలో మహాసాంఘికులు మానవ సంఘానికంతకూ విముక్తి తీసుకురావాలంటారు. ఈ సాంఘిక వాదంలో ముక్తి సత్యం, బుద్ధుడు శాశ్వతుడు."

"ప్రథమవాదంలో బుద్ధు డెట్టివాడు?"

ఆ వాదంలో సంయుక్తసంబుద్ధుడు అలౌకిక పురుషుడు మాత్రం."

"మహాసాంఘికవాదంలో రెండు శాశ్వతపదార్థములు ఉన్నట్లు తేలు తోంది కదా. రెండు శాశ్వతములు విశ్వంలో ఏలా ఇమిడుతాయి?"

"ఆ రెండూ ఒక సత్తునే చెప్పుతవి."

"సత్ భావన ఏలాంటిది?"

"బుద్ధుడే పరమసత్యం."

"మహాయానంలో బౌద్ధ త్రిరత్నాలకు ప్రాముఖ్యం ఉన్నది. ధర్మ, బుద్ధ, సంఘాలు మూడు త్రిరత్నాలు."

"అవును."

"అందులో ధర్మము సత్ అనిన్నీ, అదే ప్రజ్ఞ అనిన్నీ, ఆ ప్రజ్ఞను సంపాదించుకొనే ఉపాయమే బుద్ధుడనీ చెప్పుతారు. ధర్మం శాశ్వతమంటే ధర్మాచరణంచేసే పురుషుడూ శాశ్వతుడు కావాలికదా! పురుషుడు దేహం పీడితే ధర్మమేమయింది? ధర్మంచేత వాడేమయినాడు?"

"ధర్మం ఎప్పుడూ ఉంటుంది."

అ 6.

"అధర్మమో?"

"అశాశ్వతము."

"అహింసాది ధర్మాలు సాపేక్షములు కదా, సాపేక్షకలన గుణమ్ము ఏర్పడుతుంది కదా, ధర్మానికి?"

"ధర్మం గుణయుక్తమే."

"గుణములు శాశ్వతమా?"

"సద్గుణములు శాశ్వతములు."

"అసత్ గుణములు అశాశ్వతములని ఏర్పడుతుంది. వెలుగు శాశ్వతమై, చీకటి అశాశ్వతమెలా అవుతుంది? చీకటి అనేది వెలుగుయొక్క అభావమే కదా? ఈ ద్వంద్వాలలో ఒకటి శాశ్వతమై రెండోది అశాశ్వతమెలా అవుతుంది?"

ఈ విధంగా బ్రహ్మదత్తుడు చదువు ప్రారంభించాడు. కాంతిశ్రీ నిశ్చలతతో తొణకని నిర్మలతతో ప్రత్యుత్తరాలు ఇస్తున్నది. బ్రహ్మదత్తుని అఖండ కేముషి కాంతిశ్రీకి పూర్తిగా తెలియును. అయినా ఆమె ఇనుమంతకూడా చకిత హృదయ కాలేదు. చెక్కిన విగ్రహంలా ఆమె శిష్యపీఠంపై గురువున కెదురుగా అధివసించి ఉంది.

శిష్యులు ప్రశ్నించటం ఆచార్యులు ఉపదేశించడం సాధారణ విధానం. కాని ఈ విచిత్రమైన విద్యాభ్యాసంలో గురువే పృచ్ఛచేయడం శిష్యురాలు ప్రత్యుత్తరాలు ఇవ్వడం జరిగింది. ప్రథమదినం పూజలైన తర్వాత రెండు ఘటికలుమాత్రమే బ్రహ్మదత్త ప్రభువు కాంతిశ్రీతో చర్చించినాడు.

"రాజకుమారీ! నేను సెలవు తీసుకుంటాను."

"చిత్తం, స్కందవిశాఖా యనక ప్రభూ!"

అంతే. ఆవెనుక బ్రహ్మదత్తుడు వెడలిపోయినాడు. బ్రహ్మదత్తప్రభువు నగరికెనుక ఉపవనం ఉంది. ఆతోటమధ్య శిల్పసౌందర్య విలసితమైన బ్రహ్మ విద్యాశ్రమం ఉంది. దేశదేశాలనుండి ఈ బ్రాహ్మణ క్షత్రియుని పాదాలకడ్డ ఆర్షవిద్యలు నేర్చుకొనడానికి పండితులూ, విద్యాప్రియులూ, కళావేత్తలూవస్తూ ఉంటారు. ఈ విద్యాశ్రమానికి బ్రహ్మదత్తప్రభువు పతి. వీరుశాక వివిధ విద్యాసాగరులైన మహాపండితు లనేకులు విద్యాగురువులుగా ఆ ఆశ్రమంలో ఉన్నారు. కాని ఇంతవరకు బ్రహ్మదత్తుడు ఒక్క బాలికకైనా చదువు చెప్పలేదు. బాలికకు చదువు చెప్పటానికి ఆ యువకప్రభువు కొంచెం సిగ్గుపడ్డాడు. అందులో మహారాజకుమారిక! తాను వృద్ధుడైతే భయములేకపోవును. యువకుడు, బ్రహ్మచారి, ఆవల పెళ్ళికాని బాలిక! మహారాజు ఈవిచిత్రస్థితి ఎందుకు కొనివచ్చినారు? ఆ బాలిక తెలివయినదీ, ప్రజ్ఞావంతురాలు అవును. కానీ ఎంత సేపూ ధర్మము, భిక్షుకత్వము, అష్టమార్గాలు అంటూ తూర్చుంటుందనీ

విన్నాడు. తాను మధ్యమధ్య ఇంచుక పరిహాసముగా మాట్లాడినా ఆమె ఈషణ్మాత్రం స్పందించలేదు, నవ్వలేదు. ఆమెమోము వెన్నెలలో కైలాస పర్వతశిఖరంలా ఉన్నది. ఆ మోమున కదలిక లేదు. అది స్థాణుత్వమేనా అని ప్రశ్నించుకొన్నాడు బ్రహ్మదత్త ప్రభువు.

౧౫

ఈ చదువు హాస్యభాజన మనిగాని, అర్థము లేనిదనిగాని శాంతిశ్రీ రాకమారి నిరసించలేదు. ఆచదువు తనకు పనికిరాదనిగాని ధర్మబోధక మనిగాని ఆ బాలిక క్రోధపూరిత కాలేదు. ఆమె చిన్న బాటినుండి కోప తాపములు ఎరుగదు. ఇంత శిశువై ఉన్న కాలంనుంచి ఆమెకు కోరికలు లేవు, ప్రేమలేదు, ఆమెకు ఆనందంలేదు, విచారంలేదు. ఆమె అడ్డాలనాటినుండి నవ్వి ఎరుగదు, ఆనందముచేగాని, విచారంవల్లగాని కంటిచుక్కలు ఆమె రాల్చలేదు. ఆమె ఎప్పుడు సుంకుపట్టు ఎరుగదు, సులభంగా లొంగిపోనూలేదు.

పొత్తిళ్ళనాడే ఆమె అందం మంత్రసానులకు తెలిసింది. వాళ్లు పూట పూటకూ దృష్టితీసేవారు. ఆ తెల్లటి బళ్ళ ఉష్ణజలస్నానం చేయించినప్పుడు ఎఱ్ఱకమలంలా కందిపోయేది. పసిడితొనల బంగారంలో తుంపిన నత్తుశ్రీకాంతి రంగరించిన శిశువై పెరుగుతూ, ప్రపంచాన్ని శూన్యవిలోకనాల చూచే ఆబాలికను కనుగొని, ఆకలి యైనప్పుడుమాత్రం ఏడిచే ఆ బిడ్డను ఆలోకించి కాగలించుకొన్నా స్పందింపక మోమున ఏమాత్రమూ మార్పురాని ఆకొమరితను పారకించి, ముద్దులకు మోమునుడిచి విసుగుచూపించి, పలకరిస్తే ఇంచుకయినా ప్రత్యుత్తరమీయని ఆ నిసుగును పరిశీలించి మహారాజూ, మహారాణీ ఇద్దరూ వెర్రిబాలికవేమో అని పైకిపొంగని బెంగపెట్టుకొన్నారు.

మహారాజు ఎన్ని విచిత్రాలైన ఆటవస్తువులు ఇచ్చినా ఆ బాలికలో ఏమీ మార్పు వచ్చేదికాదు. కిలకిల నవ్వేదికాదు. చప్పట్లుకొడుతూ కొడుతూ గంతులువేసేది కాదు. "నాయనగారు నాకివి ఇచ్చారు" అని తల్లితో చెప్పేది కాదు. బొమ్మలను 'పాపాయి!' అని ఎత్తుకొనేదికాదు. ఆపాపాయికి నీళ్ళు పోసేదికాదు. దంతపుబొమ్మ రథాలు నడిపింపలేదు. లాక్షావర్ణ విచిత్రలతా విన్యాససుందరమైన ఆటపడవల తన బొమ్మ కాలువలలో ఆమె ప్రయాణింప చేయలేదు. తోటి బాలికలు మేనత్తల కొమరితలు శాంతశ్రీ బాపిశ్రీలతో ఆ బాలికకు నేస్తమూలేదు, కయ్యమూ లేదు. చీనాంబరాలుకట్టి ముద్దులుగులికే నగలు తల్లి ధరింపజేసినా శాంతిశ్రీలో ఏమీ సమ్మోదము లేదు. ఆమెకు నగలు ధరించాలని ఇచ్ఛలేదు. సాధారణపునగలు, సాధారణవస్త్రాలు ధరించి ఉండేది. ఆమెను మహారాజకొమారికగా అలంకరిస్తే అవసరమున్నంతవరకే అవి ఉంచి తర్వాత తీసివేసేది.

వైద్యులు ఆమెకు వెర్రికాదన్నారు. ఆయిదవ సంవత్సరమున చదువు ప్రారంభించి నప్పటినుండీ ఆమె గురువులు ఆమె విపరీతమేధకు, ఆమె గ్రహణ

శక్తికీ ఆశ్చర్యపూరితు అయ్యారు. ఆమె విద్యాగురువుల ద్వారాలన్నీ బాటి సర్వ విద్యాపరిపూర్ణయై, ఆర్యశ్రీ ఆనందార్హతులకడ శిష్యురాలయినది. బౌద్ధధర్మ శిక్షితురాలైనప్పటినుంచి ఆమెకు చైతన్యము వచ్చినది. ఆమె చిరునవ్వులు మోమున తొంగిచూడ నారంభించినవి. ఆమె సుకుమారమైన హాస్యముకూడా చేయడం సాగించినది. ఆమెకు కాశ్మీరకుసుమపర్ణ వస్త్రాలంటే ఇష్టమయినవి. మిరియములు, జీలకట్టి, నల్లజీలకట్టి, ఆల్లము, కొంతి, శర్కర, గుడములేని ఆహారము లామెకు ఇష్టమైనవి.

నానాటికి ఆమె సౌందర్యము విజృంభించి, ఆమెకు యవ్వనము పొడ నూపి, ఆమె పెదవుల అమృతాలు చెమరించి, ఆమె వక్షోనలి కుచము లుప్పొంగి, ఆమెకటి విస్తరింప మొదలుపెట్టి, ఆమె పిరుదులు ఘనతవహింప నారంభించి ఆమెలో ఏవియో మస్పృణకాంతులు ప్రసరింప నారంభించినవి. ఆ దినాలలో అట్లు విజృంభించు ఆ సౌందర్య విషయమే ఆమెకు తెలియదు. వైరాగ్యమన నేమో తెలియదామెకు. భిక్కుని అగుట మంచిదనే బౌద్ధధర్మం ఆమెకు తెలి యును. భిక్కునికావడం ఎందుకో ఆమెకు తెలియదు. విజ్ఞానవిషయంగా వైరాగ్యాన్నిగూర్చి ఆమె చర్చింపగలదు, కాని వైరాగ్య మహాభావం ఆమెకు ప్రత్యక్షము కాలేదు. తనది వైరాగ్య జీవితమే అని ఆమెకు తెలియదు. చిన్న తనంనుంచీ విచిత్రమైన ఈ వైరాగ్య జీవితం తనకెందుకు అలవడిందో ఆమె యెరుగదు. అనేక వసంతోత్సవాలు వెళ్ళిపోయినాయి. మధుమాస పరీమళంచే ఆమె ఒక్కక్షణమైనా పులకిత కాలేదు. ఆమెకీనాడు బ్రహ్మాదత్తప్రభువు చదువు ప్రారంభించినారని పెద్ద ఆశ్చర్యమూ కలుగలేదు, విసుగు చెందనూ లేదు. ఆచదువుకుపూర్వం ఎంతనిశ్చలయై ఉన్నదో ఆపిమ్మటను అంతే నిశ్చలత.

ఆమె పెమ్మదిగాలేచి లోనికి వెళ్ళిపోయింది. తన పూజాగృహంలో బుద్ధదేవుని ఎదుట పద్మాసనాసీనయై ఆర్యఘోషుని బుద్ధచరిత్రనుండి అనేక ఘట్టాలు పఠించింది. కాని ఆమెకు భక్తితన్మయత కలుగలేదు.

చదవడం మానివేసింది. మనస్సు నిశ్చలతనందింది. శూన్య మనస్సుతో అలాకూర్చుండి పోయింది. ఆమె మందిరంలో ఉన్న బుద్ధవిగ్రహములు అలాగే ఉన్నాయి. దీపాలు చిరుగాలులకు ఇటూఅటూ కదులుతున్నాయి. చిత్రాలేమీ లేని ఆగోడపైన వెలుగునీడల ఛాయలుమాత్రం ఆడుతున్నాయి. కదలికలేని క్షణాలుమాత్రం కదలిపోతున్నాయి. ఆ బాలికా సౌందర్యకాంతిలోని ప్రతి తేజఃకణమూ ప్రతిక్షణంతోను వియ్యమంది, అనంతసృష్టిసౌందర్య లేశాతిలేశం లోనూ ప్రత్యేక లీనతనందింది. ఆ విచిత్రత ఆ బాలికకేమి తెలియును! ఆమె అలా నిశ్చలతలోనే స్థాణువై కూర్చున్నది.

౧౬

ఇక్ష్వాకుశాంతిమూల మహారాజు అంతులేని ఆలోచనలతో తన ఆనంద గృహాన ఒక బంగారు మఞ్చపీఠముపై త్రిభంగాకృతిని కూరుచుండెను. వెలుపలి మందిరంలో నలుగురు విలాసినులు సంగీతకళాకోవిదలు కాకలీస్వనాల గాన మొనర్చుచుండిరి. ఒకతె వీణ, ఒకతె ముఖవీణ, ఒకతె మృదంగము ధరించి వాద్యము సలుపుచు బృందగానంలో గొంతులు కలుపుచుండిరి.

"ఆరామ తరులతలు
ఆలకించిన స్వరము
శ్రీరామ పదము లిడు
చిరుసవ్వడుల గీతి"

ఆపాట తన ఆలోచనలను పొడిచికొనగా మహారాజు అనంతమైన ఆ భావాలలో ప్రయాణంచేస్తున్నాడు. ఆ ప్రభువునకు తన చక్రవర్తి ఆవసాననీతి అనేకరూపాలలో దర్శనమవుతున్నది. అంతటి శాతవాహన సామ్రాజ్యమూ నేడు ఈలా అయిపోయిందేమి? యజ్ఞశ్రీ సార్వభౌముల విజయపరంపరలకు తనబాహుబలమే ముఖ్యసాధనమైనది. ఆనాడు తానుయువకుడు. అయినా వ్యక్తి గత పరాక్రమంలోఏమి, వ్యూహరచన విధానంలోఏమి అతిరథశ్రేష్ఠుడనిపించు కొని ఆంధ్రరాజ్య శత్రువుల వక్కలువలె పరిగెత్తించలేదా?

యజ్ఞశ్రీ సార్వభౌముని కొమరిత కుసుమలతాదేవి సుందరీమణి తన్ను వలచివచ్చి స్వయంవరంలో కంఠాన పూలదండ వైచినది. శాతవాహనవంశము నిస్తేజమైపోతే ఎవరు ఈ సర్వదక్షిణాపథమందు ధర్మము అవిచ్ఛిన్నంగా నడప గలిగిన మేటి? శాంతిమూల మహారాజు నిట్టూర్పువిడిచినాడు. తగతరాలనుండి ఇక్ష్వాకులు శాతవాహనులకు కుడిచేయివంటివారు. ఈ రెండు వంశాలకు గాఢమైన బంధుత్వాలూ కలిసినవి. తన పూర్వులు అయోధ్యనేలినారు. తనది రఘుమహారాజు వంశం.ఆ బాలలగాంధర్వంలో ఏవో సర్వమధురాలు ప్రవహించాయి.

"దండకాటవి మధ్య
గండశిలకే తెలుసు
దివ్యపదముల స్పర్శ
త్రిదశు లెరిగిన స్పర్శ!"

చక్రవర్తి అంతనీరసుడై పోయినాడేమి? ఆయన సంరక్షణభారం పూర్తిగా తనమీదే పడుతుంది. ఈలోగా తన బావమరది బాయాది సామంతుల నందరిని కూర్చుకుంటున్నాడు. రాజ్యము ధర్మంగా నడవాలి. ప్రజలు భగవంతుని అవతారము. ప్రజల సంరక్షణ పరమధర్మముగా ఎంచని రాజు లెందుకు? సామ్రాట్టు లెందుకు? ప్రతి మనుష్యుని హృదయంలో అధర్మం ఏమూలనో

దాక్కునిఉంటుంది. మనుష్యుడు ఏమాత్రం ఏమరపాటుగాఉన్నా, రాక్షసిలా విరుచుకుపడుతుంది. రామరాజ్యం ధర్మపాలనవల్లనే జగత్ప్రసిద్ధి పొందింది.

"రామచంద్రుని వెంట
రమణి సీతాదేవి
సీతమ్మ నవ్వులో
చేరె కాంతులు కోటి."

సీతమ్మ ఇక్ష్వాకుల కోడలై ఉభయకులములను పవిత్రం చేసింది. తన బాలిక శాంతిశ్రీకి ఈ సౌనుర్వమెక్కడనుండి వచ్చిందిశ్ మహారాజు పక్కనున్న బేగంటపై నెమ్మదిగా స్పృశించాగు. వెంటనే ఇద్దరు అంతఃపుర రక్షక స్త్రీలు అక్కడికి గాలులవలె తేలుతూ వచ్చారు. "మేము రాజకుమారిక క్షేమం విచారించుటకు వస్తున్నా" మన్నారు మహారాజు.

ఆ రక్షక స్త్రీలు వెంటనే మాయమయ్యారు. మహారాజు ఆ మచ్చపీఠము నుండిలేచి, ఆలోచనతో నే నడుస్తూ తమ నభ్యుదాటి రాజకుమారి శాంతిశ్రీ నగరికి పోయినాగు. ఆమె నగరిలోనికి మహారాజువచ్చి పూజాగృహం ప్రక్క గృహంలో కూర్చుండిఉన్న శాంతిశ్రీని తారసిల్లారు. తండ్రిగారు వస్తున్నారని పరిచారికలు వార్త తీసుకునిరాగానే శాంతిశ్రీ ఆనందమూ పొందలేదు, ఆశ్చర్యమూ పొందలేదు. ఆమె లేచి తండ్రిగారి పాదాలకు నమస్కరించింది. మహారాజు కొమరిత నాశీర్వదించి పీఠంపై అధివసించెను.

౧౭

మహారాజు రాజకుమారికవైపు తేరపారచూచి "తల్లీ, చదువుబాగుగ ప్రారంభమైనదా?" అని ప్రశ్నించినారు.

"మహాప్రభూ! చదువుప్రారంభమైనది."

"ప్రస్తుతము మీ గురువుగారేమి చెబుతున్నారు?"

"ఏవిషయమూ ప్రారంభించలేదు. ధర్మాలనుగూర్చి ఏవో ప్రశ్నలు వేసినాగు. వానికి నేను ప్రత్యుత్తరా లిచ్చినాను."

"మంచిది తల్లీ! చదువు అలాగే ప్రారంభించు. విజ్ఞానవంతులు శిష్యులైనప్పుడు గురువులు ఎక్కడో ప్రారంభిస్తారు."

"కావచ్చును మహాప్రభూ!"

"తల్లీ! నీకు సంగీతమంటే ఎంతో అభిరుచికదా, ఆ ఉత్తమవిద్య ఎందుకు వృద్ధిచేసుకోవు?"

"నాకు సంగీతమంటే ఎందుకో ఇష్టంలేదు."

"శిల్పం?"

"శిల్పం తథాగతుని సేవచెయ్యడానికి పనికివస్తుంది. అయినా ఆవిద్యపై మనస్సు పోలేదు."

"బ్రహ్మదత్తప్రభువు గొప్ప చిత్రకారులుకూడా తల్లీ! వారిదగ్గర చిత్ర లేఖనం నేర్చుకోవచ్చునుకదా. వారి సంగీత విద్యాశేముషీసంపన్నత సకల జంబూద్వీపంలోనూ కీర్తికన్నది. దేవభాషలో, ప్రాకృతాలలో, మన ఆంధ్ర ప్రాకృతంలో ఆ ప్రభువు మహాకవి."

"నాయనగారూ! నాకు ఏవిద్యమీదా కోర్కె కలగడంలేదు."

"రాజకుమారికలండకు నేర్చుకోవలసిన విద్యలుకదా ఇవి?"

"కావచ్చును మహాప్రభూ! నా మనస్సు వానిపై ప్రసరించదు."

మహారాజు నిట్టూర్పువిడిచి లేచినాడు. మర్యాద వనుసరించి, ఆ బాలిక తండ్రివెంట తనమందిర కవాటంవరకూ సాగనంపి వెనుకపు వచ్చింది.

ఆమె కంఠము మధురమైనది. ఆమెకు నేర్పకుండానే సంగీతం అల వడింది. ఆమె భూర్జపత్రాలపై వ్రాసిన ధర్మసూత్రాలు ముత్యాలకోవలే. మషీ పాత్రలో కుంచెముంచి, ఆమె మహావేగంతో అందాలు కరిగించి పోతపోసిన వ్రాత వ్రాస్తుంది. ఆమె బొమ్మలు వేస్తుంది కాని ఆరచన భక్తివల్ల చేసేదికాదు. అయినా ఆబొమ్మలు అందం ఒలుకుతూఉంటవి. వానిలో పరిణతి లేకపోయినా మంచి ప్రజ్ఞ కనిపిస్తుంది.

ఈ ఆలోచనలతో మహారాజు తన నగరు చేరెను. శాంతిశ్రీ హృదయంలో పరివర్తన ఎప్పటికైనా కలగదా? ఆమెలో ప్రేమ ఉద్భవింపదా? ఆమెవ కోపము తాపము ఆవేశము పుల్కరింపు ఒకనాటికైనా తలచూపవా? తన ఈ అందాలబిడ్డ, ఈ జగదద్భుతసుందరి, చిత్రించిన పారిజాత కుసుమమయి పోవలసిందేనా? ధర్మదత్తప్రభువు తాను ఈ బాలిక విషయమై ప్రశ్న అడిగినప్పుడు "ప్రభూ! ఈ బాలికలోని మహోత్తమ మానవత్వము భూమిలో లోతుగా రాళ్ళకింద పరవళ్ళెత్తి ప్రవహించే పాతాళగంగలా ఉన్నది. ఒకనాడు ఆ రాళ్ళను బద్దలుకొట్టి పాతాళగంగను భాగీరథి చేయగలిగిన మహాపురుషుడెవ్వడో ఆమె జీవితంలో తారసిల్లుతాడు. అప్పుడే ఈమె సంపూర్ణస్త్రీ అవుతుం" దని వాక్రుచ్చినాడు.

విజ్ఞానంలో, ప్రతిభలో, మహాపురుషత్వంలో అతిరథశూరత్వంలో బ్రహ్మదత్తప్రభువు మేరుశిఖరంవంటివాడు. వీరిరువురిని ఒకరికోసమొకరిని బ్రహ్మ సృష్టించినాడు. తాను వారిద్దరిని విద్యావ్యాజాన సంధానించినాడు. ఆపైన భగవదిచ్ఛ.

తండ్రి వెళ్ళినప్పటినుండి శాంతిశ్రీ మహారాజు ఎందుకు వచ్చినారు అనుకొన్నది. ఆమె చెలికత్తె ఒకర్తవచ్చి "మహారాజకుమారీ, మిమ్ము శాంతశ్రీ ఆహ్వానించింది. వేళ అవుతున్నది. కోటభేరి అప్పుడే మూడవయామపు మ్రోత మ్రోయించినది" అని మనవిచేసినది.

౧౮

విజయపురిలో వసంతోత్సవాలు ప్రారంభమయ్యాయి. ఆనాడు సకల భారతవర్షమూ నవ్యజీవనంతో కలకలలాడి పోతుంది. కామదేవుడు దివ్యతపో జనిత నేత్రాగ్నితో నుసి అయిపోతాడు. ఆదినాన ప్రజలు కామదహనోత్సవం చేసి, విషణ్ణ వదనాలతో ఘడియలు గడుపుతారు. ఆమరునాడు మనుష్యుని నిత్య యౌవనశక్తి నూత్నజీవన మార్గాన్ని అన్వేషించ కోరుతుంది. ఆ కాంక్షయ సిద్ధి రతీదేవి. సిద్ధి కార్యదీక్షను వాంఛిస్తుంది. కార్యదీక్ష కామదేవుడు, మనుష్యుని నిత్యత్వానికై కాముడు తిరిగి ఉద్భవించాలి. నూత్న చైతన్యం కటికచీకటిలో కాంతికణంలా ఉద్భవిస్తుంది. ఎండిపోయిన చెట్టుకొరికలనే కెంజిగుళ్లుధరిస్తుంది. ఎక్కడో అస్పష్టంగా "కో" యని వినబడుతుంది. కామ జననం అయింది. వసంతకాలం ప్రారంభించింది. చిగురులు పెరుగుతున్నాయి. పెళ్లున తోటలు అడవులు, చెట్లు పొదలు జేగురుపసిమి రంగులతో విరిసిపోయినాయి. దిరిసెనలు, తంగేడులు, మోదుగలు కోర్కె-చివుళ్ళ తొడగకుండానే పూలమొగ్గలతో నిండిపోయాయి. యువతీ యువకులు తమలో ఉదయిస్తున్న ప్రేమరాగానికి చిహ్నంగా వసంతకాలం అంతా పాటలతో, ఆటలతో, నాట్యాలతో ఉప్పొంగిపోతారు.

"కరదు కట్టిన నీరు కరగి ప్రవహించింది.
కొత్త ఉప్పొంగుతో కొత్త కెరటాలతో"

వారు ధరించిన వస్త్రాలు కళాస్వరూపాలు. వారి అలంకారాలు సౌందర్య స్వప్నాలు. వారే రసాధిదేవతలు. యువరాజు వీరపురుషదత్తుడు వసంతమూర్తి అయినాడు. పూంగీయ కాంతశ్రీయు, బాపిశ్రీయు వనదేవతా, పుష్పమదేవత లయినారు. నగరంలోని, దేశంలోని యుభతీయువకులు మహోద్యానవనంలో నే చేరి అచ్చటనే వివిధ మండిరాలలో నివసిస్తారు. పగలూ రాత్రీ ఆటలపరవళ్ళలో ప్రవహించిపోతారు.

ఒకదినం వసంతవరణోత్సవము. ఆదినం కొన్ని నూతుల నివర్తనాల వైశాల్యమున ఆ తోటంతా దేశంలోని వీరులు, చదువుకొన్నవారు, అందమైనవారు, సర్వకళా కుశలులు అయిన బ్రహ్మచారులు కూడిపోయినారు. వారిలోనుండి మరల ఉదయించిన కామదేవుని, అతని అనుగు చెలికాడు వసంతుని ఎన్ను కోవాలి. పీఠద్వారిలో మొదటిఎన్నిక వసంతదేవునిదే. ఈవీడు వసంతుడు ఉత్తమ గాంధర్వనిధి అయ్యుండాలన్నారు. ఆ నిర్ణయానికి ఒక పండితుడు, ఒక యువకుడు, ఒక యువతి పరీక్షకులు, శాంతిమూల మహారాజు ముగ్గురు పరీక్షకులను నియమించినారు. పరీక్షలు నాలుగుదినాలు జరిగినవి. ఎందరో యువకు లాపరీక్షకు నిలిచిరి. సంగీత ప్రదర్శనంకాగానే పరీక్షకులు ఆలోచించుకొని శ్రీశ్రీవీరపురుష

దత్తప్రభువు ఉత్తమ గాయకుడని నిర్ణయించారు. యువరాజు వీరపురుషదత్తుడు రావణహస్తము మ్రోయిస్తూ, గాత్రంతో గంభీరముగా పాటలుపాడినాడు.

"పూలకై భృంగమే పుట్టేనో
పూలె భృంగానికై పుట్టేనో
వనములే ఎరుగున్.
భూమిచీల్చుక మొక్కవచ్చును
మొక్కపూయును మంజులతలక్
పూలఎదలో మధురగంధము
భూమిలోనే గంధముండేనా?"

యువరాజు మోమున చంద్రిక లలముకొన్నవి. ఆ యువకప్రభువు హేమమంతా ఏదో ఒక ఆనందముతో పుష్పపూర్ణ వృక్షములా అయినది. ఆ ప్రభువు కంఠంలో తేనెలు నిండినవి. లోయలలో సెలయేరు నిండిపోయి ప్రవహించినట్లూ మహారాజకుమారుని గొంతుకలో విమలగాంధర్వము పొంగిపోయింది. వసంతరాగ మాలాపించి, ఆ సుందరమూర్తి తనకంఠాన్ని పూవుపూవుకూ పోయే భృంగమూర్తిని చేసినాడు. ఆకాశాన సంతోషంతో తిరిగే పతంగ మూర్తిని చేసినాడు. అగాధశూన్యంలో పయనించే నక్షత్రాన్ని చేసినాడు. విపుల వక్షుడు, ప్రస్ఫుటరేఖా సమన్విత దృఢాంగ సుభగుడైన ఆ ప్రభువు మనోహర వదనము పారిజాత కుసుమంలా కలకల లాడిపోయినది. రావణహస్త విపంచిపై ప్రసరించే వ్రేళ్ళు నీళ్ళలో ఈదులాడే మీనాలులా ఉన్నవి. వ్రేళ్ళ కదలికలో సంగీత ముద్భవిస్తున్నదో, సంగీత మహాప్రవాహంలో అవి కదులుతున్నవో? ఆ ప్రభువు కంఠము హృషీకేశంలోని గంగాప్రవాహంలా గంభీరం.

"నిత్యమృత్యువు జగము ప్రాణులు
నిత్యజీవము జగము ప్రాణులు
మృత్యువున జీవమ్ము నిత్యము
అమృతత్వ మనంత విశ్వపు
నిత్య లీలయట!"

౧౯

వసంతుడై శ్రీ వీరపురుషదత్తకుమారప్రభువు వనదేవతను వరించాలి. అతనిని వసంతదేవునిగా బాలికలందరూ అలంకరించారు. పూవుల కంఠమాలలు, పూవుల దండకడియాలు, కంకణాలు, పూవుల మొలనూలు, పూవుల మంజీరాలు, చిత్రచిత్ర రూపాలుగా రచించి, యువరాజును పూవుల ఆసనంపై అధివసింప జేసినారు. ఆతనిచుట్టూ ఆబాలికలు నాట్యంచేస్తూ కళ లుట్టిపడ రచించిన పూలకిరీట ముంచినారు.

"జయ జయ జయ జయవసంత
జయ మధుదేవా
జయ వసంత
జయ నవజీవిత రథసారథి
రావోయీ స్వప్నమూర్తి
రావోయీ కామమూర్తి.
విరియబోవు హృదయకుసుమ
దళములలో గంధమూర్తి
రావోయీ!
రావోయీ!

జయ జయ జయ జయవసంత
జయ మధుదేవా!
లోకంలో శ్రుతి ఉందో
రాకాసగు శ్రుతిభంగమో
ఓ మధుమాసాధిప
మా మనసులు వికలమొందె
జయ జయ జయ జయవసంత
జయ మధుదేవా!

గజగజ వణకించు నెలలు
గడచినవయ్యా నేటికి
జరత్వము సమసిపోయె
విరియబూచె నవకాంక్షలు
జయ జయ జయ జయవసంత
జయ మధుదేవా!

చిగిరించెను ప్రమోదప్రమోక
రగిలించెను కోర్కె రేక
నీకొరకే ఎదురుచూచు
మా కన్నులు కాంతినిండె
జయ జయ జయ జయవసంత
జయ మధుదేవా!"

ఆ బాలలు సుగంధజలముల వసంతునకు అభిషేకము చేసినారు. లక్ష్మి కొలది మల్లెలు, మొల్లలు, మాలతులచే వీరపురుషప్రభుని పూజించినారు. వసంతదేవాభిషేక మహోత్సవము అత్యంత వైభవంగా జరిగింది. వసంత దేవు డంత చెలికత్తెలు కూడరా బయలుదేరి ఉద్యానవనం అంతా నాట్యాన పరిభ్రమించడం ప్రారంభించాడు.

ఆంధ్రసామ్రాజ్య మహాసామంతుల తనయలు, మహాతలవరుల తనయలు, మహాదండనాయకుల తనయలు, అనేక లీయేటి వసంతోత్సవాలకు విజయపురికి వేంచేసినారు. శ్రీ వీరపురుషదత్తప్రభువు తనకు అనుగు చెలికాడైన విదూషకునితో, తానే ఎన్నుకొన్న మలయపవనదేవునితో, భృంగదేవునితో సరససల్లాపాలాడుతూ ఆవేదనపడుతూ వనరమ్మకై వెదుకుతున్నాడు.

శాంతిమూల మహారాజు మేనమామలు ఉత్తరకళింగాధిపతులైన వాసిష్టులు యశోవర్మ మహారాజు, ఆ మేనమామ కొమరుడు దుర్జయవర్మ, దుర్జయవర్మకొమరిత భట్టిదేవి.

విజయపురిలో జరిగే ఈ వసంత మహోత్సవాలకు దుర్జయవర్మ మహారాజు కొమరితతో, తన మహారాణితో సపరివారుడై విచ్చేసినాడు. ఈ ఉత్సవంలో భట్టిదేవి తనచెలికత్తెలతోవచ్చి పాల్గొంటున్నది. భట్టి ఆందాలబాల. ఆమెమోము గుండ్రనై పద్మాకారంగా ఉంటుంది. ఆమె విశాలనయన, సంతత హాస ప్రఫుల్ల వదన. గడుసరి కాదు. అమాయిక. భట్టిదేవి అందము కామధేనువు అందము. ఆమె ఆనాడు వీరపురుషదత్త ప్రభువును వసంతదేవునిగా అలంకరించిన బాలికలలో ఒకరిత.

ఆమె తక్కిన బాలలతోపాటు తన్ను అలంకరిస్తున్నప్పుడే వీరపురుషదత్తప్రభువు ఎవరా ఈ బాలికయని ఆశ్చర్యంసిండిన ప్రశ్న వేసుకొన్నాము. భట్టిదేవి మోమున పూంగీయ శాంతశ్రీ మోమునవెలిగే విద్యాకాంతులు లేవు కాని, పూర్ణశ్రీ కాంతులు, గంధపు తరుపును చందన పరిమళ మలమి పోయినట్లే అలమిపోయి ఉన్నవి. ఆ బాలిక ప్రతి అవయవమూ యౌవనరాగాన్ని సౌందర్యశ్రుతిలో పాడే విపంచికాతంత్రి అయినది. ఆ బాలిక ఎదుట నిలుచుండిపోయినాడు యువరాజు. యువరాజువెంట వచ్చే వంది యువరాజు నుద్దేశించి "జయము జయము మహాప్రభూ! ఈ దివ్యసౌందర్యగాత్ర అయిన రాజకుమారి ఉత్తరకళింగ మహారాజులైన దుర్జయవర్మ మహాప్రభువుల తనయ వాసిష్ఠిగోత్రజ భట్టిదేవి" అని మనవిచేసెను.

వెంటనే తన తండ్రి శాంతిమూల మహారాజు వాక్యాలుగా బ్రహ్మదత్త ప్రభువు తనతో చెప్పినమాటలు రాజకుమారునకు జ్ఞాపకం వచ్చాయి. ఆయన చిరునవ్వుతో "రాజకుమారీ! మీకు వనలక్ష్మిగా అవతరించావు" అని పలికినాడు. రాజకొమరిత చెలి ఒకర్తు నవ్వుతూ చేతులుమోడ్చి "మహారాజకుమారా! మీరు మా భర్తృదారికను వనరమగా ఎన్నుకొని రసజ్ఞశేఖరత్వం ప్రకటించారు. రాకుమారి తమచే బహుకృత అయింది" అని విన్నవించుకొన్నది. ఈ సంఘటన గమనిస్తున్న పూంగీయ రాకుమారి శాంతశ్రీకి పట్టరాని కోపముకచ్చి విసవిస నడిచి రథమెక్కి తనచెలులు కొలిచిరా భవనానికి వెళ్ళిపోయింది.

20

మహారాజకుమారి భట్టిదేవిని వనలక్ష్మిగా ఎన్నుకోగానే ఆ మహో ద్యానవనంలో వివిధప్రాంతాలలో ఉన్న వందలకొలది బాలికలు ఆమె చుట్టూ మూగినారు. పాటలు పాడుతూ నాట్యమాడినారు. పూలతో లతలతో అలంకరించినారు. బాలకులందరూ వసంతుని పొదివికొని నాట్యమాడుతూ, పాటలు పాడుతూ తీసుకొనివచ్చి వనమధ్యాన లతలతో, పూవులతో మనోహరంగా అలంకరించిన పూలవేదికపై అధివసింప చేసారు. ఇంతలో బాలికలందరూ పాటలు పాడుతూ, నాట్యమాడుతూ వనదేవిని తీసుకొనివచ్చి వసంతుని ఎడమ పక్క ఉన్న కుసుమాసనంపై అధివసింపచేసిరి. యువతీ యువకులందరూ కలిసి కుసుమభృంగ నాట్యం కావించారు. నాట్యం పూర్తికాగానే బాలికలందరూ మన్మథుని ఎన్నుకోవాలి.

ఈ నాట్యాలు, ఈ ఆనందం గమనిస్తూ చిరునవ్వు నవ్వుకొంటూ కొంచెం దూరంగా బ్రహ్మదత్తప్రభువు నిలిచి ఉన్నాడు. ఆతని బాపిశ్రీ రాకుమారి గమనించింది. ఆమె కేమి బుద్ధిపుట్టిందో ఆప్రభువువంక తీక్ష్ణవీక్ష ణాలు పరపింది. ఆతని సమున్నతరూపమూ, దృఢాంగబలము, అఖండ జ్ఞాన కాంతివిలసిత సుందరవదనమూ చూచింది. ఇన్ని దినాలనుండి ఆ ప్రభువు ఈ వేడుకలలో పాల్గొనడం లేదు. ఈ ప్రభువు వట్టి విరాగి. జీవితం ప్రక్కనుంచి తప్పికొని పోవాలని చూచే యువకుడు. ఈయన తనకు అన్న అయితే ఎంత బాగుండును అని బాపిశ్రీ అనుకున్నది. బాపిశ్రీ తన మేనమామ శాంతిమూల మహారాజును భగవంతునిగా పూజిస్తుంది. ఆయన హృదయము పూంగీయ శాంతశ్రీతో పాటు ఈ బాలికయు ఆర్ద్రము చేసుకొన్నది. తమవదిన శాంతిశ్రీ ఏ యోగినీలోకంలోనుంచో దారితప్పి వచ్చింది. ఆ అందాలరాణిని ధనక ప్రభు వైన స్కందవిశాఖాయనక బ్రహ్మదత్తునకీయ మహారాజు సంకల్పించి ఉన్నా డని బాపిశ్రీ శాంతశ్రీలు గ్రహించారు. ఇట్లు యోగివంటి ఈ ప్రభువు అటు యోగినివంటి తమవదిన అనుకొన్నది బాపిశ్రీ. తన పెత్తల్లి కొమరిత పూంగీయ రాకుమారి శాంతశ్రీ ఎందుకు కోపంవచ్చి వెళ్ళిపోయిందో తనకు అప్పుడే అర్థ మైంది. తామిద్దరూ యువరాజును సమంగా ప్రేమించారు. తమనిద్దరిని యువ రాజు సమంగా ప్రేమిస్తున్నాడు. అలాంటిది వనదేవతగా అక్క శాంతశ్రీని ఎన్నుకోకుండా వాసిష్టి భట్టిదేవిని బావగారు ఎన్నుకోడం అక్కగారికి కోప కారణమైనది. అక్కకు కోపంవచ్చినట్లు తనకు కోపం రావలసిందే. కాని సౌందర్యంలో అక్క శాంతశ్రీతో ఎవరు దీటుకాగలరు! తన్ను యువరాజు కమల పుష్పముగా మాత్రము ఎన్నుకుంటారని ఆమె అనుకున్నది.

ఈ ఆలోచనలతోనే బాపిశ్రీ బ్రహ్మదత్త ప్రభువునుచూచి, ఈ ప్రభు వును కామదేవునిగా ఎన్నుకుంటే, ఈయనే అక్కకూ, తనబావగారికీ సామ

రస్యం కుదర్చగలరు అని ఆలోచించుకున్నది. ఆ భావము ఒక బాలిక చెవులో వేసింది. అది అలా అలా పాకిపోయింది బాలికలందరిలో.

"మధుమాసకేవునకు మదనదేవుడు హితుడు
మదనదేవుండేడి మదవతులు వెదకరే!"

అని పాడుతూ బాలికలు బ్రహ్మదత్తప్రభువును చుట్టుముట్టినారు.

"ఇదుగిదుగో చెలియరో ఇక్కడే వెలసాడె
పదుచువారల దాడిసలుప నున్నాడే!"

బ్రహ్మదత్తుడు తెల్లపోయినాడు.

"రావోయి మన్మథా
రావోయి శుకరథా!
నీవె సృష్టికి మూల మీవె జీవాత్ముడవు
రావోయి మన్మథా
రావోయి శుకరథా!

కామేశ్వరుడ వీవె
కావేశ్వరుడ వీవె
ఈవె యవ్వన జీవితేశ్వరుడవు కావె
రావోయి మన్మథా
రావోయి శుకరథా!"

పాటలు పాడుతూ మహావేగాన నృత్యమొనరించారు. బాలురు బాలికలు వృద్ధులు వసంతుని ఎన్నిక సమయంలోవలె అత్యంత సంతోషము వెల్లడించారు. బ్రహ్మదత్తప్రభువు మాట్లాడుటకు వీలే లేకపోయింది. ఆయనను కొని పోయి వసంతదేవుని పూలవేదిక ప్రక్కనున్న వేదికపైన పూలసింహాసనంపై అధివసింపచేసారు. యువతీ యువకులు ఆయనకు పూలకిరీటం పెట్టినారు. ఇక్షు కోదండమూ, పూవ్రుల బాణాలతో అలంకరించారు.

"వెదకరే మన రతీదేవిని
వెదకరే శృంగారదేవిని
ఆనంద పులకితనూ!"

అని పాడినా రాబాలలు. బ్రహ్మదత్తునకు చటుక్కున ఒక దృఢనిశ్చయం కలిగింది. ఆ ప్రభువు ఆ బాలికల నందరిని కలియచూచినాడు. చిరునవ్వు నవ్వుకొన్నాడు. మహారాజు కొమరిత శాంతిశ్రీ తండ్రిగారి శిబిరములకడ వెలసిన తన శిబిరములనుండి పైకిరాదు. ఆమె యువతీ యువకులు పాల్గొను ఆ ఉత్సవాలు చూచి అసహ్యించుకొన్నది.

ఇంతకు పూర్వము సంవత్సరాలలో యవ్వనవతి అయినను ఆ రాజకుమారి వసంతోత్సవములలో పాల్గొనేదికాదు. ఈ సంవత్సరోత్సవము దక్షిణాపథాన కంతకూ శిరోమణిగా మహారాజు సంకల్పించినారు. దేశదేశాల రాజకుమారులూ,

రాకుమారికలూ ఆహూతులై విజయపురికి వచ్చినారు. కాబట్టి మహారాజు కొమరిత మర్యాదకై వసంతోత్సవానికై రాక తప్పిందికాదు.

బ్రహ్మదత్తుని బాలలందరు మన్మథునిగా ఎన్నుకొన్న సమయంలో శాంతిశ్రీరాకుమారి తన శిబిరానికి దాపున ఉన్న ఒక నికుంజపు నీడలో ప్రతిమాకారయై కూరుచుండి ఉన్నది. ఇంతలో యువతీయువకులు పాటలు పాడుతూ పూవులుజల్లుతూ కొలిచిరా ధనకస్కంద విశాఖాయనక బ్రహ్మదత్తుడు అచ్చటికివచ్చి ఆ బాలికను సమీపించి ఆమె మెడలో దండవైచెను.

10

బ్రహ్మదత్తప్రభువు మారరీపుత్రి శాంతిశ్రీ మెడలో దండవేస్తాడని ఎవ్వరూ అనుకోలేదు. మహారాజు కొమరిత విరాగినివంటిది. ఏ ఉత్సవాలలో పాల్గొనని బాలికను బ్రహ్మదత్తుడు రతిగా వరిస్తాడని ఎవ్వరనుకుంటారు?

పుష్పదామము మెళ్ళోపడగానే ఆ బాలిక చటుక్కున కళ్లు తెరచింది. ఆ కళ్ళు విశాలములు పరమ మనోహరములు. ఆ కళ్ళ పక్ష్మములు దీర్ఘవినీలక్ష్ములు. ఆ కళ్ళలోనికాంతి మధురార్ద్ర శాంతియుతము. ఆ కాంతిని చూచి యౌవన పులకితలైన యా మదవతులు వెరగుపడి, పాటలు మాని, నాట్యము మాని నిలుచుండిపోయిరి. యువకులు సిగ్గుపడి, భయపడి వెనుకంజ వేసినారు. కాని బ్రహ్మదత్తప్రభువు మాత్రం చిరునవ్వు నవ్వుతూ

"శాంతిశ్రీదేవీ! మిమ్ము రతీదేవిగా ఆహ్వానిస్తున్నాను" అని చేతులు సగం సాపి ఆహ్వానించినాడు. శాంతిశ్రీ నిర్ప్రమేల్యాన్న బాలికవలె ఏమియు అర్థముకాక అటునిటు చూచి, మళ్ళీ బ్రహ్మదత్తునివంక చూస్తూ కళ్ళు చిట్లించుకొన్నది. ఆమె తెల్లని దుకూలాలు ధరించి ఉన్నది. కొలది భూషణాలు మాత్రమే ఆమె అలంకరించుకొని ఉన్నది. ఆమె మన్మథుడు ఫాలనేత్రాగ్నిచే భస్మమైన వెనుక యోగినీవేషము తాల్చిన రతీదేవివలెనే ఉన్నది. ఆమె అనుపమ సౌందర్యము శాంతితేజః ప్రవాహమై ఆ వనమంతా పరవళ్లెత్తినది.

"రాకుమారీ! నన్నీ యువతీ యువకులు మన్మథునిగా ఎన్నుకొన్నారు. నేను మిమ్ము రతీదేవిగా ఎన్నుకొన్నాను. వచ్చి ఈ ఉత్సవంలో పాల్గొన వలసిందని నేనూ ఈ యువతీ యువకులూ ప్రార్థిస్తున్నాము."

"ఏ ఉత్సవము?" ఆమె మాటలు తెల్లబోయిన చిన్నబిడ్డ మాటల్లా ఉన్నాయి.

"ఇది వసంతోత్సవము."

"అవును."

"మీరు రతీదేవి."

"నేను రతీదేవినా!" ఆమె మోము వైవర్ణ్యమొందినది. ఇటు నటు చూచింది, "నేనా రతీదేవిని? బుద్ధుని ఓడించి నాశనం చేయుడానికి ప్రయ

త్నించిన మార.రాక్షసుని భార్య రతీదేవినా నేను!" ఆమె దీనవదనము చుట్టూ ఉన్న బాల బాలికల హృదయాలను క్రుంగచేసింది.

బ్రహ్మదత్తుడు మహోత్తమ ప్రేమ స్పందించు మాటలతో "భర్తృ దారికా! నువ్వు మారభావాన్నీ, మన్మథభావాన్నీ విపరీతంగా అర్థం చేసు కొంటున్నావు" అన్నాడు.

"నాకు ఆ రెండు భావాలకూ బేధము కనబడదు ప్రభూ!"

"మారభావము దురాశ అతికాంక్ష, అతిప్రాపంచిక వాసనను తెలియ జేస్తుంది. మన్మథభావం నిత్యసృష్టి, యౌవనమూ, ఆనందమూ."

"నిత్యసృష్టి మాత్రం దురాశకాదా?"

"ఆధ్యాత్మిక దృష్టిచే కావచ్చును. ప్రపంచంలో ఉన్న బుద్ధోదనునకూ, మాయాదేవికీ సిద్ధార్థబోధిసత్వు డుద్భవించి జగత్తును తరింపచేసే మార్గ ముప దేశించాడు. మన్మథభావం లేకపోతే అది ఎట్లా సాధ్యం?"

"ఆమన్మథభావం పూర్తిగా పోవాలనికదా సమంతభద్రుని ఉపదేశం."

"ఔనుకాని ఆ పరమశ్రమణుడు గృహస్థులుకూడా బౌద్ధదీక్ష పుచ్చుకొని వచ్చునని అనుమతించిన కారణం ఆలోచించుకొన్నావా రాకుమారీ?"

ఈ సంభాషణ అంతా ఆశ్చర్యంపడుతూ ఆ యువతీ యువకులంతా వింటున్నారు. ఉత్సవస్థలంలో యువతీయువకులూ, వసంతుడూ, వనలక్ష్మీ రతీ మన్మథులకోసం ఎదురు చూస్తున్నారు. ఆలస్యం అయిందేమో అని వసంతుడైన వీరపురుషదత్తుడు భట్టిదేవి చేయిపట్టుకొని లేచాడు. వసంతవేదికనుండి దిగి, యువతీ యువకులు కొలిచిరా వవరమా వసంతు లీరువురు రతీమన్మథులున్న స్థలానికి వచ్చారు.

"ఏదమ్మ జగదేక సుందరాకార రతి?
ఏదమ్మ ప్రణయయోగాసనావిర్భూత?
ఏది మాధవి రతి?
ఏదమ్మ ఏదీ?"

అని బాలికలు పాడినారు. వీరపురుషదత్తుడు బ్రహ్మదత్తప్రభువు తనచెల్లెలిని రతిగా ఎన్నుకొన్న పరమార్థము వెంటనే గ్రహించాడు. మహారాజు కొమరితను మహారాజు ఆజ్ఞ లేక రతిగా ఎన్నుకొనడానికి ధైర్యమెవ్వరికి ఉంటుంది, బ్రహ్మదత్తునకు తప్పితే? యువకుడై, బ్రహ్మచారియైన బ్రహ్మదత్తప్రభువును చెల్లికి గురువుగా నియమించడంలోని ఆరం వీరపురుషదత్తుడప్పుడే గ్రహించాడు.

వసంతుడు: మీనకేతనదేవా! రతీదేవి రావడానికి ఆలస్యం చేయడం కారణం?

మన్మథుడు: వసంతదేవా! అతనుడై మన్మథుడు మళ్ళీ తనువు తాల్చి వచ్చినాడని రతీదేవి గ్రహించలేకుండా ఉన్నది.

వసంతము: చెలీ, రతీదేవీ! నీవింకా యోగినీ హృదయంతో. ఈలా తపస్సు చేసుకోడం మంచిదికాదు. మన్మథదేవులే స్వయంగావచ్చి నిన్ను అర్థిస్తున్నారు.

బాలికలు: అవును దేవీ, శుభముహూర్తందాటి పోతున్నది.

బాలురు: వసంతకాలం నిత్యమైనా క్షణికం. మాకింతలో కామారదళ వస్తుందన్న భయం ఆవరిస్తున్నది.

శాంతిశ్రీ రాకుమారి వెలవెలబోయే చూపులతో వీరందరినీ కలియ జూచింది.

౨౨

శాంతిశ్రీ మోము చూస్తూ బ్రహ్మదత్తుడు క్రుంగిపోయాడు. ఈ బాలికను తాను ప్రేమించినాడు. ఈ బాలికే తన ఆత్మేశ్వరి! ఈ ప్రణయరహిత హృదయ, ఈ జన్మయోగిని, తన ప్రేమ నిధానము. ఇంత లోకోత్తర సౌందర్యవతి అయిన ఈమె జీవితంలో ప్రేమరసార్ద్రత లేనేలేదే! తేనెలేని పుష్పమా ఈమె! ఈమెకు భగవద్భావంకూడా లేదా! ఇది ఈమెలో దోషమా లేక అవస్థా దోషమా? తాను ఈ బాలికను రతీదేవిగా ఎన్నుకొని ధర్మద్రోహము చేసినాడా? ధర్మజ్ఞుడయ్యూ తాను ఈ విషయంలో ఇంత ధర్మగ్లాని ఒనర్చినాడేమి? వైరాగ్యాభిరతమగు తన హృదయంలో స్త్రీకాంక్ష అంతరాంతరాలలో అణిగి ఉన్నదా? స్త్రీ పురుష సంయోగము దుష్టమని పరిత్యజించ దగినదా? బ్రహ్మదత్తుని ఆలోచనా నిమగ్నత గమనించిన ఆయువతీ యువకులు చటుక్కున నిశ్శబ్దత వహించారు.

రాకుమారి శాంతిశ్రీ బ్రహ్మదత్తుని గమనించింది. బ్రహ్మదత్తుని మోము నిశ్చలత వహించింది. ఆతని మోము శీతకాలాన హిమాలయ శిఖరరూపం తాల్చింది. ఆతని మోము సంపూర్ణామావాస్య రాత్రి నిశ్చలాకాశంలోని గంభీరత వహించింది.

"శాంతిశ్రీ రాకుమారీ! నన్ను క్షమించు. నీ దివ్య సౌందర్యానికి నేను మగుడనయి నిన్ను రతీదేవిగా ఎన్నుకొన్నాను. ఆకాశాన్ని ఆదుకొనేందుకు కావాలని పోరుపెట్టిన బాలకుణి నేను."

"ఆర్యా! నేనే క్షంతవ్యురాలిని. మీయందు దోషమేముంది? మిమ్మో యువతీ యువకులు మన్మథునిగా ఎన్నుకొన్నారు. నన్ను మీరు ఎన్నుకొన్నారు."

ఆమె మాటలలో, ఆశ్చర్యముగాని, కోపముగాని, దయగాని, ఆనందముగాని, హాస్యముగాని, విచారముగాని ఏమీలేదు. ఆమెమాటలు ఆకాశవాణి మాటలులా ఉన్నాయి.

"రాజకుమారీ! ఇందులో నీదోషమూ లేదు. నాదోషమూ లేదు. వీరందరి దోషమూలేదు. విధిదీ, కాలముదీ దోషం. సెలవు." బ్రహ్మదత్తుడు తలవంచుకొని విసవిస నడిచి తన రథము కడకు బోయి తానే తన గుఱ్ఱములు రథానికిపూన్చి విజయపురంవైపు వెళ్ళిపోయాడు.

ఆతడు వెళ్ళిపోవడం చూస్తున్న శాంతిశ్రీ ఏమీ ఆశ్చర్యం పొందలేదు. ఈయువకుడు అలావెళ్ళిపోయినా డేమిటి? ఆమె శాస్త్రప్రకారం కామ, క్రోధ లోభ, మోహ, మద, మాత్సర్యాదులంటే ఏమిటో తెలుసుకొన్నది. కాని వాని ఆనుభవం ఆ బాలకేమి తెలుసు? కొలదిగా విసుగు రావడం. ఎక్కడో మనసు లోతులలో కొంచెం కృతజ్ఞత, ఆలోతులకు ఇంకా దిగువను అదొకరకపు సంతోషం కలగడం. ఇవి అప్పుడప్పుడు ఆమె జీవితంలో సంభవించిన ఘట్టాలు. నేడు బ్రహ్మదత్తప్రభువు విచారవదనంతో వెళ్ళిపోవడం చూచి ఆమెకు ఆశ్చర్యం కలిగిందేమో ఆమె మనస్సు లోతుల్లో. అదిమాత్రం ఆమెకు తెలియదు.

ఈ నాటకంఅంతా శాంతిమూల మహారాజు తన శిబిరంలోనుండి గమనించాడు. తన కొమరిత మోముపై ఆశ్చర్యరేఖలైనా తోచకపోవడంచూచి, శాంతిమూలుని మోము మేఘాలు కమ్ముకొన్న కొండచరియై పోయింది. ఎలాగు తానీ బాలికలో చైతన్యం కలిగించడం? ఆమెకు ప్రేమ ఉద్భవింపనే ఉద్భవింపదా? ఆమె యోగినియై దేశాల సంచరిస్తుందా? వివాహం చేసుకోదా? మహారాజువదనం విచారంతో ముడుచుకొని పోయిన పుష్పంలా అయింది.

ఆర్యధర్మంలో స్త్రీకి సన్యాసం విధించి ఉండలేదు. పురుషుడైనా బ్రహ్మచర్య, గృహస్థాశ్రమాలు నిర్వహిస్తేగాని వానప్రస్థ, సన్యాసాశ్రమాలు ఆశ్రయించకూడదు. స్త్రీకి వైరాగ్యం వైధవ్యంలోనూ, వృద్ధాప్యంలోనూ మాత్రమే.

తనకు ఒక్కరితే ఈ కొమరిత. ఈ బాలికకు బౌద్ధధర్మమే ఈ అకాల వైరాగ్యం కల్పించిందా? తల్లి బౌద్ధధర్మాభిరత అవడంవల్ల పుట్టుకతోడనే ఈ జడభావం అబ్బిందా లేక తన బాలిక వట్టి వెఱ్ఱిబాగులదా?

వెఱ్ఱిదే అయితే అంత జ్ఞానసముపార్జనా ప్రతిభ ఎల్లావచ్చింది! ఏలాంటి గహనవిషయమైనా నిమేషంలో అర్థం చేసుకోగలదే! ఈమె జీవితాన్ని, భవిష్యత్తునుగూర్చిన సందేహాలు ఎప్పుడూ మహారాజును బాధిస్తూనేవచ్చాయి.

వీరపురుషదత్తుడూ భట్టిదేవీ ఈ సంఘటనచూచి ఎంతో నిరుత్సాహ పడిపోయారు. యువరాజు వీరపురుషదత్తుడు వీరుడు, అతి ప్రణయ విలాస పూరితుడూ, ధర్మహృదయుడూ. తనసేవకై నియమింపబడిన సౌందర్యవతు లగు బాలల నాతడు కన్నెత్తిచూడడు. ఇరువది సంవత్సరాల ఈడువాడు. అయినా మహారాజు కొమరునకు వివాహంమాట తలపెట్టలేదు.

ఆ దినాలలాంటివి శాతవాహన చక్రవర్తి యజ్ఞశ్రీ ఆవసానదశలో ఉన్నాడు. అఖండ శాతవాహన సామ్రాజ్యం విచ్ఛిన్నమైపోతున్నది. శాతవాహన యువరాజు నీరసుడని మహాసామంతులందరికీ తెలుసును. ఆ సామంతు లందరు స్వతంత్రరాజ్యాలు స్థాపించి శాతవాహనచ్ఛత్రచ్ఛాయల నుండి తొలగిపోవాలని సంకల్పించు కొన్నారని శాంతిమూలునకు వేగులు వస్తున్నాయి.

దేశంలో ధర్మం నిలబెట్టిన శాతవాహనుల చల్లని సామ్రాజ్యం నశించ నున్నదని శాంతిమూలుడు నిలువునా కలగిపోయినాడు. తాను శాతవాహనులకు ఆల్లుడును అయి ఉండడంవల్ల ఆ సామ్రాజ్యం నిలబెట్టవలసిన బాధ్యత తన మీదనే సంపూర్ణంగా ఉంది. అందుకై ఇతర మహాసామంతుల బాంధవ్యం ఎంతో ముఖ్యం. బాంధవ్యంవల్లనే పులమావి శ్రోత్రియుల నెదిరి నిలువగలుగు తున్నాడు. తాను ఆలాంటి బాంధవ్యం కోసమే ఇంతమంది దేవేతులను చేసు కొన్నాడు. తనకొమరుడూ ఆలాగే దక్షిణనాయకుడు కావలసిఉన్నది.

ద్వితీయ భాగం

త్రైత్ర యాత్ర

సర్వసేనాధిపతి బ్రహ్మదత్తప్రభువు ఇక్ష్వాకు సైన్యాలతో ధాన్యకటక నగరం చేరినాడు. అంతకముందే మహారాజు ద్వితీయభార్యతో ధాన్యకటకం చేరెను. శ్రీ శ్రీ యజ్ఞశ్రీ శాతవాహన చక్రవర్తి స్పృహలోలేడు. మహా వైద్యులు వైద్యం చేస్తున్నారు. బౌద్ధాచార్యులు త్రిశరణములు పఠిస్తున్నారు. ఆర్యపండితులు పౌష్టిక మంత్రాలు పఠిస్తున్నారు.

చక్రవర్తికి చైతన్యంవచ్చి ఆల్లుడు శాంతిమూలుని పిలిచి అస్పష్ట వాక్యాలతో, "ప్రభూ! మా అవసానదశలలో నీ బాహుబలమే ఈ సామ్రాజ్యాన్ని సంరక్షిస్తున్నది. ఈ రాజ్యంపై మా క్రొత్త ఏల్బడిలో వివిధ సామంతులు తిరుగబడినప్పుడు మీరు చూపిన మహావిక్రమము, మా రాజ్యం నిష్కంటకం చేసింది. మేము ఇంక గడియకో, అరగడియాకో వెళ్ళిపోతాము. మీ బావమరిది విజయశాతకర్ణిని మీ చేతులలో పెట్టి వెళ్ళుతున్నాము ప్రభూ" అని బాపున ఉన్న కొమరుని పిలిచి, ఆతనిచేయి శాంతిమూలుని చేతిలో పెట్టి "స్కంద దేవాయనమః, బుద్ధదేవాయనమః" అంటూ చిరునవ్వుతో ప్రాణంవదిలాడు.

శాతవాహన మహాచక్రవర్తులలో తుది చక్రవర్తి నిర్యాణం పొందినాడు; చక్రవర్తివపువును చందనాది తరుకాండాలతో బూది చేసినారు. కుమారుడు నలుబది అయిదేండ్లవాడు. విజయశాతకర్ణి మహారాజు తండ్రికి ఉత్తరక్రియలు సలిపి పిత్యాణము తీర్చుకొన్నాడు. ఆవెనుక శుభముహూర్తంలో శ్రీశ్రీ విజయ శాతకర్ణి నవకోటి బంగారుపణముల విలువగల ఆంధ్రసింహాసనంపై పట్టాభిషిక్తుడైనాడు.

ఉత్తర కళింగాధిపతులు వాసిష్ఠులు, దక్షిణ కళింగాధిపతులు, మాఠరులు, వేంగీరాష్ట్రాధిపతులు, పాలంకాయనులు, మంజీర రాష్ట్రాధిపతులు, గౌతములు, గృధ్రరాష్ట్రాధిపతులు, బృహత్పలాయనులు, క్రముకరాష్ట్రాధిపతులు, ధనకులు, వూంగీ రాష్ట్రపతులు, చళుక రాష్ట్రాధిపతులు, కదంబులు, నాగదేశాధిపతులు, చూతకుల శాతకర్ణులు, ములక రాష్ట్రాధిపతులు, ఆశ్మకులు, ఆభీరులు, మాళవులు, కురవులు, మంజీరాధిపతులు మొదలయినవారి ప్రతినిధులు నూత చక్రవర్తి అభిషేకానికి ఆహూతులై వచ్చారు. ఆవెంటనే మాఏవులు, ఆభీరులు తమ స్వాతంత్ర్యం ప్రకటించుకొన్నారు, వనవాసాధిపతులు, చూతకుల శాతకర్ణులు కూడా స్వాతంత్ర్య ప్రకటన చేసారు. ఆంధ్రసామ్రాజ్యము చిన్న చిన్న చక్రవర్తులతో నిండిపోయింది.

ఇక్ష్వాకు శాంతిమూలమహారాజు బ్రహ్మదత్తప్రభువునిచూచి, "స్కంద విశాఖాయనకప్రభూ! మీరు మనసైన్యాలతో మా బావగారికి బాసటగావలసిం" దని ఆదేశమిచ్చినాడు.

చక్రవర్తిని కనుంగొని "మహాప్రభూ! మీరు సైన్యాలతో వానాకాల మైనాసరే, బయలుదేరి ఒక్కసారి దిగ్విజయ యాత్రచేయండి. తమకుడిచేయిగా మాధనకప్రభువు ఉండగలరు. మీరు ఈ సమయంలో ఈ దిగ్విజయంచేయక పోతే, ధాన్యకటకరాష్ట్రం నీరసించిపోతుంది" అని ఖండిస్తంగా మనవి చేసాడు.

చక్రవర్తి తన బావమరిదితో "ప్రభూ! మీరు మా బదులు సైన్యాధిపతులై దిగ్విజయం చేసిరాకూడదా?" అని ప్రశ్నచేసినాడు.

"చక్రవర్తి స్వయంగా వెళ్లటం శాతవాహన సామ్రాజ్యానికి అవసరం మహాప్రభూ."

"మేము ప్రస్తుతం ధాన్యకటకాన్నుంచి కదిలే వీలు కన్పించడంలేదు. తాము మాకు ప్రతినిధులుగా వెళ్ళిరండి."

శాంతిమూల మహారాజు సరే అని శుభముహూర్తాన సర్వాంధ్రసైన్యా లకు మహాసేనాపతి అయి ఉత్తరాభిముఖుడై వెళ్ళినాడు. వేంగీసాలంకాయ నులు కప్పముగట్టి శాంతిమూలుని ఎంతో గౌరవం చేసినారు. వేంగినుండి పయ నించి గోపాదక్షేత్రముకడ గోదావరిదాటి ఉత్తరంగా పిష్ఠపురంపోయి తన అత్తవారయిన మాతరుల సన్మానముపొంది, వారి కప్పముగొని, మేనమామ లయిన వాసిష్ఠులకడకు పోయినాడు. అచ్చట కప్పముగొన ఉత్తరంనుంచి ఈశాన్యాభిముఖుడై శైలోద్భవుల కొండపట్టణముచేరినాడు శాంతి మూలుడు. శైలోద్భవులు కప్పముగట్టి శాంతిమూలుని ఎంతయో గౌరవించి అచ్చటనుండి బయలను పశ్చిమంగా సాగనంపినారు. శాంతిమూల మహారాజు సైన్యాలతో నైఋతికి తిరిగి శరభపురముకడ దండువిడిసినాడు. వారు ఆంధ్ర సామ్రాజ్యానికి కప్పము గట్టినారు. శాంతిమూలుడు అతివేగంగా ప్రయాణాలు చేసి మాళవరాజధాని ఉజ్జయిని చేరినాడు.

౮

మాళవ రాజ్యాధిపతి, రుద్రసేన మహారాజు శాంతిమూల మహారాజును ఎంతేని గౌరవించి సర్వమర్యాదలు నెరపినాడు. వారిద్దరు ప్రత్యేకంగా మంతనం సలిపేసమయంలో మాళవప్రభువు శాంతిమూలునిచూచి,

"మహాప్రభూ! నీరసించిపోయిన గుట్టము అశ్వశాలకైనా అందంకాదు" అన్నారు.

"అయినా ఇదివరకా గుట్టం చేసిన సేవకు మనమేమిచేసినా దానిఋణం తీర్చుకోలేము కాదా మహారాజా!"

"తాము చెప్పింది నిజమే. ఇంతకూ మామనవి తాము చిత్తగించాలి.

మా అమ్మాయి రుద్రభట్టారిక ఈమె వచ్చిన బాలిక. ఆ కుమారిని విజయ చక్రవర్తి కొమరుడైన మా మేనల్లునకు ఈయవలసిందని పరోక్షంగా మాకు ఆలోచనలు వచ్చినవి మహాప్రభూ! కాని అమ్మాయికి ఏమీ ఇష్టంలేదు.''

''బాలికకు ఇష్టంలేని సంబంధం తలపెట్టడం ఉత్తమంకాదు మహాప్రభూ.''

''తాము అభీరులపైకి వెళ్ళడం నిశ్చయమేనా?''

''చిత్తం. అభీరులు ఎప్పుడూ ఈ సామ్రాజ్యానికి ప్రక్కబల్లెములవంటి వారు మహారాజా! కాబట్టి ఏ చక్రవర్తి అయినా అభీరులను విజృంభింప నీయకూడదు.''

''భరుకచ్ఛం మీ రాజ్యాలకు చాలాముఖ్యమైన రేవుపట్టణం కాదా మహాప్రభూ!''

''అవును మహాప్రభూ. పారసీక, యవన, రోమకదేశాల వరకానికి భరుకచ్ఛం ఉండితీరాలి. లేకపోతే ఈ మహాసామ్రాజ్యానికి ఎంతో నష్టం సంభవిస్తుంది.''

మాళవమహారాజు రుద్రసేనుడు తనసైన్యం కొంత తన సేనాపతి నడుపుతుండగా ఆంధ్రసైన్యాలతో పంపించినాడు. అభీరులు తమసైన్యాలతో ఆంధ్రులకు నర్మదాతీరాన అడ్డువచ్చారు. శాంతిమూలమహారాజు శాతవాహనుల దళాలతో సైన్య మధ్యభాగమును, బ్రహ్మదత్తుడు ఇక్ష్వాకుసైన్యాలతో ఎడమ భాగమును, మాళవసైన్యాలు మాళవసేనాధిపతి నాయకత్వంలో కుడిప్రక్కను నిలిచారు. ఎదుట అభీరులు నర్మదానదికి నదీతీర రాజపథంపక్క కొండలను మూడుక్రోశాలు ఆక్రమించుకొన్నారు. భరుకచ్ఛానికి పోవాలంటే ఈబారికన్న వేరుమార్గం లేదు. అభీరులాక్రమించిన ఆ దుర్గమప్రదేశం మీదకు తమసైన్యాలను నడిపడం వినాశన హేతువని శాంతిమూల మహారాజు నిమేషంలో గ్రహించినాడు.

ఆంధ్రసైన్యాలు తమ శిబిరాలను అభీరసైన్యాలకు ఎదురుగాఉన్న కొండలమీద నిర్మించుకొని, ఆ కొండలప్రదేశం కోటలా సిద్ధం చేసుకొన్నారు. వెనుకనుంచి అభీరులువచ్చి తాకకుండా మాళవసైన్యాలు రాజపథమునకు పొడుగునా ఈవలావల ఎత్తైన ప్రదేశంలో మూడుయోజనాల దూరంవరకూ ఆక్రమించాయి.

యుద్ధరంగం స్తంభించింది. అప్పుడు బ్రహ్మదత్తప్రభువు శాంతిమూల మహారాజుకడకు వచ్చి ''మహాప్రభూ! నేను మనసైన్యాలతో వెనకకేగి, కొండలుదాటి, నర్మదానదిని ఎగువభాగంలో దాటి తపతీనది తీరాన్నే అడవులలో, కొండలలో చొచ్చిచని భరుకచ్ఛాన్ని ముట్టడిస్తాను. ఆవార్త వచ్చినవెంటనే ఈ శత్రుసైన్యాలు భరుకచ్ఛరక్షణకు రావాలి, లేదా మీతో యుద్ధానికి తలపడాలి'' అని మనవిచేసెను.

"అభీరులలో కొంతమందిమాత్రమే మిమ్మల్ని వెనుకనుంచివచ్చి తాకితే?"

"మాళవ వేగులను అభీరులను కనిపెడుతూ ఉండమనండి. అభీరసైన్యాలలో కొంతభాగం భరుకచ్ఛం సాగితే మాళవసైన్యాలను మాకు సహాయంగా పంపించండి."

"మీ ఆలోచన బాగుంది స్కందవిశాఖప్రభూ!"

శాంతిమూలుడు బ్రహ్మదత్తునికి ఆనతి ఇచ్చినంతట బ్రహ్మదత్తప్రభువు కొండలుదాటుతూ, అడవులవెంట వేగంగా సాగిపోయి భరుకచ్ఛం ముట్టడించాడు. ఎంతరహస్యంగా వెళ్ళినా బ్రహ్మదత్తుడు వస్తున్న వార్త ముందుగానే భరుకచ్ఛవాసులకు తెలిసింది. అందుకనే వారు సర్వసిద్ధంగా ఉండి బ్రహ్మదత్తుని కోటదగ్గరకు రానీయకుండా చేయగలిగినారు. ధనక విశాఖానుసక ప్రభువు ఇలాజరుగుతుందని ఇదివరకే అనుకున్నాడు.

దారిపొడుగునా బ్రహ్మదత్తుడు భరుకచ్ఛపు కోటను పట్టుకొనే విధానం ఆలోచిస్తూనే వచ్చాడు. భరుకచ్ఛం మహాపట్నం. ఆ పట్నంలో, ఆ పట్నం చుట్టుప్రక్కల ప్రదేశాలలో గోమకులు, పారశీకులు, బాహ్లీకులు, యవనులు, ఇగుప్తులు ఎంతమందో కాపురాలుండి వర్తకాలుచేస్తూ ఉంటారు. కాబట్టి పట్నం కోటచుట్టూ పది గోరుతముల పొడవు ఉంటుంది. పట్నంలో ఎన్నో చిన్న చిన్న కోటలు చాలా ఉన్నాయి.

3

రాజ్యాలు అవసరమా? కృతయుగంలో ఆశ్రమాలు, నగరాలు, నగరాలలో వ్యవహారదక్షులయిన ఆర్యులు సంఘాలు స్థాపించి క్షత్రియత్వం తమ జాతినీ, యజ్ఞయాగాది క్రతువులను, ధర్మాన్ని రక్షించడం అంతేగదా ఆర్య మానవ జీవితం మూడుయుగాలలో ఎంత మారిపోయింది మానవజీవితం? రాజ్యాలుస్థాపించడం అవసరమైంది. వృద్ధిపొందే మానవజాతికి సాత్విక, రాజసిక, తామసిక గుణసమేతులైన మానవులు మహాసంఘాలను స్థాపించారు. రక్షణకు, శాంతికీ వృద్ధికీ, బడాయికీ, అభిమానానికీ, ఆళకూ రాజ్యస్థాపన. రాజ్యాభివృద్ధి, సాంకేతిక విద్యలూ కారణాలు అయ్యాయి. ఈ సంస్థాపనకై ప్రజానాశనము తప్పదా? ప్రజారక్షణా, ప్రజాశాంతీ, ప్రజాభివృద్ధీ — ఇవే ఆశయాలయినప్పుడు ఆ ఆశయాలకు ప్రజాహింసా, ప్రజాసంక్షోభం, ప్రజానాశనమూ ఏలా మార్గాలు అవుతాయి?

బ్రహ్మదత్తప్రభువు ఈ ఆలోచనలతో సంక్షుభితమనస్కుడై స్కంధావారం మధ్య తన శిబిరంలో కృష్ణాజినాసనస్థుడై వణకిపోయినాడు. ఈ యువక ప్రభువున కిదే మొదటిపర్యాయము జైత్రయాత్రలకు రావడం. తన విక్రమం, విజ్ఞానం, విజయతృష్ణ తినవు విజయం చేకూర్చవచ్చు, లేదా తన్ను నాశనం చేయ

వచ్చు. కాని ఈలోపున ఎందరు ఆంధ్రవీరులు, ఎందరు అభీరులు నాశనం అయిపోవాలి! ఆంధ్రులే ఈలా సర్వసామ్రాజ్యాధినేతలు ఎందుకు కావాలి? అభీరులు ఈ రాష్ట్రం ఆక్రమించి, ఇక్కడే నివసించి, ఇక్కడే పుట్టి, పెరిగి, ఇక్కడే మట్టిలో కలుస్తున్నారు. ఇక్కడఉండే ప్రకృతిలో వారు భాగం; వారిలో ఈ ప్రకృతి భాగం. ఈ మహానదాలు రెండూ, ఈ వింధ్యాంతశ్రేణీ, ఈ ఫల వత్తర భూమీ, ఈ సముద్రమూ, ఈ రేవుపట్టణమూ వీరివి. ఇందులో భాగం పంచుకోడానికి శాతవాహనులకు ఇక్ష్వాకులకు ఏమి స్వత్వం ఉంది?

ఆలోచనలోపడి ఏదీ నిశ్చయం చేసుకోని స్కందవిశాఖాయనక ప్రభువు కడకు యవనులు, పారశీకులు ఆస్థానులు కొందరు రాయబారానికి వచ్చిరారు. బ్రహ్మదత్త సేనానాయకుని అంగరక్షాధిపతులు వారిని సగౌరవంగా బ్రహ్మదత్తునికడకు కొనివచ్చారు. బ్రహ్మదత్తప్రభువు లేచి వారిని ఎదుర్కొని ఉచితాసనాల కూర్చుండబెట్టి "తాము దయచేసినపని ఏమి?" అని పృచ్ఛ చేసినాడు.

భరుకచ్ఛంకోటలో యవనులకు, రోమకులకు, పారశీకులకు, యూదులకు వర్తకం చేసుకొనే మహాభవనాలున్నాయి. అవి చిన్నచిన్న కోటలవంటివి. ఆర్యవర్తకులకు అట్టి చిన్న కోట లున్నవి. బ్రహ్మదత్తునికడకు రాయబారానికి వచ్చినవారంతా ఆలాంటి కోటలకు యజమానులు.

యవనవర్తకుడు: శాతవాహవప్రభూ! ధాన్యకటక మహారాజులు మాకు ఇక్కడ ఆశ్రయం ఇచ్చి మావర్తకం సర్వవిధాలా వృద్ధిపొందేటట్లు చూచినారు. మాకు వారెన్నో రక్షణలు కల్పించిరి.

పారశీకవర్తకుడు: శ్రీయజ్ఞశ్రీ చక్రవర్తికి జబ్బుగాఉంది అని తెలిసినప్పటినుంచీ ఈ అభీరసామంతులకు ఎక్కడలేని ధీరత్వమూవచ్చి మాబోటి వర్తకులనందరిని బాధిస్తున్నారు.

ఐగుప్తవర్తకుడు: మా "పారోఆ" చక్రవర్తులతో దీక్షైనవారు మీ చక్రవర్తులు. "పారోఆ" చక్రవర్తుల రాజ్యాలు పోయాయి, టోలమీ చక్రవర్తులు వచ్చారు. అయినా మా వర్తకులకు వారూ సహాయం చేస్తున్నారు. కాని ఈ అభీరరాజులు మా రాబడులలో తమకు సగం పంచి ఇమ్మంటారు.

యూదువర్తకుడు: మాకోటలు పడగొట్టి తక్కిన ప్రజలతోపాటు ఉండమంటారు.

రోమకవర్తకుడు: నెమ్మదినెమ్మదిగా మా వర్తకాలన్నీ అభీరులకిచ్చి మేము మా దేశాలకు వెళ్ళిపోవాలట.

ఆర్యవర్తకుడు: అభీరులకు వర్తకులంటే కోపం. మా వస్తువులు విదేశాలకు వెళ్ళడంగాని, విదేశవస్తువులు దిగుమతి చేయించడానికిగాని వీలులేదట.

యవన: కాబట్టి మీరు సైన్యాలతో రావడం మాకు మహోపకారం.

బ్రహ్మదత్తుడు: ఇంతకూ మీరంతా రాయబారం రావడానికి కారణం?

యవన: తమ ఆశ్రయంకోరి వచ్చాము.

బ్రహ్మదత్తుడు: అభీరులను నేను ఓడిస్తే మీకందరకూ ఉపకారం జరుగుతుంది. నేను వచ్చిందే అందుకు. మీ రందరూ రాయబారంవచ్చినాసరే, రాక పోయినాసరే, జరిగేఉపకారం ఎల్లాగా జరిగిఉండదు నే.

యవన: కాదు, సేనానాయకా! మీరు పట్టణంమీద విరుచుకుపడకుండా ఉంటే, పట్టణాన్ని మీకు బోబయస్తాము. అదీ మా మనవి.

బ్రహ్మదత్తుడు: మీరు అభీరుల పాలనలో ఉండి, అభీరులకు ద్రోహం చేస్తామంటే నేనెలా ఒప్పుకోగలను?

యవన: మేము ద్రోహం చేసేవారిమికాము. మేము అభీర నాయకునితో చెప్పనేచెప్పినాము. భరుకచ్ఛము ఆంధ్రులకు తిరిగి అప్పచెప్పవలసిన దనీ, లేకపోతే ఆంధ్రులకు మేము సహాయం చేయవలసి వస్తుందనీ.

బ్రహ్మదత్తుడు: అయినా మీ ధర్మం మాకు నచ్చలేదు. మీరు మాకూ మాకూ జరిగే యుద్ధాలలో పాల్గొనకూడదు.

ఇంతలో అంగరక్షకు డరిగివచ్చి బ్రహ్మదత్తునకు నమస్కరించి,

"ప్రభూ! అభీరనాయకులు తమ ఆజ్ఞకై వేచిఉన్నారు" అని మనవి చేసెను.

బ్రహ్మ: ప్రవేశపెట్టు.

అభీరనాయకులు లోనికివచ్చి బ్రహ్మదత్తప్రభువునకు నమస్కరించి వారిచే అనుజ్ఞాతులై ఉచితాసనాల కూరుచున్నారు.

౪

"ప్రభూ! మేమెప్పుడూ శాతవాహన చక్రవర్తుల బిడ్డలము. ఇన్ని వందల సంవత్సరాలుగా వారికి శక్తివంచనలేకుండా సేవచేశాము. సామ్రాజ్యాన్ని మౌళివులు మొదలయిన విరోధులు ఆక్రమించకుండా మాస్వాతంత్ర్యం మేము కాపాడదలచుకొన్నాము. తామూ, శ్రీ ఇక్ష్వాకుమహారాజు శ్రీశాంతిమూల మహాప్రభువూ, శాతవాహన సార్వభౌముల ప్రతినిధులుగా వచ్చారని మాకు నమ్మకం కలుగగానే తమసన్నిధికి మా ప్రభుభక్తిని అడకువతో ఉద్ఘాటించడానికి వచ్చాము" అని అభీరనాయకులు బ్రహ్మదత్తప్రభువునకు విన్నవించెను. బ్రహ్మదత్తప్రభువు చిరునవ్వు నవ్వుతూ యవనపారశీకాది వణిజులను చూచి "మీ కోరికా, నా ఆశయమూ ఫలించాయి" అంటూ, అభీరులనుచూచి గంభీరంగా, "మేము మా సైన్యాలతో భరుకచ్ఛం ఆక్రమించుకుంటాము" అని తెలిపినాడు.

ఆదినమండే బ్రహ్మదత్తప్రభువు భరుకచ్ఛం ఆక్రమించుకున్నాడు. బ్రహ్మదత్తునికడనుండీ భరుకచ్ఛపట్టణ నాయకులకడనుండీ చారులు, భరుకచ్ఛం లోబడినవిషయం వార్తలు కొనిపోయినారు. భరుకచ్ఛనాయకులు కట్టవలసిన కప్పము కట్టివేసినారు. కతిపయదినాల్లో శాంతిమూలమహారాజు సైన్యాలతో, భరుకచ్ఛ సేనాపతులతో, సేవలతో భరుకచ్ఛం చేరెను. నగరంలో నూత్న శాతవాహనచక్రవర్తి సామ్రాజ్యాభిషేకోత్సవాలు వైభవంగా ఆభీరులు జరిపినారు.

భరుకచ్ఛంనుంచి శాంతిమూలమహారాజు దక్షిణంగా మరలి కుంతలదేశం చేరుకున్నారు. చూతశాత కర్ణాటప్రభువు యుద్ధంచేయడానికి ఇష్టంలేక తానీయవలసిన కప్పం కట్టి, తన అణుంతిత భక్తి తెలిపినాడు. వైజయంతీపురంనుంచి శాంతిమూలమహారాజు మునికటక ముఖ్యనగరస్థమైన శాతవాహనపథం దాటి కాంచీపురం చేరుకొని, కాంచీపురాధిపతులకడ తొండమండలాధిపతులకడ కప్పముగొని, తిరిగి ప్రయాణాలు సలుపుతూ ధాన్యకటక నగరం విచ్చేసినారు. ఈ యాత్ర సంవత్సరానికి పూర్తియైనది. సామంతులందరూ యుద్ధం అవసరం లేకుండా కప్పముకట్టిన సంగతివిని విజయశ్రీశాతకర్ణి చక్రవర్తి ఎంతో సంతోషించినారు. శాంతిమూలమహారాజు కప్పమంతా చక్రవర్తికి అప్పగించి, తాను విజయపురం వెళ్ళినాడు. బ్రహదత్తప్రభువు తాను యుద్ధం చేయవలసిన అవసరం లేకుండా ఈ దిగ్విజయయాత్ర పూర్తి అయినందుకు భగవదనుగ్రహాన్ని కొనియాడుకొన్నాడు.

శాంతిమూలమహారాజు ఈ దిగ్విజయయాత్ర ఇంత సులభంగా జరిగిపోయినందుకు ధాన్యకటక మహేశ్వర దేవాలయంలో అర్చనలుచేయించి, మహాచైత్యానికి వేయి దీపములు అర్పించుకున్నాడు. బ్రహ్మదత్తప్రభువు మహారాజా శాంతిమూలునితో ఏ తీర్థయాత్రకో వెళ్ళివచ్చినట్లు దిగ్విజయయాత్రచేసివచ్చినందుకు ఆశ్చర్యం చెందినాడు. యజ్ఞశ్రీశాతవాహన చక్రవర్తి కాలంలో ఆ సార్వభౌముడు ఆభీరులతో, మాళవులతో యుద్ధములు చేసినాడు. కుంతలములో నాగదేవులతో మహాయుద్ధమొనరింపవలసివచ్చినది. యజ్ఞశ్రీదేవుని తండ్రి నీరసుడవడంవల్ల శాతవాహన సామ్రాజ్యము క్రుంగి కృశించిపోయినది.

యజ్ఞశ్రీప్రభువు విక్రమ ప్రజ్ఞలవల్ల తండ్రితరాన ముక్కలైపోయిన సామ్రాజ్యము తిరిగి శాతకారయిన పులమావి, వారితండ్రి గౌతమీపుత్ర శాతకర్ణులనాటి మహోత్తమదశకు వచ్చింది.

బ్రహ్మదత్తుడు శాతవాహనవంశంలో అట్టి చండవిక్రముడు ఇంకరాడు అనుకున్నాడు. శాతవాహనవంశ ప్రభువు లనేకులు కలసివెళ్ళి శాతవాహన రాష్ట్రము స్థాపించినారు. తుంగభద్రా కృష్ణవేణ్ణా సంగమస్థానంలో వారిలోగాని, మరి ధాన్యకటకాది ప్రదేశాల చిన్నచిన్న సామంతులలోగాని, కళింగంలో శాలివాహన గుండరాజ్య ప్రదేశాల సామంతరాజ్యాలు స్థాపించిన

వారిలోగాని ఒక్కడైనా శక్తిమంతుడైన శాతివాహనపిరుడు లేడు. విజయశ్రీ మహారాజే కడగొట్టుపిండె. ఆయన కొమరుడు తండ్రికన్న వీరనుడు.

బ్రహ్మదత్తుడు యువరాజు వీరపురుషదత్తుని కలుసుకొన్నాడు. వీరపురుష దత్తప్రభువు మాళవంనుండి అంతఃపుమున్నే విజయపురికి వేంచేసినాడు. మాళవాధిపతియైన రుద్రసేనప్రభువు తన ముఖ్యమంత్రిని శ్రీవీరపురుష దత్తప్రభువును ఉజ్జయినికి ఆహ్వానించడానికి పంపినాడు. ఆ సమయంలో భగ కచ్ఛంలో మహారాజు శాంతిమూలుడు విడిసి ఉన్నారు. మహారాజు యువ రాజునకు తమతోవచ్చిన ఇక్ష్వాకుమంత్రి నొకరిని పంపి తమ అనుమతిని తెలియ జేసినారు. శీతకాలం ప్రారంభమైన దినాలలో ఉజ్జయిని వెళ్ళితినసీ, ఆసాడు ఉజ్జయిని కన్నులపైకుంభంలా అలంకరించారసీ యువరాజు బ్రహ్మదత్తునితో చెప్పినాడు.

బ్రహ్మదత్తుడు: ప్రభూ! మాళవ రాజపుత్రిక రుద్రభట్టారిక అపరిమిత సౌందర్యవతి అని నేను ఉజ్జయినిలో వినాను.

యువరాజు: ఈ యువరాజు ఈలా అపరిమిత సౌందర్యవతులను ఎంత మందిని చూడవలసి ఉంటుంది?

బ్రహ్మ: ప్రభువులు సర్వసాధారణంగా దక్షిణనాయకులు. రాజధర్మ సంరక్షణకై దక్షిణ నాయకత్వమును వూనవలసి ఉంటుంది.

యువ: బలవంతుడైన రాజునకు దక్షిణనాయకత్వం అవసరమా అను కొంటాను.

బ్రహ్మ: దక్షిణ నాయకత్వమే ప్రభువులకు బలమిస్తుంది. క్రిందటి వసంతోత్సవంలో వూంగీయ రాకుమారికకు కోపం వచ్చింది కాదా ప్రభూ?

※

వీరపురుషదత్తుడు బ్రహ్మదత్తుని ఒక నిమేషం తీక్ష్ణంగా గమనించి "ధనకప్రభూ! ఆదినాన వసంతోత్సవంలో జరిగిన గజబిజి ఇదివర కెన్నడూ జరగలేదు. మా చెల్లెలు రతీదేవిగా ఉండలేకపోవడం, మీరు వెళ్లిపోవడమూ జరిగింది. రాజకుమారి బాపిశ్రీ రహస్యంగాకన్నుల నీరునింపడం నేనుచూచాను. దక్షిణ నాయకత్వ ప్రభావం అప్పుడే నాకు అవగతం అయింది."

"ప్రభూ! మళ్ళీ వసంతోత్సవాలు వస్తున్నవి."

"మా మరదలు శాంతశ్రీ రాకుమారి ఈఏడు వసంతోత్సవాలకు ఉండ దలచుకోక తల్లిదండ్రులను ప్రోత్సహించి వూంగిప్రోలు వెళ్ళిపోయింది."

"ప్రభూ! మేము ఈ తరకళింగ రాజధానికి పోయినప్పుడు వాసిష్ట ప్రభువు క్రిందటి వసంతోత్సవాన ఆరంభించిన రాయబారాన్ని పూర్తిచేసి కారు. అందుకు మహారాజుగారు ఒప్పుకున్నారు."

"రాజుల బ్రతుకులు రాజనీతి పాశబద్ధాలై కనిపిస్తవి."

"అలా కాకపోతే ప్రజలకు ధర్మం ఏలా సన్నిహితం అవుతుంది?"

"అవును ప్రభూ! సాధారణ మనుష్యుడు భరించవలసిన బరువు ఏమి ఉంటుంది! భూమి భరించే శేషునిలా భారం భూపతే భరించవలసి ఉంటుంది. అయితే మా చెల్లెలు విషయం మీరు తెలిసిఉండదు."

"ప్రభూ! ఈఏడు వసంతోత్సవం జరిపే కార్యక్రమం ఏర్పాటు చేసినారా?"

"ఈఏడు వసంతోత్సవం జరపాలనే ఉత్సాహమే లేదు. నిరుటి వసంతోత్సవంలో శాంతిశ్రీ రాకుమారి తన్ను రతీదేవిగా మీరు ఆహ్వానించినప్పుడు గజగజ వణికింది. ఏవిషయం గుర్చినా పట్టించుకోనిది ఆనాడామె ఏంతో బాధ పడింది. ఆబాధచూచిన మాకందరకు ఎంతో ఆనందం కలిగింది, బాధచే ఆమెలో చైతన్యం పాటుపుంచింది కదా అని."

"ప్రభూ! రాకుమారి శుద్ధ సాత్వికమూర్తి, శుద్ధసాత్వికులకు అవస్థా భేదములుండవు. ఆ శుద్ధసాత్విక స్థితికి ఏదైనా విపరీతావరోధము వచ్చినప్పుడు వారు ఇంకా పైకన్నా కెడతారు, లేకపోతే కొంచెం క్రిందికిదిగి బాధపడతారు."

"మా మరదలు పూంగీయ రాజకుమారికి నేనెన్ని రాయబారాలను పంపినా ఆమె అన్నీ పెడచెవిని బెట్టింది" అంటూ యువరాజు మోము చిట్లించుకొని "మహారాజుగారి ఆదేశంవల్ల భట్టిదేవి రాకుమారిని వనరమగా ఎన్నుకొంటిని. శాంతశ్రీ ఇక్ష్వాకుల దౌహిత్రి. ఆమెకు రాజనీతి పరమైన ఆలోచన లేకపోలేదు. వనలక్ష్మి కానంతమాత్రాన ఆమె అందానికి లోటు వచ్చిందా? నేను స్వయంగా వెళ్ళి బ్రతిమాలినాను. ఆమెపై రచించిన గాథా గీతికలు చదివాను; చిత్ర చిత్రాలైన ప్రాభృతాలు పంపినాను. కాని ఆమె నాతో మాట్లాడలేదు. బాపిశ్రీ రాకుమారి నాకుగా దౌత్యంచేసి ఎంతో బ్రతిమాలుకుందట. నాల్గు నెలలు శాంతశ్రీ నాతో మాట్లాడలేదు. ఇంతలో నేను ఉజ్జయిని వెళ్ళినాను. అచ్చటనే రెండునెలలు గడచింది. తిరిగి నేను వచ్చిన తర్వాతకూడా పూంగీప్రోలు (నేటి ఒంగోలు) ఆ బాలకు రాయబారాలు పంపినాను" అని తెలిపినాడు.

వీరపురుషదత్తుడు పరాక్రమశాలి. సుగుణ సౌందర్యము లాతని వరించినవి. రాజనీతిలో వక్రబుద్ధిలేని ధీమంతుడా రాకుమారుడు. దక్షిణాపథమందు శాతవాహనరాజ్యము అంతరించిపోతున్నదనీ, తన తండ్రిగారే దక్షిణాపథస్వామి కావలసివస్తుందనీ వీరపురుషదత్త రాకుమారునకు నిశ్చితాభిప్రాయం కలిగింది. తండ్రిగారికి రాజ్యకాంక్ష లేదు. కాని ధర్మనిర్వహణార్థం సామ్రాజ్యభారం వహించవలసివస్తే వెనుదీయరనీ, ఆ భారం వారు వహింపవలసివస్తుందని నిర్ధారణ చేసుకొనే ఈలా తనకు దక్షిణ నాయకత్వం తప్పనిసరి చేశారనీ వీరపురుషదత్త ప్రభువునకు పూర్తిగా అర్థమైంది.

బ్రహ్మదత్తుని భుజంమీద చేయివేచి "దేశాని కీయుద్ధక్షోభంతప్పదా?" అని అడిగినాడు.

బ్రహ్మదత్తుడు: పశుధర్మం ఏదోరూపంగా మానవజీవితం అడుగున ఉండనే ఉంటుంది. సంపూర్ణ మానవత్వం మానవులలో దీపించనంతకాలము ఈ యుద్ధాలూ, ఈ నాశనాలూ, ఈ రక్తపాతాలూ తప్పవు.

వీర: ఎప్పటి కా ఉత్తమస్థితి?

బ్రహ్మ: ఈ ప్రపంచం విశ్వంలో లయమైనప్పుడే.

౬

బ్రహ్మదత్తప్రభువు అంగరక్షక సైన్యం పదునైదువందల వీరులతో విలసిల్లుతూ ఉంటుంది. వీరంతా ఒకధనుస్సు (ఈనాటి ఆరడుగులు) పొడుగుంటారు. అందరు బలసంపన్నులు, సంశప్తకులు. ఆయుధవిద్యలో వీరికి దీటయిన శూరులరుదు. విజయపురానికి ఆయిదుగోరుతాల దూరంలోఉన్న సాలగ్రామవాసి నాగదత్తుడు ఈ దళానికి నాయకుడు. సాలగ్రామం ధర్మగిరికి ఎదురుగా కృష్ణకావల రెండుగోరుతాలలోఉన్న చిన్నగ్రామం.

ఇష్వ్వాకు సైన్యాల జైత్రయాత్ర చాలించి విజయపురం రాగానే నాగదత్తుడు తన సేనాపతి అనుమతి తీసుకొని సాలగ్రామం వెళ్ళాడు. నాగదత్తుని తండ్రి బుద్ధనాగుడు అరవది ఏళ్ళవాడయినా జవసత్వాలుడుగని పోటుమానిసి. అతనికి సాలగ్రామంలో రెండు పెద్దఇళ్ళు ఉన్నాయి. ఆ రెండు ఇళ్ళలో అతడూ భార్యలూ, అతని ఆయిదుగురు సంతానమూ ఉంటారు.

అతని పెద్దభార్య కన్నసిరి సంతానంలో ముగ్గురుకొడుకులు, ఇద్దరు కూతుండ్రు కన్నసిరి మూడవ కొడుకు నాగదత్తుడు. కన్నసిరి పెద్దకొడుకు దుగ్గసామికి నలుగురు సంతానం. రెండవకొడుకు గోదత్తునికి ఇద్దరు సంతానం. మూడవ కొడుకు నాగదత్తునికి వివాహమేలేదు. పెదకూతురు నాగసిరి రెండవ సంతానం, ఆమెకు పెండ్లయి ఆ తలిదండ్రులయిన కోంబ్రోలుకుపోయింది. ఆగ్రామం సాలగ్రామానికి మూడు గోరుతాలుంటుంది. ఆమెకు ఆయిదుగురు సంతానం.

బుద్ధనాగుని రెండవ అమ్మాయి మహారాజకుమారి శాంతిశ్రీకడ అంగరక్షకి. ఆమె పేరు యశోదనాగిని. యశోదనాగినితో ఉన్న రెండవ అంగరక్షకి తారానిక. తారానిక తండ్రిగారిఊరు విజయపురానికి నిగువను కృష్ణావది ఒడ్డునవున్న ఏటిరాయి గ్రామం. తారానికతండ్రి ఏటిరాయి గ్రామణియు డైన సర్పనాగుని రెండవపుత్రుడై, శాంతిమూల ప్రభువు తండ్రికి అంతఃపుర రక్షకుడుగావచ్చి అంతిపురాలుకాస్తూ ఉండెను. అతని పెద్దకొమరిత తారానిక.

తారానికకు ఇప్పుడు పదునెనిమిదేండ్లున్నవి. అంగరక్షకులుగా ఉన్నంత

కాలం స్త్రీలు వివాహం చేసుకోకూడదు. వివాహం చేసుకోవాలంటే అంతఃపురోద్యోగం వదలి తండ్రి ఇంటికివచ్చి పెళ్ళిచేసుకోవలసిందే.

తారానిక యశోదనాగినీ లిరువురూ దేహబలమూ, సౌందర్యమూ, బుద్ధిబలమూ, సుగుణసంపత్తీ వున్న బాలికలు. యశోదనాగినికి పదిహేండ్లు. యశోదనాగనిక తారానికలూ పువ్వునకూ నువాసనకూ వున్నంత స్నేహం. ఇద్దరూ కలిసి భోజనం చేయవలసిందే. ఇద్దరూ ఒకేరంగు చీరెలూ, వల్లెలూ, స్తనవల్కలాలూ, ఒకే దినుసు నగలూ ధరించవలసిందే. ఇద్దరూ మొలనూళ్ళను దిగువను చురికలు ధరిస్తారు. యశోదనాగనిక శాంతిశ్రీ రాకుమారికకడకు వెళ్ళవలసివస్తే ఆమెవెనుకనే తారానిక ఉన్నదన్నమాట. తారానిక రాకుమారి పనిలోపం ఎక్కడికేని వెళ్ళినచో యశోదనాగనికకూడా వెళ్ళిందన్నమాటే. అంగరక్షకస్వామిని ఈ ఇద్దరిని ఒకరిగానే భావించి విధులనేర్పాటుచేస్తూ ఉంటుంది. వీరిద్దరిపైనా ఉన్ననమ్మక మాస్వామినికి ఇతరులపై లేదు. రాకుమారిక ప్రార్థనామందిరం ముందరగాని శయనమందిర ప్రాంగణంలోగాని కాపుగా ఉండేది ఈ బాలికలే. ఒక్కొక్క పందుగకు ఒక్కొక్కజట్టు పరిచారికలు తమతము గ్రామాలకు ఒకనెల దినాలపాటు వెళ్ళివస్తూ ఉంటారు. రాబోయే వసంతోత్సవాలకు యశోదనాగనికా తారానికలు సాలగ్రామం వెళ్ళుదమను వని స్వామిని అనుమతిని పుచ్చుకున్నారు. శుభముహూర్తంచూచి బాలికద్దరూ రాకుమారిక పాదాలకెరగి ఆమె అనుమతి పుచ్చుకొని కోట్యధిపతి కృష్ణకాంతల నెక్కి సాలగ్రామం బయలుదేరారు.

యశోదనాగరిక : ఏమే వదినా!

తారానిక : ఎందుకే సుదతీ!

యశో : ఏమిటే ఆలోచిస్తున్నావు?

తారా : నీ అందాన్నిగూర్చి.

యశో : నా అందమా?

తారా : నీ అందమే వదిన
నీ అందమే! నుదిన
మే నేను నినుచూచి
చూచినప్పుడో కాణాచి!

యశో : కాణాచి నేనైతే
జాణవీవగుదువే
అంగజుని బాణమో
చందురుని కిరణమో?

రథాశ్వాలు పీరి పాటలు వింటూ నెమ్మదిగా నడుస్తున్నవి.

యశోదనాగనిక తలవంచుకొని దారిలో కాల్చిన జొన్నకంకులఊచ బియ్యం నములుతూ "తీ చేను లేగాపుది. అందుకనే జొన్నబియ్యం మాదుచిగా ఉంది. పైరు పొలాలన్నీ ఏపుగా బస్తున్నాయి. సంక్రాంతిపండగ ముందరకే కోతలైపోతాయి" అని చెప్పి తలెత్తి తారానికను చూచింది.

తారానిక నవ్వుతూ "మంచిరుచిగాఉంది. ఈ ఊచబియ్యం పంట దినాల్లో పొలాలకు పోయి బాలబాలికలు ఈలా తింటూఉంటారా?" అని ఆ బాల యశోదనాగనికను ప్రశ్నించింది.

"వానాకాలంలో పొలాలకు పనిఉన్నవాళ్ళు తప్ప మరిఎవరూ వెళ్లరు. శీతకాలం వచ్చిందీఅంటే మా పల్లెటూళ్ళ వాళ్ళందరూ పొలాలలోనే కాపురాలు పెడ్తారు."

"అప్పుడు తినే ఫలాహారాలు ఏమిటి యశోదా?"

"లేత కందికాయలు కాల్చుకుని గింజలు వలుచుకు తింటాము. అలాగే సెనగలు, పెసలు, బొబ్బర్లూ, ఊచబియ్యమూ తింటాము. ఒనే తారా, అప్పుడు బంతిపూలు, చేమంతులు, పొగడబంతులు, సీతామ్మవారి జడపూలు, పొద్దుతిరుగుడులు మా పొలాలంతా నిండి ఉంటాయి. ఆ పూలు జడలో కట్టుకుంటాము. చెవులలో పెట్టుకుంటాము. జడకుచ్చులకు అలంకరిస్తాము."

"మీ పల్లెటూరి జీవితమువింటే నాకు నోరు ఊరుతోంది. ఇంకా పొలాల్లో జనులు కాపురాలు ఉన్నారే?"

"ఆ! చాలామంది వేసవికాలంకూడా పొలాల్లో గడిపివేస్తారు. ఆ తాటాకుల పాకలన్నీ అందుకే."

"తాటాకుల ఇళ్ళు అసహ్యంగా ఉండవూ?"

"ఎంత చల్లగా ఉంటాయనుకొంటావు! మా మోటబావులలోనుంచి చల్లటినీరు తోడుతూ ఉంటారు. పొలాల్లో దిమ్మలమీద మామిడితోటలూ, నారంగం తోటలూ ఉంటాయి. పొలాల కంచెలలో సీతాఫలము, కలిమికాయలు విరివిగా ఉంటాయి."

"నన్ను దూరించేస్తున్నావే!"

"ఈపాటికి మా అన్నయ్య యుద్ధయాత్రనుంచి తిరిగివచ్చి ఇల్లు చేరి ఉంటాడు."

"ఆ సైన్యంలో మీ అన్న ఉన్నారా?"

"అవునే! బ్రహ్మదత్తప్రభువు అంగరక్షకులలో ఉన్నాడుగా!"

"అయితే ఇంటికి ఏలాగు రావడం?"

"యుద్ధయాత్రలు లేనిదినాల్లో స్వగ్రామాలకు వెళ్ళవచ్చునుగా?"

"మీ అన్న గారు ఇంటికి వెడుతున్నానని విజయపురంలో నిన్ను కలుసుకొని తెలిపినారా?"

"నీవు దగ్గిరలేవండా నన్ను ఎవరు కలుసుకున్నారే?"

"అయితే నీకు ఏలా తెలిసింది?"

"నాకు ఏలా తెలుస్తుంది? ప్రతిసంవత్సరమూ వసంతోత్సవాలకు మా అన్న మాగ్రామం వెడుతూ ఉంటాడు."

"నువ్వూ వెడుతూ ఉండేదానవుగా?"

"అదుగో అప్పుడే మాచిట్టన్నను కలుసుకోవడము."

తారానిక: ఎవరే ఆ చిట్టన్నా
• ఆ పొట్టన్నా?
ఎంత పొట్టిగా ఉంటాడే?
ఎంత చిట్టిగా ఉంటాడే?

యశోద: నీ చిన్నికొంగులో ఇమిడేనే
మాచిట్టన్న
మా గట్టన్న
నీ కొప్పు పూలలో తుమ్మెదలా
నీ చెవులను వెలిగే తమ్మటలా

మా చిట్టన్నా
మా గట్టన్నా!

"మీ అన్న నా కొప్పుపూవులో తుమ్మెదలయితే ఉప్పున ఊదేస్తా."

"నీ పెదవి కట్టి వదులుతాడు."

"ఈ అల్లరిమాటలు చాలించు."

"నీకు అంతకోపంవస్తే గడ్డంక్రింద బెల్లంగడ్డపెట్టి బ్రతిమాలుపంటాలే."

రథం సాలగ్రామం ఊరిబయటకు వచ్చింది. సాలగ్రామంలోనూ, గ్రామం చుట్టూ పొలాల్లోనూ తాళవృక్షాలు నిండిఉన్నాయి. ఆ చెట్లను వింతగాచూస్తూ తారానిక, "ఈ చెట్లు ఆకులు పాకలూ, పందిర్లూ వేసుకోడానికి పనికివస్తవి కాబోలు అంతేనా?" అని అడిగింది.

"ఈ చెట్లు నిలువునా ఉపయోగం తారా! తాటిపళ్ళు వానాకాలంలో తింటాము. వేసంకాలంలో తేట నీటిమాంజెలు అమృతమే. ఈ చెట్లు డొలకలూ కమ్మలూ చక్కని వంటసరుకుగా ఉపయోగిస్తాయి. పళ్ళలోఉండే పెంకలు చెట్ల విత్తనాలు. ఈ విత్తనాలు పాతినప్పుడు మొక్క రాబోతున్నప్పుడూ అవి బద్దలుకొడితే అమృతమువంటి బుఱ్ఱగుంజ వస్తుంది. తేత మొక్కలు ఆకులు పెయ్యకముందు తేగలంటారు. అవి కాల్చుకు తింటే పిండివంట రుచిమా

పనికిరాదు. నువ్వు వట్టి పట్నంవాసం దానవు. నీకేమి తెలుసు మా పల్లెటూరి జీవితాల అందమూ, రుచీ!"

"మళ్ళా నోరు పారిచేస్తున్నావు."

"ఉండు. మా పళ్ళులదొడ్డిలో, జొన్నచొప్ప, వట్టిగడ్డి, కందికంప నిలువచేసుకొనే పెద్దదొడ్డిలో ఒకపక్క తేగలపాతర్లు ఉన్నాయి. ఆ పాతర్లలో తేగలు, బుఱ్ఱగుంజా దొరుకుతాయి. రుచి చూద్దువుగాని."

రథం యశోదనాగనిక ఇంటిముందు ఆగింది. ఇంటిలోనుంచి పిల్లలు, "చిన్నత్త వచ్చిందో" అంటూ రథందగ్గరకు పరుగెత్తుక వచ్చారు. ఇంటి చాకిళ్ళువచ్చి సామాను లోపలికి చేరవేశారు. యశోదనాగనిక తల్లి వచ్చి ఇరువురు బాలికలకు పారాణినీరు దృష్టితీసి లోనికి తీసుకపోయింది. "పట్నంనుంచి ఏమి పట్టుకవచ్చావు చిన్నత్తా" అని ఒక చిన్నబాలకుడు. యశోద ఒక బిడ్డ తరువాత ఇంకోబిడ్డను ఎత్తుకొని ముద్దులాడి, రాకుమారి మహానస గృహానవండ్డే అపూపాలు మొదలయినవి అక్కబరిణలలోనుంచి తీసిబిడ్డలకు పెట్టనారంభించింది. ఇంతలో ఆగది గుమ్మందగ్గరకు ఒక ఆజానుబాహుడగు యువకుడు అందాల మిసిమివయసువాడు వచ్చి "చెల్లీ, ఎప్పుడు వచ్చావే?" అని ప్రశ్నించినాడు.

౮

"అదుగో మా చిట్టన్న" అని కలకలలాడుతూ యశోదనాగనిక అన్న చెంతకు ఉరికింది. నాగదత్తుడు చెల్లెలిని హృదయమునకుచేర్చి, భుజములుపట్టి సువ్వున పైకి ఎత్తివేసినాడు. యశోదే మంచి ఒడ్డూ పొడుగూగల దిట్టరపిల్ల. ఆ బాలిక అన్నగారిముందు చిన్నబిడ్డలా ఉంటుంది. ఒక్క ఎగురు ఎగరకేసి ఆ బాలికను క్రిందికి దింపాడు. ఇదంతా ఆశ్చర్యంగా తారానిక చూస్తూ నిలుచుంది.

"చిట్టన్నా! ఈ అమ్మాయి తారానిక. నా స్నేహితురాలు. మీమిద్దరం రాజకుమారిగారి నగరులో కలపిల్లలం" అని యశోదనాగనిక నవ్వుతూ స్నేహితురాలి దగ్గరకు పరుగెత్తి "తారా! మా చిట్టన్నయ్యను చూచావా? ఈయనగారు గొప్పవీరుడు" అన్నది.

తారానికను రెప్పవాల్చకుండా నాగదత్తుడు చూస్తూ అలాగే నిల్చున్నాడు. ఆతని చూపులలోని లావణ్యము చూచి తారానిక తల వంచేసింది. ఆమె మోము కెంపువారింది. ఈ బాలిక ఎంత అందంగాఉంది! ఈమె కృష్ణానది కెరటం కాదుగదా అని నాగదత్తు డనుకొన్నాడు. ఈ బాలిక ఇన్నాళ్ళనుంచీ ఎక్కడ ఉంది? ఈమె మహాయుద్ధంలో విజయంపొందిన సేనాపతి నవ్వులా ఉంది. మెరుగుపెట్టిన కృపాణంలా ఉంది. ఈమె సావాసంచేసి తన చెల్లెలు ఎంత అదృష్టవంతురాలయింది. ఈమె మహాపేగంతో వెళ్ళేపారశీకాశ్వంయొక్క

నడకలాఉంది. ఈ బాలిక తన ఇంటికిరావడంవల్ల ఈఏటి వసంతో త్సవం నిజమైన వసంతోత్సవం కాబోతున్నది. ఈ మె వసంతవనంలో పూచిన పూవులన్నీ ఒకచోట ప్రోగుచేసినట్లుగా ఉంది అనుకున్నాడు.

ఏమిటీ ఇంత అందంగా ఉన్నాడు! పల్లెటూళ్ళలో ఇంత అందమైన పురుషులు ఉంటారా? ఎంతబలమో అతనికి, ఎంతచక్కని సోగమీసాలు! ఆ విశాలమైన వక్షం ఏనుగుగుమ్ము జ్ఞాపకం తెస్తోంది. సింహవక్షంలా ఉన్నది. సింహమంత బలమైనవాడా? అని తారానిక ఆలోచించుకొంది.

పల్లెటూరంత అందమైన ప్రదేశం ఇంకోటి లేదనుకొంది తారానిక. దినమూ తారానికగదిలోనికి తంగేడుపూలు, అడవిమల్లెలు, కలిమిపువ్వులు, సూర్యకాంతాలు, చేమంతులు, చెట్టుసంపెంగ పువ్వులు దొంతర్లు దొంతర్లు వచ్చేవి. ఇవి ఎక్కడనుంచి వస్తున్నాయో తారానికకు తెలుసును. తారానికకు చలిదిఅన్నము, ఊరగాయ, గేదెపెరుగు అలవాటయింది. ఉదయమే స్నానం చేసేది. స్నేహితురాలూ తనూ తల దువ్వుకొనేవారు. చక్కని వస్త్రాలు కట్టుకొని చలిదిబువ్వలు ఆరగించడానికి పోయేవారు. తిరిగి వారియిల్లుకూ గదిలోనికి వచ్చేసరికి తారానిక మంచంమీద పూలగుత్తులుండేవి. తారానికకు ఈ పూలు ఎల్లా వస్తున్నాయో స్వయంగా చూడాలని బుద్ధిపుట్టింది. ఒకరోజు యశోద భోజనం చేస్తూంటే తారానిక, "తింటూఉండు పనిఉంది యశోదా" అని ఆరగించకుండా పరుగునవచ్చి తమగదిలో మంచంక్రింద దూరి కూర్చుంది.

ఆలా దాక్కొందో, లేదో నెమ్మదిగా అడుగులేసుకుంటూ నాగదత్తుడా గది చొచ్చి, తారానిక దాగిన మంచందగ్గరకువచ్చి, తిరిగి నెమ్మదిగా అడుగు లిడుచు వెళ్ళిపోతూ ఆగినాడు. ఆతని పాదాలు ఆమె తోలుపెట్టెకడకు దారి తీసినాయి. భోజనానికి వెళ్ళుతూ తారానిక పెట్టెతాళ్లు ముడివేయలేదు. నాగ దత్తుడు పెట్టెకడ వంగి, పెట్టెతెరచి, అందులోనుండి ఏదో తీసుకొని, మళ్ళీ పెట్టెమూత నెమ్మదిగా వేసి, పిల్లిఅడుగులు వేసుకుంటూ గదిగుమ్మందాటి వెళ్ళి పోయినాడు.

తారానిక చటుక్కున మంచంక్రిందనుంచి వచ్చి పెట్టెతెరచి ఏమి తీసుకొనివెళ్లి ఉంటాడు అని వెదకింది. తాను ప్రయాణమైవచ్చిన దినాన కట్టు కొన్న స్తనవల్కల మామె తా పెట్టెలో కనిపించలేదు. ఆబాలిక చిరునవ్వు నవ్వుకుంటూ గుండెకొట్టుకుంటూఉండగా భోజనాలసావిడికడకు పరుగెత్తింది. యశోద భోజనం చేయకుండా కూర్చుని ఉంది.

యశోద: ఎందుకే వెళ్ళావు? ఇంతసేపుచేశావు?

తారానిక: నా వల్కలం ఒకటి ఎక్కడుందా అని జ్ఞాపకంవచ్చి వెళ్ళి వెదికాను. ఎక్కడా కనబడలేదు.

యశో: చాకిరేవుకు పోయిందేమో.

తారా: అబ్బే, అది మొన్ననే చాకలిది పట్టుకపోవచ్చింది.

యశో: ఎక్కడపెట్టావు?

తారా: తోలుపెట్టెలో.

యశో: ఆహా! చిత్రంగాఉందే! మా ఇంటిలో ఏవీ పోవే. తిన్నగా వెదికావా?

తారా: ఆ.

యశో: నేనువచ్చి వెదుకతా ఉండు. ముందర భోజనంచేయి.

ఇద్దరూ భోజనం చేసినారు. తరువాత ఇద్దరూ వెళ్ళి గదిఅంతా వెదకినారు. ఇల్లంతా వెదకినారు. ఆ స్తనవల్కలం ఎక్కడా కనబడలేదు. లోపల నవ్వుకుంటూ తారానిక స్నేహితురాలితో కలసి ఇల్లంతా వెదికింది. ఎక్కడ కనబడుతుందో ఆమెకే తెలుసును. తారానికకు అల్లరిచేయాలని బుద్ధిపుట్టి, నాగదత్తుడు పొలానికి వెళ్ళిన ఒకదినం అదనుచూచి, నాగదత్తుని గదిలోనికిపోయి అతని ఆయుధాలలో ఒక చక్కని ఛురికతీసి, తనగదికి కొనివచ్చి, ఆమె అలంకారపు చందుగలో దాచుకొన్నది. ఆ మరునాడు నాగదత్తుడు అన్నబిడ్డలను, వసంతోత్సవానికై వచ్చిన తన పెద్దలోబుట్టువు బిడ్డలను, అన్నలను, యశోదను, తల్లిని, ఇంట్లోపనివాళ్లను అందరిని తన చిన్నకత్తిని తీసినారా అని అడగడం, గడబిడ చేయడం చూచింది. తనలో తాను చిరునవ్వు నవ్వుకుంది. తనగదిలో ఏమీఎరుగనిదానిలా ప్రవ్వులు గుచ్చుకుంటూ కూర్చుంది. నాగదత్తుడూ చెల్లెలు యశోదా మాట్లాడే మాటలు వింటూంది.

నాగదత్తుడు: ఎల్లాపోయింది చెల్లీ?

యశోద: అదేనాకు ఆశ్చర్యం వేస్తూంది.

నాగ: ఆ ఛురిక చాలా మంచిదిసుమా.

యశోద: సేనాపతి నీకు ఇచ్చినదికాబోలు.

నాగ: అంతకన్నా ముఖ్యం. విజయదశమి వీరోత్సవాలలో మొదటి వాణ్ణిగా నెగ్గినందుకు మహారాజుగారిచ్చిన బహుమతితోపాటు ధనకప్రభువు తమ ఛురికనే నాకిచ్చారు.

౯

తాను బ్రహ్మదత్తప్రభువుతోసలిపిన దైత్రయాత్రా విశేషాలు నాగదత్తుడు చెల్లెలికి, చుట్టాలకు చెపుతూ ఉంటే, తారానిక వినినట్లు నటిస్తూ అంతా తన చిన్నారి అందాలచెవులు రెండూ దోరవిప్పి వింటున్నది. తారానిక వినడంలేదని మొదట నాగదత్తుడు కించపడ్డాడు. కానిదొంచెం ఎత్తువేసి చూద్దామని బుద్ధిపుట్టి, కథ చటుక్కున ఆపినాడు. తారానిక తలెత్తి నాగదత్తుని వైపు చూచింది. నాగదత్తుడు సోగమీసాలపై చిరునవ్వుతో ఆమెవైపే చూస్తున్నాడు. ఆమె చకితయై తలవంచేసింది. నాగదత్తుడు 'దొంగాదొరికావు'

అని మనసులో అనుకొని, "ఆంధ్రులంటే రాజులకూ, వారి సైన్యాలకూ అడలు. మేము వస్తున్నాము అని వినేసరికి కప్పాలు సరిచేసుకొని, మాకు అర్పించేందుకు సిద్ధంగా ఉండేవారు" అని నాగదత్తు డన్నాడు.

కొంటెపిల్ల తారానిక తలవంచుకునే, "ధనక ప్రభువుగారి అంగరక్షక సైన్యంఅంటే రాజులు కిరీటాలు పారేసి, మడమలకు బుద్ధిచెప్పి అడవులకు ఉడాయిస్తారు" అన్నది. నాగదత్తుడు తెల్లబోయి, ఒక్క నిమేషం చెప్పడంమాని, ఆ బాలిక హాస్యం అర్థం చేసుకొని, పకపకనవ్వి "విజయపురం కోటలో ఒక చిన్న దుర్గాదేవి వెలిసి రాకుమారిక మందిరంలో ఉందని ఆ రాజులకు తెలిసి, కలగుండుపడి, బిలబిలా పరుగెత్తినారు" అన్నాడు.

తారానిక: (తలవంచుకునే) ఆ దుర్గపక్కనే మహాకాళికాదేవి గంభీన్తూ ఉండడంవల్ల, ఆ దుర్గ అంటే అందరికీ భయం.

యశోద: నేను కాళినటే తారా?

తారా: నేను దుర్గను కాబోలు.

నాగదత్తుడు: అది నాకు తెలియదుకాని నేను మాత్రం వీరభద్రుణ్ణి కాను.

అందరూ పకపక నవ్వారు. నాగదత్తుడు తాను చూచిన దేశాలు, ఆ దేశాల ఆచారాలు, అక్కడి వివాహ విధానాలు, స్త్రీ పురుషుల వర్ణనలు, భాషలు, ఆయాదేశాలలోని విచిత్రాలు, అక్కడక్కడ తాను విన్న కథలు చెప్పాడు. ఇంతసంతోషంగా నాగదత్తుడు ఉండటానికి కారణం లేకపోలేదు.

బహుమానం పొందిన చురికపోయిందని ఆతడు బెంగపెట్టుకొని మతి లేని వానిలా తిరిగి ఊరిపురోహితుని ప్రశ్న ఆడిగినాడు. ఊరికావల ఉన్న ఎరుకలవారి కుటుంబాలలో ఉన్న గట్టుసిరి అనే ముసలిదాన్ని సోది ఆడిగాడు. గట్టుసిరి పోయిన వస్తువులు పశువులు, ఎక్కడ ఉన్నాయో జోస్యం చెప్పడంలో ఆ చుట్టుపక్కల రాష్ట్రాలన్నిటిలో ప్రసిద్ధి కెక్కింది.

"ఓయి తండ్రీ, నీసేతిలో యివాహరేకలు దగ్గిర వొచ్చినాయిరా!

"ఓయి తండీ కొండదేవత పేరుచెప్పి, కలందేవతకు దణ్ణమెట్టి సెప్పుతుండానురా!

"ఓరి బాబయ్యా! నీ కత్తే నీ సత్తి. నీ సత్తే నీ కత్తి బాబయ్యా!

"ఓరి అప్పా! ఒక యేలుకాదూ, రెండేళ్లకాపు ఏళ్ళముద్దనె ఉంది నీ కళ్ళకాణాసీ!

"ఓరి తండీ! ఎరుకది సెప్తా ఉండది ఇనుకోరా! నీ సిన్న కత్తికీ, సిన్న దానికీ సంబందం ఉంది కాదట్రా! నీ సిన్నకత్తే సిన్నదైతే, సిన్నదానిని వేలుకోవంట్రా!"

ఈ విధంగా గట్టుసిరి సోదె చెప్పింది. ఆ ముసలి ఎరుక చెప్పినమాటల వల్ల ఆతని హృదయం మరీ అగమ్యగోచరస్థితిలో పడింది. తన చిన్న కత్తికీ, చిన్నదానికీ సంబంధ మేమి అని ఆలోచించుకుంటూ నాగదత్తుడు ఇంటికివచ్చి, గుఱ్ఱందిగి గుఱ్ఱపువానికి అప్పగించినాడు. ఇంట్లో ఎవ్వరూలేరు. వంటలూ, భోజనాలూ పొలంలోనే అని పాలేరు చెప్పినాడు. వెంటనే నాగదత్తుడు లోనికిపోయి కస్త్రాదికాలు సేకరించుకొని పొలానికి పట్టుకుపొమ్మని ఆజ్ఞఇచ్చి, తాను ఆలోచించుకుంటూ పొలము వెళ్ళినాడు.

ఆ పొలంలో వంటలు జరుగుతున్నాయి. పిల్లలు ఆడుకొంటున్నారు. యశోద నాగనిక, తారానిక ఎక్కడా కనబడలేదు. వాళ్ళిద్దరు ఎక్కడున్నారని తన మేనగోడలి నొక బాలిక నడిగి, వీరిపొలంప్రక్క ప్రవహించే చిన్న కొండ ఊటవాగువైపు పోయినారని తెలుసుకుని, వారిని వెదుక్కుంటూ వెళ్ళినాడు. ఆ వసంతంముందు మాఘమాసోదయ శీతలతపోయి, మత్తయిన ఉదయపు ఎండ కాస్తున్నది. ఆ ఉదయం జాముప్రొద్దు ఎక్కింది. నాగదత్తుడా చిన్నవాగుదగ్గరకు పోయినాడు.

ఆ చిన్నవాగు కీవలావల దట్టంగా చెట్లు పెరిగి ఉన్నాయి. నాగదత్తుని తండ్రి ఆ వాగుప్రక్కనే తమలపాకుల తోటలు వేయించాడు. ఆ తోటలోని ఆకు ఆఊరివారికే కాకుండా ఆ చుట్టుప్రక్కల గ్రామాలన్నిటికీ ఎగుమతి అవుతుంటాయి. ఆ తమలపాకుతోటల ఎదుట వాగు. వాగుకావలిగట్టు పక్కగ్రామం వారిది. అక్కడా ఎన్నో తమలపాకుల తోటలున్నాయి. ఆ తోటలలో నాగదత్తుడు వెదకుతున్నాడు. అతనికి ఎక్కడా కనబడలేదు.

ఆ చిన్నవాగు గలగలా రాళ్ళమధ్య ప్రవహిస్తున్నది, చిరుపాటలు పాడుకుంటున్నది.

"జగమంత ఆటలే
జగమంత పాటలే
అందచందాల ఆనందమే జగము"

అని వాగు పాడుతున్నదనుకొన్నాడు. ఆ పాటలో ఏవో గుసగుసలు వినిపించాయి.

మొదటి గుసగుస: అందుకని దాచానూ.

రెండో గుసగుస: మంచిపని చేశావు. మా అన్నయ్య బెంగపెట్టుకున్నాడు, నిజంగా పోయిందనుకుని.

మొదటి: నా వల్కలం తీసి దాచవచ్చునేం పాపం?

రెండో: ఎందుకుదాచాడో మరి?

మొదటి: నేనూ అందుకే.

నాగదత్తుని గుండె జల్లుమంది. ఎక్కడ వీ గుసగుసలు? నెమ్మదిగా అతడా చుట్టుప్రక్కల ప్రదేశం వెదక నారంభించాడు. ఆ వాగుమధ్య అనేకమైన బండరాళ్లు పడిఉన్నాయి. ఓ పెద్ద బండరాయి చాటున నీళ్ళలోఉన్న ఒక రాతిమీద కూర్చుండి యశోదా, తారా మాట్లాడుకోవడం గమనించాడు. నాగదత్తుడు చప్పుడుకాకుండా ఆ పెద్దరాతికి ఈవలప్రక్క చేరి గొంతుకెత్తినాడు.

౧౦

పట్నవాసంపిల్ల
పల్లెటూరొస్తేను
ఊరంత విరగబడి
తారుమారైపోయె.
నగరవాసంపిల్ల
నవ్వితే ముత్యాలు
నాట్యమాడే కళ్ళు
నక్షత్రకాంతులే.
నగరవాసంపిల్ల
సొగసుదిద్దిన పిల్ల
వగలుపోయేపిల్ల
నగవు కులికే పిల్ల.

అని పాడినాడు. వెంటనే రాగమూ వరసా మార్చి—

"ఓ అందాలా దేవకన్యా
చందురూనే ఎక్కిరిస్తావా?
మందుపెట్టీ మననూ లాగేవా?
మాయచేసీ మాటలాడేవా? ఓ అందాలా...

ఓ పట్నవాసం బంగారుపిల్లా
పల్లెటూరూ రాజ్యంచేశావా?
ఘల్లుమంటూ గంతూ వేసేవా? ఓ అందాలా...

ఓ దొంగవారీ రాచకన్నే
దోచుతావ మనసూ ప్రాణాలూ?
దాచుతావ మనసు మర్మాలూ? ఓ అందాలా...

ఓ చిన్నారి వయసుదానా
వన్నెల చిన్నదానా
ఎక్కడీవి నీకీ అందాలూ
చుక్కల్లో తేలివచ్చావా?
ఓ అందాల దేవకన్నే..."

అని గలగల నవ్వినాడు.

ఈ పాట ఒళ్లు పరవశం అయిపోగా విన్నది తారానిక. తా మెక్కడ ఉన్నదీ నాగదత్తునికి తెలియకూడదని యశోదనాగనిక నోరుమూసి "ష్" అని చేయి తీసివేసింది. ఇంకా దొంగమాటున ఉండదలచుకుందనీ, తన చెల్లెలినికూడా మాట్లాడవద్దన్నదనీ నాగదత్తుడు క్షణికంలో గ్రహించాడు. అతనిలో మత్తులు తాండవించాయి. కన్నులు బరువెక్కాయి.

"ఘలఘలఘల కదిలీరావ
థళథళథళ తరలీరావ
పసిడి వొంటి పదుచుదాన
మిసిమి వయసు సోకుదాన."

యశోద పట్టలేక ఫకపకమని నవ్వింది. తారానిక కొండవాగులా మిల మిలల తళతళల నవ్వు నవ్వింది. నాగదత్తుడు "హహో, ఓహో" అని ఊరుము లురిమినట్లు నవ్వాడు. బాలిక లిద్దరూ లేచి నిలిచినారు.

తారానిక : పెద్దపులి వచ్చిందేమో అని అడిలిపోయాను.

నాగదత్తు : కోకిలగుంపు వచ్చిందేమో అని ఉప్పొంగిపోయాను.

యశోద : మీ ఇద్దరికీ మతిపోయిందేమోనని బేజారయ్యాను.

నాగదత్తు : ఇంతకీ నా చిన్నకత్తి తీసిన అందాలదొంగ దొరికింది. అదే సంతోషం.

తార : నా వల్కలం తస్కరించుకొని పోయిన ముచ్చు దొరికాడు. అదీ నాకు విచారం.

యశోద : అన్నయ్యకు సంతోషం ఏమిటీ, నీకు విచారం ఏమిటీ?

నాగ : నా కత్తి నాకు దొరికినందుకు సంతోషం, కాదుటే చెల్లీ!

తార : ఆడవాళ్ళ వల్కలం మొగవాళ్ళు ఎత్తుకుపోవడం విచారం కాదుటే నాగవల్లీ!

యశోద : మా అన్నయ్య వీపుతట్టనా, నీకు కన్నీరు తుడవనా?

తార : పాపం మీ అన్నగారి వీపుతట్టు లేకపోతే నవ్వి నవ్వి వీరులకు పోరమారుతుంది.

నాగ : మీ స్నేహితురాలు కన్నీళ్ళు తుడు ముందు. లేకపోతే ఆ నీళ్ళతో ఈ వాగుపొంగి మన ఊళ్ళన్నీ ముంచిపోతాయి.

యశోద : ఉండండి ఇక్కడే. తట్టటానికీ, తుడవడానికీ కావలసిన వస్తువులు పట్టుకువస్తాను, అంటూ తుఱుమున పారిపోయింది. "నేనూ వస్తానుండవే" అని తారానిక ఆమెవెంట పారిపోబోతూంటే, నాగదత్తుడు చేయిపట్టి ఆపినాడు.

"నా చేయి వదలండి."

"ఇది నా చేయి."

"మీ చేయి ఏలాగు?"

"నేను వరించిన చేయి నాదికాదా ఏమిటి?"

"అయితే మీకు ఎన్ని చేతులు దక్కి ఉంటాయో?"

"రెండే రెండు చేతులు తారా!"

"నా పేరు తారానిక."

"నాపేరు నాగదత్తుడు. అయితే ఏమి, నేను నాగయ్యను. నువ్వు నాకు దారిచూపే చుక్కల కాణివి."

"మీరు చుక్కల్లో చంద్రుడు."

"నాకు ఒక్కటే చుక్క, చక్కని చుక్క."

"మీ ముక్కలు మాబాగున్నాయి. నేను చుక్కనేగాని వెలుగులేని చుక్కను."

"నా జీవితమంతా వెలిగే చుక్కవు."

"నా చెయ్యి వదలరా ఏమిటి?"

"క్షమించు. ఏదో పువ్వు చేతో పట్టుకున్నట్టుంది."

"చూడండి, నా మణికట్టు ఏలా కందిపోతోందో."

ఆమె నవ్వుతూ పెదవులు పూవులా ముడిచింది.

"అయ్యో ఎట్టిగాజు ధరించినట్టు కందింది. నేను వట్టి బండవాణ్ణి."

"ఎవరండీ మిమ్మల్ని బండవార నేది? మీ చెల్లెల్ని పువ్వులా ఎత్తేశారు."

"నిన్నూ ఎత్తుతాను చూడు."

నాగదత్తుడు ఆమె నడుం రెండుచేతులతో పట్టి నువ్వునపైకి ఎత్తివేశాడు.

"నన్ను దింపండి. నాకు భయమేస్తోంది, ఎవరన్నా వస్తారు."

"ఎవరు చూడవస్తారు" అని ఆమెను తన హృదయం మీదకు దింపుకొని, గట్టిగా అదుముకొని, ఆమె పెదవులను గాఢంగా చుంబించినాడు. ఆ

బాలిక కళ్ళుమూసుకొని మళ్ళీ ముద్దులిచ్చింది. అతడామెను ఎత్తుకొని తన చెల్లెలూ ఆమే కూర్చుండిన రాతిమీదకు తీసుకువెళ్ళి అక్కడ కూర్చుండపెట్టి ఆమె ప్రక్కనే కూర్చున్నాడు.

"మీరు ఒక పరాయి అమ్మాయిని ఈలా చేయవచ్చునా?"

"నేను ఇదివరకు ఏ అమ్మాయినీ ఈలా చేయలేదు. నువ్వునాకు పరాయి అమ్మాయివి కావు. మనం క్షత్రియులం. నాఖడ్గాన్ని నువ్వు దాచావు. నీ వల్కలాన్ని నేను దాచాను. ఇంతకన్న గాంధర్వ వివాహం ఏం కావాలి?"

"మనిద్దరికీ వివాహ మే అయిపోయిందా! ఇదెక్కడ శాస్త్రమండీ?"

"ఆపస్తంభుల సూత్రం. వివాహంకాని బాలిక స్వవల్కలం తీసుకొన్నవాడు ఆమెను వివాహానికై అడిగినట్లు, ఆమె ఖడ్గం తీసుకుంటే ఒప్పుకున్నట్లు. ఇదే గాంధర్వం."

"అమ్మయ్యో! మా నాన్నగారు నన్ను చీల్చిచేస్తారు."

"ఎందుకు?"

"గాంధర్వ వివాహం చేసుకొని..."

"చేసుకుని?"

"చేసుకుని...ఆ...భర్త...భార్యను గట్టిగా హృదయానికి అదుముకోనందుకు."

"ఆసి చొంగా!" అతడామెను గాఢంగా కౌగిలించుకొని ఒళ్ళు వేడెక్కి మత్తెక్కి ఆమె తలను తన చెంపలకు గాఢంగా అదుముకొన్నాడు. ఇంకా కొంతసేపు ఇద్దరూ ఉంటే ఏమవుతుందో అని ఆ బాలికా, అతడూ ఒక్కసారిగా అనుకొని ఒక్కసారిగా లేచారు. యశోద "తాతా! అన్నా!" అంటూ కేకవేసుకుంటూ వచ్చింది.

తృతీయభాగం

రతీదేవి

౧

అడవి బ్రహ్మదత్తుడు మహారాజకుమారికకు మరల విద్య ప్రారంభించ వలెనా, వలదా? పదినెలలు అంతరాయం వచ్చింది. తాను ఏమొగం పెట్టు కొని వెళ్ళి ఆమెకు పాఠం చెప్పగలడు? వసంతుడైన పురుషుడు వనరమగా ఒక బాలికను ఎన్నుకుంటే ఆ బాలికను భార్యగా ఎన్నుకొన్నాడన్నమాటే. ఆ స్వయంవరాన్ని పెద్దలుకూడా కాదనలేరు. సగోత్రీకురాలిని ఎన్నుకొన గూడదు. తాను వివాహంకాదలచుకొన్న బాలికనే ఎన్నుకోవాలి. మన్మథు డుగా ఎన్నికైనవాడు రతీదేవిని ఎన్నుకొన్నా ఆంతే. బ్రహ్మదత్తప్రభువు రతీ దేవిగా రాజకుమారి ఇక్ష్వాకు కాంతిశ్రీని ఎన్నుకొని లోకానికి ఆమెనే తాను ప్రేమించినది అని నిరూపించినాడు. అది ఎంత ద్రోహము, ఎంత నీచకార్యము? లోకంతో సంబంధం లేక యోగినీహృదయంతో జీవించే ఒక బాలికను, సమస్త బాలికాలోకంఎదుట రతీదేవిగాఎన్నుకొని తాను కల్పిన పాపానికి నివృత్తి లేదు.

ఆ దినాన తన కట్టి హీనబుద్ధి కలగడానికి కారణమేమి? తన హృద యాంతరాలలో ఆమెపై వలపు ఉన్నదన్నమాటేగదా? ఆ వాంఛను దాచుకో లేని, వాంఛను నాశనం చేయలేని దుర్బలత్వం తనలో ప్రవేశించింది. అది తథ్యము. ఎంత అందమా బాలికకు? లోకంలో యుగానికొక బాలిక అంత అతిలోక సౌందర్యవతిగా ఉద్భవిస్తుందేమో? అదివరకు మహారాజు తెనయ జగ దద్భుత సుందరి అని చెప్పుకొనే మాటలు విన్నప్పుడు తన కేవిధమైన స్పంద నమూ కలుగలేదు. కాని, తన్ను మహారాజు ఆ బాలికకు గురువుగా ఉద్దేశించి తమ రాజసౌధ్యానికి తీసుకొని వెళ్ళినప్పుడు, ఆ దివ్యసుందరగాత్రను చూచి నప్పుడు, తన కళ్ళు మిరుమిట్లయి తక్కినలోకం అగోచరమైపోయింది.

ఆ బాలిక అందం హేమాచలశృంగస్వరూపమైనది. ఆ అందం మానవ మాత్రులకెట్లు సన్నిహితం కాగలదు? ఆమె హృదయం వజ్రాయుధపు తున కలు కరిగించి తోలిపోసి ఉండవచ్చును. సూర్యబింబాన్ని తన కొమరిత్తకై తురివినప్పుడు ఆ తురుమువాడు వాగుచేసి ఆమె మెదడు చేసిఉంటాడు దాత. ఆమెలో రక్తం ప్రవహిస్తూఉంటుందా, లేక కరగించిన సూర్యకిరణాలు ప్రవ హిస్తూ ఉంటాయా? తాను పెక్కుబాగులవానిలా ఆబాలికను రతీదేవిగా ఎన్ను కొన్నంతమాత్రాన ఆమెలో మానవచైతన్యం తీసుకువచ్చి, స్వచ్ఛమైన ఆమె చెంపలలో కల్లారాలు విరియపూయిద్దామనుకున్నాడు.

బ్రహ్మదత్తుడు ఉన్నురని లేచినాడు. ఈ పదినెలలు ఆ యువప్రభువు పడినవేదన కణ్వాతీతము. ప్రేమను దగ్గరకు రానీయక శ్రీకృష్ణభగవద్బోధిత

మయిన సితప్రజ్ఞత్వము తన ఆశయంగా పెట్టుకొని సన్యాసాశ్రమ స్వీకారము త్వరలో పొందడానికి నిశ్చయించుకొన్న తనకు ఎక్కడనుండి వచ్చినదీ అవస్థ? ఆ బాలికకు ఆదినాన ఏదో నిర్వేదము కలిగినందుకు తామందరు సంతోషించి నామని వీరపురుషదత్తుడు తెలిపినాడు. చైతన్యరహితయై నిర్గుణగా ఉండే బాలికకు తనచేష్ట ఎంత అవమానమో కలుగజేసి ఉండాలి. లేకపోతే ఆమె అంతబాధ ఏలాగడి ఉంటుంది?

తాను యుద్ధయాత్రకు పోయి యుద్ధం అంటే భయపడినాడు. ఇదివరకు చిన్నతనంలో తానుచేసిన యుద్ధాలేమంత ఘనమైనవి ఉన్నాయి? తనకు ఎప్పుడు ఇతికర్తవ్యతామూఢత్వమే! ఇతికర్తవ్యతావాదులు "అవునా కాదా?" అనే కావడికుండల ఒకుదుడుకులలో పడిపోతూ ఉంటారు. తన తాతలు ధీరులు, జ్ఞానసంపన్నులు, ఆదిశేషులులా ప్రజాభారం మోస్తూ ఉండేవారు. తాను భారమే మోయలేని మామూలు నాగమ్మ అయి చక్కాపోయాడు. తన రక్తనాళాలలో రక్తమేనా ప్రవహించేది, లేక పాకాణి నీళ్ళా? తన తలలో ఉన్నది మెదడా లేక ఊకఉండా?

రాకరాక తన హృదయంలో ప్రేమ ప్రవేశించింది. ప్రేమ అనే వస్తువు అవసరంలేకుండా తలిదండ్రులు ఏర్పాటుచేసిన బాలికను వివాహం చేసుకొని, సంసారధర్మం నిర్వహిస్తారు ఉత్తమ యువకులు. అట్లుకాక, ప్రేమ అనే రోగం దాపురిస్తే అన్నీ అడ్డం తిరుగుతాయి. శాంతిశ్రీలో చైతన్యం కలిగినదని నమ్మక మేముంది? ఆమెకు ఇష్టములేనిచో తానెట్లా ఆమెను ఉద్వాహం అవడం? ఆమెను విడిచి ధర్మప్రకారం వేరొకబాలికను తానెట్లా వివాహం చేసుకోగలడు? తన హృదయం, బుద్ధి, అహంకారము ఆ బాలికను కోరినాయి. అవి వేరుగా ప్రసరించనేరవు. తాను మనస్సులోనైనా ఆలా ఊహించలేదు. ఆ బాలిక తండ్రిమాట జవదాటక వివాహానికి ఒకవేళ ఒప్పుకొన్నా తానట్టి వివాహాన్ని ఎలా అంగీకరిస్తాడు?

బ్రహ్మదత్తుడు ఆబాలిక దివ్యసౌందర్యమూర్తిని తలంచుకొన్నాడు. ఆమె చూపులు తనకు కలిగించిన వేదనను స్మృతికి తెచ్చుకున్నాడు. తానూ, మహారాజూ ఆ బాలికకు బాధను కలుగజేస్తున్నారు. సాధారణ భోజనం విషయంలోనే ఇష్టంలేని పదార్థం తినిపిస్తే పడేబాధ ఇంతింత అని కాదు. ఆలాంటప్పుడు వివాహం విషయంలో ఒక బాలికను వ్యథలో ముంచడంకంటె హేయం ఏముంటుంది?

త్వరలో నే నామెను భార్యగా కోరననీ ఆమెకు చదువుచెప్పటకూడా మానివేస్తాననీ మహారాజుకు వార్తపంపాలని బ్రహ్మదత్తుడు నిశ్చయించుకున్నాడు. ఆ నిశ్చయానికి రావడంతోటే పట్టలేని ఆనందమూ భరింపరాని వేదనా రెండూ కలిగినాయి. తనధర్మము ఏమాత్రమూ స్వలాభం ఆలోచించకుండా

నిర్వహించగలుగుతున్నందుకు, ఒక బాలికకు నిర్మలానందం సమకూర్చడానికి తాను కారకుడు కావడానికీ అతనికి ఎంతో సంతోషం కలిగింది.

ధర్మము పురుషునకై, జీవితము పురుషునకై, రాజ్యము పురుషునకై, మోక్షము పురుషునకై, ఎంతకాలము పురుషులు ఈలా స్త్రీలను తమలో భాగం చేసుకొని తామే సర్వమూ అయి మెలగడం? స్త్రీ పురుషులు సంపూర్ణ సమాన భాగస్వామ్యం పొందడం ఎన్నాళ్ళకో? వేదవిహిత ధర్మాలు ఆచరణలో పెట్టలేని మానవలోకం స్త్రీవిహీనంలో ధర్మనిర్వహణం ఏమిచేయగలదు? రాకుమారి తన చదువువలనే బాధపడుతున్నట్లు కనిపించింది. తండ్రిమాట జవదాటకూడదని నిశ్చయించుకొన్న బాలిక భావన తన గురుత్వం ఒప్పుకొన్నది. కాబట్టి తాను మహారాజుతో రాకుమారికకు చదువుచెప్పుట ధర్మముకాదని తెలపాలి, అని ఆలోచించుకొన్నాడు బ్రహ్మదత్తుడు. ఆ నిశ్చయానికి రాగానే బ్రహ్మదత్తుని హృదయభారం తీసివేసినట్లే అయింది.

ఆనందంతో ఆ సాయంకాలము సముచిత వేషంలో స్కందవిశాఖాయుత బ్రహ్మదత్తప్రభువు కోటలోనికివెళ్ళి మహారాజు దర్శనము నరిసూ ఆలో చనామందిరంలోనికి వెళ్ళేసరికి ఇక్ష్వాకు శాంతిశ్రీ రాకుమారి అక్కడ నిలిచి ఉన్నది.

౨

ఇక్ష్వాకు శాంతిశ్రీ కుమారిని ఆంధ్రశాతవాన చక్రవర్తి దాయాది అయిన పులమావిశాతవాహన కుమారుడు రెండేండ్లనాటి వసంతోత్సవాలలో చూచి నాడు. ఆ రాకుమారునకప్పుడు ఇరువది అయిదు సంవత్సరాలుంటాయి. వివాహ మయినది. బృహత్ఫాలాయన సామంతుల కొమరితను చేసుకొన్నాడు. ఇరుపురు బిడ్డల తండ్రి. ఇరువురు ఆడపిల్లలే.

వాసిష్ఠీపుత్ర శ్రీ పులమావి చక్రవర్తి రెండవకొమరుని మనుమడు. యజ్ఞశ్రీ శాతకర్ణి దివంగతుడు కాగానే తానే రాజ్యం ఆక్రమించుకొందామని దృఢసంకల్పం పూనినాడు పులమావి రాకుమారుడు. అందుకై బృహత్ఫాలాయ నులను, పల్లవులను సాయం అర్థించాడు. కాని మహామండలేశ్వరుడైన ఇక్ష్వాకు శాంతిమూల మహారాజు శ్రీ విజయశాతకర్ణిని చక్రవర్తినిచేసి, జైత్రయాత్రలు సలిపినాడు. శాంతిమూలుని ఎదిరించగల మగవాడు ఎవడు?

విజయశాతకర్ణికి బావమరది అగుటచేకదా శాంతిమూలుడు సహాయం చేసినాడు. శాంతిమూలునకు తాను అల్లుడే అయితే తనకిక కుడిచేయి ఎడమ చేయీ శాంతిమూలుడే. వీరపురుషదత్తుడుకూడ మహావీరుడు. ఇతన్నెవరు తేరి చూడగలరు అనుకొన్నాడు పులమావి రాకుమారుడు.

శాంతిశ్రీ రాకుమారి రూపజిత రతీదేవి. ఓహో! ఏమి సౌందర్యమది! ఆలాంటి సౌందర్యంచూచి ముగ్ధుడుకాని పురుషుడు ఉండగలడా? ఈ మహా

చాంధ్రపథంలోని కవులంతా ఆ బాలికా సౌందర్యం వర్ణించడమే తమకు జన్మసాఫల్యం అనుకుంటారు.

ఆనాడు తానామెను చూచిన మరుక్షణంనుంచీ ఆ బాలికనుగురించే మాట్లాడడంవల్ల పర్మసచివుడు "మహారాజా! తమకు శాంతిశ్రీజబ్బు పట్టుకున్నదా?" అని గేలిచేశాడు. తాను చక్రవర్తి అగుట అల్లాఉంచి, ఆ బాలికను వివాహం చేసుకొనితీరవలెనని ప్రతిజ్ఞపూనినాడు.

పులమావి రాకుమారుడు కొంచెం బొద్దుగా, పొడవుగా ఉంటాడు. విశాలమైన ఫాలం, గరుడనాసిక, అంబకర్ణాలు. కాని పెదవులు రెండు గీతలు గీచినట్లు సన్ననివి. ఆతని గడ్డము చాల చిన్నది. ఆ గడ్డముకూడ ముడుతలుపడి ఉంది. ఆతనికి చేరెడేసి కళ్ళు. కాని లోచనాంగాలలో సౌమ్యస్థితిలేదు. నల్ల గుడ్లు చిన్నవి. అందుకే ఆత డెప్పుడు అతికోపంతోనో, అతి భయంతోనో చూస్తూ ఉన్నట్లు ఉంటాడు. పైగాకొంచెం మెల్ల ఉన్నది. పై రెప్పలు ఒత్తు. ఒత్తైన కనుబొమలు. చటుక్కున చూచినపుడు పులమావి రాజకుమారుడు తీక్ష్ణమైన, మనోహరమైన చూపులుకలవాడని అనుకుంటారు. కాని ఆ కళ్ళలో అతిక్రూరమైన పాముచూపులున్నాయి. ఆతనికి ఇరుకది ముప్పదిసుంది అందమైన ఉంపుడుకత్తెలున్నారు. ఆతడు సర్వదా స్త్రీలోలుడు.

పులమావి రాకుమారుని హృదయంలో ఎంత క్రౌర్యమున్నా పైకి చిరునవ్వు నవ్వుతూనే ఉంటాడు. చిరునవ్వులు ప్రసరిస్తూ వెంటవెంటనే ఎదుటివాని నాశనాన్ని కోరుతూ ఉంటాడు. ఎదుటివాని భావం గ్రహించాలని అతి ప్రయత్నం చేస్తుఉంటాడు. అసత్యాలాడటానికి వెరవడు. వెనుకనుండి చురకత్తియత్నో తన గురువునైనా పొడవగలడు పులమావి రాకుమారుడు. రాజకీయాలలో నిర్వహించవలసిన పని లాభకరమైతే చాలు, మార్గమేదైనా సరే!

పులమావి రాకుమారుడు ముసికనగరం (నేటి మస్కీ) రాజధానిగా శాతవాహనరాష్ట్రం పాలిస్తున్నాడు. ముసికనగరంలో తన కేళీమందిరంలో సువర్ణాసనం అధివసించి పులమావి నర్మసచివుడైన నందిధర్మునితో మాట్లాడుతూ ఉండెను.

పులమావి: శాంతిశ్రీని మళ్ళీ ఒకసారి చూడాలి. ఆమెను చూడడమే శృంగారకళాసిద్ధి.

నందిధర్ముడు: చిత్తం మహారాజా! ఇంక వివాహం ఎందుకు?

పుల: ఓయి వెఱ్ఱివాడా! భగవంతుడు ప్రత్యక్షమవడమే దుర్లభం. ప్రత్యక్షమగుటే చాలునని భక్త దూరకుంటాడా చెప్పు. ఆ భగవంతునిలో లయంకావాలి అని కోరుతాడు.

నంది: మహాప్రభువులు రాజకుమారిలో లయంకావాలి అని కోరుతున్నారా, లేక శాంతిశ్రీయే మహాప్రభువులో లయంకావాలా?

పుల: ఓయి విదూషక చక్రవర్తీ! నువ్వు ఏ ఉపాయం ఆలోచిస్తావో, మేము ఆ రాజకుమారిని ఒక పక్షంది నాలలో చూడకపోతే...

నంది: పక్షఘాతం వచ్చినంతపని అవుతుందంటారు ప్రభువులు.

పుల: నీ నోసలు వెక్కిరించక మానవు?

నంది: మహాప్రభువుల కళ్ళు తామరపూవుల్ని వెక్కిరించినట్లు.

పుల: ఉపాయం?

నంది: దేవేంద్రుని ఉపాయం.

పుల: దేహమెల్లా కళ్ళయి ఊరుపంటే?

నంది: గౌతము డొకడు ఏర్పడితేకదా మహారాజా!

పుల: ఓయి మట్టిబలకాయా! నీవే ఆ గౌతముణ్ణి కాదలచుకొన్నాను.

నంది: మహారాజా! ఇంతకూ ఆమె అనూల్య కాకపోయినా, ఆమె పోలికలున్నవంటారు.

పుల: అంటే?

నంది: మహాప్రభూ! ఆమెకు చైతన్యమే లేదట. ఆమెకు మెదడుఉంది, హృదయంలేని రాయి అంటారు.

పుల: మీ మాదినాన చూచినప్పుడు ఎక్కువ అభిమానమూ, గర్వమూ ఉన్నదానివలె కనిపించింది.

నంది: ఆమె అపురూప సౌందర్యంచే మహారాజు కళ్ళు మిరుమిట్లుగొని ఇతరమును చూడలేక పోయినవి. నిజానికి ఆకన్య అతిలోకసౌందర్యవతే. వైకుంఠంలో భక్తులు నివేదించే వంటకాలకన్న రుచియైన అంగం ఆమెది. కాని ఆ వంటకంలో అమృతమూలేదు, కామధేనువు వెన్నా లేదు, పాలసముద్రంలో పాలూలేవు, మందారంలోని మకరందమూ లేదు.

పుల: వెట్టిదికాదు. సర్వశాస్త్రపారంగతి!

నంది: బుద్ధభక్తి ఉన్నది. తండ్రిమాటకు జవదాటదు.

పుల: ఇంతకూ ఆ బాలిక ఎలాంటిదంటావు?

నంది: పాలులేని పాలసముద్ర మంటాను.

పుల: వెన్నెలలేని పూర్ణచంద్రుడు.

నంది: వాసనలేని పారిజాతం.

పుల: ఆవిడ ఓ విగ్రహమా?

నంది: తారుణ్యం, లావణ్యం, యవ్వనం, సౌందర్యం అన్నీ ఉన్నాయి.

పుల: అయితే మనం దేవేంద్రుని ఉపాయమే పూనుదాము. మంచి ముహూర్తం చూడు!

ఇక్ష్వాకు శాంతిశ్రీకుమారి, అప్పుడు బ్రహ్మదత్తుడు తన్ను రతీదేవిగా ఎన్నుకోగానే ఎంతో ఆనందనకు లోనయింది. ఆమె అటి అవసనే ఇదివరకు ఎరగదు. హృదయంలో ఉప్పొంగు, మనస్సుకు మంట ఆమె ఎరగదు. అర్థం కాని ఒక ప్రళయగర్జన విన్న శరంగశాబకంలా ఆమె గజగజలాడింది. ఒక పెద్ద రాయిపడిన నూతిలోనినీరు చుట్టూగోడపతాకినట్లు ఆమె హృదయము దడదడ లాడిపోయింది. ఆబాలిక వసంతోత్సవ వేషధారులైన్న యూతీ యువకులను చూచింది. ఆమెకళ్ళు ఏదోభయంతో అతివిస్ఫారితం అయ్యాయి. కళ్ళనీళ్ళు జీడిగిటిడూటలా జివ్వున ఊరినాయి. కెవ్వున కేక వేయబోయి, కుడి చేతితో పెదవులు బిగించుకుంది. బ్రహ్మదత్తుడు వెంటనే రథమెక్కి వెళ్ళి పోయినాడు. యూతీ యువకులు వెళ్ళిపోయినారు. నీళ్ళల్లో ఊపిరాడనంత వరకూ మునిగిపోయి పైకి ఎలాగో తేలినట్లనిపించింది ఆ బాలికకు. ఆమెకూడా తిన్నగా యింటికిపోయింది.

నిజంగా ఏమిజరిగింది? బ్రహ్మదత్తప్రభువు తన్ను రతీదేవిగా ఎన్నుకొన్నాడు. ఎన్నుకొంటే తనకెందుకంతభయం కలిగింది? భయం కలగడమేమిటి? శాస్త్రగ్రంథాలలో "భయము, కంటినీరు, వడవుట" వీటినిగురించి నిర్వచనాలున్నాయి. ఆ నిర్వచనాలు మాత్ర మాబాలకు ఏమి తెలియజేస్తాయి? పూలదండ మెల్లోవేస్తో బ్రహ్మదత్తప్రభువు చేయి ఆమెకు తగిలినప్పుడు ఆమె దేహంలో ఏదో మహానది ప్రవహించినట్లయిపోయింది. గ్రంథాలలో చెప్పినట్లు, తన బౌద్ధగురువు నెలవిచ్చినట్లు దేహంలోని నరాలు బాహ్యంగా జరిగిన ఒక సంఘటన వలన స్పందిస్తాయి. ఆ నరాలు దేహకండరాలను కదుపుతాయి. అదే జల్లుమనడానికి కారణమని అంటారు. ఏమిటా సంఘటన? బ్రహ్మదత్తప్రభువు తనమెడలో దండవేయడమే సంఘటనా? బాలికలంతా తనతో "మన్మథుడు నిన్ను రతీదేవిగా ఎన్నుకొన్నాడు" అని చెప్పినారు.

రతీదేవిగా ఎన్నుకోడంలో అర్థం చాలా ఉందనికదా తాను విన్నది? మన్మథునిగా ఎన్నుకొన్న పురుషుడు, ఒక స్త్రీని రతీదేవిగా ఎన్నుకొంటే ఆమెను తన భార్యగా వరించినట్లు అనీ, ఆ బాలికకు ఆ పురుషునియందు ఎంత ఇష్టములేకపోయినా, ఆపురుషుడు కోరినట్లయితే అతని భార్య అయితీరాలనీ తన తల్లిగారయిన మహారాణి చెప్పినారు. వివాహం అంటే వైదికధర్మము ననుసరించి స్త్రీ పురుషులు ఇరువురు కలిసి గృహస్థాశ్రమం నడపుట అని శాస్త్రాలు చెప్పుతున్నాయి.

శాంతిశ్రీ శాస్త్రపఠనకుశల. అవి ఆమెకు బుద్ధిసమైనవేకాని అనుభవానికి రాలేదు. చిన్నబిడ్డలకు ప్రేమఅంటే ఏమిటో తెలుసును. తల్లి ముద్దుపెట్టుకుంటే శిశువు ఆనందం వెలిబుచ్చుతుంది. శిశువులకు పంతంఉంది. గంతులు వేస్తారు.

బాలబాలికలు నవ్వుతారు. ఏడుస్తారు. పౌరుషం సిగ్గు అన్నీ ఉంటాయి వారికి. చిన్నతనాన్నుంచీ శాంతిశ్రీకి ఇవి ఏమీ తెలియవు. పదినెలల శిశువుగా ఉన్నప్పుడు చిటికవేసి నవ్విస్తే నవ్వేదికాదు. వెట్టిబిడ్డ అని అనుమానించేందుకు వీలు లేదని పండితులన్నారు.

శాంతిమూల మహారాజు దైవజ్ఞులకూ, పండితులకూ, ఆర్యబుషులకూ, బౌద్ధార్హతులకూ తనబాలిక జాతకము చూపించినారు. వైద్యులచేత ఆ బాలికను పరీక్ష చేయించినారు. అందరు ఈమె ఒక విచిత్ర శిశువన్నారు. శాంతిశ్రీ ఆనాటి వసంతోత్సవంనుండి మరీ మౌనవ్రతం తాల్చింది. ఆమె ఎవరితోను మాట్లాడుట మానివేసినది. తండ్రితో బౌద్ధాచార్యులతో ఏవో రెండు మూడు మాటలు అత్యవసరమైనవి అంటుంది. ఆమె ప్రార్థన చేస్తుంది. ఆ ప్రార్థనలో ఆమె పులకరింపు ఎరుగదు. ఉద్వేగము లేదు. మహారాజు బ్రహ్మదత్తప్రభువుకు వసంతోత్సవంలో రతీదేవి నిర్ణయవిషయం సూచించలేదు. మంత్రులకు, రాజపురోహితులకు ఏమీ తెలియదు.

ఇంతలో శాంతిమూలమహారాజు, స్కందవిశాఖాయనక బ్రహ్మదత్తప్రభువూ ధాన్యకటకనగరం వెళ్ళినారు. ఆవెళ్ళడం వెళ్ళడం వారిరువురు జైత్రయాత్ర సలిపి పదినెలలకు తిరిగివచ్చినారు. వారు తిరిగివచ్చినప్పటినుండి అంతఃపురాలలో వసంతోత్సవవిషయం ఏమవుతుందనే గుసగుస లారంభమయినవి. వసంతోత్సవం వస్తున్నది. పదిదినాలుమాత్ర మున్నది. ఏమి జరుగునో ఎవరికీ తెలియదు. శాంతిమూలుని హృదయమూ, ఆకాశపులోతూ ఒకటేనని పెద్దల అభిప్రాయము. ఆ దినాన శాంతిమూల మహారాజు తామే స్వయముగా రాపమారి అంతఃపురానికి పోయి ఆ బాలికను తన మార్ష్యానికి కొనివచ్చినారు. ఆ బాలిక ఏదో ఆలోచించుకుంటూ తండ్రి ఆలోచనామందిరానకు పోయినది.

౪

బ్రహ్మదత్తప్రభువు శాంతిశ్రీని చూచి, తెల్లబోయి, నిలుచుండిపోయినాడు. బ్రహ్మదత్తుని చూచి ఆ బాలిక నిర్భాంతపడినది. మోము వెలవెలపోయినది. మరుసటిక్షణంలో బ్రహ్మదత్తుడు యథాసితినంది చిరునవ్వుతో "ఏమి శిష్యురాలా! మహారాజు మందిరాలకు దయచేసినావు?" అని ప్రశ్నించినాడు.

"ఉదయమే నాయనగారు నా మందిరానకు వచ్చి నన్ను తమ అంతఃపురానికి తీసుకొని వచ్చినారు. ఆటూ ఇటూ తిరిగినాను. ఆలోచనామందిరానికి వచ్చినారు."

బ్రహ్మదత్తునికి తా నాబాలికను మొదటిసారి చూడడం ఆమందిరంలోనే అన్న విషయం హృదయాన ప్రత్యక్షమయింది. "ఏమిటి ఈ రెండు సంఘటనలకూ అర్థం?" అనుకున్నాడు ధనకప్రభువు.

వెనక ఈ స్కందవిశాఖాయనక ప్రభువును ఈ మందిరంలో కలుసు కొనడానికే తన తండ్రిగారు రప్పించినారు. అప్పుడే వారు తనకు గురువగుటకు నిశ్చయింపబడినది. ఈమధ్య కొంచె మెచ్చుతగ్గుగా సంవత్సరంనుండి వీరి దేశి కత్వము తనకు తప్పిపోయింది. మరల ఆ దేశికత్వమును కొనసాగించడానికి మహారాజుగారు తన్ను రప్పించినారు కాబోలు అని రాజమౌరి అనుకున్నది. ఈ ప్రభువు జ్ఞానసముద్రుడు అని ఆ బాలిక తన మనస్సున ఒప్పుకొన్నది. స్వభావము చే ఆమె జిజ్ఞాసువు. ఈ ధనక ప్రభువు బోధనాకుశలుడని ఆమె గ్రహించింది. వీరికి అడవి అనే ఉపనామం మెందుకు వచ్చిందో! పిరి పూర్వులు అడవి ప్రదేశాలు శాతవాహనులకోసం జయించడంవల్ల వచ్చిఉంటుంది అనుకొన్నది.

అడవి ఎంత విచిత్రమైనది! అడవిలో ఎన్నిలక్షల జాతుల చెట్లు, లతలు, నికుంజాలు, ఓషధులు, ముళ్లమొక్కలు ఉంటాయి. లక్షలకొలది జంతువులు భయంకరమైనవి, సాధువైనవి, క్రూరమైనవి అడవిలో వాసంచేస్తాయి. మనుష్యులను, ప్రాణికోట్లను బ్రతికించేవి, నాశనం చేసేవి ఓషధులు మొదలయినవి ఉంటాయి అడవిలో. నదులాఅడవులలో ప్రవహిస్తాయి. చినచిన్న సెలయేరులు, చెరువులు ఆ అడవులలో ఉంటాయట. అడవులు దావానలంవల్ల మండిపోతూ ఉంటాయట. మనుష్యులను కబళించే రాక్షసులు అడవులలో ఉంటారట. పిశాచులు, శాకినీ, ఢాకినీ మొదలయిన క్షుద్రదేవతలు అడవులలో వాసంచేస్తూ ఉంటారట.

అయినా ఈ ప్రభుకుటుంబానికి "అడవి" అని బిరుదనామం వచ్చింది. కాని అడవిలో మహర్షులు జ్ఞానం సంపాదించినారు. ఆ అడవులలో అనేక బౌద్ధసన్యాసులు ఆశ్రమాలు నిర్మించారు. ఈ విజయపురం నిర్మాణం కాకముందు ఇదంతా అడవే. నాగార్జునదేవుని ఆశ్రమం ఏర్పడిన తర్వాతనే ఈ విజయపురి వెలసిందంటారు. ఎంత భయంకరమైనా అడవి దివ్యమూ పవిత్రమూ అంటారు. ఈ అడవి బ్రహ్మదత్తప్రభువుకూడా దివ్యుడూ, పవిత్రుడూ.

ఈ ఆలోచన మనస్సులోతట్టి "ప్రభూ! తాము కాపు మరల చదువు ఎప్పుడు ప్రారంభిస్తారు?" అని కాంతిశ్రీ రాకుమారి ఆయనను అడిగింది. స్కందవిశాఖాయనక ప్రభువు ఆశ్చర్యంలో మునిగిపోయినాడు. ఈ రాజకుమారియేనా ఈమాటలన్నది? ఈమెకు చదువంటే ఇష్టంలేదా ఉన్నది! బలవంతంచేసి చెప్పినచదువైనా మహాజ్ఞాపకశక్తికలది అవడంచేత జ్ఞాపకం ఉంచుకోగలదు. కాని చదువంటే కాంక్షఉంటుం దీమెకు అని ఆ ప్రభువు అనుకోలేదు.

"రాజకుమారీ! మీకు చదువులందు ఉత్సాహం ఉంటే నేనెప్పుడూ సిద్ధమే."

"మీరు పదినెలలు ఇక్కడలేరు. తిరిగివచ్చిన నెలాపదిహేను దినాలు చదువు తిరిగి ప్రారంభించలేదు."

"రాజకుమారీ! రాజధర్మానికి మహారాజుగారివెంట యుద్ధయాత్రకు వెళ్ళాను."

"వచ్చినవెంటనే ఎందుకు ప్రారంభింపలేదు?"

బ్రహ్మదత్తప్రభువునకు ఆశ్చర్యము ఇంకా ఎక్కువై మిన్నుముట్టింది. ఈ బాలికకు యవ్వనవతులగు బాలికలకు ఉండే సహజమైన సిగ్గు లేనే లేదు. సౌందర్యంలో లోకానికే శిఖరము ఈమె! ఈమెను చూసిన క్షణం నుండి తాను ఓడిపోయినాడు. పరమేశ్వరుడే అపరాజితాదేవి. సర్వసృష్టిలో ఈ పరమసౌందర్యమూర్తినిచూచి మన్మథుని పూలబాణాలకు గురిఅయినాడు. రాజకీయ శ్లేష్మంలోపడి కొట్టుకొనే ఈగలా ఉన్న తన బ్రాహ్మణత్వమూ, వైరాగ్యమూ ఈ దివ్యబాల సౌందర్యంముందు ధైర్యంవహించి ఉండగలవా? ఎప్పటికైనా ఈ బాలిక హృదయంలో వలపు అంకురించునా?

"రాజకుమారీ! నేను రహస్యం దాచుకోలేను. క్రిందటి వసంతోత్సవాలకు నన్ను బాలికలందరూ మన్మథునిగా ఎన్నుకొన్నారు. నేను రతీదేవిని ఎన్నుకోవలసిఉండి మిమ్మ్ ఎన్నుకొన్నాను. మీరు వర్ణనాతీతమైన సౌందర్యవతులు. కాబట్టి మిమ్మ్ రతీదేవిగా నేనానాడు ఎన్నుకొన్నాను. ఆ ఎన్నుకొనడానికి కారణం మీ అందము. నా కళ్ళు మిరుమిట్లుగొన్నాయి. ఇతికర్తవ్యతామూఢుడనై వెనువెంటనే మిమ్మ్ రతీదేవిగా ఎన్నుకొన్నాను."

"ప్రభూ! నన్ను మీరు రతీదేవిగా ఎన్నుకొన్నప్పుడు నాకు ఏదో బాధ కలిగింది" అని శాంతిశ్రీ తలవాల్చినది.

※

శాంతిశ్రీ తలవాల్చడమేమిటి అని బ్రహ్మదత్తప్రభువు ఆశ్చర్యమందినాడు. అస్పష్టమైన నిట్టూర్పు ఒకటి ఆ యువకప్రభువు చెవినిబడి అతనికి మరీ ఆశ్చర్యం కలిగించింది. రెప్పలువాల్చే దేవతలను చూస్తే ఎవరికి ఆశ్చర్యం కలుగదు?

మరుసటి నిమేషంలో శాంతిశ్రీ తలఎత్తి "మీరు శుభముహూర్తము చూచి త్వరలో చదువు మళ్ళీ ప్రారంభించండి. రతీదేవిగొడవ నాకు తెలియదు. వసంతోత్సవము, వసంతుని ఎన్నిక, వనరమను వసంతుడే నిర్ణయించటం, అలాగే మన్మథుని బాలికలు ఏర్పరచుట, అతడు రతిని ఎన్నుకొనుట ఈ ఆచారాలు నాకు తెలుసును, అలా ఎన్నుకోబడిన బాలికలు వారివారికి భార్యలు కావలసి ఉంటుందనీ నాకు తెలుసును. భార్యాభర్తల ధర్మాలను శాస్త్రాలు విపులీకరించాయి. కాని ఆ ధర్మాలలో చెప్పబడ్డ మనోభావాలు ఏలా కలుగుతాయో నాకు తెలియదు ప్రభూ! అందుకని నేను మీకు రతీదేవిని ఎలా కాగలను? నన్ను మీరు వివాహం చేసుకుంటారు. నేను మీకు భార్యనై లాభ

మేమి? నాకు భార్యాత్వమంటే ఏమిటో తెలియదు. మా వాకిలనగారు ఆజ్ఞ ఇస్తే, మీరు తప్పదు అంటే, మీకు తప్పక భార్యనౌతాను. కాని ఆతర్వాత ఏమిటి?"

శాంతిశ్రీ కనుబొమలు ముడివడినాయి. పాలసముద్రంలో చిరుకెరటాలు ఏర్పడినా సౌందర్యమే భాసిస్తుంది. ముడులుపడిన శాంతిశ్రీకనుబొమలు కూడా ఆమె సౌందర్యానికి ఇంకా ఎంతో అందం చేకూర్చినాయి.

"రాకుమారీ! ఆ వసంతోత్సవ విషయం మరిచిపోయి, ఆ నాటి సంఘటన జరగలేదనుకో! నాకు వివాహం అంటే ఇష్టమని అనుకోకు. వైరాగ్య పథాలలోనే నామనస్సు ఎప్పుడూ విహరిస్తోంది. వివాహం నా హృదయ విహంగానికి బంగారు పంజరమే!"

బ్రహ్మదత్తు డీమాటలని చిరునవ్వు నవ్వి, ఆమెను తీవ్రంగా పరిశీలిస్తూ, పరిశీలించనట్లు నటిస్తూ "నేను ఆ దినాన నీ దివ్యసౌందర్యానికి ముగుడనై అలా చేసినాను. నీకు గురుత్వం చేసినపుడు నా మనస్సులో అట్టి వికారం కలుగలేదు. ఆ ముహూర్తంలో బాలికలందరూ నన్ను మన్మథునిగా ఎన్నుకోగానే ఎట్ట ఎదుట శుకమహర్షినికూడా దాసుణ్ణి చేసుకోగలిగిన నీ సౌందర్యం దివ్యమై గోచరించింది. ఏమిచేస్తున్నానో తెలియకుండానేవచ్చి నీమెడలో దండవైచినాను. అందువల్ల నాకు సంప్రాప్తించిన స్వాతంత్ర్యాన్ని నేను అత్యంతవిచారంతో ఆ వెంటనే వదలివేసినాను" అని నెమ్మదిగా పలికినాడు.

"విచారం ఎందుకు మీకు?"

"సర్వదా శాంతమైన నీ పవిత్రహృదయాన్ని మూర్ఖుడనై కలచివేసినందుకు."

"ప్రభూ! మీరు నా నిమిత్తం ఏమీ మనస్సులో ఉంచుకోకండి! క్షణికమైన నా అందంచూచి మీరు మోసపోయి ఉంటారు."

"ఈ సృష్టిలో క్షణికంకానిదేది రాజకుమారీ?"

"నిర్వాణం."

"నిర్వాణం సృష్టికి అతీతంకదా. క్షణికమైన జీవితంలో ఉండి మనుష్యుడు శాశ్వతమైన నిర్వాణం వాంఛిస్తున్నాడు."

"ఆ వాంఛకూడా గుణమేనా?"

"ఆదీ గుణమే."

"శుద్ధ నిర్వాణముగాని, శుద్ధ స్థితప్రజ్ఞగాని గుణాతీతత్వాన్ని సూచిస్తుంది" అని తామే సెలవిచ్చినారు ప్రభూ!"

ఆ మాటలువింటూ బ్రహ్మదత్తుడు నవ్వుతూ "నాపాఠం నాకే అప్పగింత చేసినావా శాకుమారీ?"

ఎప్పటికైనా ఈ బాలికలో స్త్రీత్వము స్పందనమౌతుందా అని బ్రహ్మదత్తు డనుకొన్నాడు. 'గుణాతీతత్వ' మని అన్నది కాని అది ఏమిటి అని ఆ బాలిక ఆలోచించుకుంటున్నది. ఇంతలో మహారాజు వీరిద్దరు పీఠాలపై అధివసించి, మాటలాడుకొనుచుండిన ఆలోచనా మందిరానికి వేంచేసినారు. బ్రహ్మదత్తప్రభువూ, శాంతిశ్రీకుమారీ లేచి నిలిచిరి. బ్రహ్మదత్తుడు మహారాజు పాదాలకు నమస్కరించి ఆశీర్వాదము పొందినాడు. మహారాజు తమ పీఠము అధివసిస్తూ, బ్రహ్మదత్తుడు వచ్చి రాకుమారిని కలవడం భగవన్నిర్దేశము. వీరిద్దరూ చక్కగా మాట్లాడుకుంటున్నారు. అదికూడా శుభసూచకం. ఈ ప్రభువులోని మహత్తరమైన శక్తి తన కొమరితను స్త్రీని చేయలేదా అని తలపోసినారు.

శాంతిమూల మహారాజు: విశాఖాయనక ప్రభూ! మీరు దయచేసిన విషయము.

బ్రహ్మదత్తుడు: మహాప్రభూ, రాజకీయవిషయాలు కొన్ని చర్చించాలని వచ్చాను. ఇక్కడికి రాగానే మహారాజకుమారిని చూచినాను. వారు నన్ను తిరిగి తమచదువు ప్రారంభింపుమని కోరినారు.

ఆమాటలు వింటున్న శాంతిమూలునకు విపరీతమైన ఆనందం కలిగింది. ఆ ఆనందము పైకి ఏమీ కనబడనీయకుండా మహారాజు బ్రహ్మదత్తప్రభువు వైపు తిరిగి, "ధనకప్రభూ, రాజకుమారి చదువు మన చైత్రయాత్రమూలాన భంగం అయినందుకు విచారిస్తూ, అమ్మాయి మళ్ళీ చదువు ఎప్పుడు ప్రారంభించగలదో కనుక్కోడానికే ఆమెను ఇక్కడకు తీసుకొనివచ్చాను. ఆ విషయం మా అమ్మాయికి తెలియదు. మా కన్నతల్లి మిమ్ము పాఠాలు ప్రారంభించండి అని అడగడం మాకు ఎంతో సంతోషం కలిగిస్తున్నది" అని సెలవిచ్చినారు.

శాంతిశ్రీ: మహాప్రభూ! శుభముహూర్తము చూచి బ్రహ్మదత్తప్రభువే చదువు మళ్ళీ ప్రారంభిస్తారు.

శాంతిమూల: ఇంక ఒక విషయం ఉన్నది. రేపు వసంతోత్సవాలు వస్తున్నవి. ఈలోగా బ్రహ్మదత్తప్రభువు పూంగీప్రోలుపట్టణం పోయి మీ పెద్ద మేనత్త పూంగీరాష్ట్ర మహారాణి శాంతశ్రీనీ, మహారాజును, వారి కొమరిత శాంతశ్రీ రాకుమారిని, వారి బాలుడు రాజకుమారుని తీసుకొనివస్తారు. అలా రాక వారు పూంగీప్రోలులోనే వసంతోత్సవానికి ఏర్పాటులు చేస్తే మనమందరము పూంగీప్రోలే ఆ ఉత్సవాలకోసం వెళ్ళవలసిఉన్నది.

శాంతిమూల మహారాజు హృదయం వెంటనే బ్రహ్మదత్తుడు అర్థం చేసుకొన్నాడు. "రాజకుమారీ! నేను పూంగీప్రోలునుండి రాగానే మీకు చదువు ప్రారంభిస్తాను" అని తెలిపినాడు. బ్రహ్మదత్తుడు మహారాజుకడ సెలవుపొంది, శిష్యురాలు నమస్కరించగా ఆశీర్వదించి, మహారాజునకు నమస్కరించి, ఆశీర్వాదంపొంది వెడలిపోయినాడు.

శాంతిమూలుడు కొమరిత చెయ్యి పుచ్చుకొని, "రాత్రల్లీ! నా పూజా మందిరానకు. ఆ మందిరంనుండి మహారాణి బుద్ధపూజామందిరానకు వెడుదువు గాని" అని ఆమెను లోనికి కొనిపోయినారు. శాంతిశ్రీ తండ్రి పూజామంది రానకు, తల్లి పూజామందిరానకు వెడుతూ ఉంటుంది. అయినా ఆమెలో భక్తి చైతన్యము ఏమీకలుగలేదు. తానుకూడ పూంగీప్రోలు వసంతోత్సవాలకు వెళ్ళి వలసి ఉంటుంది అని ఆమె ఆలోచించుకొన్నది. ఈ బాలిక బ్రహ్మదత్త ప్రభువును తారసిల్లినపుడెల్ల ఏదో స్పందించిపోతున్నది. ఈమెను స్త్రీని చేయగల శక్తిమంతుడా యువకుడే అని శాంతిమూలుడు అనుకొన్నాడు.

౬

బ్రహ్మదత్త ప్రభువు మహారాజుతో మాట్లాడిన మూడు దినాలకు విజయ పురంనుండి సపరివారంగా పూంగీప్రోలు బయలుదేరెను. పూంగీప్రోలు సముద్ర తీర పట్నం. విజయపురినుండి కోటలాఉన్న కొండలుదాటి, కొండలావల పల్లవభోగముగుండా అయిదారెండు గోరుతాలు ప్రయాణంచేస్తే పూంగీప్రోలు వస్తుంది. చంద్రవంక, నాగనది, తుంగభద్రల మీదుగా మహారాజపథం, సస్య శ్యామలమైన భూమిగుండా వెళ్ళుతుంది.

ధనకరాష్ట్ర మహాసామంతుడైన ఆడవి స్కందవిశాఖాయనకు బ్రహ్మ దత్తప్రభువు విజయపురి వదలిన శుభముహూర్తంలోనే ఒక వర్తకుడు తన స్నేహితుడైన శ్రోత్రియునితో, అంగరక్షకులగు ఏబదిమంది ఆశ్వికులతో, నాలుగు ఏన్గులతో, పది ఒంటెలతో, ఇరువది కంబళి వ్యాహకములతో బయలు దేరి కృష్ణదాటి విజయపురికి విచ్చేసినాడు. ఆ రత్నాలవర్తకుని ఉద్యోగులు కొందరిదివరకే పచ్చి పట్టణవర్తక ముఖ్యోద్యోగిని, వణిక్ సంఘ పంచాయతీ సభ్యులను కలుసుకొని, వణిక్ చక్రవర్తికి తగిన విడిదలు ఏర్పాటు చేసినాడు. మూసికనగరమహాసామంతుడైన పులమావి శాతవాహన ప్రభువు ఆ వర్తక చక్రవర్తిని సర్వవిధాల ఆదరింపుడని శాంతిమూల మహారాజునకు సుహృల్లేఖ పంపినాడు.

యౌవనమధ్యస్థుడూ, విలాసమూర్తి అయిన ఆ వర్తకోత్తముడు అనుచరులతో, తనకై వర్తకోద్యోగి ఏర్పాటు చేయించిన విడిదిచేరి, స్నానాదికాలు నిర్వర్తించి భోజనంచేసి, కొంతకాలం ప్రయాణపు బడలిక తీరేటట్లు విశ్రమించాడు.

శుభముహూర్తంనాడు విడిదిలోనే వజ్ర, వైఢూర్య, గోమేధిక, పుష్య రాగ, నీల, మౌక్తికప్రవాళ, గారుత్మత, పద్మరాగాది రత్నాలు ఉంగరాలుగా, హారాలుగా, బాహువురులుగా, కంకణాలుగా, మేఖలాలుగా, మంజీరాలుగా రచించిన భూషణాలగానూ విడిగానూ, రత్నవర్తకులనూ, ప్రభువులనూ ప్రదర్శింప ప్రారంభించినాడు. ఆ వర్తకుడు స్వయంగా మహారాజదర్శనము చేసుకొని వారికి నవరత్నములు పొదిగిన కంఠమాల ఒకటి సమర్పించెను. మహారాజు

ఆభూషణము ప్రాభృతముగా స్వీకరింప నిరాకరించి కోశాధ్యక్షునిచే మూల్యము నిప్పించెను.

నవరత్నాలేకాకుండా ఆవర్తకమహారుడు బంగారపుకణికలను, బంగారు ఇటుకలనుకూడా విరివిగా అమ్మకము సాగించినాడు. వణిక్‌సంఘాధ్యక్షునవు చక్కని ఉంగరము బహుమానమిచ్చినాడు. విజయపురప్రభువైన స్కంద విశాఖాయనకథనకప్రభువు తాను వచ్చినదినమున వూంగీప్రోలు వెళ్ళినాడని విని ఆవర్తకోత్తముడు ఎంతో కించపడినాడు. పదిదినాలు గడచిపోయినవి.

ఒకరాత్రి తన పడకగదిలో మంచంమీద పండుకొని ఉండగా వినోదుడు రత్నకంబళిపై అధివసించి ఆవర్తకమహారునితో మాట్లాడుతూ ఉండెను.

"మహారాజు మన బహుమానమెందుకు తీసికొనలేదంటావు?"

"మహాప్రభూ! మీరు తప్పటడుగువేసినారు. తెలివితక్కువ అక్కడే ప్రారంభమయింది."

"ఏమిటా తెలివితక్కువ?"

"మీరు ఆభూషణం ప్రాభృతంగా సమర్పించడంవల్ల మహారాజుకు మీమీద అనుమానం కలగవచ్చును!"

"అనుమానం ఎందుకు? నేను చేసింది తప్పుపని కాదుగదా."

"ప్రభూ! వర్తకులు మహారాజులకు అంతటి ప్రాభృతం ఇవ్వడం విపరీతంకాదా?"

"అది అలా ఉంచుగాని మన శాంతిశ్రీకి, యువకుడైన బ్రహ్మదత్తుడు చదువు చెప్పుచుండెనటగా?" అని వర్తకమహారుడు వినోదుణ్ణి ప్రశ్నించాడు.

"ఓయి వర్తకప్రభూ! ఎవరు చదువుచెప్పితే ఏమిగాని మీకు అది లాభమేగదా?"

"ఒక యువకునిచే, ఒక యువతికి చదువు చెప్పించడం ఎంతదోషం?"

"ఉదయన మహారాజు వాసవదత్తకు వీణాగానం పాఠాలుచెప్పితే ఏమేమి దోషాలు ఎవరెవరికి సంభవించాయి?"

"ఇక్కడా అదే ఉద్దేశ్యమా?"

"మరేమిటనుకున్నారు వర్తకమహారాజా?"

"ఎల్లాగు దీనికి అడ్డుఅస్త్రం తగిలించడం?"

"ఇంతవరకు జరిగినదానికి భయపడ నవసరంలేదు. ఇకముందూ అంత భయపడ నవసరము లేదు!"

"ఏమిటా ధైర్యం?"

"మన అడ్డుఅస్త్రం రాజమహిదగ్గరే ఉన్నది."

"అంటే?"

"శాంతిశ్రీ రాకమారిప్రకృతి అత్యంత విచిత్రమైనది. ఆమెకు స్త్రీ పురుష భేదం తెలియదనీ, ఆమెలో చైతన్యమే లేదనీ, ఆమె ఎవ్వరినీ ప్రేమించ లేదనీ, అలా సంభవిస్తే లోకమే తల్లక్రిందు అవుతుందనీ మన చారులు, స్త్రీ అపసర్పిణులు వేగు తెచ్చారు."

"అయితే మనకు మాత్రం ఆశ ఏమిటి ?"

"ఎంత వెట్టివారండీ ప్రభూ! ఒకసారి పెళ్ళిచేసుకుని మన్మథతల్పం చేర్చండి! ఎవరైనా కరిగి పోరండీ ?"

"ఇవి అనుభవంచే చెప్పేమాటలేనా ?"

"ఎంత చెట్టు కంతగాలి!"

"అసాధ్యుడవే!"

"అసాధ్యమైన చోట్లకూడా, దారి సాధ్యం చేసుకున్నాను మహా ప్రభూ!"

"ఇదా నీ వినోద ప్రభావం ?"

"మహారాజా! నా స్త్రీవేట ఎంతసేపు అక్కలవాడలలో, బౌద్ధభిక్షుణి ఆశ్రమాలలో, నేను గృహస్థాశ్రమాలజోలికి పోను. అందుకనే నాకున్న గౌరవం వసిష్ఠ మహర్షికైనా ఉందోలేదో ?"

"ఇంతకూ మనకార్యక్రమం ?"

"పంచతంత్రం చదివారుకదా! మిత్రలాభ, మిత్రభేద, సంధి విగ్రహాదులయిన తంత్రాలు ప్రయోగించాలి. మిత్రలాభం దాసీ జనాదులపట్ల, మిత్రభేదం మనకు అడ్డువచ్చేవారియందు, కాపలాకాసేవారిపట్ల సంధి, విగ్రహం మహారాజు నమ్మకమైన బంట్లఎడ ?"

"బాగానే ఉంది. నీ ప్రయోగం ఫలించేవరకు నా విరహతాపం చల్లారడం ఎల్లా ? ఆ బాలికను ముందు నేను చూడాలి. చూడకపోతే నిలిచేటట్టు లేవు నా ప్రాణాలు."

"ఈ రెండేళ్ళూ ఎల్లా నిలిచి ఉన్నాయి ?"

"దగ్గరకు రానంతసేపు స్వప్నసుందరిమాత్రం!"

"దగ్గరకు రాగానే జాగరసుందరి అయి తూరుకొన్నదా ?"

"వెట్టిప్రశ్నలు వేయక వెంటనే ఉపాయం ఆలోచించు."

"చిత్తం, ఆలోచిస్తున్నా. ఆలోచించా; ఆలోచించడమేమిటి ఆచరణలో పెట్టినాను."

"ఏమిటది ?"

"రాజకుమారిక కడకు దారిలో రెండు సింహికలుండేవి. అవి లేవు ప్రస్తుతము. ఇప్పుడున్న సింహికలు మనవిషయంలో వట్టి మార్జాలికలు."

"అంటే?"

"మనం నగలవర్తకులుగా ఆమెకడకు వెళ్ళే వీలు ఏర్పాటు చేస్తా యా మార్జాలికలు?"

"మనకు అంతఃపురాలన్నీ ఇక వివృతద్వారాలే."

"సరే. నీచేతిలో ఉన్నాను."

"జారిపోకుండా ఉండండి. నేను చెప్పిన పాఠాలు మరవకండి. కొంపలు మునిగిపోతాయి."

ఈ యిరువురు మన పాఠమిత్రులే అని పఠితలు గ్రహించేఉంటారు.

8

ఆ నూత్న వర్తకచక్రవర్తి వినోదకునితో ఇక్ష్వాకు శాంతిశ్రీ రాకుమారిని గూర్చి మాట్లాడిన అయిదునిమిషాలకు శాంతిశ్రీ రాకుమారి విజయపీఠికల చదువు కుంటూ తన విద్యామందిరంలో కూర్చుండిఉన్నది. ఇంతలో దౌవారిక ఒకతె ఇద్దరు వర్తకులను మందిర ముఖద్వారానికి లోని భాగంలో నిలుచుండబెట్టి చదువుకొంటున్న రాకుమారి దగ్గరకుపోయి "జయము జయము భర్తృదారికా! వారు వచ్చినారు" అని విన్నవించెను. "ఎవరే?" అని రాకుమారి తన పీఠమునుండి లేచి ద్వారమువైపు చూచినది. "ఎవరువీరు?" అని ఆ బాలిక కనుబొమలుముడివడ ఆ దౌవారికను ప్రశ్నించింది. "నగలవర్తకులా? నగల వర్తకు లిక్కడి కెందుకు వచ్చినారు?"

"తమకు నగలు చూపించడానికండి"

"నాకు నగలు చూపించడ మేమిటి! నేను చూడనని నీకు తెలియదా?" ఆమె కొంచెం విసువు కనబర్చింది.

"తమతో మనవిచేసి తమ అనుమతిపొందే తీసుకవచ్చానండి."

ఇంతలో వణిక్కుమారునిమంత్రి రాజకుమారికవైపు తిరిగి రెండు చేతులు జోడించి, "మహారాజకుమారీ! మేము విదేశాలనుండి వచ్చిన వర్తకు లము. మా దగ్గర ఉన్న నగలూ, నవరత్నాలూ, బంగారమూ రెండుమూడు వందలకోట్ల సువర్ణ ఫణాల వెలచేస్తాయి. సువర్ణగిరిలో ఉన్న మా కేంద్ర స్థానంలో ఉన్ననగలూ మొదలైన వాని మూల్యం ఎన్నికోట్లుంటుందో మాకే తెలియదు. మహారాజులైన ఇక్ష్వాకు శాంతిమూలమహాప్రభువుల అంతఃపుర దేవేరులు రాజకుమారీమణులు మేము తెచ్చిన భూషణాలన్నీ తీసుకొని మమ్మ్ సన్మానిస్తారనే ఆశతో మా మహానగరం నచ్చినాము. మహారాణిగారు మూడు లక్షణ ఫణాల నగలు పుచ్చుకొన్నారు" అని మనవిచేసి తలవంచుకొన్నాడు.

ఏమీ మాట్లాడకుండా ఆ వర్తకకుమారుడు శాంతిశ్రీ రాకుమారిని కళ్ళతో కబళిస్తూ నిలుచున్నాడు. శాంతిశ్రీకి ఏమీ ఆర్థంకాలేదు. చిన్నబిడ్డ వలె తెల్లబోయి చూచింది వారిరువురివైపూ. దౌవారికమాత్రం అక్కడనుంచి మాయమైపోయింది. ఏమీ తోచక రాజకుమారి పదిలిప్తలలాఉండి వెంటనే అక్కడనుంచి తలవంచుకొని వేరొక ద్వారంగుండా తన ప్రార్థనామందిరానికి వెళ్ళిపోయింది.

వర్తకులిద్దరూ ఆశ్చర్యంతో ఒకరిమొగ మొకరు చూచుకున్నారు. వారిని తీసుకొని వచ్చిన దౌవారిక ఎక్కడనుంచి వచ్చిందో అక్కడకు పెదవులకడ వేలుంచుకొని, వారిని తనతో రండని తీసుకొని పోయినది. కక్ష్యాంతరాలు గడుస్తూ రాకుమారిభవనాలు రక్షించే మహాకుడ్య గోపురందాటి బయట పడ్డారు. ఆ బాలిక వారిద్దరినీ గోపురద్వారం బయటవదలి, తిరిగి లోనికి పోయినది.

ఆమె లోనికి వెళ్ళగానే ఒక ప్రతీహారిణివచ్చి "రాజకుమారిగారు సభా మందిరంలో ఉన్నారు, నిన్ను రమ్మంటున్నారు" అని దౌవారికతో చెప్పింది. సభామందిరంలోకి దౌవారిక వెళ్ళగానే, అక్కడ మహారాజకుమారి సభతీరిచి ఉన్నది. అంతఃపురపాలకురాలు మహారాజకుమారిప్రక్క ఒక ఆసనం మీద కూర్చునిఉంది. ఒక ప్రక్కగా బారులుతీర్చి, నలుగుగయిదుగురు ప్రతీహారిణులు, పదిమంది దౌవారికలు, ఎవమండుగురు అంగరక్షకురాండ్రు దాసీజనమూ, ముగ్గురు చెలికత్తెలు నిలిచిఉన్నారు. వీరందరినీ చూడగానే ఆ దౌవారికకు ప్రాణాలు క్రుంగిపోయాయి.

అంతఃపుర పాలకురాలు (ఏభైఏళ్ళుంటాయి): ఏమి బౌద్ధాయనీ, ఎవరినీ వర్తకులను తీసుకొని వచ్చినావుట?

బౌద్ధాయని: కా - కాదమ్మా! నేను రాకుమారిగారి అనుమతిమీదనే తీసుకొని వచ్చినాను.

అంతఃపుర: అనుమతిపొందే తీసుకొనివచ్చి ఉండవచ్చు. కాని విద్యామందిరం లోకి ఎందుకు తీసుకవచ్చావు? అమ్మగారిని చూడడానికి పురుషులెవరైనావస్తే, నాకు తెలియజేయవద్దూ?

బౌద్ధాయని: చిత్తం! కాని ఆ వర్తకులు మహారాణులు మొదలయిన వారికే నగలు, నవరత్నాలూ అమ్ముతారు. వారికి చాలా తొందరపని ఉండటం చేత, విద్యామందిరానికి తీసుకొని వెళ్ళాను. తమతో మనవిచేసి, తమ అనుమతి పొందడానికి వ్యవధిలేకపోయింది.

అంతఃపుర: తీసుకొని వచ్చినావు, బాగానేవుంది. ఆ వెంటనే నాదగ్గరకు వచ్చి ఎందుకు చెప్పినావు కావు?

బౌద్ధా : చిత్తం. ఆ వర్తకులను సాగనంపడానికి వెళ్ళానండి.

అంతః : ఆ వర్తకులను విద్యామందిరంలో దిగబెట్టగానే నువ్వు ఆ మందిరం వదిలివచ్చి పైన నిలుచుని ఉన్నావు. అప్పుడువచ్చి చెప్పలేదేం?

ఆ దౌవారిక మౌనం వహించింది.

అంతః : భర్మార్గురాలా! నువ్వు ఆ వర్తకులదగ్గర కొంతధనం బహు మానం పుచ్చుకొని లోనికి తీసుకొనివచ్చావు. అంతవరకూ నాకు తెలిసింది. సరే, నిజం చెప్పు. ఎవరావర్తకులు. మహారాజు కుమారికను చూడ అవసరం ఏమి కలిగింది?

బౌద్ధాయని కళ్ళనీళ్ళుకారిపోతూ ఉండగా వెక్కి వెక్కి ఏడుస్తూ అంతః పుర రక్షకురాలిఎదుట గజగజ వణుకుతూ సాష్టాంగపడి "రక్షించుతల్లీ! పది బంగారు పణాలూ, ఒక నీలిరంగు ఉంగరమూ బహుమానం ఇచ్చారు. మన నగరంలో అందరు రాజపుటంగాలవాళ్ళూ కొన్నారట. రాజకుమారికగారు పుచ్చుకొంటారని వారికై ఎన్నో చిత్ర చిత్రభూషణాలు తీసుకవచ్చారట. ఎల్లాగన్నా రాజకుమారిగారి దర్శనం చేయించమన్నారు. అంతేనండి" అని ఘోల్లుమన్నది.

ఈమధ్య శాంతిశ్రీ మనస్సులో ఏవో ఆవేదనలు మొలకలెత్తాయి. అవి ఆవేదనలని ఆమెకు తెలియదు. ఆమె భరించలేకపోయింది. నిలుచుండలేక పోయింది. ఇటూ అటూ పదచారం చేస్తూ ఉండేది. భోజనం అంతగా సహించేది కాదు. ఏదో అసంతృప్తి. ఆ ఆలోచనకు తర్కాతీతం కాదు. వాసినిగూర్చి ఆమెకు ఏమీ తెలియదు.

మహారాజుకుమారికి వంట్లో బాగాలేదని అంతఃపురపాలకురాలు భయపడి పోయింది. రాజవైద్యుడువచ్చి పరీక్షచేసినాడు. ఒంట్లో ఏమీ జబ్బు కనబడ లేదు అయినకు. రాజకుమారి మనఃప్రవృత్తి ఆ వైద్యునకు పూర్తిగా తెలియును. ఆమెకు దుఃఖములు, కాంక్షలు, పట్టుదలలు ఏమీ లేవని అయన పూర్తిగా గ్రహించేఉన్నాడు. కాపగ్రస్తయై ఒక దివ్యభూమిని ఈ జన్మనెత్తిందని ఆయన నమ్మకం. అతి నిశితమైన బుద్ధికలిగిఉండీ మనోవికారాలు లేకపోవ డానికి ఇంకో కారణంలేదు. ఆ బాలిక పుట్టినప్పటినుండి ప్రతిఘట్టమూ అయనకు తెలియును. ఆమె యోగిని అని వైద్యుడెప్పుడూ అనుకోలేదు. మనోవికృతులు ఆమెలో ఉద్భవించడానికి ఓషధీయుక్త తైలాలెన్నో ఆ వైద్యబ్రాహ్మణుడు ప్రయోగించేవాడు. అందువల్ల ఆమెబుద్ధి మరింత వికసించింది, ఆమె దేహం మరింత ఆరోగ్యవంతమయింది. ఇంక ఆమెలో కామాదివికారాలు ఉదయింప జేసే ఔషధం ఎక్కడఉన్నది?

ఈ దినాన రాజకుమారిలో ఏదో ఒక విచిత్రపరివర్తన ఆమెకు తెలియకుండానే ఉద్భవించి ఉంటుందని వైద్యులవారు ఊహించుకొని, పరిచారికలను సఖులను, అంతఃపుర పాలకురాలినీ విచారణ చేసినారు. ఇన్నాళ్ళనుంచీ జరిగిన విషయాలాంటున ఎరిగిన వారయినా, వానిలో ఉండే పరమార్థమూ వైద్యప్రముఖునకు తెలియలేదు. ఆ వైద్యుడంతట అంతఃపుర పాలకురాలికి ఉపచారవిధులు కొన్ని ఉపదేశించి వెడలిపోయెను.

శాంతిశ్రీదేవి యథాప్రకారం వారాని కొక్కపర్యాయము తన చదువు కోసం బౌద్ధసంఘారామానికి పోవుచున్నదే కాని, ఆమె సంగీతం చిత్రలేఖనమూ నేర్చుకొనదు. బౌద్ధగీతాలూ, జాతకగాథలూ వింటూ ఉంటుంది.

* * * * *

ఆ వర్తకులు తమ విడిదిచేరారు. వర్తకకుమారునకు లోకభానమే నశించింది. అతడు కనురెప్పలు మూయకుండా శూన్యాన్ని చూస్తూ గడియలుంటాడు. లేదా, కళ్ళుమూసుకొని పండుకొని ఉంటాడు. నందిధర్ముడు రెండు దినాలు చూశాడు. ఆ కుమారుడు భోజనం సరిగా చేయడు, మాటలాడడు, రాత్రులు నిద్రపోడు. ఆస్తమానమూ ఉస్సురంటూ ఉంటాడు. కళ్ళు గుంటలు పడ్డాయి. నందిధర్ముడు కొంచెం భయపడ్డాడు. "ఏమిటిది ప్రభూ?" అని ఒక దినాన వర్తకకుమారుని ఎదురుగుండా నిలుచుండి, అతని భుజాలుపట్టి కదిపివేసి, అడిగినాడు. ఆ యువకుడు మాట్లాడలేదు సరికదా తలవాల్చుకొని, కుంగిపోయి కూలబడి ఉన్నాడు.

"వెనక ఈ బాలికను చూచినప్పుడు ఇంతఅందంగా కనబడలేదా? కాకపోతే వెనుకటి అందం అంతామాయమై సాధారణమైపోయిందా రాజకుమారి?"

"నన్ను చంపకు."

"అమ్మయ్య! ఇన్నాళ్ళకు మాటఒకటి ఊడిపడింది. మహాప్రభువుకు ఇదంతా విరహవేదన కాబోలు. ఉండండి లేత అరటిఆకులు, పన్నీరు, అన్నీ తెప్పించగలను."

"నీకు బుద్ధిఉందా?"

"ఆ! ఇతరుల సంగతి నేను చెప్పలేను. నాకు ఉన్నదొక్కబుద్ధే. అదే నా ఆస్తీపాస్తీ. నాకేమీ రాజ్యాలులేవు, కోట్లులేవు, అప్పొందుకు భూషణాలు లేవు."

"నోరు మూయవోయి ఇంతట."

"ఎవరిది ప్రభూ!"

"నీవిషయం శ్రుతిమించి రాగాన్ని పడుతోందే!"

"మీవిషయం రాగాన్నుంచి మూర్ఛనలోకి ఉరకటంలేదు కాబోలు. అచ్చంగా చందాపీసులయ్యారు. మీసభలో నాటకాలు వేసేవారు మీ అంత బాగా శృంగారం అభినయిస్తేనా, ఎంత బహుమతి దొరికేదో?"

"నాదంతా అభినయమంటావు?"

"అభినయం కాకపోతే నిజమే అనుకోండి. నా అభ్యంతరమా!"

"ఓరి చండాలుడా ఎంతమాట అంటున్నావురా?"

"నన్ను ఓ పది పూలచెండులు వేసికొట్టరాదూ?"

ఆ బాలకుడు కొంచెం ఆర్ద్రతను సంతరించుకొన్నాడు.

"సరే, ఇంతకూ నీ ఆలోచన ఏమిటి?"

"ప్రభువుల ఆలోచనే నా ఆలోచన."

"మొత్తుకున్నట్లుంది!"

"ఊన్నట్లుండడ మెందుకు? నిజంగా మొత్తుకుంటున్నాను!"

"ఎందుకూ?"

"ఇంతకన్న అందమైన బాలికలున్నారనీ, ఈ బాలిక మనకు సాధ్యం కాదనీ."

"ఓయి వెఱ్ఱివాడా! సాధ్యంకానిపని అనేది పులస్త్యుని చక్రవర్తి ఎరగడు. ఈ బాలిక సౌందర్యం నామతి పోగొట్టింది. ఈ బాలిక నాకు రాణి కాకపోతే నాకు చక్రవర్తిత్వమూ వద్దు, జీవితమూ వద్దు. ఈ బాలిక నా అంతి పురానికి వచ్చిందాకా నాకీబాధ తప్పదు. ఏమి అందం, ఏమి అందం, ఏమి అందం!"

"చిత్తం! ఎందుకా అందం? వట్టి బంగారుబొమ్మ. మునికలోనేఉండి మీరూ ఓ బంగారుబొమ్మను చేయించుకోరాదూ?"

"ఆమెకన్నులు కన్నులా, అవీ..."

"కావు, ఆలిచిప్పలు."

"ఆమె నుదురు, పెదవులు, చెవులు, ఆమె శరీరకాంతి, ఆమె వక్ష స్సౌభాగ్యము..."

"మహాప్రభూ! మీకు ఈబాలికే కావాలంటే..."

"ఆలా దారికిరా, త్వరగా చెప్పు ఏంచెయ్యాలో."

"మీరు ఆమెను ఎత్తుకొనిపోయి పెళ్ళిచేసుకోవడమే యుక్తము."

"ఆ ఎత్తుకపోవడం ఏలాగు? ఆతర్వాత ఏమవుతుంది?"

"ఎత్తుకపోయే ఉపాయాలు పన్నుదాము. వెంటనే వివాహం. ఇంక అల్లుడిపైన కత్తిగడతాడా కాంతిమూలుడు? పెళ్ళయితే ఏలాంటిబాలిక అయినా క్రమంగా అలవడుతుంది."

"అమ్మయ్యా! నా ఉపాయమే నీకూ వచ్చింది. ఇంకమనం ఈ ఊరు నుంచి విడిది ఎత్తివేయాలి."

"నేను సిద్ధం మహాప్రభూ! అయినా ఒక్కసారి తాము కాంతిమూల మహారాజును దర్శించి, బేరాలు బాగా సాగినాయిని మనవిచేసి, వారి కొమరిత మాత్రం నగలేమీ కొనలేదని యాదాలాపంగా చెప్పినట్లుచెప్పి, ఏదో ప్రాభృతం సమర్పించండి. ఆ మరుసాడు మనం బయలుదేరిపోదాము."

"బాగానేఉంది నీ ఉపాయం."

"అయితే వెంటనే ఏర్పాట్లు చేస్తాను. ఆమెను తప్పుదించి వచ్చిన క్షణంనుండి మీరు సప్తమేఘాలు ఒకసారి అవతరించినట్లు, ద్వాదశాదిత్యులు ప్రజ్వరిల్లినట్లు పరాక్రమించి దుర్నిరీక్షులయిపోవాలి."

"తథాస్తు!"

౯

ఆంధ్రశాతవాహనుల మహాసామ్రాజ్యము, ఇక్ష్వాకుల మహారాజ్యము. అయినా బీదతనం ఉంది. కోటీశ్వరులెప్పుడు ఉంటారో బీదవాళ్ళు అప్పుడే ఉంటారు. కోట్లకొలదీ బంగారుకాసులు చెట్లను పండవు. అయినా బంగారం భూమిలో దొరుకుతుంది; నదీగర్భాలలో దొరుకుతుంది.

బంగారంకోసం పాటుపడాలి. త్రివిష్టపంనుంచీ, హిమాలయాలనుంచీ, మేరుపర్వతంనుంచీ బంగారం వస్తుంది. బంగారం తళతళలాడుతుంది, కాబట్టి సువర్ణం. శతకుంభపర్వతంలో దొరుకుతుందిగనుక శాతకుంభం. జంబూనదియందు దొరుకుతుందిగనుక జాంబూనదం. ఇంకా ఇది స్వర్ణగిరిలో దొరుకుతుంది. వేణానదిపుట్టే నందిపర్వతాలలో దొరుకుతుంది. స్వర్ణముఖీనదిలో దొరుకుతుంది. బంగారం ఎంతటివానినైనా మాయలో ముంచగలదు. బంగారానికి దాసులు కానివారెవరు? హరిశ్చంద్రుడు బంగారానికి అమ్ముడుపోయాడు. బ్రహ్మ బొడ్డునందు బంగారము దాచుకొన్నాడు. అగ్ని తన కేశముల బంగారుతో రచించుకొన్నాడు. స్వర్ణనది తన కెరటాలలో బంగారు పద్మాలను అలంకరించుకొన్నది.

భరతదేశంలో శాతవాహనుల కాలంలో ముష్టివాళ్ళు ఉండేవారు. ఆ దినాల్లో ముష్టివాళ్ళు ఉండడానికి ముఖ్యమైనవి మూడుకారణాలు. పని చేయలేని స్థితిలో నా అనేవాళ్ళు లేకపోవడంవల్లా, బద్ధకించి పనిచేయక మనుష్యుల ధర్మప్రకృతిపై ఆధారపడి ముష్టిఎత్తడమే జీవనోపాధిగా చేసుకోవడంవల్లా, ఉంఛవృత్తి ధర్మంగా స్వీకరించడంవల్లనూ. కాని బద్ధకంచేత ఉంఛవృత్తి నవలంబించినవాళ్ళు శాతవాహన సామ్రాజ్యంలో ధర్మశాస్త్రరీత్యా కఠిన శిక్షలకు పాలయ్యేవారు.

భిక్షుకులు, కాపాలికులు, భిక్షునిలు, జైనయోగులు, యోగినులు మొదలైనవారు దేశమంతా తిరుగుతూ ఉంటారు. పంటలు బాగా పండుతూ ఉన్నాయి. కాబట్టి బిచ్చానికేమీ లోటులేదు. దుర్భిక్షము సంభవించి, కాటకము

పిశాచనృత్యం చేస్తే, మూడేళ్ళమండీ కూటకంకోసం నిలవఉంచిన ధాన్యపు గాదులలో మండి ధాన్యాగులు దేశంఅంతా ప్రవహిస్తాయి. ప్రతిగ్రామములో, ప్రతినగరంలో ఈ కూటకధాన్యపు గాదులు ఎప్పుడూ సిద్ధంగా ఉండాలి. ఇది భారతీయధర్మం.

ఒకదివాన విజయపురంలో నలుగురు భిక్షులు "బుద్ధం శరణంగచ్ఛామి, సంఘం శరణంగచ్ఛామి, ధర్మం శరణంగచ్ఛామి" అంటూ వెడుతున్నారు. ఈ భిక్షావృత్తి వారి కాదినాటినుంచి సరిపోయే తిండివచ్చేవరకే. పని ఇచ్చే తిరిగే సరికి వారి జోలెలు నిండాయి. అంతటితో వారు బిచ్చమెత్తడం మాని మహా సంఘారామానికి చేరారు. ఎక్కడి బౌద్ధభిక్షువులు వచ్చినా, వా రేసంప్రదాయానికి చెందినా మహాసంఘారామం చేరుతారు. అక్కడ అన్ని సంప్రదాయాలవారికి వివిధ విహారగృహాలు ఉన్నాయి. ఈ నలుగురు భిక్షుకులు మహాచైత్యవాసులు. వారు భిక్షనడిగి తెచ్చుకొన్న అన్నము, కూరలు, పప్పు భోజనంచేసి, ఒక శిల్పిఇచ్చిన మజ్జిగత్రాగి, ఒకచోట కూరుచున్నారు.

మొదటిభిక్షు : మహారాజపురీప్రవేశానికి భిక్షకువెళ్ళినా ఆమె కనబడలేదు. ఏమిటి ఉపాయం ?

రెండవభిక్షు : మనం ఆబాలికను చూచితీరాలి ఆరునూరయినా.

మూడవభిక్షు : నేను బొమ్మవేసితీరాలి.

నాలుగవభిక్షు : లేకపోతే మన అపసర్పత గంగకలిసినట్లే !

మొదటి : మనం నివేదించినమీదట కదా మహారాజుగారు ఈ నగరం నాగార్జునదేవుని దర్శించడానికి వస్తామన్నారు.

మూడవ : ఈ బాలిక అందం అంత లోకప్రఖ్యాతి పొందిందా ?

నాల్గవ : ప్రఖ్యాతా ! గాంధారరాజు ఈ బాలికను ఆశిస్తున్నాడంటే, మన మగధమహారాజు ఒక లెక్కా ?

మొదటి : ఇంతకూ మనం ఆ రాజకుమారిని చూడడం ఏలాగు ?

రెండవ : నిదానంగా, నెమ్మదిగా ఆలోచించాలికదా ?

ఆ నలుగురు ఆరితేరిన అపసర్పులు. ఏ వేషమైనా చక్కగా వేసుకోగలరు; వేషం తొందరలో మార్చగలరు. వేసుకొన్న వేషానికి తగిన కార్యకలాపంలో వారు ఉద్దండ పండితులు. వారికి జంబూద్వీపంలోని భాషలన్నీ వచ్చును. వారిలో వారు మాట్లాడుకొ వేభాష ఇతరదేశాల అపసర్పులకు తెలియదు.

కొంతసేపు వారు ఏమేమో మట్లాడుకొని, పాలీలో బౌద్ధధర్మ విచారణ ప్రారంభించారు. మొదటి భిక్షకు తక్కినవారికి గురువై, గంభీర కంఠంతో ఉపదేశం ప్రారంభించాడు. ముప్పురు శిష్యులూ, మధ్య మధ్య ప్రశ్నలు వేస్తూ ఉండడము, ఆచార్యులు దారపుచిక్కువిడదీసినట్లు వారి అను

మానాలు తీస్తుడగూ. ఈలా విచారణ జరుగుతూఉంటే, అనేకమంది భిక్షుక్షులు, సాధారణులు నెమ్మది నెమ్మదిగా సమీపానికిచేరారు. ఆ బౌద్ధాచార్యుల ప్రతిభకు, ఆయన హాహాత్మ్యానికి వారు ఆశ్చర్యం చెందుతున్నారు.

౧౦

అడవి స్కందవిశాఖాయనక బ్రహ్మదత్తప్రభువు పూంగీప్రోలుచేరి అమాత్యులచే ఆహ్వానితుడై కోటలో తన విడిది గృహంచేరినారు.

హారీతసి శాంతశ్రీ రాకుమారి బ్రహ్మదత్తప్రభువు ఎందుకు పూంగీప్రోలు వచ్చినాగో వెంటనే గ్రహించుకొన్నది. తన బావగారు వీరపురుషదత్త యువరాజు తన్ను దివ్యప్రేమతో పూజిస్తున్నాడని ఆమెకు బాగా తెలియును. తాను వనదేవతావరణానంతరం కోపంతో ఇంటికివచ్చి, తలిదండ్రులను బతులఁదేరతీసి పూంగీప్రోలు చేరినప్పటినుంచీ, ఆ యువరాజు అమితహృదయవేదన అనుభవిస్తున్నాడని శాంతశ్రీ రాకుమారికి తెలుసును. తనకు బావగారు చేసిన అవమానాన్ని ఆమె ఎప్పుడూ మరిచిపోలేదు.

వసంతకాలం వచ్చింది, మన్మథుడూ, రతీదేవీ లేకుండా వసంతోత్సవం జరిగిందనీ, ఉత్సవంలో వసంతుడు హేమంతుడైనాడనీ పూంగీయు శాంతశ్రీకి తెలిసింది.

తానెంతమారురాలు! స్త్రీకి ఉండే పౌరుషాలూ, అహంభావాలు, ఓర్వలేనితనమూ ఎక్కడ పర్ణించగలదు? స్త్రీ హృదయం స్త్రీకే తెలియదు. స్త్రీ మాయఅవడంచేత, ప్రకృతి అవడంచేత ఆమెలో ఎన్ని విచిత్రాలు ఉన్నాయో ఎవరికి తెలుసును? ఆమె ప్రేమిస్తున్నాను అని చెప్పినా ప్రియుడు ఒకొక్కప్పుడు నమ్మలేడు. ఈ దినం తన సర్వస్వమూ ప్రియుని పాదాలకడ పూజాపుష్పాలు చేసినయుషఃసమయే రేపు ఆ ప్రియుని సర్వస్వమూ తన పాదాలకడ పూజాకుసుమాలయినా ఆ పూవులను నిర్దాక్షిణ్యంగా కాలితో నలిపివేయగలదు.

పతివ్రతాలక్షణాలు శాంతిశ్రీకి పూర్తిగా తెలుసును. ఇక్ష్వాకు వంశాన్ని సీతాదేవి పవిత్రం చేసింది. భర్తమాట వేదవాక్కు. భర్తసేవ, భర్తపూజ, భర్తతో జీవనము, భర్తజీవితం ముగింపుతో తన జీవితమూ ముగింపు.

అవును. అవి మహాపతివ్రతా లక్షణాలు అయిఉండవచ్చును. అట్టి పరమోత్తమస్త్రీ మహాకావ్యనాయిక అవుతుంది. లోకంలో తక్కినస్త్రీలు శాకినిలో, ఢాకినిలో! శ్రీరాముడూ, పరమశ్రమణుడూ వంటి మహాపురుషులు దివ్యులు. తక్కినవారు సామాన్యులే అయినా ఆ పురుషులను వారివారికి లభ్ధవించిన స్త్రీలు ప్రేమించడం మానినారా? వారికి తమ సర్వస్వాలు అర్పించడం మానినారా? ఒక స్త్రీకి ఒకేపురుషుడు, ఒక పురుషునకు ఒకేస్త్రీ. ఈ అఖండ ధర్మము లోకంలో ఎక్కడో నెరవేరుతూ ఉంటుంది. రాజకీయంగానో సంతాన వాంఛార్థమో పురుషుడు ఇరువురు ముగ్గురు స్త్రీలను వాంఛిస్తాడు.

నీరసపురుషుల ప్రేమ ఇర్వ్యమూ, మువ్వ్యమూ స్త్రీలపైన ప్రసరిస్తుంది. ఆ పురుషుడు ఉత్తమునిడు అయితే కావచ్చును.

తన బావగారు తన్ను ప్రేమించాడు. ఇంత చిన్ననాటినుండీ తనబావ తన్ను ప్రేమించినాడు. తాము భార్యాభర్తలవలె మెలగేవారు. తనకు అయిదేడులు, యువరాజుకు ఎనిమిదేడులు. ఇరువురూ విజయపురంలో మహారాణి మాతరి సారసికాదేవి హర్మ్యాలలో యువరాజు క్రీడామందిరంలో రాణీరాజు ఆట ఆడుకొన్నారు. ఆ ఆటలో బాగులూ పాలుగొన్నారు.

"దేవీ! మన రాజ్యంలో ప్రజలు క్షేమంగా ఉన్నారు" అని తన బావ అన్నారు.

తాను "ప్రభూ! మన ప్రజలక్షేమం మనమే విచారించాలిగదా!" అన్నది.

తన బావ "నువ్వు చాలా అందమైనదానవు దేవీ!" అన్నారు.

"నాథా! నీవు చాలా అందమైనవాడవు" అని తానన్నది.

తరువాత తనకు పదునాలవవేట నవయౌవనము పొడసూపే సమయంలో, తన బావగారూ, తాను మహారాణి విహారోద్యానవనంలో కలుసుకొనడం తటస్థించింది. పదునేడేండ్ల యౌవనప్రారంభ దివ్యసౌందర్యస్నాతుడై తన బావ వస్తున్నాడు. తన హృదయం ఎన్నిఘటికలో ఆగిపోయినట్లయింది. ప్రేమ ఎంత విచిత్రము, ఎంత బాధాపూర్ణము, ఎంత ఆనందోన్మాదకరము!

తన్ను చూడగానే తనబావ ఒక్కగంతున తన దగ్గిరకు వాలినాడు. తనకెంత సిగ్గు వేసింది? ఆ సిగ్గూ స్త్రీల ఆనందంలో భాగం! తనకు ఈడు రావడం మేనమామల మహానగరంలో జరిగింది. నెలదినాలు ఉత్సవాలు జరిగినవి. ఆ నాటినుంచీ, తనకు ఎవరిని చూడాలన్నా సిగ్గే! తన పినతల్లి కొమరిత రాకుమారి బాపిశ్రీ "అక్కా! అక్కా!" అని తన్ను ఒక్కక్షణమూ వదిలి ఉండేదికాదు. తానూ, బాపిశ్రీయూ ఏవో పిచ్చిమాటలు, మధుర రహస్యాలూ మాట్లాడుకొనేవారు. ఆ రహస్యాలన్నీ తమ బావనుగురించే. తమ అందాలబావ వీరపురుషుడు, అందంలో, ఆ రాకుమారునితో పోలగలిగిన యువకుడేడీ!

అలాంటి సిగ్గుతో నిండియున్న తన్ను తనబావ, తనదైవము, పరుగున వచ్చి కలుసుకున్నప్పుడు మరీ సిగ్గుతో తాను కుంగిపోయింది. ఆ సిగ్గు బావగారికి ఏమి తెలుస్తుంది? వెంటనే అంతమంది దాదులలోనూ తన రెండుచేతులూ పట్టుకొన్నారు. ఆయన కళ్ళల్లో ఏకోశాంతి! ఆయనచుట్టూ ఎంతో వెలుగు!

"నువ్వు ఎంత అందమైనదానవు శాంతా?" అన్నాడు బావ.

అంత తీయనిబాధ ప్రేమ! అంత మధురమత్త ప్రేమ! ప్రేమనిధియై బావ ప్రజ్వరిలు సుందరాకారుడై బావ! ఆనాటిబావ! భట్టిదేవిని వనదేవతగా వరించాడు!

చతుర్థభాగం

పూంగీప్రోలు

౧

పూంగీప్రోలు సముద్రతీర మహాపురం. మోసలపురం, శ్రీకాకుళం, శంబర ద్వీపము, కళింగపట్టణము, కుళంగపురం, తామ్రలిప్తి, కావేరీపట్టణము మొదలగు పెద్ద రేవుపట్టణాలలో ఒకటి.

అప్పటికి అయిదారు శతాబ్దాలనుంచి కృష్ణాతీరంనుంచి పినాకినీతీరం వరకు ఉన్న సముద్రతీర కాలిభూభాగానికి క్రముకరాష్ట్రమని పేరు. ఈ క్రముక రాష్ట్రం రానురాను రెండుభాగాలయింది. ఒకటి క్రముకరాష్ట్రమూ, రెండవది పూంగీరాష్ట్రమూ. కృష్ణానదీ ముఖద్వారదేశము క్రముకరాష్ట్రము, అక్కడనుంచి నైబుతీభూభాగము పూంగీరాష్ట్రమూ అయినవి. క్రముకమన్నా, పూంగీ అనినా పోకలనే అర్థం. ఈ పోకదేశంనిండా పోక చెట్లు విరివిగా ఉండేవి. శాతవాహనుల కాలంలో ఈ రెండు పేర్లూ వాడుకలోనికి వచ్చాయి. క్రముకరాష్ట్రం నుండి ధాన్యకటకంవరకు ధనకరాష్ట్రం. ధనకరాష్ట్రానికి పడమట పల్లవ భోగము, పల్లవభోగానికి పడమట అడవిరాష్ట్రం; ఆ రాష్ట్రానికి ఉత్తరం కురవదేశమూ, పడమట చోళరాష్ట్రమూ ఉండేవి.

మోసలపురంతోపాటు పూంగీప్రోలు ప్రసిద్ధ రేవుపట్టణం అవడంచేత ఇక్కడికి సముద్రా లావలఉన్న అనేకద్వీపాలనుండి ఓడలువచ్చేవి వర్తకానికి. రాజ్యాలు స్థాపించడానికి అనేకులాంధ్రులు నౌకాయాత్రలు జరిపించేవారు. యవన సువర్ణమలయాది ద్వీపాలలో రాజ్యాలు స్థాపించిన ఆంధ్రులచుట్టూ లాయాద్వీపాలకు పోయేవారు. చలసపోయిన ఆంధ్రులు మాతృదేశము మళ్ళీ చూడడానికి వచ్చేవారు. బౌద్ధ ఆర్యసంఘాచార్యులు ఆయాద్వీపవాసులకు దీక్ష ఇవ్వడానికి పోయేవారు.

బ్రహ్మదత్తప్రభువు కోటలో తన విడిదిలో ఉంటూ, ఆ నవపట్టణం అంతా తిరిగి చూచివచ్చేవారు. చీనావారు, సువర్ణద్వీపవాసులు, యవద్వీప వాసులు ఆ నగరం అంతటా నిండిఉన్నారు. పూంగీప్రోలులోనూ బౌద్ధచైత్యా లున్నవి. కాని ధాన్యకటకచైత్యాలకు, విజయపుర, ప్రతీపాలపురము మొద లయిన నగరాలలోఉన్న చైత్యాలకుఉన్న ఖ్యాతిమాత్రమూ, ప్రతిష్ఠలేదు. ఈ నగరంలోనూ ఏడెనిమిది సంఘారామాలున్నాయి. వీనంప్రదాయానికి చెందిన భిక్షువులు ఆయా సంఘారామాలలోనే వెడుతూఉండేవారు.

బ్రహ్మదత్తప్రభువు పూర్తిగా ఆర్యసంప్రదాయంవాడు అయినా పూంగీ ప్రోలు వచ్చిన రెండుమూడు దినాలు నగరం అంతా చుట్టిచూస్తూ అన్ని సంఘా

రామాలయ వెళ్ళి వచ్చినారు. మహాచైత్యవాదుల సంఘారామం సంఘారామా అన్నిటికీ దూరంగా సముద్రతీరంలో ఉన్నది. బ్రహ్మదత్తప్రభువు సంఘారామ గోపురద్వారందగ్గర రథందిగి, పాదచారియై సంఘారామంలోకి వెళ్ళినాడు. అదివరకే అపరశైలసంప్రదాయానికి చెందిన ఆ సంఘారామానికి బ్రహ్మదత్త ప్రభువు తన అమాత్యుని పంపి కులపతి అయిన వినయ గౌతమభిక్షాచార్యులను మరునాడుదయం దర్శించుటకు అనుజ్ఞ పొందెను.

ఈదినం ఉదయం బ్రహ్మదత్తప్రభువు ఆసంఘారామం ప్రవేశించగానే సంఘారామవ్యవహర్త అయిన భిక్షువు వారిని ఎదుర్కొని, వారి నమస్కృతు అంది ప్రతినమస్కారంచేస్తూ "బుద్ధం శరణం గచ్ఛామి" అని బ్రహ్మదత్త ప్రభువును ఆ విహారమందిరాలలోనుండి ఒకచోట పోకవనంలోఉన్న చిన్న పటకుటీరానికి కొనిపోయినాడు. ఆ పటకుటీరంలో కులపతి వినయగౌతమ భిక్షువాసం. వినయగౌతమభిక్షు చీనాదేశంనుండివచ్చిన పవిత్రమూర్తి. సంస్కృత, ప్రాకృత, పాలి మొదలగు భాషలన్నీ అనర్గళంగాచదివి, అఖండ పాండిత్యము సంపాదించినాడు. ఆవృద్ధ చైనాభిక్షువునకు బ్రహ్మదత్తప్రభువు నమస్కరించి, ఆయనచూపిన తుంగచాపపై అధివసించెను. బ్రహ్మదత్తప్రభువు చీనా మొదలగు దేశాలు, చైనీయుల ఆచార వ్యవహారాదు లన్నీ తెలుసుకొన పొగిడినాడు. వారిరువురకు వేదాంతవిచార చర్చ జరిగినది.

స్వామిని ఒకసారి తప్పక విజయపురం దయచేయు మహారాజు శాంతి మూలప్రభువు, మహారాణి మారధిసారసికాదేవీ ప్రార్థించినారని తెలిసెను. వినయగౌతమభిక్షు సంతోషం వెలిబుచ్చుతూ, తాముదివరకే రెండుమూడు పర్యాయాలు శ్రీశ్రీశ్రీ బోధిసత్వ నాగార్జున పరమార్హతుల దర్శించామనీ, వారిని ఇంకొకపర్యాయం దర్శిస్తామనీ మహారాజునకూ, మహారాణికీ తమ ఆశీర్వాదాలు తెలియజేయండనీ తెలిపినాడు.

బ్రహ్మదత్తుడు సెలవుపుచ్చుకొని విడిదికిపోయి స్నానాదికాలు కానిచ్చి, ఆ దినము తాను పూంగీమహారాజు స్కందశ్రీ ప్రభువుతో భోజనం చేయవలసి ఉన్నందున సముచితవేషుడై, యువరాజు పూంగీయ స్కందసాగరనాగప్రభువు, ఇరువదిఏండ్ల యువకుడు తన్ను ఆహ్వానింపరాగా ఇరువురూ కలిసి మహారాజు అంతఃపురానికి వెళ్ళినారు. బంధుగృహంలో మహారాజు స్కందవిశాఖాయనక ప్రభువును సత్కరించినారు. బ్రహ్మదత్తప్రభువు మహారాజువు నమస్కరించి దాసీజనము కాలుచేతులు కడిగి, మెత్తని వస్త్రాలచే తడియొత్త భోజనగృహానికి యువరాజు స్కందసాగరప్రభువుతో జనినాడు.

సుందరాలంకార శోభితమగు భోజనగృహంలో మణులు పొదిగి, బంగారు తీగలపోగారించిన గంధతరుపీఠికలపై వారంద ధివసించినారు. స్కందశ్రీ ప్రభువు గురువులైన శివాచార్యులవారు ఎదురుగా మహాపీఠంపై అధివసించి ఉన్నారు, వారికి నమస్కరించే బ్రహ్మదత్తప్రభువు ఆసన మలంకరించెను.

ఉద్దండపండితులు, యజ్ఞయాగాదులొనర్చిన బ్రాహ్మణులూ వారితోపాటు కూడచున్నారు. రాజబంధువు లనేకులు పీఠాల అలంకరించినారు.

ఆదినమున స్కందశ్రీప్రభువు బ్రహ్మదత్తప్రభువునకు ఇరువదినాలుగు శాకములు, పదునెనిమిది పచ్చళ్ళు, నూరుపిండివంటలు, ఎనిమిదిక్షీరాన్నములు, నాలుగుపులుసులు, మూడువిధాలైన పెరుగులతో దేవతలు మెచ్చే విందు గావించెను. ఆంధ్రులవంట లోకాద్భుతమని అఖిలభారతవర్షమూ చెప్పుకుంటారు. ఆ దినాన కండినవంటకాలు సలభీములకు పాఠాలు నేర్పే మహత్తుకలవి. భోజనాలైనవెనుక సపహారు విధాల తాంబూలాలు అర్పించారు స్కందశ్రీ ప్రభువు తమ అతిథులకు.

౨

తాంబూలచర్వణం కాగానే, స్కందశ్రీ మహారాజూ, బ్రహ్మదత్త ప్రభువూ ఆలోచనామండిరాసి కేగిరి.

"మహాప్రభూ! మా మహారాజుగారు, తమ్ము సకుటుంబంగా విజయపురంలో జరుగబోయే వసంతోత్సవాలకు ఆహ్వానింప నన్ను పంపినారు. వారి రాయబారిగా మహాప్రభువులను సకుటుంబంగా ఆహ్వానిస్తున్నాను."

"బ్రహ్మదత్తప్రభూ! ఇట్టివ్యవలకు, మాకు అరమరికలు లేవని మీరెరుగనిదికాదు. అయినా, చిన్నవారికి రాచకార్యాలు అవగాహనకావు. క్రిందటి వసంతోత్సవంలో అమ్మాయిమనస్సు చాలా బాధపడినట్లుంది. ఈ సంవత్సరం వసంతోత్సవాలు ఇక్కడే చేయాలని ఆమె మరీ మరీ పట్టుపడుతున్నది. యువరాజూ చెల్లెలి మాటే లెస్స అంటున్నారు."

"నేను రాజకుమారితో, యువరాజుగారితో మాట్లాడి వారి మేనమామ ఆహ్వానం వారికందియ్యదలచుకొన్నానుప్రభూ!"

స్కందశ్రీ మహారాజు "అదిబాగుంది, ప్రభూ!" అని బ్రహ్మదత్త ప్రభువునకు వీడ్కోలిస్తూ వారిని తమ మంత్రిశాల ముఖద్వారం వరకూ సాగనంపినాడు.

బ్రహ్మదత్తప్రభువు తమ బిడ్డడికిపోయి, వస్త్రాలు మార్చుకొని, కొందరు గాయనీమణులు వీణాది వాద్యాలపై వాయిస్తూ మధురకంఠాలతో పాడుతూ ఉండగా ఆలకిస్తూ పది లిప్తలు విశ్రమించెను. సాయంకాలం కోటలోని భేరీ పదవ ముహూర్తము ప్రకాశించేవేళకు నిద్రలేచి, స్నానంచేసి శుభ్రవస్త్రాలు ధరించి, అలంకారికుడు అలంకరించినవెనుక, చతుశ్శాలలోనికి, అక్కడనుండి పూర్వసభాగృహంలోనుండి ప్రాంగణానికివచ్చి, తనకై సిద్ధంగాఉన్న నాలుగు గుఱ్ఱాలరథం ఎక్కి, అడవి స్కందవిశాఖాయన బ్రహ్మదత్తప్రభువు యువరాజు దర్శనార్థం వెళ్ళినాడు. తన్నెదురొక్కనవచ్చే పూంగీయ స్కంద సాగరనాగ

యువరాజును కలుసుకొని, కాగిలించుకొన్నాడు. ఈ ఇరువురు యువకులు కలిసి క్రీడాగృహానికి వెళ్ళినారు.

బ్రహ్మదత్తుడు: ప్రభూ! మీ సేవకులుగారు తమ్ము, రాకుమారిని, స్కందశ్రీమహాప్రభువును, మహారాణిని ఈ ఏడు విజయపురంలోజరిగే వసంతోత్సవాలకు ఆహ్వానింప పంపినారు.

స్కందసాగరనాగ: బ్రహ్మదత్తప్రభూ! మా సోదరకి ఈ ఉత్సవాలపై అంతగా ప్రీతి ఉన్నట్లు లేదు. ఆమె రాకుండా మేము రాగలమా అని ఆలోచిస్తున్నాము.

బ్రహ్మ: మీరు చెప్పింది ఆలోచించవలసిందే. రాజధర్మాలు మీ రెరుగనివికావు. రాకుమారి వైముఖ్యానికి కారణాలు లేవనను గాని క్షత్రియుత్వం అవలంబించిన బ్రాహ్మణులం మనం. ఆటు క్షత్రియధర్మమూ నెరపాలి, యిటు బ్రాహ్మణధర్మమూ నెరపాలి. శ్రీరామచంద్రుడు రాజధర్మంకోసంకదా సీతాదేవిని అడవులకు పంపించింది.

స్కంద: ప్రభూ, ఏమిటా రాజధర్మం?

బ్రహ్మ: ప్రజారంజనమూ, శాంతీనీ.

స్కంద: ప్రజాశాంతి అంటే?

బ్రహ్మ: ప్రభూ! దినాని కోభూపతి వస్తాంటే భూమిలో శాంతి ఏలా ఉంటుంది?

స్కంద: నిజమే.

బ్రహ్మ: రాజు నీరసిస్తే, పగరాజుకు బలం ఎక్కువౌతుంది.

స్కంద: చిత్తం!

"అప్పుడు పరరాజు ఎత్తిచస్తాడుకదా?"

"అవును ప్రభూ!"

"అయితే రాజుకు బలమిచ్చే గొప్ప ఓషధి రాజబంధుత్వాలు!"

"అవును."

"ఈ బంధుత్వాలు ఎక్కువచేసుకోవాలంటే సకుశలరయిదుగురురాజులతో వియ్యమందాలి. అప్పుడు ఆరాజుకు ఎంతో బలం! పాండవులు ద్రుపదునితో, మాత్స్యనితో వియ్యమందారు కాదా?

"చిత్తం. నాకర్థమయింది."

"వీరపురుషదత్తప్రభువు వూంగీయ రాజకుమారి శాంతశ్రీని తమ అగ్రమహిషిగా ప్రేమిస్తున్నారు. మనకు వాసిష్ఠుల సహాయంకూడా అవసరం, మాళవుల సహాయమూ అవసరమే."

"చిత్తం. బ్రహ్మాదత్తప్రభూ! తమ మాటలు మా చెల్లెలితో చెప్పి ఆమెను విజయపురోత్సవాలకు వచ్చేటట్లు చేయ ప్రయత్నిస్తాను."

బ్రహ్మాదత్తప్రభువు యువరాజు సెలవుపొంది తమ విడిదికి కదలి పోయినారు.

స్త్రీల హృదయం పురుషునికి తెలుస్తుందా అని బ్రహ్మాదత్తుడను కొన్నాడు. మనుష్యులలోని సర్వశక్తులూ స్త్రీలే అయితే, పురుషునికి స్త్రీ హృదయం ఏలా తెలుస్తుంది? స్త్రీకి పురుషుని హృదయం మాత్రం అర్థం అవుతుందా ఏమి? శ్రీరామచంద్రుడు ఎందుకు సీతను అడవులకు పంపినాడు? ప్రజారాధనంకోసమే కదా! సీతామహాసాధ్వి నెంతప్రేమించినా, ఆప్రేమ రాజధర్మాన్ని ద్రోసివేయలేదు. కాని శ్రీరామచంద్రుడే వీరపురుషదత్తుడు ఉద్భవిస్తే బహుభార్యత్వం అంగీకరించునా? తన కీరాజధర్మ నిర్వహణ తప్పదు. హృదయం విరక్తమైనా రాజులకు ధర్మానురక్తి తప్పనిదే. తన వైరాగ్యాని కీకళంకం ఉద్భవించింది. ఇది కళంకమా?

3

పూంగీయ రాజకుమారి భవనంలో స్కందసాగరనాగప్రభువు ఆమెను కలుసుకొన్నాడు. జగత్ప్రసిద్ధినందిన వాసిష్ఠిపుత్రి ఇక్ష్వాకుశాంతశ్రీసౌందర్యానికి ముగ్ధులై ఎంతమంది రాజపుత్రులు ఆమె చిన్నతనంలో ఆమె నుద్వాహంకావా లని స్వప్నాలు కనలేదు. కాని అన్నగారైన శాంతిమూల మహాసామంతుని స్నేహితుడు, వీరుడు అయిన పూంగీరాష్ట్ర సామంతునే ఆమె వరించింది.

పూంగీయ స్కందశ్రీ శాంతశ్రీల ప్రేమ కవిలోకప్రశంస లందుకొన్నది. వారికడుపున యువరాజు స్కందసాగరప్రభువు, శాంతశ్రీదేవి ఉద్భవించారు. పూంగీయరాజకుమారి శాంతశ్రీ అపురూప సౌందర్యవతి. శాంతశ్రీ రాకుమారి ప్రత్యూషహిమబిందుస్నాతయైన చంపకకుసుమంలా వెలిగిపోతూ, తనలీలోద్యానవనంలో పుష్పావచయంచేస్తున్న సమయంలో చెల్లెలితో మాట్లాడడానికి యువరాజు స్కందసాగరప్రభువు అక్కడకు వేంచేసినారు.

"అన్నయ్యగారూ! ఇంత ప్రొద్దున్నే వచ్చినారు?" అని ఆ బాలిక యువరాజు కడకు పరుగిడివచ్చి ప్రశ్నించింది.

"బ్రహ్మాదత్తప్రభువు నన్ను కలుసుకొని ఎన్నోవిషయాలు చెప్పినారు."

"చెప్పరా పురి! మామయ్యగారి రాజకీయాలు మామయ్యగారివి. ఆ రాజకీయాలలో భాగం బ్రహ్మదత్తప్రభువు?"

"అంత సంతోషంగా ఉన్నావు! పారిజాతపుష్పాల ప్రోవులాఉన్నావు. అదేమితల్లీ, ఆలా మాట్లాడుతావు."

"ఎట్లా మాట్లాడాను? నాకా సంతోషం? నేను రూపెత్తిన దుఃఖ దేవతను."

"రాజధర్మము చేయకలిగే విపర్యయాలు రాచపుట్టువులకు తప్పదమ్మా చెల్లీ."

"మీకేమి నాన్నగారూ! మీరు మగవారు, అదృష్టవంతులు. మగవారి ధర్మాలువేరు, స్త్రీల ధర్మాలువేరు. మగవారు ఏమిచేసినా చెల్లుతుంది."

"ఎందుకంత ఉద్వేగం చెల్లీ!"

"బ్రహ్మోత్తరప్రభువు రాయబారం నా కర్థం కావటంలేదనా? ఆ నిష్ఠుర రాజధర్మానికి నేను బలికావాలనేకదా వారి రాయబారం."

"చెల్లీ! బావగారు అస్వతంత్రులు."

"బావగారికేం? పాపం అధికస్య అధికం ఫలం. వెనక శ్రీకృష్ణుడు లేడా? ఆతర్వాత ఉదయనుడు, ఆతర్వాత అగ్నిమిత్రుడూ, మామయ్యగారూ!"

"అయితే బావగారు అందరితోపాటే."

"అవునండీ మీరు మగవారు. చెల్లెలినయితేనేమి నేను ఆడదానినిగా! అందుకని మీకు చీమయినా కుట్టదు."

"నాకు మతిపోతున్నదమ్మా!"

"నా విషయంలో మీకు మతిపోవడం మంచిదికాదు. నేను బౌద్ధభిక్షుకిని కాదలచుకొన్నాను. ఇక్ష్వాకు యువరాజుగారు వారి రాజనీతినీ, ధర్మాన్నీ అడ్డంలేకుండా ఉపయోగించుకోనియ్యండి."

"నిన్ను బావగారు హృదయమార ప్రేమిస్తున్నారని నేను అభిప్రాయం పడ్డానే?"

"హృదయమార ప్రేమిస్తున్నారా? పాపం! నాకు చాలా విచారంగా ఉంది. వారు ఆత్మారగా భట్టిదేవిగారిని, మనస్సారగా ఉజ్జయినీరాజకుమారిని, ప్రియమారగా బాపిశ్రీ కుమారిని ప్రేమిస్తున్నారు."

"ఆయాసపడవు చెల్లీ. మనం రాచబిడ్డలంకావడంవల్ల మనసౌఖ్యం కంటె దేశసౌఖ్యం ప్రధానం మనకు. ఇంతకంటే ఏమి చెప్పగలను?"

"అన్నగారూ! మీరు కలతపడకండి. ఏదో మతిలేనిదాన్ని. మీరందరూ విజయపురం వసంతోత్సవాలకు వెళ్ళుదామంటే నా అభ్యంతరంలేదు. నాయనగారు అనతిస్తే ఏపనిఅయినా సంతోషంగా చేస్తాను."

ఆ మాటలంటూ ఆబాలిక అక్కడనుండి మెరుపులా మాయమైంది. చెల్లెలి మాటలకు ఆశ్చర్యమందుతూ, ఏదో భయం తన్ను ఆవహింపగా, కనుబొమలు ముడివడగా, ఆలోచిస్తూ స్కందసాగర యువరాజు అక్కడనుండి వెళ్ళిపోయెను. పూంగీయ శాంతశ్రీ రాకుమారి పరుగున మాధవీ నివంజంలోనికి పోయి, అక్కడ ఒత్తుగాపడియున్న బండిగురువిందపూలపై బోర్లగిలపండుకొని పట్టజాలని దుఃఖంతో కరిగిపోయింది.

౪

ఆంధ్రదేశము సస్యశ్యామలము. చంద్రగుప్తుని కాలంవాడున్న ధాన్యకటకము, శ్రీకాకుళము, కంటకశైలం ప్రతీపాలపురము, ధనదుపురము, మోసలపురము, మహాకాందారు, కండరపురము, పూంగీప్రోలు, మహానాగపురము, వేంగీపురము, కొలనిపురము, ప్రతిష్ఠానము, వైజయంతి, సప్తగోతమీపురము, మునికపురము, గృధ్రహారపురము మొదలగు ముప్పది మహాపురములు నానాటికీ పెరిగి శాంతిమూలుని కాలానికి ఏబది మహానగరాలైనవి. ప్రథమ శాతవాహనమహారాజుల కాలంలోలేని వెన్నో సామంతరాజ్యాలు ప్రబలినాయి. శాతవాహనుల గురించి గాథలు పెరిగిపోయినాయి. బృహత్కథ ఎన్నిప్రతులో ప్రాయించుకొంటూ ఆంధ్రులు వేళాలన్నీ ఆ గాథలచే నింపినారు.

దేశం సుభిక్షం అవడంచేతనూ, రాజులు ఎప్పుడూ ధర్మయుద్ధాలే చేస్తూఉండడంవల్లనూ పల్లెటూళ్ళకు ఏమీ ఇబ్బందులు కలుగలేదు. ముట్టడులు జరిగినప్పుడు నగరాన్ని చుట్టిఉన్న కోటదగ్గరే యుద్ధం జరిగేది. ఏపక్షంవారూ సాధారణ ప్రజను హింసపెట్టేవారుకారు. పైగా వర్తకులకూ, యాత్రికులకూ, సాధారణ ప్రజలకు ఏవిధమైన నిర్బంధము కలుగజేయకుండా వారి దైనందిన జీవితాన్ని సుఖంగా సాగనిచ్చేవారు. వర్తకులు ఇరువాగులవారితో వర్తకం చేసేవారు; యుద్ధం ముగియగానే, వానవచ్చి వెలిసినట్లు ఉండేదికాని, తుఫాను వచ్చి, వెళ్ళిపోయినట్లు ఉండేదికాదు.

ఆంధ్రదేశంలో పది సంవత్సరాలకో, ఆరు సంవత్సరాలకో అప్పుడప్పుడు గాలివానవస్తూ ఉండేది. ఆసమయంలో పంటలు నాశనం అయ్యేవి. తొలకరి కాలంలో వడగళ్ళవాన వచ్చేది. పైరు పంటలు కోతలకు వచ్చినవి నాశనం అయ్యేవి. పంటలు నాశనం అయినప్పుడు మహాఆంధ్రదేశంలో ఈగాలివానా, ఈ రాళ్ళవానా అంటూనిప్రజేకాలు ఎప్పుడూ ఉండేవి. అవికాక ప్రతిగ్రామానికీ కరువుగాదెలుండేవి. ప్రతి భూపాలుని కోటలోనూ కరవుగాదెలుండేవి. కాబట్టి వెంటనే ప్రజాసహాయకర్మ అమలులోకి వచ్చేది. ఒక్క కుటుంబంగాని ఒక్క ప్రత్యేక వ్యక్తిగాని ఈఆబాధలేమీ పొందకుండా జరిగిపోయేది.

గ్రామం సంపూర్ణస్వత్వాలు కలిగిన రాజ్యము వంటిది. ఆదినాలలో ప్రతి మనుష్యునకూ రాజకీయ పరిజ్ఞానము కొద్దో గొప్పో ఉండి. ధర్మమంత అక్లిష్టంగా ఉండడమే దానికి కారణం. విదేశాలకు ఎగుమతిఅయ్యే వస్తువులు పట్టణాలలోనే నిర్మించేవారు. వస్త్రాలు, వర్ణాలు, నూనెలు, సుగంధ ద్రవ్యాలు, బంగారము, వెండి మొదలగులోహాలు, లోహపువస్తువులు, లోహపు పనిముట్లు, ఆయుర్వేద ఔషధాలు మొదలయిన వెన్నియో పెద్దనగరాలనుండి ఎగుమతి అయ్యేవి.

ఆంధ్రదేశంలో నేతనేసే ప్రదేశాలలో కొన్ని పూంగీప్రోలు చుట్టూ ఉన్నాయి. సన్ననినూలు, మధ్యకనూలు, అతి సన్ననినూలు, గ్రామాదులలో

ఒడికి అమ్ముతారు. ఆనూలు అంతా ప్రోగుచేసి దేవసాలీసంఘంవారు కొంటారు. వారే ఆనూలుకు రంగులు అద్దించేవారు. నేతవారు చిత్రవిచిత్ర నేతలతో వస్త్రాలు విన్యాసం చేస్తారు. వణిక్సంఘంవారు ఆవస్త్రాలను కొంటారు. అప్పుడవి ఎగుమతి అవుతూ ఉంటాయి.

బ్రహ్మదత్తప్రభువు ఇవన్నీ పూంగీప్రోలు పట్టణంలో పరిశీలించారు. ఎన్ని చూచినా బ్రహ్మదత్తప్రభువునకు ఏమీ తోచడం లేదు. నిర్మలమయిన మనస్సూ, నిశ్చలమయిన హృదయమూ కలిగిన బ్రహ్మదత్తుడు ఏమీ తోచక సంతతమూ తిరగడము, ఇవి చూచీ, అవిచూచీ కాలక్షేపం చేయడమూ ప్రారంభించినాడు. ఒకసారి ఆయన ఓడయెక్కి సముద్రవిహారం చేసినాడు. ఇదే ఆయనకు మొదటిసారి సముద్రయానం చేయడం.

బ్రహ్మదత్తుడు ఎక్కిన చిన్నఓడ నాలుగు తెరచాపలు ఎత్తుకొని రివ్వు రివ్వున వెళ్ళిపోతున్నది. కెరటాలు సముద్రదేవుని ఉబికే వక్షంలా ఉన్నాయి. ఆకెరటాలను చీల్చుకొంటూ రివ్వురివ్వున తేలిపోతూ ముందుకు వంగి, పైకి తేలుతూ నాట్యంచేస్తూ ఆనౌక ప్రయాణం చేస్తున్నది. ఐదారు యోజనాలు ఆలా వేగంగా వెళ్ళిపోతూఉన్న దా తరణి. బ్రహ్మదత్తప్రభువు ఓడ ముందు భాగంలో నావికుని ప్రక్కనే నిలుచుండి ఆ ఓడసౌందర్యము, ఉబికేతరంగాలలోని నీలిలోతులు, ఎగిరేచేపలు, పోతవాహకుని కేకలు, సముద్రంపై తేలిపోయే పక్షులు, నౌప్రాక్కండము నీళ్ళను చీల్చుకొనిపోయే విచిత్రములన్నీ చూస్తూ నిలబడినాడు. ఓడ కొంతదూరం సాగగానే బ్రహ్మదత్త ప్రభువుకు కొంచెం తలతిరిగి, వికారంపెట్టి డోకు వెళ్ళిపోయినది. కాని తన సర్వశక్తులు కేంద్రీకరించుకుని, ఆ వికారాన్ని అణచుకొన్నాడు.

రెండుజాములు గడచినపిమ్మట తెరణిలోవచ్చిన పంటబ్రాహ్మణుడు సిద్ధం చేసిన భోజనమారగించి, కొంచెం విశ్రాంతి తీసుకున్నాడు. ప్రొద్దు పడమటికి మళ్ళి జాముకాగానే బ్రహదత్తప్రభువు మళ్ళీ నౌకోపరిభాగానికి విచ్చేసెను. నావికానాయకుడు ప్రభువునకు నమస్కరించి "ప్రభూ, ఓడను తూర్పునుండి ఉత్తరానికి మళ్ళించినాము. ఘడియకు గోయిత వేగంతో వెడుతున్నది. అందుకు కారణం గాలి పడిపోవడమే ప్రభూ!" అని మనవి చేసినాడు.

౫

బ్రహ్మదత్తునకు పడవ పెనకు-తిప్పు అనడానికి బుద్ధిపుట్టలేదు. ఏమవునో అవుగాక! వరుణదేవుడే తన హృదయంలోని ఆవేదన తీర్చుగాక అనుకొనినాడు. తీరానికి ఆఱుయోజనాల దూరాన ఓడ ఉత్తరాభిముఖమై పోతున్నది. ఓడలో పదిదినాల వరకు మంచినీరు, భోజనసామాగ్రీ ఉన్నది. ఒకదినము గడిచిపోయినది. ఓడనాయకుడు మరునాడుదయం బ్రహ్మదత్త ప్రభువును కలిసికొని "ప్రభూ! మనము కాకుళానికి ఎదురుగుండా ఉన్నాము" అని మనవి చేసెను.

"ఓడను పోనియ్యవయ్యా! గోదావరి ముఖద్వారంవరకు వెళ్ళి తిరిగి వద్దాము."

"చిత్తం మహాప్రభూ!"

ఓడ ప్రత్యూషపవనాలకు ఊగిపోతూ నాట్యకత్తియలా సాగిపోతున్నది. బ్రహ్మదత్తుని హృదయము ఏదో ఆనందంతో నిండిపోయింది.

ఈ మహాసంద్రమే విశ్వం
విశ్వమధ్యమ్మలో ఈనౌక!
ఏతీరమీ మధుర వాతాంకురమ్ము పుట్టె
ఏతీరములచేర నేతెంచు చున్నదో?
ఏ మహాజలరాశి నీతరంగా లుద్భవించి సర్వాళలకు పయనించిపోవునో?
ఏచిత్రలోకాల నీమనుజులొకమ్మ
ఉదయించి కాలాన పదమునిడివచ్చునో?"

అని పాడుకొన్నాడు.

తాను ధనకప్రభువు. తనరాజ్యంలో బంగారం పండుతుంది. తన కోశాగారంలో కోట్లకొలది సువర్ణఫణాలు రాసులుపడిఉన్నాయి. తనతండ్రి బుద్ధి బృహస్పతి, అఖండపీయదూ. తమ సైన్యాలు ఇక్ష్వాకురాజ్య సైన్యంలో ముందంజవేసేవి. అందుకనే మహారాజు తనకు భవిష్యత్తు సంకల్పించారు.

తానొక సామాన్యుడైతే మహారాజు తనకు బిడ్డనీయ నెట్లు సంకల్పిస్తారు? కాక, శాంతిశ్రీ రాకుమారి సాధారణ కుటుంబపు బాలిక అయితే నామెను ఉద్వాహం కావడానికి ఒప్పుకుంటాడా తాను? ప్రపంచమంతా ఈలా ధనానికీ, ప్రాభవానికి బానిస అయిఉన్నదా?

తనకు వివాహం చేసుకోను అనగలిగిన వైరాగ్యభావము లేదు. తన హృదయంలో బౌద్ధ భావాలకు చోటులేదు. తాను ఆర్యధర్మ ప్రకారం వివాహం చేసుకోవాలిగదా? అలాంటి సమయంలో మహారాజు తమకుమార్తెను తనకు ఇస్తామంటున్నారు.

ఈ ఆలోచన అడ్డం తిగులుతూ, నౌకాన యకుడు పరుగునవచ్చి బ్రహ్మదత్తప్రభునకు నమస్కరించి "ప్రభూ! గాలిన పుట్టే సూచనలు కనబడుతున్నవి. వసంతకాలంలో గాలివానలు రావడం అరుదు. ఇరవై ఐదేళ్ళ కోపర్యాయము ఈలాంటి గాలివానలు వస్తూఉంటాయి, మనం తీరంచేరడానికి వ్యవధిలేదు. గాలి తీరంవైపునుంచి తూర్పుగా సాగేటట్లున్నది. కాబట్టి మనం ఈకాన్యంగాపోయి మహానదీముఖద్వారం చేరుకోడానికి ప్రయత్నిద్దాము" అని మనవిచేశాడు.

ఆ నాయకుడు అనడం ఏమిటి ఇంతట్లో పడమట దూరంగా చక్రవాళాచలముపై నల్లని కాదంబినీ మాల ప్రత్యక్షమైంది, గాలి పూర్తిగా ఆగిపోయింది.

ఉక్కపోత ఎక్కువైపోయింది. గాలిపీల్చుకోడం కష్టంగా ఉంది. సముద్రపు నీళ్ళల్లో తళుకు ఎక్కువైంది. రాబోయే గాలివానపై గొరవంతో కెరటాలు అడగిపోయినవి.

బ్రహ్మదత్తుడు చిరునవ్వుతో "నీ ప్రయత్నంలో నువ్వు ఉండు" అన్నాడు.

"ప్రభూ! నేను గాలివానకు సిద్ధంచేయాలి మన నౌకను. తాము గాలివానలో ఎప్పుడు ఓడమీద ఉన్నవారుకారు."

"ఏమీ భయంలేదయ్యా! ఇప్పుడీ రుంరుమాగుతమే నా స్నేహితుడు, గురువూనూ! ఆతని దర్శనంకోసమే ఉవ్విళ్ళూరుతున్నాను."

ఆ నాయకుడు బ్రహ్మదత్తప్రభువుపంక ఆశ్చర్యపడి చూచినాడు. ఆయన మోము ఆనందంతో నిండి ప్రకాశమానమైంది.

నాయకుడు విసవిస కొడలిపోయి నానికలతో తెరచాపలూ, ఆకాశాన్ని చుంబించేటట్లున్న స్తంభాలు దింపించివేశాడు. తట్లమీదున్న ప్రతివస్తువు లోపలికి పంపించివేశాడు. చిపరపని జరిగిందో లేదో, మేఘాలు పడవపైకి వచ్చి చేసినవి. ఒక మహాకల్లోలము మేఘమంతెవచ్చి ఓడమీద విరుచుకపడింది. బ్రహ్మదత్తప్రభువు ముందు కానులో ఒక మధ్యకొయ్యను గట్టిగా పట్టుకుని నిలిచిఉన్నారు. ఆ మహాకల్లోలము ఆకాశమంటివస్తున్నది. నౌకలోనికి తరికేందుకు వ్యవధిలేదు. ఆ మహావాయివు రాబోతున్నదని ఊహించి, ఆ ప్రభువు ఉత్తరీయము నడుమువరకు బిగించి, నావికులు తమ ధోవతులను పైకి బిగించికట్టినట్లు కట్టుకున్నారు. ఆ కల్లోలము విరుచుకు నౌకమీద పడింది. వెంటనే ఆ కొయ్యను గట్టిగా కౌగిలించి పట్టుకొని, ఊపిరిబిగించుకొన్నాడు. చుక్కానినడుపు మనుష్యుడు తాడుతో చుక్కానికొయ్యను తన్నుదాకట్టుకొన్నాడు.

ఓడమీద ఆ మహాకల్లోలం విరుచుకుబడబోయేముండే చుక్కానివాడు ఓడను పక్కగా త్రిప్పివేసినాడు. కాబట్టి ఓడ అడ్డదెబ్బ తినలేదు. నావికు లందరు లోనికిపోయి తట్టుతలుపులు లోపల బిగించుకున్నారు. నాయకుడు మాత్రం ముందు భాగానవున్న జలదేవతావిగ్రహానికి తిన్నగట్టివేసికున్నాడు. కల్లోలము ఓడపైకిదుమికి ఓడను సముద్రగర్భానికి తీసుకొనిపోయి పైకి తేల్చింది. పైనందినము హఠయోగ మాచరించే బ్రహ్మదత్తప్రభువు కల్లోలము విరుచుకపడగానే కట్టిలో కట్టిఅయినాడు. ఆయన చిన్నకొయ్యలో కొయ్యఅయి ఇనుపగొలుసు బిగించినట్లు భల్లూకం పట్టుపట్టినట్లు కొయ్యను కౌగిలించుకొన్నాడు.

ఆ కల్లోలము నౌక పైనుండి ఏనుగులేడికూనను దాటిపోయినట్లు దాటిపోయి నది. ఓడ వంగిపోయి, తిరిగి సర్దుకుంది. తట్టుపైనఉన్న ముగ్గురు సముద్రంలోనికి కొట్టుపడిపోలేదు. కాని ప్రాణంపోవడం తప్పి కన్నులు లొట్టపోయినట్లయింది వారికి. ఆ మహాకల్లోలము వెళ్ళినదగ్గరనుండీ ఉత్తుంగతరంగాలు ఓడతో కందుక క్రీడచేస్తున్నాయి. ఓడ మరుసటిముహూర్తంలో చిన్న చిన్న ముక్కలక్రింద బ్రద్దలుకొట్టేట్లున్నాయి ఆ భయంకర తరంగాలు. ఆలాంటి సమయములో ఓడ నడపడం పద్మవ్యూహంచీల్చి వెళ్ళడం వంటిదే! నావికా నాయకుడు, చుక్కానివాడు ఈలాంటి గాలివానలలో ఎన్ని సారులు ద్వీపాంతరాలకు పోయి వచ్చినారో? కెరటాలకు అడ్డుకోణంగా లేకపోవడంవల్ల గాలికి ఎదురునడవక గాలితోపాటే పోవడంవల్లా ఓడ శరవేగంతో ముందుకు సాగిపోతున్నది.

ఓడ ఎక్కడకు పోతున్నదో? రాచకార్యంకోసం వచ్చి, తీరికూర్చుండి తాను పడవమీద ప్రయాణం చేయడమేమిటి? వూంగీపోలులో స్కందశ్రీ ప్రభువుతో తానొకదినము సముద్రవిహారం చేసివస్తానికదా తెలిపినాడు. ఇంతలో ఈ విశ్వంలో ఏమూలదాగుకొని ఉన్నదో ఈ ప్రళయ ఝంఝూ మారుతం అదను కనిపెట్టి ఒక్క ఉరుకున తనమీదకు ఉరికింది. ఇంత చిన్న ఓడ ఈ దాడికి అగుతుందని నమ్మకంలేదు. వూంగీ మహారాజు, విజయపురానికి వెంటనే గజవార్తలు పంపును. తన్నుగురించి దుఃఖించేది తన తల్లి. తండ్రికి ప్రపంచ సుఖదుఃఖాలు అంటనే అంటవు. ఇంక శాంతిమూలచక్రవర్తి తన్ను యువరాజుతోపాటు ప్రేమించారు. ఆయన కొంచెం దుఃఖించవచ్చును.

గాలివాన తుంపర మంచుగడ్డల వర్షంలాగ గజగజలాడించే చలిలో నీటి మట్టానికి సమంగా మహావేగంతో లోకాన్ని ముంచెత్తుతూఉంది. కారుమేఘాలు కమ్మి చీకటిపడే సమయంలాఉన్నది. ఆకాశాన్నిఅంటే కల్లోలాలు ఒకదాని కొకటి తిగిలి ఢీకొన్న పేలుతున్నాయి. ఆ కల్లోలాల నీటితుంపరలు చేటల కొద్దీ తట్టుపైన పడుతున్నవి. ఒక్కొక్కకల్లోలం కోటిగదాఘాతాల శక్తితో నౌకను మోదుతున్నది. కెరటాల శక్తికి ఓడ మహావేగంగా పూర్వాభిముఖమై వెళ్ళిపోతున్నది.

బట్టలన్నీతడిసి, దేహమంతాతడిసి చలి గాఢంగా పొదివికొన్నది. జుట్టు విడిపోయి బ్రహ్మదత్తప్రభువు తలచుట్టు చిన్నచిన్న నీలికాంతులులా ప్రసరించి ఉంది. కాని ఆ యువక రాకుమారుని హృదయంలో ఏదో మహానందం! పైన సర్వలోకమూ ఏదో భయంకర ఘోషతో బాణపాతంవంటి గాలివానతో భ్రాంతి కలిపి తాండవిస్తున్నది

పథములన్నీ ఆవరించిన
ప్రళయదేవత తాండవించూ

ఫెళఫెళారావముల అందెలు
ప్రియము నా హృదయానికిన్.

ఎన్ని ముహూర్తాలు ఆలాప్రళయంలో భాగమై ఓడ ప్రయాణించిందో? బ్రహ్మదత్తప్రభువు లోనిభాగానికిపోయే తలుపుతట్టి లోనికి వెడలిపోయెను. కాయకనీ, చుక్కానివానినీ లోనికిపంపేందుకు ఇతరులువెళ్ళి వాళ్లసలాలు ఆక్రమించినారు. బ్రహ్మదత్తప్రభువు వేడినీరు స్నానమాచరించి రాంకవ వస్త్రాలు ధరించి, భోజనమాచరించి, శయనించి నిదురపోయినాడు. కొన్ని జాములు గాలివానలో భాగమైపోయినందున ఆ ప్రభువునకు ఒళ్ళుతెలియని నిదురపట్టినది. ఎంతకాలము గాలివానవీచినదో, బ్రహ్మదత్తప్రభువునకు మెలకువ వచ్చునప్పటికి నిమ్ముకునీరు పోసినట్లున్నది. బ్రహ్మదత్తుడు చటుక్కున లేచి ప్రక్కనున్న జయఘంటిక ప్రయోగించినాడు. వెంటనే సేవకుడు పరుగెత్తుకొని వచ్చినాడు.

"ప్రభూ!"

"ఎంతప్రొద్దుపోయింది?"

"ఉదయం మహాప్రభూ!"

"నేను ఆరుయామాలు నిద్రించినానా?"

"చిత్తం దేవా!"

"గాలివాన తగ్గినదా?"

"నిమ్ముక నీరు పోసినట్లున్నది"

"ఓడ!"

"ఒక్కసారి చుక్కాని విరిగిపోయింది. మళ్ళీ ఇంకోచుక్కాని కట్టినారు."

"ఎవరూ నష్టం కాలేదుకదా?"

"అందరూ క్షేమం మహాప్రభూ! ఓడ ఏమీ ఎరుగని నంగనాచిలా ప్రయాణం చేస్తున్నది."

"ఆశ్చర్యమే!"

"చిత్తం."

"స్నానానికి నీళ్ళు సిద్ధంగా ఉన్నాయా?"

"చిత్తం!"

"మన నౌక ఎక్కడ ఉన్నట్లు?"

"మనందారితప్పి కొన్నివందల యోజనాలు వచ్చినామట మహాప్రభూ! రావడంవల్ల సువర్ణద్వీపం దరిదరికి వచ్చినామేమోనని, అతని ఆంచనాప్రకారం

సువర్ణదీవి నలభైయోజనాల దూరంలో ఉంటుందేమోనని. ఇంక మూడున్నర దినాలలో మనం సువర్ణద్వీపమో మలయద్వీపమో చేరగలమనీ అన్నాడు.''

''అబ్బా! భగవంతుని లీలావిశేషమే!''

బ్రహ్మదత్తప్రభువు స్నానంచేసి సంధ్యావందనాదికా లొనరించి, సముచితవేషంతో తట్టుమీదకు వెళ్ళినాడు. అప్పుడే నావికులందరూ తట్టు మీదికివచ్చి తెరచాపకొయ్యలు ఎత్తునామా, తెరచాపలు తగిలింపువారూ, పగ్గాలు బిగించువారునై యుండిరి.

8

ఓడ మూడుదినాలకు సువర్ణదీవితీరాలకు వచ్చింది. తీరంవెంట ఐంద్రదత్తు (నౌకానాయకుడు) తన చిన్ననౌకను నడుపుకుంటూ మాయామాయా నగరమురేవు చేరెను. ఆ పట్టణంలో సువర్ణులూ, ఆంధ్రులూ కలిసి ఉన్నారు. అక్కడక్కడ కళింగాంధ్రులు, ఉత్తరకళింగులు, మాగధులు, పాండ్యులు కొన్ని కొన్ని కుటుంబాలవారున్నారు. సువర్ణులు నాగవంశీకులు. గుండ్రని పలచనిమోము, మీసలు లేక్కువ, పసుపుపచ్చనిచాయ, కళ్ళు కొంచెం వంకర, ఒత్తయిన పెదవులు. సువర్ణనాగులలో ఒక విధమైన సౌందర్యం ఉన్నది. ఇక్కడకు వలసవచ్చిన ఆంధ్రులు గుండ్రనితను పైశాచప్రాకృతలిపి వీరికి నేర్పినారు. సువర్ణులు కొంచెం అనునాసికంగా మాట్లాడువారు. మాయామాయా పట్టణము ఆంధ్రశాతవాహనకాలంలో నిర్మించినారు. ఆనాటినుండి ఆపట్టణము దినదినాభివృద్ధినంది ఈ నాటికి సువర్ణద్వీపములోని ముఖ్యపట్టణమైనది.

ఐంద్రదత్తుడు ఇదివరకు అనేకపర్యాయాలు మాయామాయాపట్టణానికి వచ్చేసినాడు. మహాఘనము (లంగరు) దింపి ఓడను రేవులో బంధించి ఓడ దగ్గరకు వచ్చిన చిన్ననావలో నెక్కి అందరూ పట్టణం చేరిరి. ఐంద్రదత్తుడు ఒక నావికుని మాటలాడి అందు బ్రహ్మదత్తప్రభువును ఎక్కించి, తానొక పొట్టిగుఱ్ఱము సధిరోహించి మాయామాయాపట్టణ పాలకుడైన ఆంధ్రప్రభువగు కన్హశాతివాహనరాజు కడకు కొనిపోయినాడు. కన్హశాతవాహనప్రభువు అడవి ధనకస్కంద విశాఖాయనక బ్రహ్మదత్తప్రభువు రాకవిని ఆశ్చర్యంతో తన సభాభవనానికి విచ్చేసినారు.

''బ్రహ్మదత్తప్రభువులా! చాలా ఆనందం! ఎంతో ఆనందంగావుంది. కథలులా విన్నాము మా జన్మదేశం గురించి.''

కన్హశాతవాహనుని భాష బ్రహ్మదత్తప్రభువునకు అర్థంకాలేదు. ఆంధ్ర భాష ఎప్పటికప్పుడు మారుతూ ఉన్నది. కన్హశాతవాహనుని భాష గౌతమీ పుత్రుని కాలమునాటి ఆంధ్రముతో సువర్ణద్వీపభాష బాగా మిశ్రమంచేసిన భాష. ఆ భాష ఐంద్రదత్తునికి బాగా తెలుసును. ప్రభువులిద్దరూ ఒకరికొకరు

నమస్కారం చేసినతర్వాత ఐంద్రదత్తుడు సగౌరవంగా సమీపాన నిలబడి ఒకరిభాష ఒకరికి తెలియచెప్పుతూ ద్విభాషి అయినాడు.

"ఇక్కడ మన దేశస్థులు ఎంతమంది ఉన్నారు ప్రభూ!"

"ఆంధ్రదేశం వివిధ భాగాలనుండి వచ్చినవారు ఈ చుట్టుప్రక్కల ఇరువదివేల మంది ఉంటారు. అందులో పన్నెండువేల మంది సైనికులే!"

"ఈ దేశస్థులకూ, మనవారికీ పొత్తు బాగా ఉన్నదా?"

"అవును ప్రభూ! ఈ ద్వీపవాసులకు మొదటినుండీ అఖండస్నేహం. చాలా కాలం క్రిందటే ఇక్కడ తథాగత ధర్మం బాగాప్రాకింది. అంతకుముందు నుండీ కూడా మనదేశాన్నుండి రత్నవర్తకానికి చాలామంది వణిక్కులు వస్తూ ఉండేవారు. ఇప్పటికి సుమారు రెండువందలసంవత్సరాల క్రితం మా పూర్వీకులయిన ప్రభువు కొన్ని కుటుంబాలతో, వేయిమంది వీరులతో ఈ పట్టణ ప్రాంతాలనే దిగి, ఇక్కడ ఈ కోట నిర్మించారు. ఈ కోటచుట్టూ ఈ మహా పట్టణం వెలిసిందట."

"తాము మన దేశం వచ్చినారా ఎప్పుడైనా?"

"లేదు. యువరాజు నిచటనిలిపి, ఎప్పుడైనా రావాలనీ, అక్కడి క్షేత్రాలన్నీ దర్శించాలనీ మతూహలం. మేము ఇక్కడి రాజకుటుంబాలతో సంబంధ బాంధవ్యాలు నెరపుతున్నాము. మా తల్లిగారు అమరపుర మహారాజు గారి తనయ. నేడక్కడ మా మేనమామగారు రాజ్యంచేస్తున్నారు."

"తమ పోలికలు అన్నీ మన దేశంలోని ప్రభువుల పోలికలే."

"నేను మా తండ్రిగారి పోలిక. మా తండ్రిగారు మన దేశంలో పుట్టినారు. మా నాయనమ్మగారు ఆంధ్రదేశపు ఆడబడుచు. మా నాయనగారి పురుడుకోసం ఆదేశమే వెళ్ళినారట! తాము మాకు అతిథులు కావటంవల్ల ధన్యులం."

బ్రహ్మదత్తప్రభువు ఓడలో ఉండడం మంచిదికాదని, తమ అతిథి భవనంలో విడిదిచేయాలనీ కన్నాతాతవాహల మహారాజు కోరికారు కాబట్టి బ్రహ్మదత్తప్రభువు ఆ అతిథి మందిరం ప్రవేశించారు. ఐంద్రదత్తుడు ఓడలోనికి పోయి బ్రహ్మదత్తునిసేవకునీ, వంటబ్రాహ్మణునీ, పెట్టెలనూ, ఆయుధ పేటికనూ పంపెను.

తనకోసం పూంగీప్రాలులో, విజయపురంలో ఆతురతతో ఉంటారు. ఉండనీ! మళ్ళీ సముద్రందాటి వెళ్ళడము జరుగునా? ఇంతవరకు తన ఓడ సురక్షితంగా రేవుచేరడమే ఆశ్చర్యం. మళ్ళీ సురక్షితంగా తిరుగుప్రయాణం చేస్తుందని నమ్మకం ఏమిటి? ఒకవేళ తాను సురక్షితంగా తనదేశంచేరితే మృత్యుముఖాన్నుండి బయటపడినవానిని చూచినట్లు చూస్తారు తన తల్లిగారు. శాంతిమూల మహారాజు వీరపురుషదత్త యువరాజునూ ఆనందం పొందుతారు. మహారాజకుమారి శాంతిశ్రీ ఏమనుకొంటుంది? మహారాజు బలవంతంచేసి

అప్పగించిన గురువు వదలినాడు అని ఆనందిస్తోఉండే బాలిక, తాను తిరిగివెళ్ళగానే మళ్ళీ దాపురించాడు ఈ పిశాచి అనుకుంటుంది. ఇంత గాటంగా తనకీ ఆలోచన ఎందుకు కలగాలని బ్రహ్మదత్తుడే ఆశ్చర్యం పొందినాడు.

ఓడ మునిగిపోవచ్చునన్న సమయంలో ఆ అద్భుత సుందరాంగి మోము స్పష్టంగా తనకు ప్రత్యక్షమయింది. తన ఆలోచనాపథాలలో ఆ బాలిక ఎప్పుడూ ప్రత్యక్షభూతూ ఉన్నది. ఆమె దివ్యమధురవాణి తన హృదయాన్ని గగ్గోలు పరుస్తుంది. తాను ధర్మాభిరతుడే కాని చిత్తాభిరతుడు కానని అనుకున్నాడు. తన మనస్సు ఏలాంటి సమయములోను వికారం పొందలేదు. కాని ఆ లోకైకసుందరిని మహారాజు తనకు శిష్యురాలినిగా చేసినప్పటినుండీ తన మనోగతే మారిపోయింది. తన్నేదో ఆనందమత్తత ముంచివేయడం సాగించింది. ఆ బాలికను చూడడము, ఆ బాలిక మాటలు వినడం జన్మకు సాఫల్యం చేకూర్చినాయి అన్న భావం ఏర్పడింది. శాంతిమూలమహారాజుతో జైత్రయాత్రకు వెళ్ళినప్పుడూ అంతే.

ఆమె స్వచ్ఛ సువర్ణాంగాలు, ఆమె మధురకంఠకాకలీన్యాసాలు తనకు మతిని పోగొట్టేవి. కాని ఆ బాలికమాత్రం తన్ను లెక్కచేయకుండానే సగౌరవంగా పాఠాలు చదువుకొనేది. బ్రహ్మదత్తప్రభువు ఆ బాలికాగతమైన మనస్సు మరలించుకొనేయత్నంమానివేసి ఆ భావమే తన్ను అమృతప్రవాహమై ముంచివేయ, అందులో విచిత్రానందంతో తేలిపోసాగినాడు.

౮

తన నౌక చిన్నదైనా ఏలాంటి గాలివానకైన ఎదుర్కొగలదని కొంత ధైర్యం పొందినాడు పూంగీయ స్కందశ్రీప్రభువు. నౌకానాయకుడు ఐంద్రదత్తుడు నావికులలో అగ్రగణ్యుడు అనేదికూడా కొంత ధైర్యం సమకూర్చింది. అయినా వేసవికాలంలో గాలివాన వస్తే అతిభయంకరంగా వస్తుంది. రాళ్ళవర్షంతో కలిసివచ్చే భయంకూడా ఉంది. బ్రహ్మదత్తుడు ఓడప్రయాణం చేసి ఎరగడు. అతడు మహాజ్ఞాని. యువకుడయినా పెద్దలందరూ గౌరవించే రాజ్యాంగవేత్త, ప్రజారంజకుడు, ప్రియదర్శి, ఉత్తమబ్రాహ్మణుడు. శాంతిమూలమహారాజు కాయన అత్యంతప్రియుడు, మహారాజుకు బ్రహ్మదత్తప్రభువు అల్లుడు కావచ్చుననికూడ కర్ణాకర్ణిగా విన్నాడు.

తాను బ్రహ్మదత్తప్రభువును ఓడప్రయాణము చేయనివ్వకుండా ఉండవలసింది అని స్కందశ్రీ పూంగీయప్రభువు చెదిరిన మనస్సులో సేవకుల పంపి రేవునుండి ఎప్పటివార్తలప్పటికి తెప్పించుకొంటూ ఉండెను. ప్రళయంగా గాలివానవచ్చి సముద్రతీరదేశంమీద తాకిందనీ, సముద్రంలో ప్రయాణం చేస్తున్న ఓడలకిది ఎక్కువ మొప్పమనీ నావికులలో అనుభవంగల వారివల్ల స్కందశ్రీప్రభువునకు వార్తలందాయి. నేలమీద మనుషులవాన గాలితో

దినమున్నర ఉంది. ఆవెనుక పెళ్ళున ఎండకాసింది. ఈ మునుపు, ఝుంఝూ మారుతము సముద్రంమీద రెండుదినాలపైగా ఉంటుందని నావికులు స్కందశ్రీ ప్రభువునకు విన్నవించారు.

మూడు దినాలయినది, నాలుగు దినాలయినది, అయిదు, ఆరు దినాలయినది. సముద్రంమండి ఏమీ వార్తలులేవు. గాలివాన విడిచినపిదప స్కందశ్రీ ప్రభువు తన యుద్ధనౌకలు నాల్గింటిని సముద్రం నాలుగుదిక్కులా చూచిరండని పంపినాడు. ఒక ఓడ ఉత్తరంగానూ, ఒకఓడ వాయవ్యంగానూ, ఒకటి ఆగ్నేయంగానూ, ఒకటి దక్షిణంగానూ బయలుదేరాయి.

ఓడలు బయలుదేరి మూడు దినాలయినది. అవి తిరిగిరాలేదు. తీరానికి ఇరవై మున్పై యోజనాలదూరంలో ఏ ఓడయినా మునిగిపోతే నాలుగు దినాలకో, అయిదు దినాలకో శవాలూ శకలాలూ తీరానికి వస్తాయట. అలాంటి వానిని వెదకటానికి సముద్రతీరం పొడుగునా గూఢచారులను, నావికులను ఉత్తరంగా దక్షిణంగా పంపినారు స్కందశ్రీప్రభువు.

పది దినాలయినది, వార్తలు లేవు. ఇంక స్కందశ్రీప్రభువు విజయపురికి ఈ విషాదవార్త ఏలాగు పంపించకుండా ఉండగలడు? ఉన్న విషయాలన్నీ భూర్జపత్రంమీద లిఖించి ధైర్యం చెపుతూ స్కందశ్రీ పూంగీయప్రభువు శాంతిమూల మహారాజుకు నమ్మిన సందేశహరునిద్వారా నివేదించడానికి పంపినారు.

అంతఃపురంలో శాంతిశ్రీరాణికి రాకుమారి శాంతశ్రీకి బ్రహ్మదత్తుని ఓడ గాలివానపాలైంది అని తెలిసినప్పటినుండీ ఏదోభయ మావరించింది.

ఇచ్చట పూంగీయమహారాణి భర్తగారిని కలుసుకున్నది.

"ప్రభూ! ధనకప్రభువు క్షేమంగా తిరిగివస్తారా?"

"ఏమి చెప్పగలం దేవీ?"

"తాము శాంతికులను కనుకోకూడదా?"

"మంచిమాట దేవీ! వెంట నే జ్యోతిష్కుల పిలువనంపుతాను."

౯

అడవిస్కంద విశాఖాయనక బ్రహ్మదత్తప్రభువు నౌకావిహారానికి వెళ్ళినాడనిన్నీ, సముద్రంలో ప్రళయ ఝుంఝూమారుతము విసిరిందనీ, బ్రహ్మదత్త ప్రభువుగానీ ఆయన ప్రయాణించే ఓడగానీ జాడైనాలేదనీ పూంగీయ స్కంద విశాఖప్రభువు కమ్మ పంపగానే శాంతిమూల మహారాజు నిర్విణ్ణుడై కొన్ని నిమిషములు మాటలాడలేకపోయినాడు.

బ్రహ్మదత్తప్రభువు ఈధనకదేశంలో శాతవాహనులతోపాటు రాజ్యం చేసిన ఉత్తమ బ్రాహ్మణవంశంలోవాడు. ప్రతీపాలపురపు ఇక్ష్వాకులకు స్నేహితుడై, వారికి కుడిచేయిగాఉండి వారు మహాసామంతులైనప్పుడు, వారికే

సామంతులైనారు ధనక వంశంవారు. ప్రజ్ఞావంతులు, విజ్ఞానధనులను, పరాక్రమ శీలురను కనిన ఈవంశానికి మేటికిరీటంలా బ్రహ్మదత్తుడు ఉద్భవించాడు.

సకల భారతావనియందూ ధనకరాజ్యమూ, ఇక్ష్వాకుల పాలనంలో ఉన్న ఖరక, చోళ, ముసుక, అటవిరాష్ట్రాలూ రామరాజ్యంకన్న ఎక్కువగా పరిపాలించే విధానాలు ఏర్పాటుచేసిన రాజనీతివిశారదుడు ధర్మదత్తప్రభువు. ఆనాడు ధర్మదత్తుడు రామలక్ష్మణులా పెరిగినారు. తనకన్న రెండేండ్లు పెద్దఅయినా ధర్మదత్తప్రభువు తనకు ధర్మశాస్త్రాలలోనూ గురువై, మంత్రియై సేనాపతి అయినాడు. ధర్మధత్తు డిప్పుడు మహర్షి, తపసు చేసుకొంటున్నాడు. ఆయన తపస్సునకు వెళ్ళేటప్పుడు తనకుమారుని సన్యాసిగాకుండా చూడండనీ, వాడు ఇక్ష్వాకువంశ భారంవహించే శేషుడవుతాడనీ, వానివలన భవిష్య దాంధ్ర చక్రవర్తివంశం ఒకటి ఉద్భవిస్తుందనీ తెలిపినాడు.

తాను, ధర్మదత్తప్రభువూ తమకు బిడ్డలు కలుగగానే వియ్యమంద నిశ్చయించుకొన్నారు. ధర్మదత్తునకు స్కందవిశాఖప్రభువు జన్మించినాడు. అతనికిచ్చి ఉద్వాహం చేయడానికి కొమరితకై తాను తపస్సుచేసినాడు. తనకు శాంతిశ్రీకుమారి కలుగగానే తనకోరికలు ఫలించాయని ఆనందించినాడు. తన బాలిక సాధారణ బాలికవలెగాక విచిత్రస్వభావముగా పెరుగుచున్న కొలదీ, తనదురదృష్టానికి విలవగిలినాడు తాను! బాలిక విజ్ఞానవతియే అయినా, ఆర్ద్రచిత్తతలేని ఆమాయిక శిశువుగా పెరిగింది. ఏలాగైనా వారిద్దరూ ప్రేమించుకోవాలి. వారిద్దరూ ఆదర్శదంపతులు కావాలి అని అశిస్తూఉండి, బ్రహ్మదత్తుని తన బాలికకు గురువునేచేసినాడు. అయినా మహారాజు మనస్సు ఎందుకో శంకిస్తూనేఉండేది.

ఇంతలో ఈ నాడు ఆ బాలకుడు ఏమైనాడు? ఆ నౌక ఏమైపోయినది? తానెందుకు ఆకుమారప్రభుత్వమును, ఆ సుందరమూర్తిని పూంగీప్రాలు పంపినాడు? అది ఏదో చెడుముహూర్తమై ఉంటుంది. శాంతిమూలుని ఆవేదన పర్ణాతీతమైనది. శాంతిమూలు డింత బాధ ఎన్నడూ పడలేదు. ఆమహారాజు గంభీరుడు, విరాగి, అయినా నేడు బ్రహ్మదత్తప్రభువు నౌకలో విహారంపోయి గాలివానవల్ల ఏమయిపోయినాడో తెలియకుండా భయపడినాడు అని వినగానే వికలమనస్కుడైపోయినాడు. ఆయన వెంటనే ఈ వార్త బోధిసత్వనాగార్జునార్హతదేవులకు, మహర్షి ధర్మదత్తులవారికి తెలియనంపెను.

ధర్మగిరిపై (నాగార్జునకొండపై) ఉన్న శ్రీ నాగార్జునదేవుల కీవార్త పంపడానికి ఆయన సాహసించడానికి కారణం వశిష్టవృద్ధులైన పరమశ్రమణకుడు బ్రహ్మదత్తుడంటే అత్యంతప్రేమగలవారు. వారే బ్రహ్మదత్తుని ఉదంతం గురించి తనకు ఇదమిద్దమని చెప్పగలవారు. ధర్మదత్తమహర్షి అట్టిప్రజ్ఞావంతులే. ఇక ఈ కఠినవార్త ఏలాగు బ్రహ్మదత్తుని తల్లిగారికి వినిపించడం? మహారాజు ఆలోచనాధీనుడై మహారాణి సారసికాదేవికీ, వసుమతాదేవికీ,

రాజకుమారి కాంతిశ్రీకి తాము వారివారిని అంతఃపురాలలో సందర్శిస్తామని సందేశం పంపినారు.

సారసికాదేవి పట్టమహిషి. ఆమెకడకు మహారాజు పోయినప్పుడు ఆదేవి భర్తపాదాలకు నమస్కరించి ఉచితాసనంపై వారి నధివసింపచేసి, "మహాప్రభూ! తాము ఏదో ముఖ్యవిషయం మాట్లాడవచ్చినారు?" అని ఆమె అడిగినది. ఆమె మహారాజు మోముచూచి, అందున్న ఆలోచనాధీనత కనుగొని హృదయము ఝుల్లుమన, "మహాప్రభూ! తమ వదనంపై ఏదో విషాదచ్ఛాయ ప్రసరించి ఉన్నది?" అన్నది.

"అవునుదేవీ విషాదవిషయమే!"

"ఏమది మహాప్రభూ?"

"మనం ఎరిగిఉన్నంతవరకు మనఓడలు ఎప్పుడూ నాశనంకాలేదు."

"చిత్తం."

"మన ఇక్ష్వాకు రాకుమారులు ధైర్యంగా ఓడప్రయాణాలు చేయగలరు."

"అవునుదేవా! మా మాతరీకుమారులు కళింగపట్టణాన్నుండి ఎప్పుడూ ఓడప్రయాణాలు చేస్తూనేఉంటారు."

"అయితే, నేడు బ్రహ్మదత్తప్రభువు ఓడప్రయాణానికి వెళ్ళాడు!"

"ఓడప్రయాణమా?"

"అవును. నేను పూంగీయప్రభువును, మీఆడబిడ్డను, రాకుమారీ, కుమారులను ఆహ్వానింప బ్రహ్మదత్తప్రభువును పంపాను."

"అయితే ఓడప్రయాణమేమిటి?"

"ఆయన కుడిచి కూర్చుండలేక నౌకావిహారానికి వెళ్ళినాడు."

"అయితే మహాప్రభూ ..."

"ఆ వెళ్ళడం మొన్న మన దేశంలోముసురుపట్టలేదూ ఆ దినాన!"

"తిరిగి సురక్షితంగా వచ్చారా?"

"వస్తే నాకు ఈ ఆపేదన ఎందుకు దేవీ!"

"ఏమిటి విషయం విపులంగా చెప్పండి మహాప్రభూ!"

౧౦

కాంతిశ్రీరాకుమారికి బ్రహ్మదత్తప్రభువు కథనం వినిపిస్తూ మహారాజు ఆ బాలిక మోము జాగ్రత్తగా పరిశీలించ సాగినారు.

"ఏమిటి మహాప్రభూ! బ్రహ్మదత్తప్రభువు సముద్రంలో ఏమైపోయాడో తెలియదంటారా?"

"అవును తల్లీ! వారిగతి ఏమైందో? ఆయన బ్రతికిఉన్నాడో లేదో?"

"ఆనౌక సురక్షితంగా ఉండకూడదా మహాప్రభూ!"

"ఉంటే ఈపాటికి ఏతీరమో చేరిఉండదా?"

"అవతలితీరం చేరకూడదా?"

"చేరవచ్చును. కాని అంతటి అదృష్టవంతుడనా?"

"నాకు మంచిగురువు లభించారని సంతోషించాను నాన్నగారూ!" అంటూ రాకుమారి డగ్గుత్తికతాల్చింది.

శాంతిశ్రీ 'నాన్నగారూ' అని తన్ను సంబోధించగానే శాంతిమూలుడు వెంటనే ఆశ్చర్యమూ, సంతోషమూ, విషాదమూ పొందినాడు. తన్ను ఇంతకు మున్ను తండ్రిగానే చూడని బాలిక, నేడు 'నాన్నగారూ' అని పలుకరించినది అన్న సంతోషముతోపాటు ఆ మార్పుతెచ్చుటకు కారణమైన బ్రహ్మదత్త ప్రభువు ఏమైనాడో అని విషాదంకలిగింది.

"శాంతీ! మామయ్యగారు యువరాజు స్కందశ్రీ ప్రభువులు వారిని విడిపించడానికి తమ యుద్ధనౌకలను పంపారట."

"ఆలాగునా! వారి ఓడ సురక్షితంగాఉంటుందని ఎందుకో నాకు తోస్తున్నది నాన్నగారూ!" అని శాంతిశ్రీ కళ్ళనీరు నింపింది.

"ఏమిటి తల్లీ ఈ కంటినీరు?" అని శాంతిమూలమహారాజు ఆమెను తన హృదయానికి అదుముకొన్నారు.

శాంతిశ్రీ తండ్రిహృదయాన తలవాల్చుకొని తండ్రిమెడచుట్టూ చేతులు చుట్టి శరీరమంతా కదిలేటట్లు వెక్కి వెక్కి ఏడ్చింది. ఆయనమనస్సులో కొమరిత చెప్పినట్లు బ్రహ్మదత్తప్రభువు బ్రతికేఉన్నాడని తోచింది. తన్ను బిగియార కౌగిలించికొనియున్న కుమార్తె హృదయాననిండిన బ్రహ్మదత్తుడు తన హృదయాన చొచ్చి, తొంటికంటె తన కాత్మీయుడైనట్లు తోచి మహారాజు కన్నులుమూసుకొన్నారు. మహారాజు కొమరితను నెమ్మదిగా నడిపించుకొనిపోయి, ఆమె నచ్చట నున్న మంచపీఠముపై పరుండబెట్టి అక్కడే ఒక పీఠమువీడ కూర్చుండినాడు. శాంతిశ్రీ చటుక్కునలేచి కూర్చుండెను.

"బ్రహ్మదత్తప్రభువువిద్య అనన్యము నాయనగారూ! ఆయనంత జ్ఞాని ఎవ్వరూ ఉండరు. నాకు బోధించిన గురువులలో ఉత్తముడు."

శాంతిశ్రీ 'నాయనగారూ' అని మహారాజు శాంతిమూలుని ఎన్నిఏళ్ళ నుంచో అలవాటయిన కొమరితలా సంబోధిస్తున్నది. ఆమాట పాటలా, దివ్య రాగంలా, పరమమంత్రంలా శాంతిమూలుని చెవినిబడుతున్నది.

"ఈమాకీ! బ్రహ్మదత్తప్రభువు నీకు విద్యబోధించింది కొద్దిదినాలే కాదా?"

"కొద్దిదినాలయినా, పండు ఒలిచినట్లే ఆయన బోధించడం. మొదట నాకు ఈ గురువెందుకన్న భావంకలిగింది, కాని మొదటిపాఠం ఆవుతూనే ఆయన మాహాత్మ్యం అవగాహన అయిపోయింది."

శాంతిమూలునకు బ్రహ్మదత్తుడు పాఠాలు ప్రారంభించిన మొదటిదినాలు బాగా జ్ఞాపకం ఉన్నాయి. ఆదినాలలో శాంతిశ్రీ తనకీగురువెందుకని అన్నది. నేడు ఆ మాటలే లేవు! మహారాజు లేచి, కొమరిత నమస్కారమంది, ఆమెను ఆశీర్వదించి తన అంతఃపురానికి వెడలిపోయినాడు.

శాంతిశ్రీ కదలకుండా అలాగే కూర్చునిఉంది. ఆమె చూపులు ఎదుటి వస్తువులమీద లేవు. ఆమె ఏదియో ఆలోచనాపథాలలో విహరిస్తున్నది. అప్రయత్నంగా ఆమె కంఠంలోనుండి ఒక పాట ఉదయించింది.

"ఏమిది ఈ జననము మరణము
ఎవ్వరు ఈ పురుషులు స్త్రీలూ
ఎవ్వరు తండ్రి తల్లీ బిడ్డలు
ఎందుకు ఈ జగమేలా ఎవరికి
ఏమిది?.....

గురు వేమిటికీ శిష్యు డేమిటీ
గురువులు నేర్పే చదువెందులకూ?
ఏమిది? .....

ధర్మము ఏదీ, మర్మము ఎక్కడ?
కర్మరహిత మే మోక్షము నరులకు?
ఏమిది? ....."

అప్రయత్నంగా ఆమెకళ్ళలో నీరుతిరిగినది. ఆమె మనఃపథాల నొక ఒకటి ప్రత్యక్షమై నిర్మలనీలాకాశపథాల పక్షివలె తేలిపోతున్నది. ఆ పక్షి కంటి నొకపై విష్ణువులా బ్రహ్మదత్తప్రభు ఆమెకు కనిపించినాడు. బ్రహ్మదత్తప్రభువు ఆలా కనిపించినాడేమి? శ్రీ పరమాశ్రమణకుని అందంతో సమమైన అందం, అదే కోలమోము, గడ్డం గుంటపడి మూమిడిపండులా ఇద్దరికీ! ఆయన నుదురువంటిదే ఈయన నుదురు. ఎప్పుడూ పురుషుల రూపురేఖలనుగూర్చి ఆమె ఆలోచించినదిలేదు. బుద్ధవిగ్రహాలకున్న మోము, బ్రహ్మదత్తునిమోము ఆబాలవనయనపథాల మూర్తించి, నిత్యమైన శిల్పాలలా ఎదుటనే ఉండిపోయినవి.

ఆబాలిక పద్మాసనాసీనయై యోగినిలా కూర్చుండి, కన్ను లరమూతలుపడ

"జ్ఞానదీప శిఖలు వెలుగ
మానవులే దేవులంట
అర్హత్వము పొందువారె
అందమైన మోమువారు
నావపైన గురుదేవుడు
నరుల నుద్ధరించు మూర్తి
నీలపథము జ్ఞానపథము
నీరపథము జీవయాత్ర!
విద్యలన్ని గగపకుండ
వెడలిపోయె గురుదేవులు."

ఆ పాట ఆమె కెంతో స్వాస్థ్యమిచ్చినది. ఆమె ఆలాగున కన్నులు మూసుకొని భావాంబరమున సంచరింపసాగింది.

పంచమభాగం

బోధిసత్వుడు

బుద్ధత్వంపొందే ప్రతిదివ్యుడూ అనేకబోధిసత్వావతారాలు పొంది దీన మానవసహాయం చేస్తూ అష్టమార్గాలూ భవజీవితవిధానంచే బోధించి అవతారం చాలిస్తూ ఉంటాడు. సిద్ధార్థుడై, శాక్యసింహుడై, బోధిసత్వుడై, అర్హతుడై, బుద్ధుడైన సమంతభద్రుడు ఈ సంపూర్ణావతారం ఎత్తకపూర్వం అనేక బోధి సత్వావతారా లెత్తి, విశరణం, సత్యచింతన, ధర్మచింతనాది మహాగుణాల తన జీవితంలో ప్రదర్శించాడు. శాక్యసింహుడై, బుద్ధుడై లోకాన్ని ఉద్ధరించి తుషితలోకంలో ఉన్నవెనుక, ఆయన ఉత్తమశిష్యులలో మహోత్తముడైన మైత్రేయుడు బుద్ధావతారోన్ముఖుడయ్యాడు. అందుకై ఆయన బోధిసత్వుడై నాగార్జునదేవుడుగా అవతరించాడు.

నాగార్జునదేవుడే మహాసాంఘికవాదానికి తండ్రి. మహాసాంఘికవాదం అదివరకే ఉద్భవించినా, దానికి పుష్టికలుగచేసిన అవతారమూర్తి నాగార్జున దేవుడే. ఆ మహాపురుషుడు శుద్ధసాత్వికుడు. బౌద్ధధర్మమును మానవుల దుఃఖము, ఆర్తి, బాధతొలగించడానికై తథాగతుడు లోకానికి ప్రసాదించినారు. ఆలాగే వేదసంప్రదాయాదికాలు లోకానికి ప్రసాదింపబడినవి. లోకం ఎప్పుడూ సమ్యక్‌మార్గంమీద నడిచినప్పుడే లోకశాంతి. అందుకై పూజావైరుధ్యాలను మహాయానధర్మ ముపదేశించి సమన్వయంచేసినా డీపరమపురుషుడు. ఆతడు అహింసా పరమావతారము. భారతదేశంలో మహాయుద్ధాలు లేకుండాచేశాడు. వారి బోధిసత్వగాథలు ప్రజానీకంలో ఎడారిలో చల్లనినీరులా ప్రవహించి నాయి. ఆ సత్యమూర్తినుండివెడలిన చంద్రికాకాంతి లోకంఅంతా శాంతి కాంతులతో ఉత్తేజితం చేసింది.

ప్రజలు తమ సంప్రదాయధర్మాన్ని వ్యక్తిగతం అని సంపూర్ణంగా గ్రహించారు. ధర్మంపేరున దారుణాలు జరపడం మానివేసిరి. ప్రజలు స్కందుని, రుద్రుని, విష్ణుని, ఇంద్రుని, బ్రహ్మను, సూర్యుని, అగ్నిని, తథాగతుని దీపాలతిన్నెలయిన చైత్యాలను అరమరికలేకుండా పూజచేస్తున్నారు. నాగార్జున దేవుడు శతవృద్ధయి పండులా తన ఆశ్రమంలో దివ్యమూర్తయి ఉన్నారు. దేశ దేశాలనుండి బౌద్ధభిక్షువులు, అర్హతులు, ఆచార్యులు, భదంతులు ఆ అవతార మూర్తిని దర్శించడానికి వస్తూఉంటారు. ఆలా దర్శించడానికివచ్చినవారు దూరాననుండేవారికి సాష్టాంగప్రణామాలిడి వెళ్ళిపోతూఉంటారు. కొద్దిమంది మాత్రమే ఆబోధిసత్వావతారునితో మాట్లాడడానికి వీలు. ఎవరికి ఏ అను

మానంఉన్నా ఆ దివ్యరూపుని చూడగానే అవి రహితంఅయిపోతవట. వచ్చిన భక్తులకు అతిథిసత్కారాలు నగరపంచాయతీసంఘం చేస్తూఉంటుంది. ధర్మగిరిపై సంఘారామంలోనే అనేక అతిథిగృహాలున్నాయి. కొండక్రింద ఒక చిన్న గ్రామంలోఉన్న భవనాలు అతిథులు ఉండడానికి కట్టినారు.

శ్రీ నాగార్జున దేవునకు బ్రహ్మదత్తుని నౌక గాలిహానలో ఏమైనదో తిరిగి రాలేదని వార్త విన్పించినారు ముఖ్యశిష్యులు. వెంటనే ఆ దివ్యమూర్తి నవ్వి, "బ్రహ్మదత్తుడు చేయుకలసిన మహోత్తమకార్యాలు ఎన్నో ఆలాఉండగా ఏలా మాయంకాగలడు?" అన్నారట.

అంతే ఆకున అన్నమాటలు. వెంటనే ఆ మాటలు శాంతిమూలచక్రవర్తికి వార్తపంపించారు శిష్యులు. చక్రవర్తి ఆ మాటలు వినగానే ఎంతో ఆనందంపొంది, గుండెలలోనుండి బలువుతీసివేసినట్లయిపోవ ఆనందంలో ఆసనంపై చదికిలబడినాడు. ఆ యువకునియందు మహారాజుకున్న ప్రేమ అట్టిది మానం. ఆ మరునాడు శ్రీశైలంనుండి భగ్నదత్తమహర్షి శాంతిమూలునికి వ్రాసిన లేఖ అందింది.

"మహారాజా! బ్రహ్మదత్తుడు కారణజన్ముడు. ఆతని ఓడ జ్యోతిష గణనంప్రకారం ఒక విదేశంచేరింది. అటునకి ప్రస్తుతం గండంఏమీలేదు. ఆ బాలుడు కొలది దినాలలో తమ్ము వచ్చి కలునుపంటాడు. ఏది ఎట్లయినా కర్మ బలవత్తరము. కర్మను ఆచరించడము, ఆ ఫలము కర్మకే వదలిపెట్టడము భగవాన్ శ్రీకృష్ణుడు సెలవిచ్చిన స్థితప్రజ్ఞుని లక్షణము మహారాజా! మీరేమీ దిగులుపెట్టుకోవద్దు. అన్ని శుభంగా పరిణమిస్తాయి. మీ జాతకమూ, బ్రహ్మదత్తుని జాతకమూ పరస్పరగాఢసంబంధంతో చాలాకాలంవరకూ ప్రయాణం చేస్తాయి. యువరాజు జాతకానికీ, అమ్మాయి శాంతిశ్రీ జాతకానికీ బ్రహ్మదత్తుని జాతకానికీ చాలా సంబంధం ఉన్నది."

ఈ కమ్మ శ్రీనాగార్జునదేవుల కడనుండి శుభవర్తమానం వచ్చిన నాలుగు గడియలకే వచ్చింది. ఇక శాంతిమూలుని సంతోషానికి మేరలేదు. ఆ దినమున ఏకారణంచేతనో అన్నట్లు భిక్షులకు, బ్రాహ్మణులకు వివిధదానాలు చేయించారు. స్కందదేవాలయాలలో, చైత్యాలలో పూజలు విరివిగా జరుప ఆజ్ఞలు దయచేసినారు.

మహారాజు వీరపురుషదత్తప్రభువును పిలిపించి "తండ్రీ! వెంటనే పూంగీప్రోలు వెళ్ళి అత్తయ్యగారినీ, మామగారినీ, బావగారినీ, మరదలునూ మన వసంతోత్సవాలకు ఆహ్వానంచేయి. నేను పవిత్రయజ్ఞం ఒకటి తలపెట్టినాను. ఆ విషయంలో నాకు ఒదరకూ ఇక్కడనుండి వార్తవచ్చేవరకు మీరు అక్కడే ఉండండి. బ్రహ్మదత్తప్రభువుఓడ తిరిగిరావచ్చును" అని తెలిపినారు.

శుభముహూర్తం చూచి వీరపురుషదత్త ప్రభువు సపరివారంగా పూంగీప్రోలు వెళ్ళినారు.

౮

ఆంధ్రదేశంలో బౌద్ధ, జైన, ఆర్ష మతాలు మూడూ సమంగా ముందుకు సాగిపోతూ ఉన్నాయి.

ఆంధ్రులు ఎప్పుడూ స్వాతంత్ర్యప్రియులు, పరివర్తనశీలురు. వారికి "కొత్తో వింత," అందుచే ఆర్యసంప్రదాయము విజృంభించిఉన్నప్పుడు శైవము, కార్తికేయము, గాణాపత్యము, శాక్తేయము రుచిచూసినా ఉండే వారు. బౌద్ధధర్మాచార్యులువచ్చి, బౌద్ధధర్మము బోధిస్తే వెంటనే బౌద్ధధర్మాభిరతులైపోయారు. బుద్ధావతారకాలంనుంచీ సంప్రదాయంగా వచ్చే మార్గాలలో సాంఘికవాదం తీసుకువచ్చినవారు ఆంధ్రులే. సంప్రదాయవాదులగు వీరు స్థవిరవాదులన్నారు. ఆ వాదాన్నే "థెరవాదము" అనికూడా అంటారు.

వైశాలిలో బౌద్ధమహాసంఘసమావేశం జరిగింది. ఆలాంటి సమావేశాల్ని "సంగీతి" అంటారు. ఆ సంగీతిలో పెద్దలందరూ సంప్రదాయవాదం గ్రహిస్తే యువజనులు బుద్ధదేవుడే భగవంతుడనినమ్మి అవతారభావమాయనకు కల్పించారు. వీరు ప్రజాహితులు గనుక మహాసాంఘిక వాదమని పిలుచుకొన్నారు. మహాసాంఘిక వాదంలో అనేక చిన్నచిన్న వాదాలు పుట్టుకువచ్చాయి. ఈ వాదాలన్నిటికీ ఆంధ్ర లేక ఆంధ్రవాదాలని పెద్దలు పేరుపెట్టినారు. శ్రీ నాగార్జునదేవుడే బౌద్ధయానానికి శంకరభగవత్పాదులు అద్వైతము నకువలె దర్శనాలు రచించి శూన్యవాదానికి జనకులయ్యారు. ఇన్ని మార్పులు వస్తూఉన్నా ఆదినాలలో దీక్షలు పుచ్చుకొనడం, దీక్షలు మార్చుకోవడం పెద్ద తప్పుకాదు. తండ్రి బౌద్ధుడు, కుమారుడు శైవుడు, తల్లి జైనధర్మపరురాలు. కోడలు ఒకపైపు బౌద్ధచైత్యానికి ఆయకస్తంభం వేయిస్తుంది. మేరొకప్రక్క స్కందపూజ చేయిస్తుంది. మీమాంసలు, జిజ్ఞాసలు, వాదాలు, బౌద్ధాచార్యులకు పండితులకూ, భిక్షులకూ, జైనసన్యాసులకూ మాత్రమే! నమ్మకాలలో తప్ప వివిధ మతాలవారి సాధారణ జీవితాలలో తేడాలులేవు. జైనుడైనా, బౌద్ధుడైనా ఆంధ్రసంస్కారవేషం, జీవితమూ ఒక్కటే. ఈవల చైత్యపూజ చేస్తాడు, ఆవల శైవదేవాలయానికి పెడతాడు. మర్నాడు ఇంట్లో బిడ్డకు జబ్బు చేస్తే కొండదేవతకు బలులు పంపుతాడు.

ఆడవిస్కంద విశాఖాయనక బ్రహ్మదత్త ప్రభువు క్షేమంగా వస్తారని శ్రీ నాగార్జునదేవులూ, శ్రీ ధర్మదత్తమహాబుషి సెలవిచ్చినారన్న వార్త పూంగీ గ్రామాలు చేరింది. వెంటనే వాసిష్ఠీపూంగీయగాణి శాంతిశ్రీదేవి పూంగీగ్రామాలు దేవత సాగరికాదేవిఆలయానికి వేయికొబ్బరికాయలు అర్పించింది. పట్టణ చైత్యాలన్నిటికీ ఒక్కొక్కదానికి వేయిచొప్పున దీపాలర్పించింది. బ్రహ్మదత్తుని జీవితంలో ఇక్ష్వాకువంశ భవిష్యత్తు గాఢసంబంధం కలిగిఉన్నది అని ఆమెకు పూర్తిగా తెలుసును.

శాంతిశ్రీదేవి చాలా అందకత్తె. రాజనీతిలో మేటి. ఆమె అన్నగారికి ఎడమచేయి. ఆమెచెల్లెలు హేమశ్రీదేవి చదువుకొన్నది. సంగీత, నాట్య, సాహిత్యాది విద్యలందు ప్రజ్ఞావంతురాలేకాని రాజకీయాలలో ఎప్పుడూ పాలు పుచ్చుకొనేదికాదు. రాజకీయాలు శాంతశ్రీదేవివే! శాంతశ్రీ చాణుక్యదేవుని అర్థశాస్త్రము, శుక్రనీతి, గౌతమ ధర్మసూత్రాలు, ఆపస్తంభ బౌద్ధాయన సూత్రాలు పూర్తిగా చదువుకొన్నది. బౌద్ధమతగ్రంథాలన్నీ అవలోడించినది.

తన మేనల్లుడు, వాసిష్ఠిపుత్రి భట్టిదేవి కుమారిని తన పట్టపుదేవిగా చేయడం తమకు సమ్మతమే. ఈ లాంటి కిష్టకాలంలో ఒక్కొక్క పురుషుడు ఇరువురు ముగ్గురు భార్యలను చేసుకోవలసి ఉంటుంది. పట్టమహిషి ఎవరైతే నేమి, ఆ విషయము రాజకీయమే! ఒకసారి రాజవంశం బలపూర్ణమైతే ఆమోద స్త్రీ పురుషుల ప్రేమయే ప్రధానం అవుతుంది. తాను ప్రేమించి చేసుకొన్నది స్కందశ్రీ ప్రభువును. తన కోమరిత మేనల్లుని ప్రేమించింది. మేనల్లుడామెను గాఢంగా ప్రేమించాడు. వారి వివాహం నిశ్చయంకాక వాసిష్ఠి భట్టిదేవియే పట్టమహిషి కావచ్చుగాక. అయినా స్త్రీహృదయం అతి విచిత్రమయినది. ఒక స్త్రీహృదయం ఇంకొక స్త్రీకి తెలియడం కష్టం. తన బాలిక వనదేవత కానంత మాత్రాన అంత బాధపడడం ఎందుకు? తాను మాత్ర మీ విషయంలో ఏమిచేయ గలదు? ఇంతకూ ఆ యువతీ యువకులే మనస్సు స్థిమితం చేసుకోవాలి. చెల్లెలు హేమశ్రీకోమరిని బాపిశ్రీకుమారిని త్వరగా రప్పించాలని ఆ దేవి అనుకొన్నది.

ముప్పై ఏడు ఏళ్ళు వచ్చినా, వాసిష్ఠశాంతిశ్రీదేవి వింశతి వర్షప్రాయ. పూర్ణయౌవన మధుర్యాంగి. దివ్య సౌందర్యోజ్వల శరీరలా ఉంటుంది. ఆమె నడకలో వయ్యారము, మాటలో గాంధర్వము, కన్నులలో దీపి ఏమాత్రమూ తగ్గిపోలేదు. భర్తను భగవంతునివలె పూజిస్తుంది. అన్నగారంటే దేశమనికన్న ఎక్కువభక్తి. ఇక్ష్వాకువంశం అంటే భగవదంశాసంభూత మనే ఆమె నమ్మకం. సిద్ధార్థదేవుడు ఇక్ష్వాకువంశంలోంచే ఉద్భవించాడు. ఇక్ష్వాకు వంశంతో కొంచెం సమమైన వంశం శాతవాహనవంశం. ఇక్ష్వాకులకు మంచి దశలు పోవడంచేత, వారు ఇతరులకు సామంతులయ్యారు. ఇప్పుడు శాతవాహనులు నాయకుడు చక్రవర్తులు. వారి చక్రవర్తిత్వం రక్షించేది తన అన్నగారు.

అన్నగారు శ్రీరామచంద్రుని అపరావతారము. అతిరథశ్రేష్ఠుడు. ధర్మాభిరతుడు, రాజ్యనీతి విశారదుడు. ఆయనకు తాను ఆలోచన చెప్పేనదికాదు. ఒక మహాకార్యంలో నిమగ్నులైనవారికే, ఆపదలోని ధర్మాలు, యుక్తాయుక్తాలు తెలుస్తాయి. అన్నగారు బ్రహ్మదత్త ప్రభువుతో మంత్రాంగం సలుపుతారు. అవతారమూర్తులు నాగార్జునదేవులు ఏలాంటి కిష్ట సమస్యనైనా నిమేషంలో తమ పవిత్రాలోచనతో విడదీస్తారు.

ఓహో! ఏమి ఆ అవతారమూర్తి ప్రతిభ! తన చిన్నతనంలోనే మొదటి సారి వారిని చూచింది. యవ్వనదశలో వివాహంకాక పూర్వం వారిని మరల

దర్శించింది. తర్వాత ఏడాదికొకసారి వైశాఖపూర్ణిమ దినాన భక్తులందరితో పాటు వారి పాదాలకెదురుగా సాష్టంగపడుతుంది. దేశదేశాలనుండి, చీనా సువర్ణద్వీపాలనుండి వేనకువేలు భక్తులా మహాపర్వదినాన వారి ఆశ్రమానికి వస్తారు. పూర్ణిమనాటి రాత్రి శుభముహూర్తంలో వారి పూర్ణదర్శనము ఆకాశం క్రింద లభిస్తుంది. ఆనాడు వారిని దర్శించుకొన్నంత మాత్రాన సర్వపాపాలు హరిస్తాయి. వారి కర్మ పరిపక్వమై పటాపంచలై నిర్వాణము చేకూరితీరుతుంది.

ఈ ఆలోచనలతో ఆమెకు భక్తిపారవశ్యం కలిగింది. సప్తనాగఫణి చ్ఛత్రమూర్తిగా, మహాతేజోమండల మధ్యస్థురాలుగా విన్యసింపబడిన నాగార్జున దేవుని విగ్రహముకడకామె వెడలినది. శాంతశ్రీ పూజాగృహంలో స్ఫటిక శిలావిన్యస్తమైన బుద్ధనాగార్జునదేవుల విగ్రహాలున్నాయి. వేరొకప్రక్క స్కందదేవ విగ్రహమున్నది. శాంతశ్రీదేవి బౌద్ధనాగార్జునదేవుల విగ్రహాలకడ మోకరించి ఇక్ష్వాకు వంశాభ్యుదయానికై ప్రార్థించింది. ఆ వెనుక ఆదేవి మనస్సు నిర్మలమై ఏదో మహాభవిష్యత్తు ధవళ గజరూపాన ఆమె అంతర్నేత్రాల ప్రత్యక్షమయింది.

3

అంత వృద్ధుడయ్యూ నాగార్జునదేవుడు ముప్పదియేండ్లదివ్యశరీరం కలవాడు. ఆయన మాటవణకదు, ఆయన వినికిడి అతినిశితము. ఒక ఎదు పైబడుతున్నకొలదీ ఆ అవతారపురుషుడు ప్రాపంచికశక్తి మరీబలవత్తర మగుచూ ఉన్నది. ఆయన పండుకొనడు. అహోరాత్రము లరవైఘడియలు ఏదో పరమ యోగాన యోగాసనబద్ధుడై, సమభంగికామూర్తియై, కైలాసపర్వతశిఖరంలా వెలిగిపోతూంటాడు.

ప్రతిదినము తెల్లవారుగట్ల ఆ అవతారమూర్తి లేచి ఆకొండమీదనే ఉద్భవించే పాతాళగంగాజలంలో కృతావగాహుడై, కాషాయాంబరము ధరించి యోగాసనమువైన కూర్చుంటాడు. నిర్వికల్పమైన మహాసమాధిలోనికి పోయి ఆయన మూడుఘడియలకాలం అనంత విశ్వాత్మలో లీనమైపోతారు. యోగంలోనుంచి మరల ఈ ప్రపంచంలోనికి రాగానే ఆ బోధిసత్వుడు కన్నులు తెరిచెదరు. నలుగురు ఆంతరంగికశిష్యులు ఆయన కన్నులు తెరవగనే ఎదుటకువచ్చి సాష్టాంగపడి లేచి పద్మాసనస్థులై ఆ దేవుని ఆజ్ఞలకు నిరీక్షింతురు. ఒకరు తాటాకుల గ్రంథము, గంటముతో సిద్ధముగా నుందురు. ఇంకొకరు భూర్జపత్రము, మషీపాత్ర, తూలికతో సిద్ధముగానుందురు, ఇరువురు ఏకసంధాగ్రాహులు.

స్వచ్ఛమై, మధురమై, గంభీరమైన శుద్ధాంధ్ర ప్రాకృత భాషలో ఆ మహాభాగుడు వారికి నూతన సూత్రములు, ప్రాచీనగ్రంథాలకు భాష్యాలూ, వ్యాఖ్యానాలూ ఉపదేశింతురు. నలుగురకు నాలుగు గ్రంథాలుపదేశింతురు. ఆ

సమయంలో ఆయన పెదవులనెడలిన మాటలు ఆస్మృతికిగణాలై లోకమంతా ప్రసరించును. ఒకరికి రాసాయనిక సూత్రములు చెప్పగాను, ఇంకొకశిష్యునికి జ్యోతిషము, ఈ గ్రంథాలు భూర్జపత్ర లేఖకుడు తాళపత్ర లేఖకుడున్నూ వ్రాయుదురు. మతధర్మాదికాలు ఏకసంగ్రహాలలగు శిష్యులు వింటురు. ఈరీతిని నూర్యోదయాత్పరం ఒక యామపర్యంత జరుగుతుంది.

రెండవయామమంతా వివిధదేశాలనుండి అనేకులు, వివిధ విషయాలలో ఈ అవతార పురుషుని పవిత్రాలోచన కోరివచ్చినవారికి ఒకరితర్వాత ఒకరికి ఆ బోధిసత్వులు ఆలోచన చెప్పుదురు. సూర్యుడు ఆకాశ మధ్యస్థుడగునంత వరకూ ఈరీతిగా సాగుతుంది. ఆ వెనక ఇరువురు భిక్షులువచ్చి ఆ పరమ పురుషునకు ఫలాహారం సిద్ధమాయెనని నివేదింతురు.

నాగార్జునదేవుడు దేశాలన్నీ పర్యటనచేసి తిరిగి ఆంధ్రభూమి వచ్చినప్పుడు పులిమావి చక్రవర్తి తనకు నిర్మించిఇచ్చిన ఆశ్రమమూ, ఆశ్రమమున్న పర్వతానికి దిగువ లోయలోఉన్న అపర శైలసంప్రదాయసంఘారామాశ్రమ విహారాదులూ, చైత్యాలూ ఏ మహాదాతలూ చూచేదిక్కులేక దీనావస్థలో ఉన్నాయి. మహాసాంఘికులు ములక దేశంలో ప్రతిష్టానానికి ఉత్తరంగాఉన్న భోగీరాశ్రమ సంఘారామాశ్రమములకు అనేకులు వెళ్ళిపోయినారు.

సముద్రా లాగలఉన్న ద్వీపాలలో వలసలేర్పరచుకొన్న అనేకులలో భిక్షులు, భదంతులు, ఆచార్యులు సుగర్ణద్వీపంలో త్రిలింగ మహానగరానికీ, కాకులానికీ, మలయద్వీపంలోని కాంభోజదేశంలో కాకులనగరానికీ, యవ ద్వీపంలోని పాండురంగ, అమరావతి, విజయాదినగరాలకూ పోయి సంఘా రామా లేర్పరచి, చైత్యాలు నిర్మించి, ధర్మబోధ లోకమంతా వ్యాపింప చేస్తున్నారు.

నాగార్జునదేవుడు తిరిగిరాగానే ప్రజలలో మళ్ళీ భక్తిప్రపత్తులు పెరిగినవి, చైత్యాలు బాగుచేసినారు. సంఘారామ భవనాలు పెరిగినవి. ఇతరదేశాల భిక్షులు కొలఖకేలు వివిధ సంఘారామాలలో వివిధ సంప్రదాయాలగురించి నేర్చుకొనడానికి రావడానికి ప్రారంభించారు. దేశదేశాలనుండి సాధారణ ప్రజలు యాత్రలుచేస్తూ నాగార్జున పర్వతాశ్రమానికి ఆంధ్రదేశంలోని వివిధ పవిత్రక్షేత్రాలకూ విరివిగా రాసాగినారు.

నానాటికీ ఈ అవతారపురుషుడు తన ఆశ్రమం వదలిరావడం మానివేశాడు. ఆ దివ్యపురుషుడు రచించిన గ్రంథాలు వేలకువేలు ప్రతులు వ్రాసికొని భిక్షులు వివిధదేశాలకు తరలించుట పోసాగినారు. ఆయన దర్శనమాత్రాన ప్రజలకుకలిగే పవిత్రానందం ఇంతా అంతా అనికాదు. ఆ మహాభాగుని నామం తెలియని భూభాగం ఈ జంబూద్వీపంలో ఎక్కడాలేదు. సువర్ణయవ కాంభోజ చీనాదేశాలలో ఆ బోధిసత్వుని గురించి అనేక అద్భుతాలైన గాథలు ప్రచారంలోనికి వచ్చాయి. ఈ దినం ఇక్కడుండి మరుక్షణం వేరొకచోట

దర్శనమిస్తారని, పక్షిగామారి ఆకాశమార్గాన ఎగిరిపోతారని, దర్శనమాత్రాన ఏలాంటి రోగాలైనా కుదిరిపోతాయనీ! ఒక్కొక్కప్పుడు ఆయనదేహం బంగారుమయమై ధగధగాయమానంగా వెలిగిపోతుందనీ అనేక విచిత్రాలుగా చెప్పుకొని, ఆయన పేరు తలచుకొని ఉప్పొంగిపోతూఉంటారు.

౪

ఆంధ్రదేశం అంతా సర్వత్రా వ్యాప్తమై కలకలలాడిపోతూఉన్నది. బోధిసత్త్వనాగార్జునదేవుని బోధనలు ఆగ్రధర్మపరులైన బ్రాహ్మణ పండితులకూ నచ్చినవి. వాళ్ళుకూడా తమ దర్శన వ్యాఖ్యానాలద్వారా నాగార్జునదేవుని వాదన లనేకం చేర్చుతున్నారు.

బ్రహ్మదత్తప్రభువు బోధిసత్త్వుని తలచుకుంటూ ఆయనబోధ లీ సువర్ణద్వీపంలో ఎంత అద్భుతప్రచారంలోకి వచ్చినవా అని ఆశ్చర్యపడుతూ తమ పడవమీద తిరిగి ప్రయాణంచేస్తూ వస్తున్నాడు. ఆ యువక ప్రభువునకు శ్రీకృష్ణోపదిష్టమైన దివ్యగీత అంతా సంపూర్ణారంభంలో బోధిసత్త్వనాగార్జునదేవ కంఠప్రబోధితమై వినిపించింది. వారి నౌక శాంతవర్ణనుడైన ప్రాక్సముద్రవీచీ నృత్యమూర్తియై తేలిపస్తున్నది. ఆ నౌక ముందుతట్టుపై కూర్చుండి బ్రహ్మదత్తుడు ఎడతెగని సముద్రవీచికామాలలూ, అంతులేని నీరూ, బ్రహ్మాండచ్ఛత్రమైన ఆకాశము చూస్తూ విజ్ఞానవిశ్వాల ఊహించుకుంటూ కాలం వెళ్ళబుచ్చుతున్నాడు. పరమసుందరియైన శాంతశ్రీ రాకమారి ఆ యువకప్రభువు మనోనయనాల ప్రతిక్షణమూ ప్రత్యక్షమవుతున్నది. ఆమెను; తాను సర్వము తెలుసును అనుకుంటూ గర్వించి చివరకు సంపూర్ణగర్వభంగం పొందిన విషయం ఈ సముద్రయానంలో పూర్తిగా గ్రహించాడు.

ఆ కాలిక శుద్ధసత్త్వమూర్తి అయినా అయిఉండాలి, లేదా ఏదో మహా విచిత్ర భావమూర్తి అయినా అయిఉండాలి. తానుమాత్రం ఆమెకు దాసుడు. ఆమె క్రీగంటిచూపుల మెలగవలసిన బానిస. ఈ మహారహస్యం సువర్ణద్వీప అమరావతినగరంలో కలిగింది. శివమహాక్షేత్రమైన ధాన్యకటకామరావతి పేరుపెట్టి నిర్మించిన ఆ మహానగరంలో ఒక స్తూపంప్రక్క బోధిసత్త్వుడైన మంజుశ్రీ విగ్రహం చెక్కి ఉంది. ఆ మంజుశ్రీ విగ్రహంప్రక్క నిలుచుండి ఉన్న మూర్తిని బ్రహ్మదత్తుడు చూచినాడు. ఆ దేవీ విగ్రహ సౌందర్యం అనన్యం. యౌవనవతులయందే ప్రేమ, పడుచువాడు ముసలిఅవ్వను ప్రేమించలేడు. అప్పుడు శృంగారావిర్భావము ఏమనవుతుంది? ముగలినాయకుడైనా పడుచునాయికను ప్రేమించవలసిందే. ముసలి అవ్వను ప్రేమించాలంటే ఏ అమ్మగానో, అమ్మమ్మ, తాతమ్మగానో ప్రేమించవలసిందే.

అలాగే పడుచునాయిక ముసలివానిని చూచి ప్రేమించగలదా? శకుంతల దుష్యంతుని ప్రేమించింది. రత్నావళి ఉదయనుని ప్రేమించింది. కాని వాళ్ళు కామారనాయకులు, ఆ కామారనాయకుల సౌందర్యం చూచి నవయౌవనవతి

అయిన నాయిక ప్రేమించదు. ఆ నాయకునియందు విశిష్ట లక్షణాలలో ఇంకా వీవో ఉంటే అవి చూచి, విని ప్రేమించవలసిందే. కాని "ఓ సుందరాకార, ఓ జితమన్మథ" అని నవోఢ నలుబది సంవత్సరాల నాయకుని ప్రేమింపలేదు.

ప్రేమ మానవ జీవితంలోని ఒక మహోత్తమ జంతుస్వభావము. ఆకలి దప్పులలా ఈడువచ్చిన పురుషునికీ స్త్రీకీ పరస్పరం వాంఛ కలిగితీరుతుంది. ఆ వాంఛను ఎవ్వరూ ఆపలేరు. మహర్షులైనా ఆ బాధనుండి తప్పుకోలేరు. తన పూర్వీకుడైన గాధేయ రాజర్షి బ్రహ్మర్షియగుటకై తపస్సుచేసి చివరకు మేనకకై తన్ను అర్పించుకొన్నాడు. పశువుకి అయినా ఈ వాంఛ ఆహార నిద్రా భయాల కంటె ఎన్నో కొన్ని రెట్లు మహోత్తమం కదా? ఆహార నిద్రా భయాలు వ్యక్తిగతమైనవి. స్త్రీగాని, పురుషుడుగాని, జంతువులుగాని, వ్యక్తిగతంగా వృద్ధిపొందేందుకుమాత్రం ఆహారం తీసుకొంటారు. విశ్రాంతికై నిద్రా, స్వరక్షణకే భయం; కాని జాతివృద్ధికై సంయోగం. ఈ ధర్మమే మానవునిలో ఒక తపస్సయినది. వివాహకర్మ నిర్మించుకొన్నాడు. అది ఒక పవిత్రయాగమైనది. పరవశోత్తి ప్రవహించే వరదలకు గట్లు నిర్మాణమైనవి. చివరకు తపస్సయినది. పున్నామనరక భయం ఉద్భవించింది. "ఓహో! ఎంత విచిత్రమైనవారు మహర్షులు!"

బ్రహ్మదత్త ప్రభువునకు శృంగారభావం ఆకాశగంగ భూమికి అవతరించినట్లయింది. తనగంగ శాంతిశ్రీదేవి. ఆమెకు ఈ ప్రాపంచిక చైతన్యమేలేదు. హిమవత్పర్వతశృంగముల త్రుళ్ళింతలాడే గంగకుమాత్రం భూమిపైకి చటుక్కున అవతరించిందా? ఆ గంగను శివుడు జటాజూటాలలోనికి ఆహ్వానించాడు. ఎంత అద్భుతభావం? పరమశివుడు వ్యోమకేశుడు. ఆ కేశాలు సగుణరూపమై జటలుకట్టినవి. ఆ జటలలో తేజోరూపిణియైన గంగ జలరూపంగా జేరింది. ఆ జలాలలో మంచుగడ్డలు. ఆప్రదేశాని కే మనుష్యుడు వెళ్ళలేడు. హిమాలయ శిఖరాలా జటలు. ఆ శిఖరాలలో భాగీరథిగా, మందాకినిగా, అలకనందగా, గంగాదేవి బహుప్రవాహమై ఉద్భవించి ప్రవహించి, ప్రయాగలో తన్ను తాను చేరుకుంటూ సర్వకళారూపిణియై, యమునగావచ్చి ప్రపంచంలో సంగమించి ప్రవహించి మహాసాగరమోక్షం పొందుతూఉంటుంది. తన పవిత్ర గంగామూర్తి శాంతిశ్రీదేవిలో శృంగారభావం ఏనాటికైనా ఉద్భవిస్తుందా? నాగార్జున దేవుల మోము ఏదో దివ్యకాంతులతో వెలిగిపోయింది.

"గుణభద్రా! బ్రహ్మదత్తునికి భిక్షుకదీక్ష ఇవ్వలేను. ఆ ఉత్తమపురుషుడు బౌద్ధధర్మం ఆర్షధర్మంలో లీనంకావించ ఉద్భవించినవాడు. ఆయన నన్ను చూడడానికి ఈనగరం వస్తాడు. ఆ సమయంలో శాంతిమూల మహారాజుకూడా నాదగ్గరకు వచ్చుగాక. వారు నన్ను చూచివెళ్ళిన మర్నాడు, అమ్మాయి శాంతిశ్రీ రాకుమారిని మన ఆశ్రమానికి ఒకసారి తీసుకొనివచ్చి నా ఎదుట ప్రత్యక్షపెట్టు." ఆ అవతారపురుషుని అస్పష్టమైన గంభీరవచనాలు ఆగిపోయాయి.

గుణభద్రాచార్యులు నెమ్మదిగా తలవంచి ఆ బోధిసత్వునికి నమస్కరించి వెడలి పోయినాడు.

భిక్షువులు లోకవ్యవహారాలతో ఎందుకు సౌఖ్యము కలుగజేసుకోవాలి? వారు సర్వసంగపరిత్యాగం చేసి, గుణాలను చంపుకొని, అష్టమార్గావలంబులై నిర్వాణగామియై ముక్తిపొందాలికదా అని గుణభద్రుడు రెండు మూడుసారులు భగవంతునితో మనవిచేసుకొన్నాడు. వారు చిరునవ్వు నవ్వి ఊరకొన్నారు.

భగవానుడు బుద్ధత్వం పొందనున్న బోధిసత్వులు కావడంవల్ల వారి భావాలు, చేతలు సాధారణమానవుల ఊహల కందవు. ఆ తథాగతులకడకు మహారాజ్యాధిపతులు ఆలోచనకై వచ్చేవారు. సామాన్యులుకూడా తమ కష్ట సుఖాలు వారికి నివేదించి సందేహనివృత్తి చేసుకొనేవారు. నిర్వాణపథగాములైనవారికి ఈప్రపంచసంబంధం లోహనిశ్శేషమే అని గుణభద్రునిమతం. గుణభద్రాచార్యులు విజయపురంలోనికి వెళ్ళేవారు కారు. ఎల్లప్పుడు ఆత్మానాత్మ విచారణ చేసుకుంటూ, బుద్ధదేవునిమూర్తిని ధ్యానిస్తూ ఉండడమే ఆయన దినచర్య. ఆయన పూర్వాశ్రమంలో ప్రతీపాలపుర నగరవాసి. చిన్నతనంలో కృష్ణానదిపాలైన తల్లిదండ్రులు, భార్య మాయమైపోవడంవల్ల సంసారంరోసి, శ్రీ నాగార్జునదేవుని కడకుచేరి కొన్నాళ్ళకు బౌద్ధదీక్ష పుచ్చుకొని, ఆ అవతార పురుషుని ఒక్కక్షణమూ వదలని ఉత్తమ శిష్యుడు.

షష్ఠభాగం

ఇంకోచక్రవర్తి

"సకలధరాతల ధురంధర భుజాస్కంధా, ఆదివరాహా, చతుస్సముద్ర ముద్రిత మహీమండలాఖండలా!" అని వందిమాగధులు పొగడుతూ ఉండగా హారీతిపుత్ర పులమావి మునికనగరమందు ఆంధ్రచక్రవర్తిగా రెండవసారి సింహాసనం అధివసించాడు.

మొదటిసారి పులమావి ధాన్యకటకస్థుడైన ఆంధ్రచక్రవర్తికి సామంతుడుగామాత్రం సింహాసనం ఎక్కాడు. యజ్ఞశ్రీ ప్రజ్ఞా, శక్తిగల చక్రవర్తి. ఆయనధాటికి తాళలేక మహాసామంతులూ, సామంతులూ పాదాలకడ శిరస్సులు ఆనించి, తమభక్తిని చెల్లడించారు. యజ్ఞశ్రీ యశశ్శరీరి కాగానే అనేక సామంతులహృదయాల్లో మళ్ళీ ఆశ లుద్భవించాయి. వైజయంతివారు, మునికనగరంవారు, మాళవులు, భరుకచ్ఛులు, అందరూ ఎవరికివారు చక్రవర్తులుకావాలని ఊవ్విళ్ళూరుతున్నారు.

అప్పటినుండి పులమావి తగిన సన్నాహాలుచేస్తూ సైన్యాలు కూర్చుకుంటున్నాడు. భరుకచ్ఛంవారికడ తురంగాలు వేయి కొన్నాడు. ఆయుధాలను సమకూర్చ సాగినాడు. తనరాజ్యంలో బంగారం దొరుకుతుంది. దానిలో సగం ధాన్యకటకానికి పంపవలసినది. "ఈసంవత్సరం ఇంతేదొరికిం" దని "ఈవీడు వానలవల్ల బంగారుగనులలో పని బాగా జరుగలే" దనీ చక్రవర్తికి పంపవలసిన బంగారం నానాటికి తగ్గించివేసాడు. బంగారంతో అతని ధనాగారాలు నిండి పోతున్నవి. దానిని వెదజల్లడంవల్ల దక్షిణదేశాలనుండి వివిధ యుద్ధవీరులు వచ్చి తనసైన్యాలలో చేరుతున్నారు. దక్షిణాటవులనుండి వేనకవేలు ఏనుగుల పట్టి తెప్పించి వానికి శిక్షణ ఇస్తున్నాడు.

ఈ విషయాలన్నీ శాంతిమూలునికి వేగువస్తున్నాయి. బ్రహ్మదత్తునితో తాను మునికనగరం వెళ్ళినప్పుడు ఆ యువకప్రభువు 'మామయ్యగారూ!' అంటూ సంబోధిస్తూ తాను కట్టవలసిన కప్పం యావత్తూ కట్టివేసాడు. అట్టి పులమావి చక్రవర్తి కావలెనని ఆలోచిస్తున్నాడా? ఏమిపాపరు అని శాంతిమూలుడు తనలో తాను ఆలోచించుకొంటూ చిరునవ్వు నవ్వుకొన్నాడు.

బ్రహ్మదత్తుడు ఎప్పుడువస్తాడా అని ఎదురుచూస్తున్న శాంతిమూల మహారాజుకు ఆ అడవిప్రభువు సురక్షితంగా ఓడతో పూంగీప్రోలు వచ్చిచేరాడని వార్త వచ్చింది. ఆయన ఆనందానికి మేరలేదు. దేశంఅంతా ఉత్సవాలు చేయవలసిందని తన ఆజ్ఞగా వార్తలుపంపినాడు. బ్రహ్మదత్తుడంటే ఆదేశాలలోని ప్రజలందరికీ తగనిప్రేమ, గౌరవమూ. అలాంటి బ్రహ్మదత్తప్రభువు సముద్రంలో మాయమై

పోయాడన్న ప్రాంతం దేశం అంతా గగ్గోలు పెట్టింది. నేడు ప్రజల సంతోషానికి మేరలేదు.

బ్రహ్మాదత్తుని ఓడ రేవుకువచ్చి ఆగగానే రేవులోని నావికులందరూ గుమిగూడి జయజయధ్వానాలు చేసారి. వివిధ నౌకానాయకులు, నావికులు నౌకలపైకు పరుగులిడినారు. చిన్నచిన్న పడవలలో అనేకులు నౌకచుట్టూ మూగినారు. నౌకపై పూంగీయజెండా, పసుపుపచ్చని కేతనమూ ఎగురుతూ ఉండడం వల్ల శుభము ఊహించి ఒక నావికుడు లేడిలా అతివేగంగా పరిగెత్తుకుంటూ కోటగోపురం కడకు వచ్చి అక్కడి రక్షకులతో శుభవర్తమానము తెచ్చానని చెప్పి, శరవేగంగా రాజభవన మహాకోట్ల గోపురం దగ్గరకుపోయి, అక్కడి అంగరక్షకులతో చెప్పి, సభామందిరం ప్రక్కనున్న అంతఃపుర ద్వారంకడ ఆగి మహారాజునకు శుభవర్తమానం తెచ్చినానని తెలిపినాడు.

ఒక ద్వారపాలకుడు ఈ నావికుని వెంటబెట్టుకొని లోనికిగొనిపోయి, ఒక మందిరంలో నిలబెట్టి ఒక ప్రతీహారిచే మహారాజుగారికి శుభవర్తమానం విషయం మనవి చేయుమని తెలిపినాడు. పూంగీయ స్కందశ్రీ మహారాజునకు వర్తమాన మందినది. వెంటనే వారు ఈ నావికునున్న మందిరంలోనికి వచ్చినారు. నావికుడు సాష్టాంగపడి నమస్కరించి మహారాజుచే అనుజ్ఞాతుడై లేచి, "మహాప్రభూ! తప్పిపోయినదనుకున్న తమనౌక వచ్చింది. ఆ ఓడ పసుపుపచ్చని కెండా ఎగురవేస్తూ వచ్చింది" అని మనవిచేసినాడు.

స్కందశ్రీ మహారాజునకు పట్టరాని సంతోషం వచ్చింది. తన మెళ్ళో హారమూ, తన వెలలోని ఛురియూ ఆ నావికునకు బహుమానమిస్తూ, అంతఃపుర పాలకుని రప్పించి ఆ నావికునకు వేయిపణాలు ఇప్పించినారు. మహారాజు వెంటనే తనకొమరుడు స్కందసాగరాయనుని కీ శుభవార్త పంపినారు. స్కందసాగరాయనకప్రభువు వెంటనే మహారాజు మందిరానకు రాగా విరియవుటూ చెరిఒక రథంమీదా బయలుదేరి, మంత్రులు, సేనాపతులు వెంటరా తొందరతొందరగా ఓడరేవునకు వచ్చిచేరినారు. బ్రహ్మాదత్తప్రభుని అప్పుడే ఓడనుండి దిగి తన విడిదికి వార్తపంపడంవల్ల అక్కడనుండి వచ్చి పాలకొరగిన తన మంత్రిని సేనాపతిని చేతులుపట్టిలేపి తన హృదయానికి గాఢంగా అదుముకొన్నాడు. ఆ సమయంలో పూంగీయస్కందశ్రీ మహారాజూ, యువరాజు స్కందసాగరాయనకప్రభువూ రావడం చూచినాడు. వెంటనే వేగంగా ముందుకుపోయి తాను స్కందశ్రీ మహారాజుపాదాల కెరిగినాడు. ఆయన బ్రహ్మాదత్తుని లేవదీస్తూ,

"ప్రభూ! మీరు మళ్ళీ కనబడతారనుకోలేదు" అంటూ బ్రహ్మాదత్తుని హృదయానికి గాఢంగా అదుముకొన్నారు. ఆ వెనుక స్కందసాగరప్రభువూ స్కందవిశాఖాయనకప్రభువూ గాఢంగా కౌగలించుకొన్నారు.

శాతవాహన రథస్వామిఅయిన పులమోవి తానే చక్రవర్తిని అని చెప్పుకొన్నా, పొగడించుకొన్నా శాంతిమూల మహారాజుకు అంతకోపం వచ్చి ఉండేదికాదు కాని అతడు సార్వభౌమ సింహాసనం ఎక్కాడు అని తెలిసిన మర్నాడు నానాదేశప్రభువులకూ కప్పము కట్టనలసినదని శ్రీముఖాలు అందినవి. శ్రీ పులమావిశాతవాహనుడే సార్వభౌముడట. తన తండ్రి తాతలకుటుంబమే సరియైన చక్రవర్తి కుటుంబమట. యజ్ఞశ్రీ తన తండ్రిని మోసంచేసి సింహాసనం ఎక్కినాడట. అందుకని నేను తాను సరియైన చక్రవర్తి అవడంవల్ల సింహాసనం ఎక్కినాడట. కాబట్టి సామంతులందరు ముసికనగరంవచ్చి చక్రవర్తి పాదాలకడ సాష్టాంగపడి తమ తమ కప్పాలను అర్పించవలసి ఉంటుందని ఆ శ్రీముఖంలో ఉన్నది.

శాంతిమూలునికి కోపం మరీ మిన్ను ముట్టడానికి ఇంకొక కారణంకూడా ఉంది. పులమావి చక్రవర్తి ఒకసారి విజయపురంలో ఇక్ష్వాకు శాంతిమూలుని తనయ శాంతిశ్రీరాకుమారిని చూచినారట. ఆ బాలిక తమకు తగిన పట్టమహిషి అని సార్వభౌముల దివ్యచిత్తానికి తోచినదట. కాబట్టి ఇక్ష్వాకు శాంతిమూల ప్రభువు చక్రవర్తికి మామగారయ్యే అదృష్టాన్ని పొగడుకొంటూ తన కొమరితను కొనివచ్చి చక్రవర్తికి అర్పింపవలసినది. ఇది సార్వభౌముల ఆజ్ఞ అని శాంతిమూల మహారాజుకు వచ్చిన శ్రీముఖంలో ఉంది.

శాంతహృదయుడు, నిర్వికారుడు, అతిరథశ్రేష్ఠుడు అగు శ్రీ శాంతిమూలునకు రాజలేఖకుడు ఆ శ్రీముఖం చదివి వినిపించడంతో ఒక్కసారి పాలపొంగులా కోపంవచ్చింది. ఇంతలో మహాసభాప్రాంగణంలో శుభకేతనధారియై పూంగీప్రోలునుండి వార్తాహరుడు వచ్చి దర్శనానికి అనుమతి వేడుకొంటున్నాడు అని ప్రతీహారి మనవిచేసినాడు.

మహారాజుకు కోపమంతా ఒక్కసారి చల్లారిపోయినది. అతి సంతోషంతో వెంటనే కొనిరాగలసినదని ఆజ్ఞయిచ్చినారు. ఆ వార్తాహరుడు వచ్చి మహారాజు అధివసించిఉన్న సింహాసనం ఎదుట మోకరించి, లేచి, చేతులు జోడించి, "జయము జయము సార్వభౌములకు శ్రీశ్రీ ధనకమహారాజు మహాసేనాపతి, మహాతలవరి, మహాదండనాయక, అడవిస్కందనికాయనక బ్రహ్మదత్తప్రభువులు తమకు వారి నమస్కృతులు సమర్పించుకొంటున్నారు. వారు సువర్ణదీవి దర్శించి, అక్కడ మహారాజులకు అతిథియై, ఆ ద్వీపంలోని శ్రీ తథాగత చైత్యాలను దర్శించి, నౌకను సురక్షితముగా నడుపుకొంటూ ఈ ఉదయమే పూంగీప్రోలు చేరినారు. అక్కడ మా ప్రభువులు సురక్షితంగా చేరినంగుర పూంగీయ మహారాజులు స్కందశ్రీ ప్రభువు సలుపదలచిన మూడు దినాల ఉత్సవాలకూ ఆగి, ఆ వెంటనే హుటాహుటి బయలుదేరివచ్చి తమ

పాదాల సన్నిధిని ఉందుము" అని మనవి చేయుమన్నారు. జయము! జయము! అని మనవి చేసినాడు. శాంతిమూల మహారాజు ఆ వార్తాహరునకు తమ మెడలోని హారము బహుమతిగా ఇచ్చిరి.

బ్రహ్మదత్తుడు సురక్షితంగా తిరిగివచ్చినందుకు దేశంఅంతటా ఉత్సవాలు చేయు రాజాజ్ఞలు వెళ్ళినవి. ప్రజలకు బ్రహ్మదత్తుడంటే అమితానురాగం. ఆ యువ ప్రభువు ప్రజలకై ఎన్నియో మహత్తర కార్యములు చేయించినాడు. చిన్న చిన్న ఏరులకు అడ్డగట్లు వేయించి, పెద్దపెద్ద చెరువులు నిర్మించాడు. గ్రామాదులలో మంచి నూతులు తవ్వించి తీయనిజలాలు సర్వకాలాలూ అందరికీ అందునట్లు చేసినాడు. గ్రామగ్రామానికీ చక్కని రాజబాటలు నిర్మించినాడు. అనేక గ్రామాలలో సత్రములు, బాటసారులకునా చలివేంద్రలు, వైద్యశాలలు నిర్మించాడు. వైద్యులకు రాజస్వము లేర్పాటుచేసి హిమాలయ ఓషధులు అందునట్లు చూచినాడు. కరకులకు మంచివిత్తనాలు అందుబాటు చేయించి, కరవు ఎప్పుడన్నావచ్చి ధాన్యాదులు ప్రజలకు విరివిగా పంచిపెట్టేవాడు. బ్రహ్మదత్తుడు తన సామంతరాజ్యంలోనూ, ఇక్ష్వాకు మహారాజ్యంలోనూ ఉన్న వేలకొలది గ్రామాలన్నీ తిరిగి ప్రజల క్షేమాబుబు కనుక్కుంటూ ఉండేవారు. దేశం అంతటా విద్యాశ్రమాలు నిండిపోయాయి. ప్రతి గ్రామంలోను చిన్నబిడ్డలకు నిద్యగరిపే బడులు ఏర్పాటయ్యాయి.

ఏవార్తవచ్చినా గ్రామభేరీ నినాదవార్తా విధానంవల్ల ఉదయం ప్రారంభిస్తే, సాయంకాలానికి మూలమూలల గ్రామాలకు కూడా ఆ వార్తప్రాకిపోతుంది. బ్రహ్మదత్తప్రభువు క్షేమంగా పూంగీపోలు చేరారన్నవార్త అంతట అల్లుకోగానే దేశంఅంతా సంతోషంతో పొంగిపోయింది. మహారాజు దేశంలోని బాలబాలికలకు పళ్ళూ, బట్టలూ పంచి ఇవ్వవలసిందని మంత్రులకు ఆజ్ఞ నిచ్చారు. దేశంఅంతా మూడురోజులు మహోత్సవాలు చేసుకున్నారు.

బ్రహ్మదత్తప్రభువు విజయపుర పర్వతగోపురం దగ్గిరకు వస్తున్నాడని ప్రభువునకు వార్తాహరులు చెప్పినారు. ఆ ప్రభువును ఎదుర్కొనేందుకు మహారాజు స్వయంగా యువరాజుతో, మంత్రులతో, సేనాపతులతో బయలుదేరినాడు. అప్పుడు శాంతిశ్రీ రాజకుమారి అంతఃపురంనుంచి తన గురువును ఎదుర్కొనేందుకు తండ్రిగారి అనుమతి వేడెను. మహారాజు సంతోషంతో ఒప్పుకొన్నారు. రాజకుమారి మూర్తిపొందిన సౌందర్యమువలె రథమును అధిరోహించి చెలులతో తండ్రిగారి రాజభవనద్వారమువద్ద కలుసుకొన్నది.

భిక్షువులు, పండితులు, రథికులూ కొలువ మహారాజు శుభవాద్యపురస్కృతుడై తూరుపు గోపురంవద్దకు వెళ్ళినాడు. ఆ పర్వతగోపుర ద్వారం ప్రజలతో నిండిపోయింది. వారందరూ ఆ గోపురద్వారం బాటి ఆ పర్వతరాజ పథమువెంటనే ఒక అరగోరుతదూరం ముందుకు సాగిపోయినారు. ఇంతలో ఎట్టఎదుట ఆ మహారాజపథముపై ఓక మహాసైన్యము వస్తూ కనంబడినది.

శాంతిమూల మహారాజు తనపాదిని ఆగుడని కోరగనే ఆ ప్రదేశంఅంతా గుట్టలు, లోయలు, చరియలు, ఘనశిలలు, వృక్షాలు ప్రజలతో నిండిపోయాయి.

* * * * *

ఇంతలో బ్రహ్మదత్తుడు, మహారాజు పూంగీయ స్కందశ్రీప్రభువు, పూంగీయ యువరాజు స్కందసాగరాయనక ప్రభువుతో రథములపై వస్తూ ఏనుగు నధివసించియున్న శాంతిమూలమహారాజుకు కనిపించినాడు.

౪

ఇక్ష్వాకు శాంతిశ్రీరాకుమారి, పూంగీయ శాంతశ్రీరామమారికను, పల్లవ రాణి అయిన హారీతి బ్రహ్మశ్రీ హమ్మశ్రీదేవి కొమరితలు బాపిశ్రీ, షష్టిశ్రీ రామమారికలను, అన్నగారయిన వీరపురుషదత్తుని, పూంగీయ ద్వితీయరాజ్ఞీ కుమార విష్ణుశ్రీరాజకుమారుని బ్రహ్మదత్తప్రభువు వచ్చిన దినానే విందుకు పిలిచింది. రాజకుమారి ఇంతవరకు తన భవనానికి బంధుగులను విందుకు పిలవడం ఎరగనే ఎరగదు. ఆమె పేరిటనే తల్లిదండ్రులే చుట్టాలను విందులకు పిలుస్తూ ఉండడమూ, తాముకూడా ఆ విందులకు రావడమూ జరిగేది. అలా జరిగిన విందుసమయాల్లో ఇక్ష్వాకురాజకుమారి అంటీముట్టనట్లు ఊరకుండేది. ఎవరన్నా పలకరిస్తే ప్రతివచనం ఇచ్చేది. లేకపోతే తన విశాలమైన కళ్ళల్లో శైశవ దృక్కులు వికాసిస్తూఉండగా చూస్తూ కూర్చుండేది. వచ్చిన చుట్టాలు మహారాజుతో మహారాణితో మాట్లాడి, తిమలోతాము వేళాకోళాలాడి, చెలికత్తెల నాట్యాదికాలు, ప్రదర్శనాలు చూచి, తామే ఆనందించి మహారాజుకూ మహారాణికీ నమస్కరించి వెళ్ళిపోయేవారు.

వీణాగానం, నృత్యప్రదర్శనం అయిన తర్వాత అందరూ భోజనాలకు లేచినారు. అందరూ మేనత్త మేనమామ బిడ్డలే. భోజనగృహంలో అందరూ స్వర్ణపీఠికలపై కూర్చున్నారు. బంగారు కంచాలలో, బంగారు గిన్నెలలో అనేక విధాలైన కూరలు, పచ్చళ్ళు, పప్పులు, పులుసులు, చిత్రాన్నాలు, అపూపాలు వడ్డనచేయు బాలికలు వడ్డించినారు.

వీరపురుషదత్తుడు పూంగీయ శాంతశ్రీని ఆ ఉదయం చూచినప్పటి నుండియు తన మనస్సు ఆనందపూర్ణముకాగా మాటలాడలేకపోయినాడు. ఆమె వైపు ప్రణయపూర్ణములైన చూపులను పరపి, అంతలో మరల్చుకొన్నాడు. పూంగీయ శాంతశ్రీ ఏమీ మాటలాడలేదు. దివ్యరేఖాసమన్వితుడు, బంగారు ఛాయచే జగత్ప్రసిద్ధ సుందరాకారుడైన, తన ప్రియుని చూచి, అతని చూపుల లోని బాధ నర్థముచేసికొన్నది. ఆమె కన్నుల నీరు తిరిగినది. ఇద్దరి హృదయాలూ పూర్ణమైయుండుటచేత ఇద్దరు ఈ సాయంకాలం శాంతిశ్రీ భవనానికి వచ్చినా పలుకరించుకోలేదు. ఇదంతా బాపిశ్రీ అర్థం చేసుకొంది. తన అక్క రాజ

ఋమాయుని ఎంత ప్రేమిస్తోందో, తానూ అంతే ప్రేమిస్తోంది. అయినా తానూ శాంతా జీవితాలను లకడంచేత ఒకరిమీద ఒకరికి ఓర్వలేనితనం లేదు.

వీరపురుషదత్తుడు బాపిశ్రీని గాఢంగా ప్రేమిస్తున్నాడు. ఆమెలో వూంగీయశాంతను చూస్తాడు. శాంతలేని బాపిశ్రీ అతనికి కనపడదు. బాపిశ్రీ లేని శాంత అతనికి తోచదు.

ఇక్ష్వాకు రాజకుమారిక ప్రేమఅంటే ఏమిటి అని ప్రశ్నించుకొంటుంది. స్త్రీ పురుషులు కలయిక ఒక యజ్ఞంవంటి ధర్మకార్యమని ఆమె ఉద్దేశం. సంతానం కనడం భూమిలోనుంచి మొక్కలు ఉద్భవించడం వంటిది. గ్రంథాలలో తెలుపు ప్రేమానుభవం ఏలాంటిదో ఆమెకు అర్థంకాలేదు. తన మేన యత్తల కొమరితలు ఇద్దరూ తన అన్నగారియందు తమకున్న ప్రేమను వర్ణించి చెప్పుకొన్నారు. ఈనాడు తనలో ఏదోవర్ణింపరాని ఉత్సాహం కలిగింది. ఏదో ఒక విచిత్రసంతోషం కలిగింది. తానే తనఉత్సాహానికి ఆశ్చర్యం పొందింది. తాను ఎందుకు బ్రహ్మదత్తుని ఎదుర్కొనడానికి వెడతానన్నదో, తానెందుకు పాదచారిణియై బ్రహ్మదత్తుని కడకు నడిచి వెళ్ళిందో? అలా వెళ్ళడం ఏదో ఆనందం అనుభవించింది. ఎందుకు తాను పనులుచేసింపో? ఎందుకు తన వదినగారిని భోజనానికి పిలిచింపో?

అన్నగారు మేనత్త కొమరిత శాంతను వనదేవతగా వరించకపోవడంవల్ల ఆమెకు కోపంవచ్చి వూంగీప్రోలు వెళ్ళిపోయిందనీ, తానీఏటి వసంతోత్సవాలకు వూంగీరాజకుటుంబాన్ని ఆహ్వానించడానికి వూంగీప్రోలు వెడ్తుతున్నాననీ బ్రహ్మదత్తప్రభువు వెళ్ళిపోతూ తెలుపడంవల్ల ఆమె విన్నది. కోపమంటే? ఒక మనుష్యునికి కోపం ఎందుకు? నేడు వీరంతా తన ఇంటికి విందుకు వచ్చినప్పుడు పూర్వస్నేహముతో మెలిగి సంతోషంగా ఉంటారని ఆమె కేలా తోచినదో? జరుగకలసిన తంతులన్నియు అంతఃపురపాలకురాలు జరుపుతున్నది.

భోజనాలయి తాంబూలాలు వేసుకొన్నారు. విష్ణుశ్రీకుమారుడు వెళ్ళిపోయినాడు. అప్పుడు ఇక్ష్వాకు శాంతిశ్రీకుమారి తన అన్నగారిచేతికి మల్లెపూలదండలు ఇచ్చి "అన్నగారూ! ఇవి వదినగారల ముగురుతలలలోనూ ముడవండి" అన్నది. ఆమె మోములో, కన్నులలో హాస్యకాంతిలేదు. శాంతి కాంతులు మాత్రము వికసిల్లి ఉన్నవి.

౫

పులమావి వసంతోత్సవదినాన తన సర్వసైన్యాలను నడుపుకుంటూ వైజయంతీపురం వెళ్ళినాడు. వైజయంతి చూటుకుల శాతకర్ణులు పులమావి సైన్యాలతో వస్తాడని అనుకోలేదు. ప్రస్తుతము పులమావికి లోబడడమే ఉత్తమమనుకొని, చూటుకుల విష్ణుస్కంద మహారాజు, పులమావిని చక్రవర్తిగా ఆహ్వానించి కప్పములుగట్టి, యుద్ధయాత్రకు తనవంతు కర్చునిచ్చి, ఆయనకు పీదుకోలిచ్చెను.

పులమావి చక్రవర్తిగా అభిషేకించుకొన్నాడని వినగానే విజయశ్రీ శాతవాహన చక్రవర్తికి మిన్నుముట్టిన కోపంవచ్చింది. వెంటనే తన బావగారు ఇక్ష్వాకు శాంతిమూల మహారాజుకు "ఏమిటి కర్తవ్యం?" అని వార్త పంపినాడు. ఆ వెంటనే పులమావికడనుండి విజయశ్రీ శాతవాహన చక్రవర్తికి శ్రీముఖం వచ్చింది. "నీకు రాజ్యార్హతలేదు. అన్యాయంగా యజ్ఞశ్రీ చక్రవర్తి అయినాడు. అయినా తన చక్రవర్తిత్వము తాను శాపాడుకోగలిగాడు. నువ్వు నీరసుడవు, త్రాగుబోతువు. నీకు అంతఃపుర స్త్రీలను ఏలుకోవడం చేలుసును. నువ్వు మన్మథసామ్రాజ్యానికి తగుదువు. నీవు సింహాపీఠం! భక్తితోవచ్చి శ్రీశ్రీ హారీతిపుత్ర పులమావి శాతవాహనస్వామి పాదాలబడితే నిన్ను సామంతునిగా ఉండనిస్తారు. లేకపోతే నువ్వు రాజద్రోహివి అవుతావు." ఈ విధంగాఉంది ఆ శ్రీముఖం. విజయశ్రీ శాతవాహన చక్రవర్తి భయముచేతా, కోపంచేతా గజగజ వణకిపోయినారు. ఆ శ్రీముఖాన్ని ఇత్తడిమండసంలోపెట్టి బంధించి, దానిని శాంతిమూల మహారాజుకు పంపినాడు.

ఇంతలో పులమావి వేయి ఏనుగులతో, ఇరవైవేల ఆశ్వికబలంతో, ఆరు వేల రథాలతో, ఒక అక్షౌహిణి (అక్షౌ ఇరువదివేలు) కాల్బలంతో బయలుదేరినాడని వార్తరాగానే విజయశ్రీ శాతవాహన చక్రవర్తికి గుండెల్లో రాయి పడింది. తన సేనాపతులకు సేనలన్నీ సిద్ధంచేయుండని ఆజ్ఞలిచ్చినాడు. మహాభోజులకు, మహారథులకు, ఆభీరులకు పులమావిని ఎదుర్కొని బందీచేయుండని ఆజ్ఞలు పంపినాడు. తమతమ సేనలతో ధాన్యకటకానికి రండని, యూథరులకు, వాసిష్ఠులకు, సాలంకాయనులకు, బృహత్ఫలాయనులకు, ధనకులకు, పూంగీయులకు, బెళుకురాయనకులకు (చాళుక్యులకు), చూటకులులకు, ఇక్ష్వాకులకు రాజాజ్ఞలు పంపినాడు. ఇంతలో విజయంతీ శాతకర్ణులను ఓడించి పశ్చిమతీరాన్నే ఆభీరుల పైకి పులమావి వెడుతున్నాడని వార్తవచ్చింది విజయశ్రీ చక్రవర్తికి.

శాతవాహనుల సైన్యాలు తప్ప ఇక ఏ సైన్యాలూ రాలేదు. విజయపురంలో ప్రతి సంవత్సరంకన్న ఈఏడు ఎక్కువ వైభవంగా వసంతోత్సవాలు జరుపుతున్నారు. అందుకని ఉత్సవాలు పూర్తికాగానే సైన్యాలతో వస్తున్నానని శాంతిమూలుడు చక్రవర్తికి వినతి పంపినాడు. విజయశ్రీ శాతవాహనునకు కోపం మిన్నుముట్టింది. తన రాజ్యానికి భంగంవచ్చే సమయంలో, తన బావమరదికి వసంతోత్సవాలా? అని కాలుగాలినపిల్లిలా విజయచక్రవర్తి తిరగడం మొదలుపెట్టినాడు.

భరుకచ్ఛాధీశులైన ఆభీరులు రాజనీతిలో అపరచాణక్యులు. వాళ్ళకు పులమావి భగవత్ప్రసాదితమైన ఆయుధంలా కనబడ్డాడు. విజయశ్రీని నిరసించి, పులమావే నిజమైన చక్రవర్తి అని లోకానికి చాటినారు. ఆభీరపతి, చక్రవర్తి పులమావిని ఎదుర్కొని లోకసమ్మోహనకరమైన ఉత్సవాలు చేయించి తన సైన్యాలలో అర్ధాక్షౌహిణిని పులమావితో పంపినాడు. ఆభీర సైన్యాలూ

పులమావి సైన్యాలూ కలిసి మాళవదేశంమీదకు దండెత్తి వెళ్ళినవి. మాళవులు కొంచెం బలంగా ఉన్నారుకాబట్టి, పులమావిని ఎదుర్కొనడమూ లేకపోతే, సామం అవలంబించడమూ ఏలా సమకూర్చినాడో సైన్యాలు అసంఖ్యాకంగా ఉన్నాయి. పులమావిలో తుదకు సంధి కంగీకరించినారు.

పులమావి ఉప్పొంగిపోయినాడు. తనకు రాజకుమారి రుద్రభట్టారికను రాణిగా ఈయవలసిందని మాళవరుద్రసేన మహారాజుకు పులమావి రాయబారిని పంపినాడు. రుద్రసేనునకు రుద్రభట్టారికను పులమావికి ఉద్వాహం చేయడం ఇష్టంలేదు. ఈ విషయంలో ఆంధ్రచక్రవర్తికి త్వరలోనే వార్త పంపెదననిన్నీ, రుద్రభట్టారికాకుమారి వసంతోత్సవాలకు శ్రీపర్వతిస్థమైన విజయపురికి వెళ్ళి ఉన్నారనియు ఆమె అచ్చటనుండి రాగానే వివాహవిషయం నిశ్చయంచేసుకొని వచ్చుననియు, మాళవపతి పులమావికి బదులుచెప్పి పంపెను.

పులమావి ఉజ్జయినినుండి బయలుదేరేవేళకు చైత్రమాసం మధ్యదినాలు. అప్పుడే వేసవికాలం ఆరంభించింది. రాత్రుళ్ళుమాత్రం కొంచెం చలివేస్తోంది. సాయంకాలాలు మత్తుగా ఉంటున్నాయి. విజయపరంపరచే పులమావిని నిజంగా వీరత్వం పొదివికొన్నది. అతని సైన్యాలు ఉత్తమశిక్షణపొంది అతివేగంగా సునాయాసంగా ప్రయాణం చేస్తున్నవి. ఉజ్జయినినుండి ముఖదేశానికి పిడుగువలె వచ్చిపడ్డాయి.

ప్రతిష్ఠానగరంలో రాజప్రతినిధి యువరాజు చంద్రశ్రీ శాతవాహన మహారాజు ఇంకా వసంతోత్సవం జరుపుతున్నాడు. వేయిపూవులైనారు వేయి బాలికలు, తాను దివ్యవసంతుడు. ఆ వేయిబాలికలలో కొంతమందిని ఒక నాడు గజరూపం వహింపుడని తాను వారిపై స్వారి వెడలినాడు. ఒకదినం కొందరు బాలికలు చిలుకరూపం వహిస్తే తాను ముగ్ధుడుగా చూచేగినాడు.

౬

చంద్రశ్రీ యువరాజు మన్మథుడుగా, మధుమాసాదిదేవుడు వసంతుడుగా ఇలా చిద్విలాసాలలో తేలిపోతూ ఉన్నాడు. ఒకదినం అనేక మనోహర రూపాలు కలిగినవీ, వివిధపుష్పాలంకృతాలూ అయిన నదీనౌకలలో విహారం బయలుదేరినాడు. హంసలవలె, శుకాలవలె, మొసళ్ళవలె మూర్తిత్వాల్చిన ఆ నౌకలలో తన ప్రియాసహస్రంతో విహారం బయలుదేరినాడు. కొందరు బాలలు నాట్యంచేస్తున్నారు. కొందరుగాత్రాలతో పాడుతున్నారు. కొందరు వివిధ వాయిద్యాలు వాయిస్తున్నారు. కొందరు అర్ధనగ్నలై వివిధ విలాస భంగి మాలలో ఉన్నారు. నౌకలు గోదావరిలో సాగిపోతున్నాయి.

ఇంతలో గోదావరి ఈవలావల గట్లమీద వేలకువేలు ఆశ్వికులు పదాతులు తోచినారు. "పడవలు ఆపండి! ఏడీ చంద్రశ్రీ?" అన్న ఉరుములాంటి మాటలు వినబడ్డాయి. బాలికలంతా ఘొల్లుమన్నారు. ఆ సాయంకాలపు చిరు చీకట్లలో అనేకమంది బాలికలు కాగడాలుపట్టి ఉన్నవాళ్ళు "అమ్మయ్యో"

అని కేకలువేసి శాగడాలు నీళ్ళల్లో పారవేశారు. బాలబు కొందరు గజగజ లాడుతూ అలా నిలుచుండిపోయినారు. తెడ్లువేసే బాలికలు తెడ్లువేయడం మానివేసారు. పడవలునడిపే చుక్కానిబాలికలు మూర్ఛపోయారు. చుక్కానులు వదిలారు. లేదా భయంతో చుక్కానులు తమ ఇష్టంవచ్చినట్లు తిప్పినారు.

పడవలు ఒకదానినొకటి తగులుకున్నాయి. కొందరు బాలికలు పట్టుతప్పి నీళ్ళల్లో పడ్డారు. కొన్నిపడవలు జరిగిపోవడంవల్ల కొందరు బాలలు నీళ్ళల్లో పడ్డారు. కొందరు ఉరకాలని నదిలో ఉరికినారు. గోలగోల! నీళ్ళల్లోపడ్డవారు ఈదలేనివారు మునుకలు వేస్తున్నారు. వీళ్ళను రక్షించడానికి గట్టుమీదివారు ఏనుగులను దింపినారు. ఏనుగులు అనేకమంది బాలికలను తొండాలతో రక్షించి అందిస్తున్నాయి. ఈతవచ్చిన వీరభటులు, సేనాపతులు నీళ్ళలోనికి ఉరికినారు. అశ్వికులు తమ అశ్వాల్ని ఉరికించినారు.

ఆ గడబిడ అంతా చల్లారి బాలికలను రక్షించడం, పడవలను ఒడ్డుకు పట్టించడం అంతా అయ్యేసరికి మూడుగడియలు పట్టింది. నలుగురు బాలికలు దొరకలేదు. దొరికినవారిలో ఇద్దరు ప్రాణాలు పోగొట్టుకున్నారు. తక్కినవారందరూ సురక్షితంగా ఉన్నారు. కాని యువరాజు చంద్రశ్రీ జాడ ఎక్కడా కనుపించలేదు. వెంటనే పులమావి దిట్టరులైన అపసర్పులను, సేనాధికారులను గోదావరి తీరాన్నే పంపినాడు.

తెల్లవారి ఆంధ్రశాతవాహన చక్రవర్తులూ, యువరాజులూ కొలువుతీరే మహాసభలో పులమావి శాతవాహనుడు మహాసింహాసనంపై అధివసించి, తన మంత్రులు, చందశ్రీ మంత్రులు, తన సేనాపతులు, కొందరు చంద్రశ్రీ సేనాపతులు, బౌద్ధభిక్కులు, పండితులు కొలిచి ఉండగా తన మంత్రినిచూచి, "ఏమయ్యాడు చందశ్రీ?" అని అడిగినాడు.

"అన్నదాతా! మహాచక్రవర్తీ! చంద్రశ్రీ నిన్న సాయంకాలం గడబిడ ప్రారంభించగానే నీటిలోనికి ఉరికి తన అంగరక్షకరాండ్రయిన నలువురు దిట్టలైన స్త్రీలతో చల్లగా ఈదుకుంటూ, వారి నౌకాబలంతోకూడా వచ్చే ఒక చిన్న పడవఎక్కి తేలుకునిపోయాడట. అలా మూడుగోరుతాలు ప్రయాణంచేసి, గోదావరితీరంలో ఉన్న ఒక గ్రామంలో దిగి ఏనుగులపై ఎక్కి వెళ్ళిపోయాడట" అని మంత్రి మనవిచేసినాడు.

"ఆలాగా, చంద్రశ్రీ ఏనుగులమీద ఎక్కడికి పోయినాడో అది కనుక్కోడానికీ, ఆ దారిలో దొరికితే బందీచేసి పట్టుకురావడానికీ చారులను పంపలేదా మీరు?" చిరాకు నాట్యంచేసే మోముతో ప్రశ్నించినాడు పులమావి.

"చిత్తం! అన్నదాతా! ఆ ఏనుగు ఎటుపైపు వెళ్ళిందో తెలియలేదట. ఇంకా చారులు కొంతమంది వేగంగల ఏనుగులపైన వెదుకుతున్నారు." సవినయంగా మంత్రి విన్నవించుకొన్నాడు.

చంద్రశ్రీ ధనాగారం పరిశీలిస్తే పూర్వంనుంచీ ఉన్న బంగారు ఆభరణాలు నవరత్నాలుపొదిగిన ఆభరణాలు చాలా ఉన్నాయి. పణాలరాసులు చాలా తక్కువ ఉన్నాయి. పులమావి నగలన్నీ తాను తీసుకొని, నాణ్యాలరాసులలో ముప్పాతిక తాను సంగ్రహించి, తక్కువవి రాజ్యావసరంకోసం ధనాగారంలోనే ఉంచినారు. దాసీలలో అందమైనవారిని ఆరువందలమందిని తన అంతఃపురంలోనికి తీసుకున్నాడు. ధైర్యం బలాన్నిస్తుంది. యుద్ధతంత్రం నేర్పుతుంది. బలం ఇంకా బలంచేకూరసుంది.

పులమావి చరిత్ర అంతా వింటున్నకొలదీ విజయశాతకర్ణి చక్రవర్తికి మతిపోయింది. పులమావి తనచుట్టూన్ని ఒకరిని తన రాజప్రతినిధిగా ప్రతిష్ఠానంలో నిలబెట్టి వెంటనే తన సర్వసైన్యాలు కూర్చుకొని ఆగకుండా అతివేగంగా మహారాజపథంవెంట ధాన్యకటకాభిముఖుడై బయలుదేరినాడు. పులమావి ఎక్కిన మదపుటేనుగుపై బంగారపు టంబారీ ఒకచిన్నగది అంత ఉన్నది. దాని నిండా హంసతూలికల పరుపులు పరచినారు. మెత్తని ఉపధానాలపై ఆనుకొని, తన వినోదునితో మాటలాడుచు పులమావి ప్రయాణం చేస్తున్నాడు.

"నానాటికి కాంతి పిచ్చి ఎక్కువైపోతున్నది నాన."

"దానికి కాంతే విరుగుడు!" వినోదుడు పులమావి చేయి పట్టుకొని నాడి చూసినాడు.

"కాంతి పిచ్చికి కాంతి మందేమిటి నీమొగం?"

"అలా అనకండి సార్వభౌమా! మీకు వైద్యశాస్త్రాలు తెలియవు. కామనూత్రాలూ చదవలేదు."

"వాత్స్యాయనుడు కాంతి మందుఅని తెల్పాడా?"

"ఆ! ఉష్ణం ఉష్ణేన శీతలం అన్నసూత్రప్రకారం కాంత్యున్మాదానికి కాంతే మందుఅన్నాడు."

"ఎవడు వాడు?"

"ఈ మహావైద్యుడు తమ వినోదుడు!"

"ఓరి మూర్ఖుడా!"

"ఉండండి. కాంతిదేవికోసం మీకు పిచ్చి, మరి కాంతిదేవిని తమచే సేవింపచేస్తే, ఆపిచ్చిపదరదా?"

"ఓహో! అదా?"

"ఏమనుకున్నారు ప్రభూ!"

8

విజయపురంలో వసంతోత్సవాలు అద్భుతంగా జరిగినవి. వీరపురుషదత్తుని ఆనందమూ, పూంగీయ శాంతశ్రీ బాపిశ్రీల ఆనందం వర్ణనాతీతము. పూంగీయ యువరాజు స్కందసాగరుడు వసంతుడయ్యాడు. వీరపురుష దత్తుడు మన్మథుడయ్యాడు. వాసిష్టి శాంతిశ్రీ పుత్రిక శాంతశ్రీ రతీదేవి అయింది. స్కందసాగరుడు ఇక్ష్వాకు రాజవంశపు బాలికను వనదేవతగా ఎన్నుకొన్నాడు. ఈ సంవత్సరం ఉత్సవంలో జరిగినవేడుకలు ఏనాడూ జరుగలేదన్నారు. మాళివరుడు భట్టారిక పారిజాతమయింది. బాపిశ్రీ మందారమయింది. షష్టిశ్రీ కమలపుష్పమయినది.

బ్రహ్మదత్తప్రభువు వేడుకలుచూస్తూ సువర్ణద్వీపంనుంచి తానుకొని తెచ్చిన లక్క వస్తువులు, పచ్చలూ, కెంపులూకూర్చిన హారాలూ, చిత్రచిత్ర వస్తువులు బాలికలకు బహుమతులిచ్చినాడు. వీరపురుషదత్తునికి కెంపులు పొదిగిన ఒరతోడి మణులుపొదిగిన సువర్ణద్వీప ఖడ్గమిచ్చినాడు. సువర్ణద్వీప మహారాజు ఆంధ్రచక్రవర్తికీ, ఇక్ష్వాకు మహారాజునకూ అనేక బహుమతులు పంపినాడు. శాంతిమూల మహారాజుకు పంపిన బహుమతులు వారికిచ్చినాడు. ఇతరులకు ఖడ్గములు మొదలయిన ఆయుధములు బహుమతులిచ్చినాడు.

సువర్ణద్వీపంలో పనిపినంతా గాంధర్వ శిల్పమూ, విద్యాధర శిల్పమూ, ఆంధ్ర శిల్పము విశ్వబ్రహ్మ శిల్పమిశ్రితము. ఆంధ్రశిల్పము సువర్ణద్వీప గాంధర్వశిల్పంతో రంగరింపయి ఒకనూత్న సౌందర్యం చేకూర్చుకున్న నూత్నసంప్రదాయం ఉద్భవించింది. ఆ శిల్పవస్తువులు వెలకుతెచ్చి పంచినాడు బ్రహ్మదత్తుడు. ఒక పెద్ద గాయత్మతోపలం చెక్కి విన్యసించిన పరమసుందర మూర్తిమంతమయిన ధ్యానిబుద్ధ విగ్రహమొకటి ఎనిమిది అంగుష్టముల ఎత్తున్న దానిని బ్రహ్మదత్తుడు ఇక్ష్వాకు రాకుమారి శాంతిశ్రీకి బహుమతి ఇచ్చినాడు. ఆ విగ్రహము చూడడముతోనే శాంతిశ్రీ చైతన్యరహిత అయినది. ఆమె ఆనందం ఆకాశగంగవరదు ఉబికిపోయింది.

"గురువుగారూ! ఈ పవిత్రవిగ్రహాన్ని నాకోసమే సంపాదించినారా?" ఆ బాలిక మాటలు శిశువు మాటలవలె ఉన్నవి.

"అవును రాజకుమారీ! ఈ విగ్రహమును సువర్ణద్వీపవాసియైన సామంత ప్రభువు ఒక పెద్ద గారుత్మకం చెక్కించి చేయించినాడు. నేను "పాగాను" మహానగరం వెళ్ళినప్పుడు, ఆ సామంతుని ఇంట అతిథిని. మేము మూడుదినాలు తత్త్వవిచారణ చేసాము. నామాటలు అతినికి పరమశ్రమణకుని బోధలా ఉందని ఆయన నా కీవిగ్రహం బహుమతి ఇచ్చాడు. ఈ పవిత్రమూర్తిని చూడగానే ఇది భర్తృదారికకు అని నేను మదస్సులో నిశ్చయించుకొన్నాను." బ్రహ్మదత్తుని మాటలతో లిరునవ్వు సౌరభంలా వెల్లివిరిసింది.

"ఓహో! ఈ పరమశిల్పం యాదగ్గర ఉండడానికి నేను తగుదునా గురుదేవా?" ఆమె మాటలు చిన్న మల్లిమొగ్గలుగా వికసించాయి.

"నీకన్న దీనికింకెవరు తగుదురు రాజకుమారీ?" బ్రహ్మదత్తుడు గంభీరంగా అన్నాడు.

"అది మీహృదయంలోని అనుగ్రహం! సువర్ణద్వీపంలోని విశేషాలు నాకు తెల్పండి."

"నీకు జ్ఞానతృష్ణ ఎక్కువ శాంతిశ్రీ కుమారీ!"

"కాని ఆ తృష్ణకు తగిన మెదడు లేదుకాదా అండి." అవనతవదనయై ఆమె పలికింది.

"నీకు మెదడులేదని ఎవరనగలరు రాజకుమారీ! గుబురైన నేనెరుగనా?" బ్రహ్మదత్తుడు విషాదపూర్ణమైన చిరునవ్వు నవ్వాడు.

"మీరు ఓడమీద విహారంజెళ్ళి మాకు మైపోయారన్నప్పుడు నాకు భయముపోసింది. దినదినమూ నిద్రపట్టలేదు." ఆమె అనుద్వేగయై మాట్లాడింది. ఆమెలో శిశుత్వం తొణికిసలాడింది.

బ్రహ్మదత్తు డామెవైపు కొంచెంసేపు తీక్ష్ణప్రేక్షణాలు పంపినాడు. "భయం ఎందుకువేయాలి? సర్వాణాభిముఖులకు భయం కలుగకూడదు" అన్నాడు.

"ఎందుకు భయంకూడదో నాకు తెలియుదండి." ఆమె చిరునవ్వు నవ్వింది. చంద్రకాంతోపలంలో విన్యసించిన శిల్పానికి చైతన్యం వచ్చినట్లయింది. ఒకసారి కెయి ఉపస్సులు లోకాలను ఆవరించినట్లయింది. ఎఱ్ఱని ఆమె పెదవులు విడిపడినవి. స్తనపల్లవాలావృతాలయి, సుందరశ్రీకిలసితాలయిన పయోజఫలాలు ఊపికినవి. ఆమె యౌవనము జగన్మోహనము. చిరునవ్వు నవ్వినప్పుడామె విశ్వమోహనరూపం కలిగిపోయింది. ఆమె మూర్తినుండి ఏవోదివ్య సౌరభాలు ప్రసరించినవి. బ్రహ్మదత్తుడు లోలోని పణికిపోయినాడు.

ఈ బాలికలో ఏదో విచిత్ర మహామధుర చైతన్యము ఉదయిస్తున్నది. ఆ బాలిక పర్వతద్వారగోపురప్రాంగణంలో లేత పాదాలంటి కళ్ళకద్దుకున్నప్పుడు బ్రహ్మదత్తునకు వినయత్వము కలిగినది. ఆమె స్పర్శ తన్మాత్రం పణికించివేయగలదు అనుకోలేదు. ఆమె దివ్యమధురహస్తాలు ఏవో అనన్యానుభూతిలా తన పాదాలను స్పృశించాయి. "ఓ బాలికా! సర్వాలోక సౌందర్యామృతకణికా! నీ స్పర్శ చైతన్యరహితుణ్ణి చేస్తున్నదే, ఇంతకన్న ఇంకను అద్భుతమయిన వరము నాకు సన్నిహిత మయితే నా భవిష్యత్తు ఏమయిపోగలదు?" అని అతని ఆత్మ ఎలుగెత్తి నిస్వనించింది. నేడు ఈ బాలిక అప్రతర్క్యంగానే తన్ను అమృత కర్తరిలో ఉంచిన పోకను చేస్తున్నదే! బ్రహ్మదత్తునకి భయంకరాని ఆనందం కలిగింది. అతడు వెళ్ళివచ్చెదనని సెలవు గైకొన్నాడానాడు.

ఆ ఆలోచనలన్నీ తన బిడ్డసెరాన్నీ ముద్దాడుతూ ఉండగా బ్రహ్మదత్తుకు వసంతోత్సవాలకు వచ్చినవాడు. ఆ ఉత్సవాలలో ఒకనాడు శాంతిశ్రీ రాకుమారి బ్రహ్మదత్తునికడకు చెలికత్తెను పంపించి, "గురుదేవా! నన్ను రతీదేవిగా మీరు (కెంటటీపంపత్సరం ఎన్నుకొన్నారు. నేను ఎందుకో భయపడిపోయినాను. ఆ ఎన్నుకోవడం, భయపడడంలో ఉన్న భావం నాకు తెలియచెప్పగలరా ప్రభూ!" అని ప్రశ్నించింది.

౮

వసంతోత్సవాలు ప్రారంభించిన మూడవదినాన పులమావి విజయయాత్ర బయలుదేరిన వార్త విజయపురానికి అందింది. రాజనగర్శలో, పట్టణంలో గజిబిజి బయలుదేరినది.

"ఎవరీ పులమావి?"

"తాను వాసిష్ఠీపుత్ర పులమావిని అనుకున్నాడా?"

"ఏమిటి వీడి ధైర్యం?"

"ఏమో ఏపుట్టలో ఏపాము ఉందో?"

"మన చక్రవర్తి అసమర్థుడయితే పులమావి శైత్రయాత్రకు బయలుదేరుతాడు. పుల్లమామిడే గొప్పపండవుతుంది."

"మన మహారాజు ఏమిచేస్తాడో?"

"పులమావి పులుపు విరుస్తాడు."

ఈ రకంగా ప్రజలు విడ్డూరాలుగా చెప్పుకొంటున్నారు. విజయశ్రీ శాతవాహన మహారాజు ఒకదాని వెనక ఒకటిగా, మొసలిపట్టిన గజేంద్రుని వలె, ఆక్రమణలు పంపిస్తూ ఉన్నాడు.

శాంతిమూలుని సభలో అడవిస్కందవిజయానంతర బ్రహ్మదత్తప్రభువు, పూంగీయ స్కందశ్రీ మహారాజు, హిరణ్యకరాష్ట్ర ప్రభువు, స్కందచాళుక్య రాయునిక ప్రభువు, హమ్మశ్రీదేవి భర్త పల్లవప్రభువు, కులనాక ప్రభువు, బౌద్ధాచార్యులు, మహాఋషి సత్తములవంటి బ్రాహ్మణులు అందరూ చేరినారు. బ్రహ్మదత్తప్రభువు సభలో పులమావి దండయాత్రనుగురించి తెలిసిన సంగతు అన్నియు, మహారాజుగారిపక్షాన సభికులందరికీ తెలియజేసి, ఇప్పుడు కర్తవ్యమేమిటి అని అడిగినాడు.

పూంగీయప్రభువు: మనం సైన్యాలనుకూర్చుకొని వెంటనేవెళ్ళి పులమావినీ, అతని సైన్యాలనూ నాశనంచేయవలసి ఉన్నది.

కులనాకప్రభువు: మహాప్రభూ! నామనవి ఈ బదనుతప్పితే పులమావిని నిగ్గే అవకాశం దొరకదని.

చాళుక్యరాయనిక: మహాప్రభూ! మనం తొందరపడడం మంచిదికాదు. జాగ్రత్తతో పులమావిని ఏలాఎదుర్కొనాలో నిర్ణయించుకోవాలి.

పల్లవప్రభువు: ఈ విషయంలో మనం ఆలోచించవలసినది ఒకటి ఉన్నది. ఈ పులమావికి ఎక్కడనుంచి వచ్చింది ఈ బలం? ఎలా వైజయంతిని లోబరుచుకోగలిగాడు? ఎలా మహాయోగంలో భరుకచ్ఛానికి పోయినాడు? ఇందులో ఏదో రహస్యంఉంది. అది తెలుసుకుని మనం అతన్ని ఎదుర్కోవాలి.

యువరాజు వీరపురుషదత్తుడు: చిన్న మాసుకున్నారూ! మనం నెమ్మదిగా ఆలోచించుకొనేలోపలే పులమావి ధాన్యకటకం మీదపడివచ్చి పడిపోడా? కాబట్టి మనంవెళ్లి వాడు భరుకచ్ఛంనుంచి ప్రతిష్ఠానానికి రాకుండానే ఎదుర్కోవాలి.

బ్రహ్మదత్తుడు: వెనుక ఒకసారి ఈపులమావి మనపట్టణంవచ్చి వసంతోత్సవంలో పాల్గొన్నాడు. మళ్ళీ పెద్దవరకుడుగా ఈ పట్టణంచొచ్చి అంతఃపురాలలో నగలమ్మినాడట. వాడి ఉద్దేశము చూచాయగా నాకు అరం అయింది. ఇంతకూ పులమావి బలం నాశనంచేయాలంటే దానికి వేరేమార్గం ఉంది. ఆతనికి వచ్చినబలముకంటె ఆతని శక్తిసామర్థ్యాలకంటె ఇవతల చక్రవర్తి బలహీనత ఒకకారణం. ఆ బలహీనతవల్లనే సామంతులంతా తిరగబడడానికి సిద్ధంగాఉన్నారు. ఈతడు ఆ అదను చేజిక్కించుకొన్నాడు.

చాళుక్యరాయనిక: అయితే మీ ఆలోచన?

బ్రహ్మదత్తుడు ఒక నిమేషం ఆలోచించినాడు. చిరునవ్వు నవ్వుకొన్నాడు. "రాజకుమారి శాంతిశ్రీని ఆతడు భార్యగా వాంఛిస్తున్నాడు. ఒక్కొక్కప్పుడు మనుష్యులు ఆకాశంపైన చందమామనికూడా కోరుతారు. ఆతడు తిన్నగా ధాన్యకటకం వెళ్ళడు. సర్వసైన్యాలతో విజయపురంపై విరుచుకుపడతాడు. అప్పటికిగాని ఆతని సార్వభౌమకాంక్షకు తృప్తి కలుగదు. అతనికీ తెలుసును. ఆంధ్ర సార్వభౌమునికి ఉన్న బలం అంతా ఇక్ష్వాకు మహారాజు అని. ఇక్ష్వాకులు ఓడిపోయి, వారి రాజకుమారి భార్యగా దక్కితే ఇంక చక్రవర్తి ఏమిలెక్క అని ఆలోచించాడు. అందుకనే చక్రవర్తి ఆదుపులోపట్టియున్న ఇక్ష్వాకులను ఓడించి వారి బాలికను చెట్టబట్టితే మన మహారాజు పులమావికి కోటికోటుల బలం అవుతారుగా!" ఆనుకూలమని బ్రహ్మదత్తుడు ఇంకొకపర్యాయం సభికుల నందరినీ పరిశీలించి చూచాడు.

"నా ఉద్దేశంలో మనం సైన్యాలు కొన్నింటిని తీసుకొని ప్రతిష్ఠానం నుంచి వచ్చే మహారాజపథం వెంబడినే ముందుకుపోయి, మహానగరపురానికి ఎగువను ఉన్న కొండలలో వ్యూహం పన్నాలి. తక్కినసైన్యాల్ని మన నగరం కావలికి ఉంచాలి. ఆఉంచడంలో నగరానికి అయిదుగోయితాలు దూరంనుంచీ సైన్యాలు కాపాడుతూ ఉండాలి. తక్కినసేనలు నగరంలో కావలికాస్తూ అప్రమత్తులయి ఉండాలి." బ్రహ్మదత్తుడు సభ్యులనందరినీ ఒక్కసారి కలియచూచి మహారాజువైపు తిరిగి తన చేతులు జోడించి, "మహారాజా! పులమావిని సంపూర్ణంగా ఓడించి ఇక్కడికి బంధించి తీసుకువస్తాము. మాకు సెలవు దయచేయ వేడుకొంటున్నాను" అని ప్రార్థించాడు.

"ధనకప్రభూ! మేమిం?" మహారాజు చిరునవ్వు నవ్వుతూ అన్నాడు.

"తాము నగరంలో ఉండాలని ప్రార్థన మహాప్రభూ! సరియైన జైత్ర యాత్ర రాబోతున్నది. అప్పుడు తామే నాయకత్వం వహించవలసి ఉన్నది" అని బ్రహ్మదత్తుడు మనవిచేసినాడు. వెంటనే సభ్యులు జయజయధ్వానములు చేసినారు.

ఆ మరునాటినుంచి ఇక్ష్వాకుసైన్యాలు సమకూర్చ ఆజ్ఞలు వెళ్ళినవి. సర్వ సైన్యాలకు మహాసేనాపతి స్కందశ్రీ మహారాజు. వారిక్రింద సేనాపతులు చాళుక్యరాయనికప్రభువు, బ్రహ్మదత్తప్రభువు, వీరపురుషదత్త యువరాజు, పల్లవప్రభువు శాంతిమూలమహారాజుకు బాసటగా నగరరక్షకమహాసేనాపతి అయినారు. విజయపురం ఎదుట కృష్ణకీవల ఇక్ష్వాకుసైన్యాలు పూంటియసైన్యాలు సమకూడుటకు సన్నాహాలన్నీ బ్రహ్మదత్తప్రభువు స్వయంగా చూచుకొంటూ ఉండెను.

ఇక్ష్వాకుసైన్యాలు పులమావిని ఎదుర్కొనేందుకు సంసిద్ధమౌతున్నాయనీ, శాతకాణిన మహారాజు తమసైన్యాలనన్నిని కులహారకప్రభువు నాయకత్వము క్రింద పంపించి, తాము పులమావితో యుద్ధము కొంత సాగించినపెనుక, ప్రక్కనుండి పులమావిని తాకవలసి ఉన్నదనిన్ని విజయశ్రీ చక్రవర్తికి శాంతి మూలమహారాజు రహస్యవార్తను కులహారకప్రభువునకిచ్చి పంపినారు.

౯

రాజకుమారి శాంతిశ్రీ బ్రహ్మదత్తునికోటకు ఒకదినాన తన రథముపై ఇరువురు చెలికత్తెలతో అంతఃపురపాలకురాలితో విచ్చేసినది. ఆ ధనక ప్రభువుకోటయు మహారాజుకోటకు దీటయినదే. నగరగోపురద్వారాలుదాటి లోనికిపోగానే విచిత్రపుష్పవనము దర్శనమిస్తుంది. పూలవనం మధ్యగా రథ్య ఉన్నది. పూలవనం దాటగానే అతిథిమందిరాలు రథ్య కీవలావల దూరంగా ఉన్నవి. అవిదాటి వెళ్ళగానే ఫలోద్యానమున్నది. అందు దేశదేశాల వెలయు ఫలవృక్షాలు మాలీలు పెంచుతూఉంటారు. ఫలవనం దాటగానే ఒక అందమైన సరోవరము ప్రత్యక్షమవుతుంది. ఆ సరోవరంలో పద్మాలు విలసిల్లుతూ ఉంటాయి. అందు రాజహంసలు సంగీతంలో తేలియాడే తాళాలులా ఈదుతూ ఉంటాయి. రథ్య రెండుపాయలై గుండ్రని ఆ సరోవరానికి ఈవలావలగా పోతుంది. సరోవరానికిఆవలప్రక్క తెల్లనిపాలరాతితో నిర్మించిన దివ్యమందిర మాలిక ప్రత్యక్షమవుతుంది. ఈమందిరాలు స్కందవిశాఖాయనకప్రభువే నిర్మించినాడు. ఈ విచిత్రాలన్నీ చూస్తూ శాంతిశ్రీ మందిరాలవరకూ పోయి అక్కడ రథావరోహణం చేసింది.

రాజకుమారి వస్తున్నదని అంగరక్షకులు చూచి వెంటనే రాజమందిరం లోనికి వార్త అందిచ్చినారు. రాజకుమార్తె కోటకు వెనకవైపుననున్న గోపుర ద్వారంలోనుంచి వచ్చింది. ముఖ్యద్వారం తూర్పుదెస ఉన్నది. రాజకుమారి

వచ్చిన ద్వారము పడమటి గోపురము. శాంతిశ్రీ చెలికతేలతో రథం దిగగానే బ్రహ్మదత్తప్రభువు తల్లి నాగసిరిదేవి ఎదురువచ్చి శాంతిశ్రీని కౌగిలించుకొని, దాసీలు దృష్టితీసే ఎట్టిపిళ్ళ పట్టుకొనిరాగా, తానేస్వయంగా దృష్టి తీసివేసి లోనికి నడిపించుకొనిపోయి, తన అంతఃపురభోగమందిరంలోనికి ప్రవేశపెట్టి ఆమెను బంగారు ఆసనంపై అధివసింపచేసినది.

"తల్లీ! మీరు మా కోటకు రావడం నా కెంత ఆనందమో నేను చెప్పలేనమ్మా!" అని నాగసిరిదేవి తన ఆనందం వెలిబుచ్చుతూ పలికింది. "మా గురువుగారు పులయాని బ్రైత్రయాత్రను అరికట్టడానికి వెడుతున్నారు. అసంగతి వారితో మాట్లాడాలని వచ్చారు మహారాణీ!" శాంతిశ్రీ ఏదో ఆలోచనాధీనయై ప్రత్యుత్తర మిచ్చింది.

"మనం బ్రాహ్మణులమైనా రాజధర్మం పూనినాముకాదా అమ్మా! ఈనాటిది కా దీవృత్తి మనది. ఈ దేశం అంతా అటవీమయమై ఉన్నప్పుడు సాంఖ్యాయనులు ధనకటకానికి రాజులై ఉండేవారు. వీరా అబ్బాయి పూర్వీకులలో ఒక మహారాజు, శ్రీశాతకర్ణి శాతవాహన చక్రవర్తి ఆజ్ఞాప్రకారం, ఈ అడివిదేశం అంతా జనపదప్రదేశం చేసి ఇక్కడ రాజ్యం స్థాపించారు. అందుకే ఈ నగరానికి విజయపురం అని పేరు వచ్చిందట రాజకుమారీ!"

"ఎంత రాజధర్మంవహించినా బ్రాహ్మణధర్మము పునాది అయి ఉండాలికదా దేవీ!" శాంతిశ్రీ ప్రశ్న ఎంతో చైతన్యపూర్ణమై ఉంది.

"అవును కుమారీ! నీ భావం బాగా అర్థమైంది. నువ్వు అబ్బాయితో మాట్లాడుతావా? ఇప్పుడే ఆతనికి వార్తపంపుతాను." ఆమె వెంటనే పరిచారికతో "మహారాజు తనయ శాంతిశ్రీదేవి ప్రభువుగారితో మాట్లాడుతారుగనుక ఇక్కడికి నేను రమ్మన్నానని చెప్పు" అని ఆజ్ఞ ఇచ్చింది.

నాగసిరిది సుందరరూపము. కాంతిముట్టిపడుతుంది ఆమె తేజమున. ఆమె మాటలు జలజలా ప్రవహించిపోయే శైవాలినీ స్వనాలులా ఉంటాయి. విజయపురంలో ఉన్న మహిళాలోకం అంతా నాగసిరిదేవిని ఎప్పుడూ దర్శిస్తూ ఉంటుంది. ఎవరికి కష్టంవచ్చినా వారా తల్లిదగ్గరకువచ్చి తమ హృదయం ఆమెకడ విప్పుతారు.

"గురువుగారూ! ఈ యుద్ధాలు చూడడానికి వీల్లేదా?" అని శాంతిశ్రీ బ్రహ్మదత్తప్రభువు రాగానే వారిసాహసాలకువంగి సమస్కరించి, ఎంతో ఆందోళనతో ప్రశ్నించింది. ప్రత్యూషారుణకాంతులు ఒకదానివెనుక ఒకటి వచ్చి నట్లుగా ఆబాలికలో నానాటికి ప్రత్యక్షమయ్యే ఏదో విచిత్రచైతన్యోదయాన్ని పరిశీలిస్తూ అక్కజంపడుతున్నాడు బ్రహ్మదత్తుడు.

"యుద్ధాలు మనం కోరితెచ్చుకుంటామా కాకుమారీ!" అతడు చిరునవ్వు నవ్వాడు.

"అది అల్లాఉంచండి. పరమారం విచారిస్తే యుద్ధాలు అయినా ఒకటే, కాకపోయినా ఒకటే అని మీరు అనుకుంటున్నా అది స్థితప్రజ్ఞుల విషయం. దుఃఖంలోపడి కుళ్ళిపోయే ప్రజానీకానికి ఈ వేదాంతం చాలా భయంకరం కాదా అండి!" ఆమె మోము అద్భుతమైన కాంతితో నిండిపోయింది.

ఆమెను అత్యంత సమ్మోహంతో గమనిస్తూ బ్రహ్మవర్తుడు, "రాజకుమారీ, నువ్వు చెప్పిన విషయాలు సత్యదూరాలు కావు. అయినా ప్రస్తుతము మన ప్రపంచములో ప్రసరించిఉన్న యుద్ధనీతి విచిత్రగతులు పడచివచ్చింది. అది సముద్రానికి చేరబోయే నదివంటిది. దానికి ఒడ్డయినా కల్పించి సముద్రాన్ని చేర్పించాలి. అంతేకాని వెనక్కు మళ్ళించాలని బ్రహ్మాండమయిన ఆనకట్ట కట్టాలని ప్రయత్నం చేస్తే దేశం అంతా వరదలు విరుచుకుపడుతుంది. అంచేత స్త్రీ పురుషులు ఆబాలవృద్ధంగా హింసావశులై ప్రమ్మ తామే నాశనంచేసుకుంటారు. మనలో ఉండే హింసాబుద్ధి కీయుద్ధాల నిదర్శనం." ఆమె తనగురువును ఎంతో భక్తితో చూస్తూ ఆయనమాటలు పిన్నది.

"యుద్ధాలు పూర్తిగా మానిపించి సంప్రదింపులమూలంగా ఎందుకు సామరస్యం పదుర్చుకోకూడదు ప్రభూ?"

"ఒకడు సామరస్యానికి ముందుకొచ్చినా రెండవవాడు ఏమిచెయ్యాలి?"

"అందుకని ఉభయులూ నాశనం కావాలా? మనమే గెలుస్తామని నమ్మకమెట్లా? ఎవరుగెలిచినా నష్టం ఉభయత్ర తప్పదుకదా?

"దేవతలుకూడా రాక్షసులతో యుద్ధాలుచేయలేదా రాజకుమారీ?"

"రాక్షసులు అంటే మనలోని రాక్షసత్వం కాదా అండి? మానవునిలోని పశుత్వం నాశనంచేయడం కాదా అండీ?"

"అయ్యగారిక! ఇప్పుడు మానవత్వంపుంజలి రాక్షసత్వం పులమూవి దూపేణా విజృంభించింది. దాన్ని నాశనంచేసి దివ్యత్వాన్ని కాపాడాలంటే యుద్ధంకాక మరోమార్గం ఏదీ? ఇంకోమార్గం చూచేలోపలే ఆపశుత్వం ఏమీ ఎరగని ప్రజలను నాశనంచేయదా?"

"ఇంతకూ మీరందరూ యుద్ధానికి వెళ్ళితీరాలి?"

"ఆవును రాజకుమారీ?"

"నాకు మీ విషయమై కొంచెం చెడుకల వచ్చింది."

"ఏమిటా కల?"

వీరిద్దరూ ఆసనాలధివసించి మాటలు ప్రారంభించగానే నాగసిరిదేవి ఏదేని పనిమీద వెడలిపోయింది.

"స్వామీ! తాము అశ్వారూఢులై ఎచ్చటికో పోతూఉండిరి. ఇంతలో

ఏనుగంత సాలిపురుగొకటి వచ్చి, పెద్దపెద్ద మోకులవంటి తంతులతో మిమ్ము బంధించివేసిందట!"

"చిత్రము!"

"ఆవెంటనే ఒక మహాజ్వాల ఎక్కడనుండో అవతరించి ఆ తంతులను మండించివేసిందట! నాకు మెలకువ వచ్చింది."

"కల శుభాంతమేకదా?"

"అయినా మీకు కష్టము వచ్చునుకదా ప్రథమంలో?"

"అది వ్రాసిఉంటే తప్పించుకోగలమా?"

"మానవయత్నం విధివ్రాతను తప్పింపలేదా?"

"అయినా నావిషయంలో ఇంత ఆతురత ఎందుకు రాజకుమారీ?"

"మీరు నా దేశికులు."

"నీకు పూర్వం ఈ ఆతురత ఎవరివిషయంలోనూ ఉండేదికాదుగాదా?"

"నాకు ఏవో విచిత్రానుభూతులు స్వప్నప్రపంచంలోవలె వస్తూంటాయి."

"ఇదీ ఒక స్వప్నానుభూతా?"

"నాకేమి తెలియును ప్రభూ?"

౧౦

ఆంధ్రదేశానికి చక్రవర్తినంటూ బయలుదేరిన పులమావి మహావేగంగా సైన్యాలతో కొండవి మహాపథానికి ఉత్తరప్రదేశాలవరకూ వచ్చి అక్కడ దండు విడిసి, సేనాపతులతో ధాన్యకటకమును ముందు ముట్టడించవలసినది, లేక విజయపురమా? అన్న విషయం తేల్చడానికి సభచేసినాడు.

మహాసేనాపతి "అన్నదాతా! విజయపురంవారు బలవంతులు. విజయపురం కైలాసంకన్న బలమైనకోట. దానినిపట్టాలంటే శతవత్సరాలు పడుతుంది" అని వినయంగా మనవి చేసుకొన్నాడు.

"ధాన్యకటకం ముందుముట్టడించాలని మీఉద్దేశమా మహాసేనాపతీ?" అని పులమావి పృచ్ఛచేసినాడు.

"చిత్తం సార్వభౌమా!"

"కారణం?"

"ఒక కారణం అన్నదాతకు మనవిచేసిఉన్నాను. రెండవ కారణం ధాన్యకటకం పట్టడం సులభమని నా మనవి."

"సులభమైనవి పట్టడంలో మనగొప్ప ఏముంది? పైగా బలపూర్ణమైన విజయపురం అలాగేఉంటుంది. అప్పుడుమాత్రం మనకు ఇక్ష్వాకులను నెగ్గడం కష్టసాధ్యమైన పనికాదా?"

"చిత్తం మహాప్రభూ! కాని ధాన్యకటకం మనం ముట్టడించినప్పుడు,

ఇక్ష్వాకు బలగాలు అక్కడకు వచ్చితీరుతాయి. వాటిని అక్కడ సులభంగా జయించవచ్చు. విజయపురపుకోట శ్రీ బోధిసత్వనాగార్జునులచే నిర్మితమయినది. మానవ దుర్భేద్యముంటారు పెద్దలు. ఆలాంటివారిని పైకి కొనిరావటమే యుద్ధ నీతి అని నా విన్నపం."

"విజయ శాతవాహనునకు బాసటగా వచ్చితీరుతాడు శాంతిమూలుడని నీ ఊహ. ఆతడు రాక ఏ బ్రహ్మదత్తునో పంపితే?"

"ధాన్యకటకం కబళించి పూంగీపోలు ముట్టడిస్తాము గాక మహాప్రభూ!"

'బాగుంది మీ ఆలోచన మహాసేనాపతీ! శిబిరాలు ఎత్తించి మహావేగంతో ధాన్యకటకం దారి పట్టించండి."

ఇంతట్లో ఒక సేనాపతి లోనికిరా అనుజ్ఞవేడినాడు. రావచ్చునని పులమావి కంచుకితో చెప్పినాడు. వెంటనే ఆ సేనాపతి లోనికి విచ్చేసి పులమావికీ మహాసేనాపతికి నమస్కరించి "అన్నదాతా! విజయపురం సైన్యాలు మనకు నాలుగు గోరుతాల (గోరుతము ఇప్పటి రెండుమైళ్ళు) దూరంలో ఉన్నాయని అపసర్పలవార్త. ఆ సైన్యాలు మహావేగంగా వస్తున్నాయట" అని కొంచెం వేగంగా మనవిచేసాడు.

పులమావీ, మహాసేనాపతీ ఒకరి మొగము ఒకరు చూచుకున్నారు. పులమావి వెంటనే "మహాసేనాపతీ, మన శిబిరాలు వ్యూహాయుతంగానే తీర్చి ఉన్నవిగనుక వెంటనే ప్రతిచంద్రవ్యూహం రచించండి. లిప్తలలో పని జరగాలి." అ మాటలంటూ పులమావి కవచాదులు ధరించుకొని శిబిరాల లోనికి పోయినాడు. మహాసేనాపతి బయి శిబిరాలకుపోయి రణభేరీ వేయించి సేనలకు యుద్ధాజ్ఞను అశ్వికపార్శ్వాధిపతులకి అందింపచేయించెను.

రణభేరీలు, కాహళాలు సంధాన సనాదాలు చేస్తున్నవి. సైనికులు, అశ్వికులు, రథికులు, గజబృందపతులు అతివేగంగా తమతమ కవచ ఆయుధాదుల ధరించి యథాస్థానాలకు పోతున్నారు. సైన్యం అంతా తెల్లవారేసరికి అర్ధచంద్రాకృతిలో సిద్ధమై యున్నది. పులమావి తన మహాగజము అధిరోహించి అర్ధచంద్ర మధ్యస్థుడైనాడు. మహాసేనాపతి దక్షిణ శృంగాన, ఉపమహాసేనాపతి వామ శృంగాననిలిచిరి. ఎదురు రెండుగోరుతాల దూరంలో త్రిశూల వ్యూహరూపంలో ఇక్ష్వాకుసైన్యాలు నిలిచియున్నాయి.

బ్రహ్మదత్తప్రభువు దక్షిణదళాధిపతిగా తనరథమ్మీద నిలిచియున్నాడు. యుద్ధప్రారంభముహూర్తం ఇంకా రెండుఘడియలున్నది. పులమావిక యుద్ధ

ప్రారంభ ముహూర్తం ఒకఘడియా ఇరువదివిఘడియలు మాత్రమే ఉన్నది. తన ముహూర్తానికి సరీగా పులమావి సైన్యాన్ని ముందుకు సాగించాడు. పులమావిసైన్యాలు నెమ్మదిగా ముందుకు పోతున్నాయి. సైన్యం ఒక ఘడియకు పావుగోరుతము దూరంసాగింది. ఇంకా ముందుకుపోతున్నది. అంతకన్న అంతకన్న వేగం ఎక్కువైంది. ఎదుటసైన్యాన్ని తాకి చుట్టుముట్టలనిందని పులమావి తనసేనాపతులకు ఆజ్ఞలు పంపినాడు. ఆవేగం నూరుధనువుల (ఇప్పటి ఆరడుగుల పొడవు) చొప్పున కొంచెం కొంచెం ఎక్కువవుతున్నది. సైన్యంలో భేరీలు, కాహళాలు తమతమ ధ్వనులు వేగంవేగం చేస్తున్నవి.

ఇంతలో ఇక్ష్వాకుసైన్యాలుకదిలే శుభముహూర్తంవచ్చింది. ఒక్కసారిగా శుభవాద్యాలు మ్రోగినవి. ఇక్ష్వాకుసైన్యాలు మూడుధనువులుమాత్రం ముందుకు నడవాలి. అక్కడ సైన్యమంతా ఆగవలెను. ముందుశ్రేణివారు కూర్చుండి బాణాలు ఎక్కుపెట్టాలి. పెనకశ్రేణివారు మోకాళ్ళపై నిలిచి బాణాలు ఎక్కుపెట్టాలి. ఆ పెనుకశ్రేణివారు నిలుచుండి బాణాలు ఎక్కుపెట్టి, శత్రువు నూరుధనువులదూరాన ఉండగానే, భేరీలుమ్రోత సంకేతంగా బాణాలు వదలాలి. శత్రువు ఏబదిధనువులు వచ్చేవరకు ఈ మూడుశ్రేణులవారూ బాణాలు వదులుతూనే ఉండాలి.

ఆజ్ఞలప్రకారమే పులమావిసైన్యాలు నూరుధనుపులదూరం రాగానే ఇక్ష్వాకుసైన్యాలు ఒక్కసారిగా లక్షలకొలదిబాణాలు శత్రువులపై వదలినవి. ఒకశ్రేణితర్వాత ఒకటి బాణాలపంక్తి సువ్వునవచ్చి వజ్రపాతాలులా శత్రుసైనికుల, ఆశ్వికుల, గజపీరుల తాకినవి. కదలివస్తున్నందునలన పులమావి సైన్యాల బాణాలచే ఇక్ష్వాకుబలగాలు చెక్కుచెమర్పకయ్యేను.

పులమావిసైన్యాలవీరులు వేలకొలది హూలిపోసాగినారు. పులమావి సైనికులు ఇన్నాళ్ళు యుద్ధాలుచేయకుండా నెగివచ్చినందున యుద్ధంచేయగల మేటిసేనాపతుల, సేనల ఊధృతం ఇప్పటికే చవిచూడసాగెను. వేలకొలది పడిపోతూంటే, పులమావిసైన్యాలను ముందుకు నడుపుతూనే ఉన్నా రాతని సేనాపతులు. కాని యుద్ధం వివాహయాత్రగా భావించిన ఆతని సైనికులు చటుక్కున ఆగిపోయారు. ఇక్ష్వాకుల బాణపాతం గురితప్పని మహావేగంలో వస్తూనేఉంది. పులమావిసైన్యాలలో చికాకు ఎక్కువైంది. భయం మొలకెత్తింది, అది వృక్షమయింది. పులమావిసైన్యాలు వెనక్కుతిరిగాయి. చిందరవందరయి సైన్యాలు మహావేగంతో తమ శిబిరాలున్నస్థలానికి పరుగులు పెట్టాయి. ఆగడబిడ, అల్లరి, ఆక్రోశాలతోచే భూకంపం వచ్చినవెనక ఒక నగరం ఉన్నట్లున్న దా ప్రదేశం. కాని పులమావిసైన్యాలను ఇక్ష్వాకుసైన్యాలు తరుముకుని రావటంలేదు.

సప్తమ భాగం

భయంకర మూర్తి

ఆమె దేశికుడు యుద్ధ మనివార్యమని శాంతిశ్రీని ఒప్పింపజూచినా ఆమె హృదయమో, బుద్ధియో ఏదో ఆ వాదనలకు లోబడలేదు. ఆమెలో హృదయ ముందని ఆమెకు తెలియదు. ఇతరులకునూ ఆ హృదయము వ్యక్తము కాలేదు. ఆమెకు స్వప్నాలు లేవు. పులకరింతలులేవు. తన్మయత్వము లేదు. ఒళ్ళు ఝుల్లు మనే ఆనందం లేదు. ఆమె సౌందర్యం అరవిచ్చినపారిజాతసుమము. ఆ సుమ ములో పరీమళములుమాత్రం విరియులేదు. ఇప్పు డా బాలిక గురువుమాటలను తలపోస్తూ ఉంది. ఆ రాత్రి నిద్రపట్టలేదు. తన మెత్తని పల్యంకముపై మేను చేర్చిన మరుని మేషంలో గాఢనిద్రచే మైమరచే ఆ బాలిక పక్కపై ఇటూ అటూ దొర్లసాగింది.

ఆ తరువాత కన్నులు పూర్తిగా తెరిచి ఆలోచనలులేని ఆలోచనపథంలో విహరింపసాగింది. ఆమె ఏకసంతగ్రాహి. అలవోకగా విన్న పాటలు, గాథలు కూడా ఆమె మరచిపోదు. ఈనాడు ఆ పాటలు ప్రతి మలుపులో ఆమెకు ప్రత్యక్షం కాసాగినవి. ఒకనాడు ప్రతీహారిణి ఒకర్తె తాను ఉద్యానవనంలో తిరుగుతూ ఉండగా తన్ను గమనింపక ఒక పొదరింటి నీడలో కూర్చుండి పాట పాడుకొంటూ ఉంది. పొద ఈవలపక్కనుండి ఆ పాట తాను విన్నది.

"నారాజు పెదవులెంతో రంగుకలవీ
నా పెదవి
గారాల ముద్దులా కరిగించ గలవీ!"

ఒకరి పెదవులతో ఇంకోరి దేహం స్పృశించడం ముద్దు అని వాత్స్యాయన సూత్రాలలో ఉన్నది. తన్ను చిన్నతనంలో తలిదండ్రులు బుగ్గపై నుదురుపై, తలపై ముద్దులు పెట్టుకొనేవారు. అవి వాత్సల్యాత్మక చుంబనాలట! కాని స్త్రీ పురుషులు ఒకరిపై ఒకరు గాఢానురాగంకలవా రయినప్పుడు ఒకరిపెదవులు ఒకరు చుంబింప వాంఛింతురట. స్త్రీ పురుషులలో కాక గాఢానురాగ ప్రశ్న ఎక్కడ ఉదయిస్తుంది? తనకు ఆనాటి తలిదండ్రుల ముద్దులు ఏమీ ప్రయోజనంలేనివిగా కనిపించాయి.

ఎందుకా ముద్దులు? ఏమిటా ముద్దులు?
ఇప్పుడు తనకీ ఆలోచనలేమిటి?

"నారాజు తనఎదకు ననుచేర్చి ఆదిమికొనె
నా ఒడలు పులకించి వన్నె సిగ్గులుమించె"

సిగ్గు అంటే తనకు ఆరముకాలేదు. లజ్జావతి, త్రపాపూర్ణ అని బాలిక లను సంబోధిస్తారు. అది భయమా? సంకోచమా?

"నారాజు స్తనవల్కలము పాయగాజేసి
హారాలు చిక్కుపడెనని వాని సరిచేసె"

సరిచేయడంలో ఏముండి? పాటలో రచింపవలసిన వైచిత్ర్య మేమికలదు?

"నా ఒళ్లు ఝుల్లుమనె నాకళ్లు ఆల్లుకొనె
నా ఎడద ఘెల్లుమనె నాకోర్కె లుల్లసిలె"

ఏమిది ఈ అల్లరి, ఈ ఝుల్లుమనడము? ఈ ఆలోచన రాగానే ఆమెకు ఏదో విచళిత్వము కలిగింది. కణతలు వేడి ఎక్కినవి. ఎప్పుడూ ఆకాశాభిముఖియై గుండెపైని చేయినిడి నిదురపోయే ఆ బాలిక భయంతో ఒక్కసారి బోర్లగిల పడి హంసతూలికలుగల వెన్నమెత్తని పరుపునకు గాఢంగా హత్తుకొన్నది. మనస్సులో తళుకు, ఒళ్ళు ఝుల్లుఝుల్లుమని జలదరించింది. ఏదో మత్తు ఆవహించింది. హృదయంలో ఏదో బాధ. ఆ బాధ తీర్చడానికై తన చిన్నారి బంగారు వక్షోజాలను ఉపధానానికి ఒత్తుకున్నది. ఆమె కన్నుల నీరుతిరిగినది. ఆమె చటుక్కునలేచి త్వరితముగ వాతాయనమార్గముకడకు పోయి మత్తుగావీచు వసంత మందమలయానిలాలను గుప్పున పీల్చుకొన్నది. ఆమెలో ఆవేదన ఎక్కువయినది. శరీరాంగములు పొంగిపోతున్నవి. కఠినమయిన వాతాయనశిల్ప ఫలకాలను తన హృదయమునకు హత్తుకున్నది. ఇంకను చెంపలు వేడి ఎక్కుతున్నవి, ఒడలు జలదరిస్తున్నది. రోమాంచము శరీరమంతా విద్యుల్లతవలె వ్రాకిపోతున్నది.

ఆమె మందిరములో నిలువలేకపోయింది. పరుగుపరుగున మందిరాలు దాటి తన ఉద్యానవనంలోనికి పారిపోయి చంద్రశిలా నిర్మితమయిన కేళాకూళికడ మెత్తని పచ్చికపై వాలిపాయింది. ఏమిది? తనకు దయ్యము పట్టినదా? ఆమె ఆ చల్లని పచ్చికపై దొర్లినది. లేచి ఇన్ని తెల్లనిపూలు మల్లెపొదలనుండి పుణికినది. అవి కన్నుల కద్దుకొన్నది. ఆమెకు ఆవేదన మరీ అధికమయినది. "అబ్బా ఏమిటీబాధ భగవాన్ పరమశ్రమణా!" అని అవ్యక్తంగా ఎలుగెత్తి అరచినది. ఎట్టఎదుట బ్రహ్మదత్తుడు తోచినాడు, ఆతడా? "గురూ! గురుదేవ!" అని ఆమె చటుక్కున లేచి నిలుచున్నది. ఆమెకు ఏదో శాంతి ఆవహించింది. "మీకొరకే ఎదురుచూస్తున్నాను ప్రభూ!" అని ఆమె తిలవాల్చింది. ఏదో నిశ్శబ్దము. ఏమిటా నిశ్శబ్దమని ఆమె తల ఎత్తినది. అక్కడ బ్రహ్మదత్తుడు లేడు.

8

ఎప్పుడు శాంతిశ్రీకి బ్రహ్మదత్తచ్ఛాయ గోచరించిందో ఆ బాలిక కేదో అద్భుతమైన పరమశాంతము సన్నిహితమైంది. ఆమెమోము అరుణార్ద్రరాగ పూర్ణమైనది. కాకలీకంఠంతో ఆ బాలిక జ్ఞప్తికివచ్చిన పాట పాడుకుంటూ భవనంలోనికి నడచివచ్చింది.

"ఇది ఎంతచిత్రమే
మదవతి పవిత్రమే
నా హృదయ రమణుచే
రచియించె ఈప్రతిమ

ఆమూర్తి పోలికలు
ఏమానినిలో తోచు
నమచూచి నవ్వేదవు
నాతీ నేనేమంటి?

ఆ చిత్రమూర్తిలో
తోచు నా బింబమని
ఏల ఊహింతువే
మేలమెందుకె నాతో

నాదుప్రతిబింబాన
నన్నుమించెను సొగసు
సుంతైన నేగాను
సుందరమె ఆమూర్తి!"

ఏమిటీ ఈపాటకర్థం? నేను నా గురువుహృదయంలో చిత్రింపబడలేదు గదా? ఇదేమి పిచ్చిభావము? హృదయంలో చిత్రమేమిటి? ప్రణయవశులగు యువతీ యువకుల హృదయాలలో పరస్పరమూర్తులు చిత్రితమౌతాయట. ఆ చిత్రాలు ఉత్ప్రేక్షలట. ప్రకృతిలోని వంకరలు చిత్రకారుడుదిద్ది శ్రుతి చేస్తాడట. స్వరశ్రుతిసమ్మేళనంచేసి సంగీతతపస్వినీ తపస్సులు ప్రకృతి ధ్వనులలోనుండి గాంధర్వం ఉద్భవింపచేసారట. సంగీతమేమిటి? చిత్రలేఖనమేమిటి? కవిత్వమేమిటి? అవి కాముని చేతి ఆయుధాలు. వీనివల్ల జగజ్జీవి వంచితుడౌతాడేగాని, అవి ఉత్తమ నిర్వాణసాధనా లెట్లా అవుతాయి?

కాని ఒక్కసారిగా ఈ దినమున అవి తనకు ఏదో ఆనందం కలుగజేస్తున్నాయి. ఆనందం అంటే, పులుపు అంటే, తీపి అంటే అనుభవించిన వారే తెలుసుకుంటారు. ఈ దినాన పాటకై తన హృదయం పొద్దుపొడుపు పూవులా తిరిగిండి. ఆ నిండుజవ్వనికి ఏమీ అర్థం అవటంలేదు. ఆమె తన భవనంలోనికి వెళ్ళడం మానివేసింది. భయపడిన హరిణిలా అంతా కలియ చూచింది. ఈ పదినిమేషములలో మబ్బుకప్పిన చంద్రుని వెన్నెలలా ఆమె కాంతి మాయమయింది. ఆ బాలికాహరిణము ఇటూ అటూ చూసింది. కళ్ళు చెదిరినాయి. అపరిచితమయిన ఒక నూత్న స్పందనము దిశలనుండి తుంపరలు కురుస్తున్నది. ఆ అనుభూతి సుఖమా, దుఃఖమా? ఆమె తన్ను తాను మనోదర్పణంలో చిన్న బిడ్డలా చూచుకొన్నది.

లోకంలో ఆనందం వెన్నెలలా ప్రతివస్తువునూ స్పృశిస్తుంది అన్న సత్యం

ఆమెకు గోచరించింది. వెన్నెలస్పృశించిన వస్తువు వేరు. వెన్నెలలో ఉన్న వస్తువు ప్రక్కల, అడుగున చీకటి ఉండుగాక. ఆ చీకటికి నీడ అని వేరే అర్థం వస్తుంది. ఆ వెన్నెలకున్న వ్యక్తిత్వంవలెనే నీడకూ వ్యక్తిత్వం వస్తుంది. బ్రహ్మాదత్తప్రభువు తనకు చంద్రుడా? అది ఏమి వెఱ్ఱిఆలోచన అని ఆమె అనుకుంది. ఇలా ఆమె మనస్సులో అనుకోవడం ఎవరూ వినలేదుకదా? ఆమె నలుదిక్కులు పరికించింది. ఇదీ అర్థంలేని ఆలోచనే, ఈ ఆలోచన ఎందుకు కలగాలి? అంతఃకరణ ప్రవృత్తులే లేని ఆ బాలిక జీవితప్రదేశానికి చిత్త వికార మహానది పొంగి వరదలు పొర్లివచ్చినట్లు, విరుచుకుపడినట్లు, నెమ్మదిగా ప్రవహించినట్లు వస్తున్నది. ఉన్నట్టుండి ఒకదినం తనతండ్రిమహాసభలో పాడిన ఒక మహాకవి పద్యము ఆమెఎదుట తోచినది.

"ప్రేమ అన్నది ఒకదివ్య ధామమగును
ప్రేమికు లనిమిషులు వారి వీక్షణములె
తపము, చుంబనములె అమృతము, బిగి
అద్భుతాలింగనమె వారి యజ్ఞఫలము"

ఈ పద్యము చదువుకొని ఆమె తెల్లబోయింది. తెరవెనుక నర్తకిలా భావము వ్యక్తావ్యక్తమై ఆమెకు తోచినది. ఆమె "బ్రహ్మాదత్తప్రభూ! ఈ ఆవేదనాపూర్ణాలయిన సంశయాలను మీరే పరిష్కరించాలి" అనుకొన్నది వెంటనే ఆమె హృదయము అతివేగంగా స్పందించినది. ఆమె కేదియో ధైర్యము కలిగింది. ఆమె తన భవనంచేరి అంతఃపురరక్షకురాలిని పిలిచింది.

"నువ్వు మన అంగరక్షకదళాలు రెంటిలో ఒకటి సిద్ధంచేయించు. భవన రక్షకదళాలు మూడింటిలో రెండు సిద్ధంచేయించు. రథాలు, ఏనుగులు మహారాజుగారిని నే నరించినట్లు వారికి ఇదిగో నా చిటికెనవేలిఉంగరము ముద్ర వేసిన అభ్యర్థనము కొనిపో! రేపు ఉదయం మన చిన్నసైన్యం ప్రయాణానికి అనుమతికోరు. పులిహావితో యుద్ధానికిపోయిన మన సైన్యాలను, ముఖ్యంగా మా గురువుగారిని, కలుసుకోడానికి వేడుతున్నానని వారికి మనవిచేయి" అని ఆ బాలిక మహాసామ్రాజ్ఞిలా ఆనతి ఇచ్చింది. చిన్నతనాననుండీ ఆ బాలికను తల్లిలా పెంచిన ఆ అంతఃపురపాలకురాలు తెల్లబోయి "చిత్త" మనిమాత్ర మనగలిగినది. శాంతిశ్రీ తన విద్యామందిరములోనికిపోయి చిరునవ్వు నవ్వు కొంటూ అప్పుడప్పుడు ఆశువుగా,

"యుద్ధమేమిటి వ్యూహమేమిటి?
యుద్ధమున మారణము లెందుకు?
శత్రువేమిటి మిత్రుడేమిటి
జీవజాలములో?

"విజయమెందుకు ఓటమెందుకు ?
విజయమెందగ సైన్యమెందుకు ?
సైన్యముఖమున రథమలెందుకు
అస్త్రశస్త్రాలున్ ?
"చంపువాడెవ్వండు ? వానికి
చంపబడు వీరవరునకు
చావునకునూ బ్రతుకునకునూ
బేధమేముందో ?
"గురువొక్కడే తీర్చగలడీ
బరువెక్కిన హృదయవేదన,
నరునిపొదివిన కష్టజాలము
కరమేముందో ? "

3

యుద్ధం ముగియు సమయం సూర్యాస్తమయం. యుద్ధం ఆపే విరామ కాహళాలు మ్రోగినవి. ఇక్ష్వాకులు వ్యూహరచన నిపుణతవల్ల, యుద్ధాన వారు చూపిన నేర్పువల్లా పులిమోవి సైన్యంలో పదిపేలమంది సైనికులు, రెండువేల మంది అశ్వికులు నశించారు. మువ్వదిఅయిగు రథాలు నుసినుసి అయిపోయాయి. పదిహేను ఏనుగులు పర్వతాలు కూలిపోయినట్లు కూలిపోయాయి. ఘోరాపజయం ఆయినట్లు సిగ్గుపడి పులిమోవి సైన్యాలను వెనుకకు నడిపించుకు పోయాడు. శిబిరాలనుచేరి పులిమోవి తన ముఖ్యసైన్యాధిపతిని పిలిపించి ఆలోచన ప్రారంభించాడు.

"మనం ఈదినాన ఓడినట్లేకదా ?" పులిమోవి హేళనగానూ కోపంగానూ ప్రశ్నించాడు తన సేనాధిపతిని.

"మహాప్రభూ ! జయాపజయాలు దైవం యుద్ధాన్ని పురస్కరించుకొని చెప్పలేముకదా ?"

"వేదాంతమా మీరు మాట్లాడేది ?"

"మహాప్రభువులు హేళనచేస్తున్నారు. అన్నదాతలకు నాయనవి ఇది — మన సైన్యాలకు సంఖ్యాధిక్యం ఉన్నది. మన సైన్యాలలో మగటిమిగల వీరులనేకులున్నారు. మొదటిదినం కొంచెం మనకు నష్టము ఎక్కువఅయిన మాట నిజం. దినదినమూ మనకు కలిగిన వప్పాలచే రగంసేన నష్టమయినా ఒక వారం దినాలలో ఇక్ష్వాకుసైన్యాలు నాశనం కావా మహాప్రభూ !"

"ఎంతచక్కగా ఉన్నది మీవాదం మహాసేనాపతీ !" అని పులిమోవి వెటకారంగా నవ్వినాడు.

మహాసేనాపతి తెల్లబోయి "నా ఉద్దేశం తమకు మనవిచేసి ఉన్నాను. తమ ఆజ్ఞకు ఎదురుచూస్తున్నాను."

పులమావి ఇంత ఆధోరణి గారూడదని అనుకున్నాడు. ఇదివరకు యుద్ధాలలో అరితేరిన ప్రజ్ఞాశాలి, యజ్ఞశీకాతక్రికడ శిక్షణపొందిన సేనాపతి. తానుబంగారంతో మంచితి ఈకణ్ణి మహాసేనాపతిగా ఉండడానికి ఒప్పించాడు. ఈతని లోటులేదు.

"మహాసేనాపతి! మనం ముందుకర్తవ్యం ఆలోచించుకోవద్దా?" పులమావి చిరునవ్వు నవ్వినాడు.

"ముందు ఈదినంవల మనంవెళ్ళి ఇక్ష్వాకులను తాకక, వారిపై విరుచుకు పడినట్లు ముందుమబోయి రెండునూర్ధనస్సుల దూరంలో సైన్యాలను ఆపు చేయించాలి. వింటిబాణాలవారిని ముందుపంచాలి. సైన్యాలను మూడు భాగాలుచేసి నడుడుపూర్వమాం పన్నాలి."

"సేనాపతి! రేపటిదినం మీరే సంపూర్ణబాధ్యత్వం వహించి సేనలు నడపండి. మేము మా యుద్ధగజంపై అధివసించి సేనామధ్యస్థులమై యుద్ధ విధానం పరిశీలిస్తూఉంటాము" అని పులమావి నవ్వుతూ మహాసేనాపతిని వీడ్కొలిపినాడు.

* * * * *

కాంతిశ్రీ మహారాజకుమారి తన అంగరక్షకులకు తారానికను నాయకురాలి నొనర్చింది. ఆమెను తన కుడిభుజ్ఞవ, యశోదనాగనిక ఎడమదెసను నిలిపినది. ఇరువురు కత్తిసాములో, సాముగరిడీలో, మల్ల ముష్టియుద్ధాలలో, ధనుర్యుద్ధంలో అందెవేసిన సుందరీమణులు. ఏ మగవాడైనా బాళ్ధిద్దరితో కత్తి యుద్ధానికి తలపడడు. వారికువురకూ భయంలేదు. వారు ప్రాణానికి వెరవరు. రాకుమార్తెను కంటిరెప్పలులా కాపాడుతూ ఉంటారు. కోపం వస్తే ఆడపులులే, ఆనందంగాఉంటే అందాల అల్లరిపిల్లలు.

తారానిక యశోదనాగనిక గ్రామం వెళ్ళివచ్చినప్పటినుంచీ నాగదత్త వీరుని తలంపని నిమిషం లేదు. ఆమెకళ్ళలో కాంతిపెచ్చింది. ఆమె వక్షము మరీ ఉప్పొంగిపోతున్నది. ఆమెమూర్తి మరీ అందం తాల్చింది. ఇవన్నీ అంగరక్షకీనాయిక పరిశీలించి ఈమెకు ప్రేమదయ్యము ఆవేశించింది అని నిశ్చయానికి వచ్చింది. ఈ వీరసుందరి హృదయంచూరగొన సమరు డెవ్వడు తల్లీ అని ఆమె ప్రశ్నించుకొంది. తారానికా, యశోదనాగనికా చాలా స్నేహంగా ఉంటూ ఒక్కనిమేషమైనా ఒకరినిఒకరు వదలకుండ ఉండిరి. పైగా ఈ మార్పంతా యశోదనాగనిక ఊరు వెళ్ళినచ్చినప్పటినుండీ వచ్చింది. అదీగాక పని విడుపు వచ్చినా యశోద అంతఃపురం వదలి వెళ్ళేదికాదు. ఇప్పుడు తారానిక ఇంటికి పోతున్నది.

యశోదమ అన్నగారొకరున్నారు. అందాలవాడు. మిసిమి వయసువాడు, వీరుడు. బ్రహ్మదత్తప్రభువు అంగరక్షకబలంలో చిన్ననాయకులలో ఒకడు. యశోదఊరు తారానిక వెళ్ళినప్పుడు నాగదత్తుడు, ఆమె కలుసుకునిఉంటారు. ఆవిషయం ఎప్పుడు ఊహించుకొందో వెంటనే అంతఃపురాధికారిణి తారానికను రప్పించింది.

"తారానికా భర్తృదారిక యుద్ధరంగాభిముఖియై వెళుతూఉంది. ఆమె చుట్టూఉండే ఎనమండుగురు అంగరక్షకురాండ్రలో నిన్ను ముఖ్యనుచేయుమని నాకాజ్ఞ ఇచ్చింది. నీ ఉద్దేశం?"

"అంత అదృష్టానికి నేను తగుదునా? నాప్రాణాలుపోవాలి, దేవిగారి పంటిమీద ఈగవాలడానికి!"

"నీ ప్రాణాలుపోయినచెనుక నువ్వేమి చేయగలవు?"

"నాప్రాణాలు పోగొట్టుకోను, అమ్మగారిమీద ఈగనూ వాలనివ్వను."

"అలాఉండాలి దీక్ష! ప్రణయవిలాసినులుమాత్రం అంగరక్షకురాండ్రుగా ఉండకూడదు. ప్రతిఅంగరక్షకురాలిని నేను కొన్నిప్రశ్నలడుగుతాను. ప్రతి బాలికా నిజంచెప్పాలి."

"చిత్తం."

"నువ్వు ఎవరినైనా ప్రేమిస్తున్నావా?"

"....."

"మాట్లాడవేం?"

"చిత్తం! ప్రేమిస్తున్నానమ్మా!" ఆమెమోము వైవర్ణ్యమొందింది.

"ఎవరిని?"

౪

నేను ప్రేమిస్తున్నాను అని తారానిక అనగానే, అంతఃపురరక్షకురాలు పకపక నవ్వుతూ, "ఎవరిని?" అని ప్రశ్నించింది. తారానిక తలవాల్చుకొని "నాగదత్తుని" అని అస్పష్టంగా పలికింది. "ఎవరా నాగదత్తుడు?" పరిపాలకురాలు బుద్ధశ్రీ మాటలు కొంచెంకటువుగా ఉన్నట్లున్నాయి. "యశోదనాగనిక అన్నగారు." తారానిక తలఎత్తి సరే ఏమవుతుందో చూద్దామన్నట్లుగా మాట్లాడింది. "అదే నేనూ అనుకున్నాను. సరేనువ్వువెళ్ళు. ఏవిషయమూ తర్వాత మాట్లాడుతాను" అన్నది ఆ అంతఃపురపాలకురాలు బుద్ధశ్రీ. తారానిక ఆలోచనాహృదయంతో వెళ్ళిపోయింది. నాగదత్తుని ప్రేమ అంతా ఆమెకు జ్ఞాపకంవచ్చింది. సాలగ్రామంలో జరిగిన వసంతోత్సవపువేడుక లన్నీ ఆమెకు స్ఫురణకువచ్చాయి. శైవాలినీప్రాంత విలాసక్రీడ అంతా జ్ఞాపకం వచ్చింది తారానికకు. ఆమెఒళ్ళు ఝల్లుమన్నది.

నాగదత్తుని ప్రేమ తన్ను నుడిగుండంలా ముంచెత్తింది. నాగదత్తుడు తారానికకు తెలియకుండా తనమేనమామను విజయపురం తారానికతండ్రి కడకు పెళ్ళిరాయబారం పంపించినాడు. ఆమె తండ్రి గౌతమస్వామి చాలా సంతోషకరమైనదనిన్ని త్వరలో శుభముహూర్తాన ప్రధానం చేసుకోవలసి ఉంటుందనీ చెప్పినాడు. మేనమామ పూర్ణనాగుడు సంతోషంతో తిరిగివచ్చి మేనల్లునికీ, బావగారికీ, తనఅక్కగారికీ రాయబారఫలితం వర్ణించాడు. నాగదత్తుని సంతోషానికి మేరలేదు. తలీ కొడుకూ, చెలెలూ తారానికకు సంతోషం కలిగించే ఒక విచిత్రవ్యూహం పన్నినారు.

తారానిక ఉదయస్నానం నిర్వర్తించి బొట్టుపెట్టుకొంటున్నది. చెంప లకు పుప్పొడి అద్దుకొంటున్నది. ఆ సమయంలో నగలమంజూష ఒకటిపట్టుకొని వచ్చి "కాబోయే తన కోడలుకు అత్తగారు ఈభూషణమందసమూ బహుమాన మట. రేపటినుంచి వసంతోత్సవాలు వస్తున్నాయి. ఆ ఉత్సవాలకు తారానిక వనదేవికావాలి" అంటూ, "నీకిమ్మన్నది" అని యశోద గబగబ వెడలిపోయినది. ఇంతలో నాగదత్తుని అన్నగారి కొమరితవచ్చి, "పిన్నీ! ఈ చీరెలూ, పల్లెలూ మాతాతయ్య తనకు కాబోయే కోడలికని ఇవ్వమన్నారు. ఇవి తీసికో తారపిన్నీ" అని చెప్పి అక్కడ ఆచీనాంబరాలమూట రత్నకంబళిపై ఉంచి పారిపోయింది. కొంతసేపటికి నాగదత్తుని అన్నకొమరుడువచ్చి "పిన్నమ్మా! మళే మానాన్న ఈ బంగారుకంకణాలు మా మరదలుకు బహుమతి అని నీకిమ్మన్నారు" అని అవి ఆమె ఒళ్ళోఉంచి తుర్రుమన్నాడు.

ఆతడు వెళ్ళడమేమిటి వాని చిన్నతమ్ముడు వెంటనే అక్కడకువచ్చి "ఇదిగో, తూలు, పిన్నాయీ! మళే! మళే! మా బాబాయి ఈ ముత్తాల హారం తనబారియకు బగుమతిత. నీకేం బాజాయేం ఇమ్మన్నాలు." తారానిక మెళ్ళో హారంవేసి, "నేను వెల్లుతున్నాను, నన్ను ఒక్కసారి పెత్తుకోవూ! ఆది మాబాబాయికి ఇవ్వాలిత" అన్నాడు. తారానిక ఆబాలుని గబుక్కున ఎత్తుకుని హృదయానికి గాఢంగా అదుముకుని ముద్దులతో ముంచెత్తింది. "నన్ను, పిన్నాయి పెత్తుకుందోయి" అంటూ పారిపోయాడు. తారానిక ఏమిటో ఆలోచిస్తూ కూచున్నది. ఇంతలో వసంతోత్సవపు విందుకు రమ్మంటూ యశోద వచ్చింది.

"ఇదంతా ఏమిటీ యశోదా?" అని తీవ్రంగా అడిగినట్లు అడిగింది.

"ఏమో నాకేమి తెలుసును?"

"తెలియకుండా నువ్వు ఆనగలపెట్టె ఏలాపట్టుకువచ్చావు?"

"మా అమ్మ చెప్పినట్లు అదిచేసాను."

"అంతేగాని నీకేమీ తెలియదు?"

"మా మేనమామ విజయపురంనుంచి వచ్చాట్ట!"

"వచ్చి?"

"వచ్చినవార్త వినించాట్ట."

"ఏవార్త?"

"వివాహం వార్త!"

"ఏ వివాహం?"

"మా అన్నయ్య వివాహం!"

"ఎప్పుడుట?" గబుక్కున ఆమెగుండెలలో రాయిపడింది. మళ్ళీ ఇదంతా తన్ను మాయచేసేదే అని ఆర్భంటాయి పకపక నవ్వువచ్చింది.

"ప్రధానం త్వరలో అవుతుందట!"

"ఎవరి ప్రధానం?"

"నీ ప్రధానం!"

"నా ప్రధానమేమిటి?"

"నీ ప్రధానమేనట. మీ మామగారు మా మామయ్యచేత శుభవార్త మానం పంపించారు."

"ఎప్పుడూ?"

"నిన్నసాయంకాలం మా మామయ్య విజయపురంనుంచి రాలేదుమరీ?"

"మా మామ్మగారిని ఎందుకు కలిసారు? ఏలా కలిసారు?"

"మా అన్నయ్య, మా మామ్మగారు ఆలోచించి మా మామయ్యను నీపెళ్ళి విషయం కనుక్కోడానికి పంపారు!" యశోద పకపక నవ్వింది.

"నాపెళ్ళి విషయం మీకందరికీ అవసరంఎందుకూ?" తార దొంగ కోపం అభినయించింది.

"మా అన్నయ్యకు కాబోయే పెళ్ళానివిగనుక!"

"ఎవరక్కాదూ అనుక్కుంట?"

"నువ్వు!"

"నేనా?"

"నేనూ!"

"నువ్వా?"

"నువ్వూ, నేనూ!"

"ఇదేమిటి?"

"మా వదినకు ఒకముద్దు" అని తారానికను యశోదనాగనిక గాఢంగా కౌగిలించుకుంది. తారాబిక యశోదను కౌగిలించుకొంది.

౪

ఆనాటి విషయాలన్నీ తారానికకు జ్ఞాపకం వచ్చినవి. ఆమెమోము ఆనందంతో అరుణరాగ సుందరమై వెలిగింది. ఇంతలో యశోద నాగనిక పరుగున అక్కడకు వచ్చి,

“ చిన్ని వదినా !
చిన్నారి వదినా!
కన్న వదినా !
కమ్మని వదినా !
ఏమిటే నువు కలలు కంటావూ ?
వదినా !
మిలమిలలా దేవూ ? ”

అనిపాడి, ఆడుతూవచ్చి తారానికకడ వాలింది.

“ ప్రియుడు దొరకని బాలికటా,
బాలిక అందంకూర్చిన నిధిటా
అటు ఇటు ఆడీ
అల్లరిచేసీ,
ప్రియుడు ఎక్కడని
వెదుకుతున్నదటా ! ”

అని పాడుతూ తారానిక లేచి నాట్యంచేయ సాగింది.

యశోద : ఎవ్వరువిన్నా నవ్వేపోదురూ !
ఎవ్వరుకన్నా తెల్లపోదురూ !
ప్రణయతాపమున బాధావతియై
బాలిక ఒక్కతె నాట్యమాడితే
ఎవ్వరూ వినినా,
ఎవ్వరు కనినా ?

తారానిక : ప్రేమసంగతీ తెలియని బాలిక
ప్రేమామృతమును క్రోలని ముగుదా
ప్రణయవిషయములు మాటలాడితే
ప్రజలుచూచితె ముక్కున వేలుంగ
ఫక్కున నవ్వుతు పగలబడుదురూ
ఎవ్వరు వినినా,
ఎవ్వరు కనినా ?

యశోద : బాలిక అవడం ప్రణయంకొరకే
ప్రణయం తెలియని బాలికఉంటే

వీరుడాలు గంభీరుడాలు ! ఆల
మారుపైనా తూల్చును వాల్చును
ఎవ్వరు వినినా,
ఎవ్వరు కనినా ?

ఇద్దరూ విరగబడి నవ్వుకొన్నారు ; మంచంమీద దొర్లుతూ ఒకరితో నొకరు మల్లయుద్ధం నెరపుతున్నట్లు నటించారు. ఆవెనుక ఇద్దరులేచి, చీరెలు సవరించుకొని, వల్లెవస్త్రములు వయారించుకొని సడలిన స్తనదుకూలాలు బిగించుకొని, రత్నకంబళులపై కూరుచుండి తలకట్లు దువ్వుకుంటూ మాటలాడు కొన ప్రారంభించారు.

" చిట్టివదినా ! బోధిశ్రీదేవి, 'యశోదా ! నిన్ను తమకు అంగరక్షకు రాలిగా నియోగించుమని భర్తృదారిక ఆజ్ఞ ఇచ్చినారు. అలా ఏర్పాటుచేయక ముందు కొన్నిసంశయాలు బాపుకోవాలి. నువ్వు ఏబాలపైనా ప్రేమిస్తు న్నావా ?' అని ప్రశ్నించింది. నాకు ఆపుకోలేనంత నవ్వువచ్చింది. నిన్నూ ఆప్రశ్న అడిగిందా ?" అని యశోద తారానికవంక చూస్తూ అన్నది.

"ఆ, అడిగింది. వదినా! అడిగితే అవునని నిజంచెప్పేసి దూరుకొన్నాను." తారానిక ఇటూ అటూ పరికించి మరీచెప్పింది.

" మా అన్నయ్యను ప్రేమిస్తున్నాననే చెప్పితివా ? "

" ఆ ! "

" అప్పుడేమంది బోధిశ్రీదేవి ? "

" ఏమంటుంది ? ఆలోచించి చెబుతానంది."

" ఎప్పుడూ ? "

" ఎప్పుడా ? ఆతర్వాతనట ! నువ్వు ఆమెప్రశ్నకు ఏమి ప్రత్యుత్తర మిచ్చావు ? "

" నేను ఎవ్వరినీ ప్రేమించటంలేదని. నీవూ మా అన్నయ్యా ప్రేమించు కోవడం తెలుసుకుని, అడిగిందేమో ఈ ప్రశ్న ! "

" అయితే కావచ్చును. ఈమె మనిద్దరికే అడిగిందా ? అందరినీ ఈ ప్రశ్న అడిగిందంటావా ? " అని తారానిక ఆలోచనాధీనయై ప్రశ్న వేసింది.

" ప్రేమిస్తే అంగరక్షకత్వానికి అడ్డంవస్తుందని కాబోలు ! "

ఇద్దరు బాలికలూ ఏదో ఆలోచనలో మునిగినారు. ఒక విఘటిక గడ చినవెనుక యశోదనాగనికను చూచి తారానిక " వదినా ! నేనుపోయి రాజకుమారి దర్శనం చేసుకుంటాను. ఆమెతోనే మాట్లాడుకుంటాను " అన్నది. యశోదనాగనిక " సరే వెళ్ళిరా ! నేను నాగదిలోకూర్చుని ఉంటాను. మన వంతు తరువాతకదా వచ్చేది " అంటూ తనగదిలోనికి వెళ్ళిపోయింది.

తారానికవెళ్ళి రాజకుమారి దర్శనం అర్థించింది. రాజకుమారి రావచ్చు

నని అనుమతి ఇచ్చింది. తారానిక వెంటనే లోనికిపోయి రాజకుమారి పాదాలకు నమస్కరించి నిలుచున్నది.

"భర్తృదారికా! నేను తారానికను, తమ అంగరక్షకురాలిని!"

"అవును నిన్ను ఎరుగుదును, నువ్వు బ్రహ్మదత్తప్రభువు అంగరక్షకులలో ఒకరైన నాగదత్తుడు అనేయువకుణ్ణి ప్రేమిస్తున్నావనీ, మీ వివాహం వైశాఖమాసంలో కావచ్చుననీ విన్నాము, నిజమేనా?" అని కాంక్షభవనంలో ఏభావాలు వ్యక్తంగానిచూపులతో రాజకుమారి కాంతిశ్రీ ప్రశ్నించింది.

"చిత్తం!"

"సరే నీవురావచ్చును... వెళ్ళు ...పాలకురాలికి ఆజ్ఞ ఇత్తును."

తారానిక సంతోషముతో వంగి రాజకుమారి పాదాలంటి వెడలిపోయింది. ఆమె ఉప్పొంగిపోయింది. ఎంతవిచిత్రము...పురుషుని పేరయినా తలపని ఈ బాలిక, నిర్వికార వర్తనయైన ఈదేవి తనకు అనుమతి ఏలా ఇచ్చినది? నిరుడు వసంతోత్సవాలలో బ్రహ్మదత్తప్రభువు ఈ బాలికను రతీదేవిగా ఎన్నుకుంటే విచారంతో కుంగిపోయింది. అదివరకు విచారమూ ఎరుగదు, కోపమూ ఎరుగదు, దయా ఎరుగదు. అంతఃకరణ ప్రపత్తులే లేవన్నారు. ఆలాంటిది ఈవీడు వసంతకాలంలో ఈ రాజకుమారి కలకలలాడుతూ దివ్యపథాలనుండి దిగివచ్చిన త్రిజగన్మోహినిలా వసంతోత్సవంలో విలసిల్లిపోయినదట. ఓహో! ఏమిరాకుమారి సౌందర్యం! తా మెవ్వరూ ఆ బాలికను తేరిపార చూడలేరు. ఆమెకు తనవసంతోత్సవం కళ్ళకట్టినది. తనప్రియుడు నాగదత్తుడు వసంతదేవుడైనాడు. ఆ మనోహరుని విశాలఫాలం, గరుడనాసిక, కండలుకట్టిన విశాలవక్షము, ఆగోధూర్కటి, ఉన్నతమూర్తి, తుమ్మెదరెక్కల మీసాలతో పుష్పాలంకృతుడై వెలిగిపోయినాడు.

౬

పాలగ్రామ వసంతోత్సవం అతివిచిత్రంగా ఏర్పాటుచేసాడు నాగదత్తుడు. రాత్రులుకాగడాల వెలుతురున చంద్రోత్సవం జరిగింది. సుధుమాదేవుని అలంకారవిధానం మార్చినాడు. వనదేవిగా తారానికను ఎన్నుకొనడమే ఒక అద్భుతకల్పన. ఒకమోడుచెట్టును ఉత్సవంచేసే సభామధ్య పాతినారు. అక్కడక్కడ వట్టిగంపలు నిలువెత్తున మోడుగా ఉన్నవి. మధ్యను ఒకధాన్యపుపురి ఏమీ అలంకరణలేకుండా ఉంది. ప్రజలందరూ ఈ ఉత్సవంచూడడానికి వీలుగా ఎత్తయిన మంచెలు చుట్టూకట్టించినాడు. శుభముహూర్తం రాగానే మూడేళ్ళనుండి అయిదేళ్ళవరకూ ఈడుగల ఇరువదిమంది బాలికలు ఆకులతో, లతలతో అలంకృతులైనవారు పాడుకుంటూ వచ్చారు.

"చలిచేత వణికామె
మలిసంజ పోయినదె

తొలిప్రొద్దు ఉదయింప
తూరుపున ఎరుపెక్కె
ఏడమా మధురాజు
ఏడమ్మ తెలుపరే!"

అని అందరూ పాడినారు.

"అమ్మా కప్పకే
ఆదరిపాటే నాపై
ఏదో భయమౌతాది
ఎటుపోవనే నేను!"

అని ఒక ముదేళ్ళబాలిక పాడింది.

"భయమెందుకమ్మా?
బాలలాగ మనకూ
భయమెందుకమ్మా?
జాతిపిందు శుభ
శకునమాయె ఇదుగో
మగువలార మధు
మాసరాజు లేడ!
భయమెందుకమ్మా?

దూరమంగు ఏదో
తోగగురంగు తోచె
చిటిపాప బోసి
చిన్నారి పెదవిపై
భయమెందుకమ్మా?"

ఆ ముగ్గురు బాలలు నాట్యం పూర్తిచేయగానే, ఎఱ్ఱని మొగ్గలుగల లతలు అలంకరించి బంగారురంగు వస్త్రాలు ధరించిన పన్నెండు సంవత్సరాల బాలికలు ఎనమండుగురు నలువైపులనుంచీ నాట్యమాడుతూ ప్రవేశించారు. వారి వెనుక బాలురు పదిపన్నెండు సంవత్సరాలవారు ఎనమండుగురు తెల్లని మొగ్గలతో లతలతో అలంకరించినవారు ఎనమండుగురు నీలవస్త్ర శోభితులు వచ్చినారు. ప్రతివాని చేతిలో ఒక బొమ్మ ఉగలిఉంది. ప్రతిబాలిక చేతిలో రంగులతో అలంకరించిన మృత్తికాకలశ మొకటి ఉన్నది.

బాలికలు: దేశమమ్మా మేము
దేశపు బాలికలం

బాలురు: దేశలక్ష్మి ఎదురేగు
పసుల కాపులమూ
మేము

మిసిమి భూమినిదున్న
మేటి హాలికులం!
మేము
హాలికులం

బాలికలు : కలిమిచ్చు భూమాత
కన్నతల్లీ మాకు.

అనుచు బాలికలు, బాలకులు కలిసి నృత్యవిన్యాసాలు నెరపదొడగిరి.

2

వసంతుడు : భూతస్ఫురదలి తవసు భూమియుంతోనిండె
భూతజాలమ్మ నిశ్చేతనము లైపండె
తొలకరించే సృష్టివెలుగు కిల్లువలలో
మొలకచీకట్లేల అలముకొనెనో?

మన్మథుడు : జగతికిశుభమూ ప్రేమయితే
భుగభుగాంగుతు ద్వేషమ్మా
కాలకూటమై వ్యాపిస్తే
మూలమూలలకు పుండిస్తే
బూడిదకాదా
మోడైపోదా విశ్వమ్మా లోకమ్మ్మా

వసంతుడు : సత్యరూపమా ప్రేమశక్తి
నిత్యమే నే చేసివతును
సృష్టిధర్మము నారుజన్మా
అష్టదిక్పాలకులె సాక్షులు.

మలయమారుతుడు : నీవులేకే నేనులేనూ
నిన్నుపొదిని నేనువత్తును
అందుకే నన్ గంధవహుడని
అందరును ప్రేమింతురయ్యా!

మన్మథుడు : ప్రేమబలమును నీచులెరుగరు
ప్రేమబలమె అహింసరూపము
ప్రేమశక్తే దైవశక్తీ
ప్రేమనిత్యవసంతమూ.

వసంతుడు చీకట్లను పారదోలుతాడు... కాపుబాలురు అచ్చటిచ్చట
ఉన్న లతలను పూవులను ధరించుకొంటారు.

బాలురు : వసంతదేవా వచ్చేవా?
కనుధవ ప్రాణమిచ్చేవా?

మలయు : ఉత్సాహంలో ఉప్పొంగండీ
ఉర్విని నిండే నవయౌవనులూ
ప్రేమించేటి మోహాలా ర్తమిచ్చే
ప్రేమవాహినుల తేలండీ !

మన్మథుడు : పూలశరాలూ విసిరివేసెదా
తూలిపోకండీ నవయౌవనులూ
ఏదో బాధా తీయని గాథా
వేదనముంచే ఆన్వేషణలూ

బాలురు : వసంతదేవా రావయ్యా
వసుధకు ప్రాణము లీవయ్యా !

వసంతుడు ఆనందనృత్యం చేసి బాలురకడకువచ్చి వారిపై ఆశీర్వాద హస్తముంచి,

" భయమేలనయ్యా
బాలకులు మీకూ
దయకలిగె వరమిత్తు
తలలెత్తి తెల్పుడీ !

బాలురు : మాకేమి కావాలో
మనసులకు తట్టదే
హృదయాలు ఉప్పొంగు
కదిలేను కాంక్షా

మన్మథుడు : తెలుసునయ్యా
తెలుసునయ్యా
తేటతెల్లమై
పాటుపోటులై
యువతినికోరే యౌవనులుండీ
రండమ్మా బాలికలూ
దండలనే వేయండీ
తలపులతో పొంగండీ
వలపులతో కరగండీ,

గలగల నాట్యమాడుతూ బాలికలు వత్తురు. బాలురూ బాలికలూ కలిసి ప్రణయనృత్యం సలుపుతారు. బాలికల జట్టునాయిక రతీదేవి. ఆమెప్రక్క గంధవతి. రతి మన్మథునికడకూ, గంధవతి మలయమారుత కుమారునికడకూ నాట్యానవచ్చి వారితోకలిసి నృత్యం సలుపుతారు.

రతి : నాథ, మన్మథా
నర్మ మధురమూర్తి

ఎన్నాళ్ళకో నిన్ను
కన్నార కాంచితిని !

మన్మథుడు : ప్రణయినీ నాతనువు
భగ్నమని మండగా
రూపరహితుడనై
రోదించి పోయాను
ఇంతలో నాళ కి
ఇలనిండె దెసనిండె
విశ్వమంతా నిండి
శాశ్వతమ్మయి నిలిచె !

రతి : నాథ మిముగానకే
బాధపడి కూలితిని
రోదించి రోదించి
రుద్రునే తిట్టితిని
దేవతలు విచ్చేసి
దీనులై నిలిచారు
"తల్లీ ! నీ నాథుండు
ఎల్లెడ నిండాడు
తిరిగి వచ్చేనమ్మా
తిరిగి వచ్చేను
ప్రతియేడు మధుమాస
ప్రారంభమందు
ఈగహాస్యము సెరిగి
ఓ రతీ నీవు
ఆమనితో వేచి అరయు" మన్నారు.

మన్మథుడు : అడుగో దేవీ వసంత దేవుడు
అచ్చట దీనత కూర్చున్నాడు
చేష్టలుడక్కి-
చిన్నతనముతో
అతడే చిహ్నము నిశ్శ్వాస్పష్టికి
అతడేకలిపెను మనలనిద్దరా
కనుగొంటామే కాంతారావె
కలకలనవ్వులు తేలించెదమే !

రతీ, మన్మథులు : ఏమోయి ఆమనీ
ఈరీతి మన్నావు

ఆనందసృత్యాల
అఖిల లోకమ్ములరు

గంధవతి, మలయమారుతుడు : మధుమూర్తి ఈరీతి
మనసు కలతలైతే
మా ఒడలు వేడెక్కి
మరిగిపోయేము !

బాలికలు, బాలురు : ఆమునికి శోకమూ
ఆశ్చర్యమయ్యే
ఆమునికి దుఃఖమే
అంత్యకాలము మావ.

౮

వసంతుడు ఆకృతిభంగాకృతి పీఠముపై అధివసించి ఆవేదన అభినయిస్తు ఉండును. రతీమన్మథులు, గంధవతీ మలయమారుతులు, బాలబాలికలు వసంతుని అనునయించే నాట్యంచేస్తూ, పాటపాడగానే ఆదివ్యమూర్తి,

"విశలమొందె హృదయమయ్యె
శకలమయ్యె ఆనందం
తెలియరాని భావమొకటి
నిజమెల్లా కూల్చేనో !"

అని సాడుతూ తలవంచాడు.

రతి : ఈరీతినే నాదుఃఖం
ఏడుజగాలను నిండీ
మండించెను గరళమ్మయి
మసిచేసెను మాంగల్యము

మన్మథుడు : ఓయివసంతా ఉపశమించుమా
నాయికలేని నాయకుడీవే !
దేవీసహితుడు దేవుడె పూర్ణుడు
దీనుడు ఒంటిగ ఉంటే అమరుడు
లక్ష్మీహృదయమునలేని విష్ణువు
లలితాకారంగుడుకాని శివుండు
తలిపులకయినా అందని భావము
తపసులనయినా చేరనిమోక్షము

రతి : గంధములు లేనట్టిపూవులు
కాంతిరహితుడు సూర్యబింబము
ప్రాణసతి లేనట్టివ్యక్తే

మలయమారుతుడు : నాకు జన్మేలా
నాదుప్రేయసి నన్ను చేరని నాదుజన్మేలా?
గంధవతి : ప్రియుని కొగిలిపిడి బ్రతుకేలా నాతికి
ప్రేమ ఈయనివరములుండేలా?
బాలుడు : వలపుచేడియ కొగిలే
బ్రతుకుమార్గపు వెన్నలా
ప్రణయినీమృదులా ధరమ్మో
ప్రాణమిచ్చే అమృతమే
బాలికలు : నాథుని హృదయము జీవాధారము
నాథునిప్రేమే ఆత్మాధారము
వసంతుడు : మీమీ మాటలి
మించెను దుఃఖము
అందరు : దుఃఖమేలా ఆమనీ
దోయిలింపుము భూమినీ!

వసంతదేవుడు సమభంగాకృతియై, పద్మాసనాసీనుడై చిన్ముద్రాంకిత హస్తుడై కన్నులరమూతలుగా తపస్సు అభినయిస్తాడు.

ఆకాశవాణి : నీతపసు ఫలియించెనోయీ ఆమనీ
చేతనుడవై నిలువుమోయీ
అందరు : ఏదో వెలుగూ ఏదో సౌరభ
మేదోదర్శన మదె వచ్చెన్!

రంగస్థలానికి మధ్యగాఉన్న ఒక పెద్దగంపతేలి మాయమయిపోతుంది. ఆ స్థలంలో తారానిక వనదేవివేషాన సహస్రదళ పద్మం మధ్యకూర్చుండి ప్రత్యక్షమౌతుంది. వసంతుడు కన్నులు నెమ్మదిగా తెరుస్తూ పులకరం అభినయిస్తాడు. ఎదురుగా వనదేవిని చూస్తాడు.

"ఓహో! ఏదో ఆనందం
ఆహా! అలమెను నన్నూ
ఎవరో ఈ దివ్యదర్శనము
ఎవరో ఈ పరమ దర్శనము
సౌందర్యాలూ మూర్తించినవీ
సర్వమునన్నిటు ముంచెత్తినదీ
ఆపలేను నా చిరవాంఛితమును
ఓపలేను ఈ విరహవేదనను

వనదేవి కన్నులు తెరుస్తూ : ఎక్కడనుండీ ఇక్కడతేలితి
ఏమయ్యేను నా ప్రాణేశుండూ

ఆమె అంతటా కలియచూచి, వసంతదేవుని కనుగొనును.

మన్మథుడు : వేసాను వేసాను పూలబాణాలూ
రతి : వలపుబంధాలతో కట్టివేసాను.
గంధవతి : కటాక్షాంక్షల వీరి కలయనింపాను.
మలయ : కాంక్షలో నును మొగ్గ విరియజేసాను.

వనదేవి ఆసనంనుండి దిగి తూలుతూ నాట్యమాడుతూ ముందుకు వస్తుంది. ఆమెచుట్టూ గంభీర శృంగార తాండవం చేస్తాడు వసంతుడు. ఆమె వారిస్తూ, నీవెవరవంటుంది. అభినయంలో వసంతుడు దివ్యప్రణయ విలాసతాండవోద్వేగావ దృతగతితో ఆమెను సమీపిస్తాడు.

వసంతుడు : నిసువిడిచి మనజాల
కనుతెరచి చూడవే!
వనదేవి : వ్రీడావతిని నేను
చూడవో ఆమసీ
వసంతుడు : నీ హృదయమున నన్ను
దాచుకొంటాను.

ఇరువురు అద్భుత నాట్యమొనర్చి ఒకరి కౌగిలిలో ఒకరు కరిగిపోతారు. తక్కినవారంతా అనుగుణంగా నాట్యం చేస్తారు.

* * * * *

ఈ పవిత్రసంఘటన తారానికకు జ్ఞప్తికిరా, నవ్వుకొంటూ కాంతిశ్రీ మహారాజకుమారి రథంప్రక్కనే అశ్వారూఢు రాలయివస్తూ ఉన్నది.

౯

రెండురాత్రిళ్ళు పగళ్ళూ ప్రయాణంచేసి కాంతిశ్రీకుమారి సైన్యమూ, ఆవెనుక వీరపురుషదత్తుని సైన్యమూ బ్రహ్మదత్తప్రభువుసైన్యమును చేరారు. బ్రహ్మదత్తుని సైన్యాన్ని చేరేసరికి తూర్పున ఉషాబాల కెంపుచీర ధరించి తాండవిస్తున్నది. ఆమెకు వెనుకనే దిశాబాలికలు అరుణవస్త్రాలతో హంగు చేస్తున్నారు.

కాంతిశ్రీ వచ్చేసరికి ఆమెసైన్యాలకై విడిదులు ఏర్పాటై శిబిరము నిర్మాణమై ఉన్నది. చక్రవర్తి ఆశ్వికవార్తాహరులను ఇదివరకే పంపిఉన్నారు. కాంతిశ్రీకుమారి తనశిబిరంలో ప్రవేశించి స్నానాదికాలు నిర్వర్తించి, ఎఱ్ఱచీర ధరించి స్తనదుకూలము అలంకరించి, శిరస్త్రాణతనుత్రాణములు ధరించి, గుఱ్ఱమెక్కి అంగరక్షక బాలికలు వెంటరా, కొందరుసేనాపతులు దారిచూప బ్రహ్మదత్తుని శిబిరానకుపోగానే అంతకుముందే బ్రహ్మదత్తప్రభువు రాయ

బారానికై ఒక్కడే పులమావి స్కంధావారానికి వెళ్ళినారని అక్కడి దళపతులు ఆమెకు మనవిచేసినారు.

వెంటనే రాకుమారి తిరిగి తనశిబిరానకు వెళ్లిపోయింది. ఆమెకు ఎందుకో నిరాశా విసుగు కలిగినవి. ఎన్నడూ ఆమె విసుగుచెంది యెఱుగదు. ఆశలేలేని ఆరాకుమారికి నిరాశపొంద కారణమేమి ఉండగలదు? ఆమె కవచంవిప్పి తన యోగాసనాన కూరుచుండి మనస్సును ఏకముఖం చేయాలని ప్రయత్నించింది. ఆలోచనలు ఒకదానివెంట ఒకటి తరుముకువచ్చాయి. ఆమె ఎన్నిఘటికలు అలా నిశ్చలత్వానికై ఎదురుచూస్తూ కూరుచుందో! సేనానాయక శిబిర మహాహర్షంటికలు మ్రోగుతున్నాయి.

బ్రహ్మదత్తుడు పాఠాలుచెబుతూ కనబడతాడు. ఒక వసంతోత్సవంలో తానే ఏదో భయపడి పారిపోతున్నట్లు కనబడుతుంది. సముద్రం కల్లోలావృతమై ప్రత్యక్షమౌతుంది. అందులో ఒకచిన్నఓడ మునిగిపోయేటంతస్థితిలో దూరంగాతోస్తుంది. బ్రహ్మదత్తుడు నవ్వుతూ దర్శనం ఇస్తాడు. ఏదోమాట్లాడబోతాడు. బ్రహ్మదత్తుడు యుద్ధానికివెడుతూ మూర్ఛించాడు. ఆ దృశ్యం మాయమైపోతుంది. యుద్ధంలో రక్తసిక్తాంగుడై పడిపోయి ఉంటాడు.

"ఓ" అంటూ శాంతిశ్రీ లేచింది. ఒక అంగరక్షకురాలు పరుగెత్తుకొని వచ్చి "రాజకుమారీ! ధనకమహారాజులవారిని బంధించినామని పులమావివద్ద నుంచి వార్తవచ్చింది" అని రోజూతూ చెప్పింది.

"ఏమిటీ? ధనకప్రభువును బంధించడమే?" ఆమెకు ఏమీ అర్థం కాదు. మోము వివర్ణమైనది.

ఇంతలో వీరపురుషదత్తయువరాజు వేగంగా చెల్లెలి శిబిరంలోకి వచ్చి "చెల్లీ! బ్రహ్మదత్తప్రభువు రాయబారానికై వెళ్ళితే పులమావి వారిని పట్టుకొని బంధించాడట. ఆ విషయం కమ్మ్రవాసి స్వహస్తాంకితమైన ముద్రపంపించినాడు" అనుచు ససంభ్రమంగా మాట్లాడినాడు. పదిలిప్తలు జరిగినవి. శాంతిశ్రీ తిరిగి గంభీరత తాల్చింది.

"అన్నయ్యగారూ! రాయబారిని ఎట్లాపట్టుకోగలరు?"

"రాయబారి వస్తున్నాడని వార్తపంపి మరీవెళ్లినాడట బ్రహ్మదత్తప్రభువు!"

"రాయబారిని ఎల్లాపట్టుకొన్నారు అన్నయ్యగారూ?" శాంతిశ్రీ ఏదో ఆశ్చర్యమూ, ఏమీ అర్థంకాని వైకల్యమూ మోమును ఆవరిస్తూ ఉండగా అడిగింది.

"రాయబారిని ఏరాజూ రాజనీతిప్రకారము బంధింపకూడదు. అలా బంధించినవాడు రాజుకాడు, వాడు నీతిబాహ్యుడు" అని వీరపురుషదత్తుడు తనగుప్పిలిముడిచి పులమావి శిబిరంవైపు ఆడిస్తూ అన్నాడు.

శాంతిశ్రీ చటుక్కునలేచింది. ఆమె అన్నగారికి నమస్కరించింది. ఆమె మోమున చూడనలవికాని భయంకరరేఖలు తోచినవి. ఆమెఅచ్చటఉన్న ఖడ్గపు పరలోనుండి ఖడ్గముతీసినది. కవచము ధరించలేదు. శిబిరద్వారము కడకుపోయి "గుఱ్ఱము" అని కేకవేసింది. అచ్చట కావలికాయు రక్షకదళ బాలికలలో ఒకరే పరుగునపోయి నూతుని శాంతిశ్రీఎక్కే ఉత్కృష్టమైనజాతీయాన్ని కొని వచ్చేటట్లు చేసింది. ఆమె గుఱ్ఱంమీదకు ఊరికింది.

"శాంతీ! ఇదేమిటమ్మా! ఎక్కడికీ ప్రయాణం" అని కేకలువేస్తూ వీరపురుషదత్తుడు బయటకు పరుగిడి వచ్చినాడు. శాంతిశ్రీ అన్నగారిమాటలు వినిపించుకొనలేదు. తనరక్షకభటులాంధ్రకు యువతీదళాలు ఒక నిమేషంలో సిద్ధంకావాలని ఆజ్ఞ ఇచ్చింది. యువతీసైన్యాధికారిణియైన ప్రౌఢయోర్తు అచ్చటికి అశ్వారూఢయై వచ్చింది. శాంతిశ్రీ ఆజ్ఞవినగానే ఆమె వీపున ప్రేలాడు శంఖం ఎడమచేత ధరించి "భోం భోం, భోం భో" అని ఊదింది. ఊదిన మరుసటిక్షణంలో నేయిమంది యువతులు అశ్వాలుతధిగోహించి సాయుధులై విచ్చేసిరి. శాంతిశ్రీ అన్నగారివంక చూడలేదు. ఆమె ఆసమయంలో దుర్నిరీక్ష్య ప్రతాపమూర్తియై విరాజిల్లినది. వీరపురుషదత్తుడే ఆమెను తేరిపారచూడలేక పోయినాడు. శాంతిశ్రీ తనసైన్యానికి ముందుక సాగండి అన్నట్లుగా చేయి ఊపి, వేగంతో సాగిపోయింది. ఆమె వెనుకనే సాగిపోతోంది ఆమెసైన్యం.

వీరపురుషదత్తుడు ఏమీ ఆరము కాక తానూ తనసైన్యాలను సిద్ధముచేసి రెండుఘటికలు జరిగిపోయేసరికి సైన్యాన్నికూర్చుకొని ముందుకురికినాడు. ఆతని సైన్యం ముందుకు సాగగానే సేనాధిపతి కొంపలు మునిగిపోవునను భయంతో తనయావత్తు సైన్యాన్ని సిద్ధంకండని ఆజ్ఞ ఇచ్చెను. శాంతిశ్రీ భయంకర మూర్తియై సింహవాహన అయిన ఆదిశక్తివలె ముందుకు మహావేగంతో పురోగమనంచేస్తూ హిమాలయపర్వతంనుంచి విరుచుకుపడిన గంగానదిలా విజృంభించింది. ఆమెను ఎవ్వరూ తేరిపార చూడలేరు. పులమావి ఆయుధోపేతలైన స్త్రీలు తమమీదకు వస్తూఉండడంచూచి ఆశ్చర్యముచెందెను. ఆవనితాసైన్యానికి శిరస్సై వస్తూన్న బాలికను చూచినాడు. విస్తుపోయి నిలిచినాడు.

౧౦

శాంతిశ్రీ పులమావిని గాంచి చిరునవ్వు నవ్వుకుంది. "ఓహో! మీరా నూత్నచక్రవర్తులు, రాయబారులను బందీచేసే ధర్మమూర్తులు!" అని నవ్వింది శాంతిశ్రీ. పులమావి కళ్లు కోపంతో ఎఱ్ఱబారాయి. "ఎవరురా అక్కడ? ఈ తుచ్ఛురాలిని బందీచేసి మాదాసీజనంలో చేర్చు. ఈ పిచ్చిదానితో వచ్చిన ఈ దండును బంధించి సేనాపతులు పంచుకోవలసిందని మా ఆజ్ఞలందించు" అని దండతాడితభుజంగంలా రోజినాడు. "ప్రచండికా! ఈదుడుకు మనుష్యుని బంధించు!" అని ఆమె ఆజ్ఞ ఇచ్చింది. ప్రచండిక ముందుకపోయి, పులమావి చేయిపట్టుకుని బరబర శాంతిశ్రీ రాకుమారికడకు లాగికొనివచ్చి ఒక్కవిది

లింపున క్రిందకు పడద్రోచినది. అక్కడనున్న సేనాపతులు 'ఆఁఆఁ!' అంటూ తమప్రభువును రక్షించడానికి ముందుకురికారు. కాంతిశ్రీచుట్టునున్న నాగనికా తారానికాది అంగరక్షకబాలలు కత్తులుతీసి మహావేగంతో సేనాపతులను తలపడినారు.

ఒక్కసారిగా కాంతిశ్రీ యువతీసైనికులు పులమావి శిబిరాలను చుట్టు ముటినారు. పదినిమేషాలలో పులమావి ఆతని అంగరక్షకులు సేనాపతులు పరివారజనము ఆ వీరాంగనలకు పట్టుబడిపోయినారు. కాంతిశ్రీ బంధితులను అంగరక్షక బాలలకు అప్పగించి తాను పులమావి సభాశిబిరంలో ప్రవేశించి అక్కడ సింహాసనంపై అధివసించింది. పులమావివైపూ సేనాపతులవైపూ తీక్ష్ణంగా చూస్తూ "మాలో ఏఒక్కరికి గాయమైనా పులమావితల ఎగిరిపోతుంది. మా గురువు శ్రీశ్రీ బ్రహ్మదత్తప్రభువును మాకు అప్పగించండి. ఆ వెనుక నువ్వు శ్రీ శాతవాహన చక్రవర్తికి నీయావత్తు ధనమూ అర్పించాలి: ప్రయాణానికి తగినధనంమాత్రం మేము ఇస్తాము. నీ సైన్యంతో వెంటనే బయలుదేరి నీదేశం పో!" అని సూర్యమండల మధ్యస్థ కాంతిపుంజమువలె ప్రకాశించి పోయినది.

అప్పుడా పరమాద్భుత దివ్యసుందరినిచూచి "ఈ బాలిక నాశించికాదా తానీజైత్రయాత్ర ప్రారంభించింది" అని అనుకున్నాడు పులమావి. అతనికి భయమునకు బదులు నవ్వువచ్చినది. ఈబాల ఏమిచేయగలదు? తానీబాలికను ముసికనగరానికి కొనిపోయి ప్రియురాలిని చేసుకొన్ననాడు తనజన్మ ధన్యమగునని పులమావి ఉప్పొంగినాడు. ఈమెపట కోపం వెన్నెలకు తావిఅబ్బినట్లు విలసిల్లుతున్నది అని కన్నులరమూతలు వేసుకొన్నాడు.

ఇంతలో స్కంధావారమంతా ఒక్కసారి హోరుమని అలజడి బయలు దేరింది. అప్పుడు కాంతిశ్రీకుమారి అంగరక్షకురాలయిన తారానికలోనికివచ్చి,

"జయము! జయము! భర్తృదారికా. యువరాజా వీరపురుషదత్తుల వారు లేళ్ళగుంపులో ప్రవేశించి సింహంలా సైన్యంతో ఈ పులమావిస్కంధావారంపైకి ఉరికినారు. స్కంధావారంఅంతా చెల్లాచెదరై పోతున్నది. వేరొక దెసనుండి బ్రహ్మదత్తప్రభువు సైన్యాలు తలపడినవి. ఏమి ఆజ్ఞ?"

"ఆజ్ఞ ఏమిఉన్నది? మనసైన్యాలను వెంటనే మనరథాలను యుద్ధసన్నద్ధంచేసి, శంఖాలుఊది, కేకలువేసి 'పులమావి బండీ అయ్యాడు. మీరు యుద్ధం ఆపండి. లేకపోతే పులమావి మృత్యువు తథ్యము' అని చాటించు!" అని కాంతిశ్రీ కత్తి తళతళలవలె మాట్లాడింది.

౧౧

ఒక ఆరఘడియలో యుద్ధం ముగిసిపోయింది. బ్రహ్మదత్తుని పట్టినానని గర్వపడిన పులమావి తానేపట్టుబడిపోయినాడు. ఏభటుడూ యుద్ధంచేయడానికి సాహసించలేదు. ఏసేనాపతీ యుద్ధంసాగించండి అని ఆజ్ఞ ఇవ్వడానికి సాహ

సించలేదు పులమావిసేనలో. అంతపెద్ద ఎత్తూ ఇంతసులభంగా ఈడ్చుకు పోయింది! ఏదిఎట్లా అయిందో ఎవరికీ స్పష్టంకాలేదు. ఒక్కబిందువైనా రక్తం ఎందుకుప్రవహించలేదో ఎవరికీ అర్థంకాలేదు.

ఈమాయంతా రాజకుమారి శాంతిశ్రీ దన్నారు. శాంతిశ్రీ ప్రళయ యుద్ధం చేసిందన్నారు. యువరాజు వీరపురుషదత్తప్రభుని యుద్ధచమత్కృతి లోనిమహత్తిడి అని అనేకులు నొక్కిచెప్పినారు. కొందరు అన్నా చెల్లెలూ ఈవిచిత్రవిధానము అల్లినారని అనుకొన్నారు. మరికొందరు బ్రహ్మదత్తప్రభువే ఈ ఎత్తంతా ఊహించింది. తనఎత్తుప్రకారం తానుముందు పట్టుబడి తర్వాత ఈవిధమైన నాటకం అంతా ఆడించాడని ఆనందంతో నవ్వుకొన్నారు.

పులమావి ధనంఅంతా పట్టుబడింది. సైనికుల ఆయుధాలన్నీ సంగ్రహించినాడు వీరపురుషదత్తుడు. పులమావి పాడిగుడ్లుపడి వంచినతల ఎత్తకుండా తన్నుబంధించిన శిబిరంవదిలి రావటంలేదు. ఇంత దురదృష్ట సన్నివేశం ఏలాజరిగింది? ఏలావచ్చింది తనకీ ప్రమత్తత? స్త్రీ అని ఆ బాలికను లోనికిరానివ్వలేదు; ఆమె తన శిబిరంలో బయలుదేరినప్పటినుంచీ పులమావికి గూఢచారులు ఎప్పటివార్త అప్పటికే తెస్తూఉండిరి. ఆబాలిక శాంతిశ్రీ! శాంతిశ్రీ జగదేకసుందరి, త్రిభువనైకమోహిని, ఆదివ్యసుందరమూర్తి శాంతమూర్తి. ఆమెకు లోకజ్ఞానం లేదు. ఆమె తనంతట తానుకోరి తన స్కంధావారానికి వస్తూఉంటే వంటయింటి వంటేలవుతున్నదని మురిసిపోయినాడు. ఆమె ఇష్టపడినా పడకపోయినా వివాహం జరగవలసిందే! ఇంతట్లో శాంతిశ్రీయే వచ్చివాలింది. ఆమెనూ ఆమె వెంటవచ్చే స్త్రీ పరిచారికామండలినీ స్కంధావార గోపురంలోనుండి రానియ్యవలసిందని స్కంధావారమహాపాలకునకు ఆజ్ఞ ఇచ్చిఉన్నాడు. ఆ కారణంచేత శాంతిశ్రీ నిరభ్యంతరంగా లోనికి రాగలిగింది.

వీరపురుషదత్తుడు తన చెల్లెలిదళాలకు గోరుతనూరం వెనుకగాఉన్నాడు. ఎప్పుడు తనచెల్లెలు లోనికిపోగలిగిందో, ఇంటులో ఏదో అనుమానించవలసిన విషయం ఉండనుకొన్నాడు. వెంటనే తనసైన్యాన్ని రెండుపాయలుచేసి స్కంధావారం చుట్టుముట్టాలనీ, ఘనరూపమయిన దళాలుగా ఒక ఘటిలో స్కంధావారాన్ని తాకవలసిందనీ ఆజ్ఞ ఇచ్చాడు. కొందరు చారులకు ఇక్ష్వాకు సైన్యాలను మహావేగంతోకచ్చి స్కంధావార గోపురద్వారానికి ఇరువైపులా తాకి తనవెనుక బలంచేయవలసిందని వారపంపినాడు.

శాంతిశ్రీ రాజకుమారి పులమావినే బంధించిందని విన్ననూ పులమావి సేనాపతులు నమ్మలేదు. కాని వీరపురుషదత్తుని సైన్యాలు మహావేగంతో తమ స్కంధావారంలోనికి చొచ్చుకువచ్చినాయని తెలియగానే కింకర్తవ్యతామూఢులై పదిక్షణికాలు సందేహించారు. ఇంతలో వేగులు ఇక్ష్వాకులసైన్యం వచ్చి తమస్కంధావారంచీల్చి లోనప్రవేశించిందని తెలుపగానే యుద్ధం నిష్ఫలమనీ వృథాసైనికనష్టం లెక్కకు మించిపోతుండనీ నిశ్చయానికివచ్చి యుద్ధం చేయవద్దు అని తమసైన్యాలకు ఆజ్ఞలు వేగంగా పంపించినారు.

బ్రహ్మాదత్తప్రభువును ఒక ఆభీరసేనాపతి దర్శించి, "ప్రభూ! మీరిక మాబందీకారు. రాయబారిగావచ్చినవారిని బంధించకూడదని మేమెంత మనవి చేసినా సార్వభౌముడు..."

"సార్వభౌములా!" అని బ్రహ్మాదత్తప్రభువు ఆశ్చర్యంతో ప్రశ్నించినాడు.

"శ్రీ పులమావి సార్వభౌములు ప్రభూ!" అని సేనాపతి బ్రహ్మాదత్తునికి నమస్కరిస్తూ మనవిచేసినాడు.

"ఓహో! అవును. ఏమిజరిగినదిప్పుడు?" అని బ్రహ్మాదత్తుడు చిరునవ్వుతో ప్రశ్నించినాడు.

"ఏమిఉన్నది మహారాజా! ఇక్ష్వాకు శాంతిశ్రీరాకుమారి తన స్త్రీసైన్యంతోవచ్చి చక్రవర్తి శిబిరం ముట్టడించింది. ఇంతలో వీరపురుషదత్త యువరాజుగారూ, తక్కినయావత్తు ఇక్ష్వాకుసైన్యమూవచ్చి మమ్ము కత్తిపత్తకుండా చేసినారు."

"ఆలాగా!"

"చిత్తం."

"సరే. మనంవెళ్లి శాంతిశ్రీరాకుమారినీ, వీరపురుషదత్తప్రభువునూ దర్శించగలంలెండి" అని చిరునవ్వుతో ప్రభువు లేచినాడు. మౌనమూర్తియై రెప్పవాల్పక శాంతిశ్రీరాకుమారి పులమావివైపు తీక్ష్ణంగాచూస్తూ సింహాసనం అధివసించి ఉన్నది. పులమావి ఆమెవైపు రెప్పఎత్తి చూడలేకపోయినాడు. అతనికి లోన నిర్వచింపరాని భయం ఆవేశించింది. ఏమిటీ బాలిక? ఆమె పిచ్చిదా? పిచ్చివారుఏమిచేసినా చేస్తారు అనుకున్నాడు పులమావి.

ఆమె దివ్యసౌందర్యం ఆభయంకరమూర్తిమత్వంవల్ల ప్రళయతాండవో ద్యోగియగు రుద్రుని తాళగతిలా ఉన్నది. ఎవ్వరినోటను మాటలేదు. అక్కడ ఉన్న రక్షకయువతులు భ్రాన్పడి నిలిచిఉన్నారు. అందరికీ ఏదోభయం ఆవహించింది. తొందరగా ఇంతలో వీరపురుషదత్తప్రభువు లోనప్రవేశించి "శ్లీ!" అని పిలచి అరాంతంలో ఆగిపోయినాడు. ఆ యువకునకు ఒక్కసారి మంచుగడ్డలమధ్య పడినట్లు హృదయము జిమ్ముమన్నది. అతడు తెల్లబోయి అల్లానే నిలుచుండి పోయినాడు. మరుసటి నిమేషంలో బ్రహ్మాదత్తప్రభువు సెమ్మదిగా ఆగుడారములోనికి ప్రవేశించి చిత్రించిన మహాచిత్రంలా ఉన్న ఆ దృశ్యము చూచినాడు. ఆయనకు ఓక నిమేషంలో ఏదో ఒకపరమాద్భుతము ప్రత్యక్షమైనట్లు తోచింది. చిరువవ్వు నవ్వుతూ ఆప్రభువు,

"వీరపురుషదత్తమహారాజా! ఏమిటా ఆత్యంతాశ్చర్యకరమైనవిషయం? శిష్యురాలా! రాజకుమారీ! ఏమిటి అలా క్రోధఘూర్ణిత అపరాజితాదేవిలా పీఠము అధివసించి ఉన్నావు?" అని ప్రశ్నించినాడు. బ్రహ్మాదత్తునిమాటలు

చెవిసోకగానే శాంతిశ్రీ నిద్రలేచిన బాలికవలె దీర్ఘమైన నిట్టూర్పుపుచ్చి కన్నులు మూసికొన్నది. "శాంతిశ్రీ! శాంతిదేవీ!" అనే బ్రహ్మదత్తుని పలుకులు సామగానంలా ఉన్నాయి. శాంతిశ్రీ కన్నులు అరమూతలుగా తెరిచి "గురుర్బ్రహ్మా గురుర్విష్ణుః గురుర్దేవో మహేశ్వరః" అంటూ పూర్వవి స్మారితనేత్రాలతో అమె ఇటునటు చూచింది. "తారానికా! ఇదంతా ఏమిటి? ఎక్కడ ఉన్నామే?" అని అడుగుతూ ఇటునటు చూచి, కనుగొని, "గురుదేవా! మీరెక్కడనుండి వచ్చినారు?" అంటూ పీఠంమీదనుంచి లేచివచ్చి గురుదేవుని పాదాలపై వాలిం దా బాలిక.

అష్టమ భాగం

అస్తమయం

౧

సూర్యదేవుడు ఎఱ్ఱబారి, వృద్ధుడై, నెమ్మదిగా అపరాంభోధిలోనికి జారిపోయినాడు. అతనివెంట అరుణకాంతులు చేరిచేరి ముద్దకట్టి పశ్చిమసముద్రతరంగాలలో కలిసి క్రిందికి జారిపోయినవి.

"క్రుంకినది సూర్యకాంతీ
కోటివెలుగుల దివ్యకాంతీ
క్రుంకినది సూర్యకాంతీ
దినమంత వెలిగింది
జగమంత బ్రతికింది
నూత్నసృష్టుల చేసి
నూత్నజీవుల నిచ్చి
క్రుంకినది సూర్యకాంతీ
కోటివెలుగుల దివ్యకాంతీ
తూర్పు పడమటి అలల
తోచినది ఒక వెలుగు
హిమనగశ్వేతాగ్ర
మమృతబిందుల కురిసి
క్రుంకినది సూర్యకాంతీ కోటివెలుగుల దివ్యకాంతీ"

క్రుంకినది సూర్యకాంతీ అన్నపాట దెసదెసలు ప్రసరించినది. పులమావి పట్టుబడ్డాడు. బందీగా ధాన్యకటకనగరానికి తీసుకువస్తున్నారు. కోట్లకొలది పణాల బంగారురాసులు చక్రవర్తి కోశాగారానికి వస్తున్నవి అన్నవార్త వినగానే చక్రవర్తి అతిసంతోషానలేచి అతిత్వరితగమనాన అంతిపురంవీడి సభాభవనానికివస్తూ మధ్యమందిరంలో ఒక బౌద్ధధర్మకళాశిల్పవిన్యాస స్తంభంఎదుట హృదయస్పందన ఆగిపోయి ఇంద్రహస్తనిర్ముక్త వజ్రాఘాతంవల్ల కూలిన మహాపర్వతంలా కూలిపోయినాడు. సేవకులు, వందులు, పారిపార్శ్వకులు, అంగరక్షకులు హాహాకారాలతో శ్రీశ్రీ విజయశాతవాహన చక్రవర్తి కడకు ఉరికినారు.

చక్రవర్తినోట రక్తంనురగులు వస్తున్నాయి. వైద్యుడు అని కేకవేసినాడొక కంచుకి. సేవకులు పరుగెత్తి ముందుమందిరంలో ఉన్న రాజవైద్యుని కొనివచ్చారు. చక్రవర్తి ఈలోకము వీడిపోయినాడు. దేహాన సమస్తనాడులు ఆగిపోయాయి. రాజవైద్యుడు అమృతాదులు ఉపయోగించినాడు. చక్రవర్తి జని

పోయినది నిశ్చయము. అంతఃపురాన హాహాకారాలు మిన్నుముట్టినవి. ధాన్య కటకనగరం దుఃఖసముద్రంలో మునిగిపోయింది.

శ్రీముఖ శాతవాహన చక్రవర్తి సకల భారతవర్షానికీ చక్రవర్తి అయిన ఆంధ్రమహారాజు. అప్పటికి అనేక శతాబ్దాల నాటినుంచీ ఆంధ్రదేశం యావత్తూ పాలిస్తున్న ఈ శాలివాహన మహారాజు వంశపరంపరలో విజయ శాతవాహన మహారాజు తనువుచాలించాడు. విజయంపొందిన్నీ భరింపలేక పోయినాడు మహారాజు.

పులమావిని బందీచేసి ధాన్యకటకానికి కొనివచ్చినారు వీరపురుషదత్తాదులు. శాంతిశ్రీ విజయపురం వెళ్ళిపోయింది. పులమావిసైన్యాలు చెల్లాచెదరై దళాలు దళాలుగా విడిపోయి వెనక్కు వెళ్ళిపోయినాయి. కొన్నిదళాలు ఇక్ష్వాకుసైన్యంలో చేరిపోయినాయి. విజయశాతవాహనచక్రవర్తి నిర్యాణ మందినాడు అన్నవార్త చేరగానే ఇక్ష్వాకుశాంతిమూలమహారాజు దేవీరులతో ఉభయార్తితో పరివారంతో ధాన్యకటకనగరం హుటాహుటి విచ్చేసినాడు.

విజయశాతవాహన మహారాజు తనయుడు చంద్రశ్రీ పిత్రుయజ్ఞమొనర్చి సింహాసనం అధివసించాడు. రాజ్యం కొద్దికాలమేఉన్నా విజయశాతకర్ణి అంతా ఇక్ష్వాకుశాంతిమూలుని సహాయంవల్ల పోయిన సామంతరాజ్యాలన్నీ తిరిగి సముపార్జించుకొన్నాడు. చంద్రశ్రీయే చక్రవర్తిఅని శాంతిమూలుడు సర్వరాష్ట్రాలలోనూ ధర్మాజ్ఞప్రచురం చేయించాడు. విజయశాతకర్ణికన్న చంద్రశ్రీ రాజ్యం మరింత క్లిష్టపరిస్థితులను ఎదుర్కొవలసిఉన్నది. చంద్రశ్రీ చూట్టూ ఎప్పుడూ కుష్ఠదేహాసౌందర్యాల గాజుపూసలవలె వెలిగే వేయిమంది యువతులుంటారు ఆంధ్రదేశాలప్రసిద్ధివహించిన మదిరాలు స్వర్ణరజత స్ఫటిక శిలాకలశాల ధళధళలాడుతూ ఆ మందిరాలన్నిటిలో ప్రత్యక్షమౌతూ ఉంటవి. రాజ్యపాలనా? అవసరంలేదు. ప్రజాపాలనా అవసరంలేదు. చక్రవర్తిత్వం రావడం తన భోగలాలసత్వానికి మెరుగుపెట్టినట్లవుతుందనే అతని ఉద్దేశం.

చంద్రశ్రీ మూర్తిలో బలంలేదు. అతని పురుషత్వం ఆడవారిని నగ్నంగా చూచి వారినగ్నతను స్పృశించి ఫలసిద్ధిపొందుతూ ఉంటుంది.

భార్యతోపాటు తానూ నగ్నతలో నాట్యంచేస్తాడు. వినరాని ఊహించరాని విధానాల భార్య నగ్నత్వం దర్శిస్తాడు. మహత్తరమైన శాతవాహన వంశాంభోధిలో జన్మించి పూర్ణచంద్రులైన మహారాజులశాంతుల నీడంతాకూడి ఈ నీచ శాతవాహనునిలో మూర్తించింది అని ప్రజలు చెప్పికొనేవారు.

8

శాంతిమూల మహారాజు ధనుస్సుపైన వాలుగుఅంగుళాల (ఆరడుగుల వాలుగంగుళాలు) పొడవుగల పురుషుడు. స్ఫురద్రూపి. సాహసంలోశార్దూలం, విక్రమంలో సింహం, వితరణలో గంగిగోవు. జ్ఞానమూర్తి, రాజ్యనీతివిశా

రుడూ అయిన ఆ మహాసామంత వృషభుడు, తన ద్వితీయభార్య మేనల్లుని సుస్థిరంగా సింహాసనాధిరూఢుని చేయనిశ్చయం చేసుకొన్నాడు. పూంగీప్రోలు ప్రభువొకనాడు శాంతిమూలుని దర్శనానికి వచ్చాడు. "బావగారూ! ఈ మహాంధ్ర సామ్రాజ్యానికి శిరోభూషణంగా గాజుపూస ఉండాలని మీ దృఢసంకల్పమా?" అని గంభీరముద్రవహించి సగౌరవంగా ప్రశ్నించాడు.

"గాజుపూస అన్న నిశ్చయమేముంది బావగారూ?"

"రత్నపరీక్షకులు ఉన్నారుకారా?"

"ఎవరా పరీక్షకులు?"

"తామే!"

"నేనెప్పుడు పరీక్షించాను బావగారూ?"

"ఆ గులకరాయి పుట్టినప్పటినుంచీ తాము పరీక్షిస్తూనే ఉన్నారు."

"రత్నాలగనిలో గులకరాయి ఏలాపుడుతుంది?"

"నాకు కారణం తెలియదుకాని ఏలాగో పుట్టింది అన్న విషయం తథ్యం."

"గాజుపూసనే శిరోరత్నాన్ని చేయవలసిన ధర్మం ఆసన్నమైప్పుడు, ఆగాజుపూసనే మెరుగుపెట్టి పెనకాల తళుకుపెట్టి పొదగవలసి ఉన్నది."

"ఆది ధర్మం అని నిర్ణయించిన వారెవరు?"

"నా హృదయం!"

ఆమాటలో శాంతిమూలుని మహోత్తమ పవిత్రహృదయ మంతా పుంజీభవించి దుస్నిరీక్ష్యకాంతితో ప్రజ్వలించింది. పూంగీపు స్కందశ్రీ మహారాజు మారుమాట ఆనలేకపోయినాడు. బావగారిని చూస్తున్న ఆయన కన్నులలో అవనతశిరస్కతను తాండవించింది. ఆయన బావగారికి తిలవంచి నమస్కరించి వెళ్ళిపోయినాడు.

ఇందులో తనకుమాత్రం తర్కించవలసిన అవసరం ఏమీలేదు. స్వామికార్య పరాయణత్వం సామంతుల ధర్మం అనుకొన్నాడు శాంతిమూలుడు. ఆంధ్రదేశాన్ని శాతవాహనులుతప్ప ఎవరు శాసించగలరు? విశ్వామిత్ర సంతతివారగు ఆంధ్రు లేనాడో ఇక్కడకువచ్చి రాజ్యం స్థాపించారనికదా పూర్వగ్రంథాలు చెప్పింది. నిశుంభాసురుని సంహరించిన ఆంధ్రవిష్ణువు శాతకర్ణులకు పూర్వీకుడు. ఈదినాన కాకపోతే రేపయినా ఎవరో అటువంటి ఉత్తమ పురుషుడు, గౌతమీపుత్రశాతకర్ణివంటి మహాచక్రవర్తి ఉద్భవించి తీరుతాడీ వంశంలో అనుకొన్నాడు శాంతిమూలుడు.

శాంతిమూలుడు పీఠం అధివసించిఉండిన్నీ ముందుకువంగి ఉపధానంపై మోచేయి ఆనించి, చేతిలో నుదురునుంచి పదినిమేషాలు ఏదో ఆలోచనల పాలయిపోయినాడు. తాను విజయపురం వెళ్ళడానికి వీలులేదు. ఒక్క లిప్త

మాత్రం ఏమరుపాటయినా చంద్రశ్రీ చక్రవర్తి ఏలాగో తనపుట్టి తానేనుంచి వెనుక తీరగలడు. ప్రమత్తత ఏమాత్రమూ పనికిరాదని శాంతిమూలుడు నిశ్చయించుకొన్నాడు. తలవత్తి నిట్టూర్పువిడిచి, మళ్ళీ సుముఖాకృతియై ఎవరో ఆమందిర కవాటం దగ్గరకు వచ్చినట్లు గ్రహించి, "ఎవరక్కడ, ఆవచ్చినవారిని రానీ!" అని కేక వేసినాడు. క్షిప్రంలో ఒక ప్రౌఢాంగన లోనికి అడుగిడింది. ఆమె పూంగీయ శాంతిశ్రీదేవి. పూంగీ ప్రోలుమహారాణీ శాంతిమూలుని చెల్లెలు శాంతిశ్రీ! శాంతిమూల మహారాజు "ఏమమ్మా ఈలా వచ్చావు?" అని నవ్వుతూ ప్రశ్నించినాడు. "అన్నయ్యగారూ! నమస్కారం." ఆమె పాదాభివందన మాచరించింది. శాంతిమూల మహారాజు పెద్దచెల్లెల్ని ఆశీర్వదించాడు.

"అన్నయ్యగారూ! దేశం అరాజకం అవుతుందని నేను భయపడు తున్నాను."

"అదేమిటమ్మా! భయానికి కారణమేముంది?"

"అన్నయ్యగారూ! యజ్ఞశ్రీ శాతకర్ణి చక్రవర్తి నిర్యాణమందినప్పటి నుంచీ దేశంలో శాంతి ఉందా? రాచరికం ఉందా?"

"రాక్షసుల పరిపాలనమంటావా ఇది!" అన్నాడు శాంతిమూలుడు.

"నీరసుడయిన పురుషుడు, రాక్షసునికన్న హీనం. రాక్షసుడు రాజ్యం చేస్తే రాజ్యం ఉంటుంది, ధర్మం ఉండకపోవచ్చుగాక. నీరసుడు రాజ్యంచేస్తే అరాజకమే, ప్రజానాశనమే కాదా ప్రభూ?"

"అరాజకాన్ని మనం రానిస్తామా పూంగీయరాణీ!" శాంతిమూలుని మాట గంభీరత తాల్చింది.

"చక్రవర్తి ధర్మమేమవుతుంది?"

శాంతిమూలుడు క్షణంమౌనంతాల్చి "చక్రవర్తి సేవకులు సామంతులు అందరిదీ ఆధర్మం" అంటున్న శాంతిమూలుని మోమున మందహాసోషస్సులు నర్తించినాయి.

3

బ్రహ్మదత్తుడనుకొన్నాడు: రాజకుమారి అంత శక్తిస్వరూపిణి అయిన దేమి? ఎక్కడనుంచి వచ్చిందీమెకు ఈ విచిత్ర సాహసము? జన్మచే యోగినియూ, జడీభూతయూ అయిన ఈపడుచు ఇలా రౌద్రమూర్తియై పులమావిమీద విరుచుకుపడి ఇక్ష్వాకు విజయానికి మూలకారణ మయింది. దీనికంతకూ తానే నిజమైన హేతువనుకున్నాడు. ధర్మమార్గాన్ని ఎరుగనివారు అరుదుగా ఉంటారు. మానవజీవితం తమస్సునుండి వెలుతురుకు హింసనుండి అహింసకు వెళ్ళడానికి సర్వకాలాల ప్రయత్నం చేస్తూ ఉండాలి. ఏమరుపాటుతనం తామసిక పథాలకు తిరిగి నెట్టివేస్తుంది. మనుష్యుని ఉత్తమసిద్ధికోసము తామసిక పథము పనికిరాదు.

పులమావి ఏలాటి చక్రవర్తి? సార్వభౌమత్వం భూపతులను ఓడించి సామంతులుగా చేసుకోవడంలేదు. ఎవడయితే ధర్మం కాలుగుపాదాలా నడిపించగలడో వాడే చక్రవర్తి. దేహంబలాన్నే నమ్మినవాడు భూపతికాడు, వాడు రాక్షసుడు. ప్రభువు సగం దేవుడు. ధర్మం మూడుపాదాలయినా నడిపించగలిగినవాడే రాజాకు విష్ణుత్వం వస్తుంది. పులమావి అయినది మొదలు చక్రవర్తి ధర్మాన్ని ఒక్కపాదమయినా నడవదలుచుకోలేదు.

బ్రహ్మదత్తుడు చూస్తూ చూస్తూ ఏలా ధర్మచ్యుతి కానివ్వగలడు? రాయబారిగావెళ్ళి పులమావి హృదయంమార్చి వెనుకకు మరలించాలని నిర్ణయించుకొన్నాడు. బలవని సేనానాయకుడు పెక్కుమంది చెప్పినా బ్రహ్మదత్తుడు చిరునవ్వునవ్వి ఊరుకొన్నాడు. శుభశకునాలూ ప్రయాణంచూచి పులమావి శిబిరానికి బ్రహ్మదత్తుడు బయలుదేరినాడు పులమావి ఆ ధనధ్రభువుని గౌరవంగా ఎదుర్కొన్న తన మంత్రులనుంపి, లోనికితా, ఆసనంచూపి, కుశలప్రశ్న చేసి 'వచ్చినపని ఏమి' అని ప్రశ్నచేసినాడు.

"మహారాజా! తాము శాతవాహనులయొక్క చక్రవర్తిమాదకు దండెత్తి రావడం అనుచితము. కలికోటలోనికి ఉపయోగించే గొడ్డలిని రాజ్యనాశనానికి ఉపయోగిస్తారా? ఇందరు యువకులు, వీరులు మీ కాంక్షలపై ఆహుతై పోవలసిందేనా?"

"జగత్ప్రశ్నమే మీరు లేవనెత్తినారు. దీనిలో కొంచె నష్టమున్న మాట నిజం. అంతా భగవంతుని ఇచ్ఛానుసారమే జరుగుతుంది."

"ఇక్ష్వాకులబలం మహోన్నతము. వారు ఎవ్వరికీ భయపడరు. అయినా ధర్మానికి కట్టుబడియున్నారు వారు."

"అది ధర్మంకాదు. వట్టి నీరసత్వం! నీరసుడయిన సార్వభౌముని సింహాసనం ఎక్కించడంకన్న నీచధర్మం ఏముంది?"

"యజ్ఞశ్రీ శాతకర్ణి కుమారుడు సింహాసనం ఎక్కడం తప్పా మహారాజా!"

"ఉపయోగపడకే మేము సార్వభౌము సింహాసనం అధిష్టించాము. విజయ శాతకర్ణిని ఏమని సింహాసనం ఎక్కించినాము శాంతిమూల మహారాజు? నీరసుని సింహాసనం ఎక్కించి తామే రాజ్యంచేయాలనీ, వీలయితే సార్వభౌముని తుదముట్టించి తామే చక్రవర్తి కావచ్చునని కాదూ?"

బ్రహ్మదత్తుడు చాలాబాధపడినాడు. ఎంతవిషం ఉన్నది పులమావిలో! బ్రహ్మదత్తునిమోమున పరిహాసరేఖలు ప్రసరించినవి. "పులమావి మహారాజా! ఇక్ష్వాకులు మిమ్ము చక్రవర్తిగా ఒప్పుకొనరు. మీరు నిజశాతకర్ణి సార్వభౌమునిపైకి ఎత్తివెళ్ళకుండా ఇక్కడే ఎదుర్కొన్నారు. శ్రీశాంతిమూల మహారాజు వీరవిక్రమమూర్తి యుద్ధంలో నేడు ఆయనను ఎదుర్కొనేమేటి భారతవర్షంలో ఎవ్వడూలేరు. కాని వారు ఉత్తమ ధర్మమూర్తులు. జననష్టానికి

వారు ఎంతో బాధపడతారు. కాబట్టి చక్రవర్తిత్వం పరిత్యాగంచేసి మీరాష్ట్రానికి మీరు వెళ్ళిపొండి."

"ఏమిటీ!"

"మీరుకోప పడకండి. అహింస లోకంలో పరమధర్మము. ప్రతి మానవుడూ పరబ్రహ్మే! ఎవరిమోక్షము వారుపొందే అవకాశము ఎవ్వరూ అడ్డుపెట్టడానికి వీలులేదు. ఏమనుష్యుడూ ధర్మచ్యుతుడు కాకూడదు. ఒక మనుష్యుడు ధర్మచ్యుతుడు అవుతోంటే ఆలాకాకుండామాచే ధర్మం పక్కనున్న మనుష్యులందరిపైనా ఉన్నది. ప్రభూ! నామాటవినండి. వెనక్కు వెళ్ళండి. లేకపోతే సముద్రతరంగం ఒడ్డున విరిగినట్టు మీఅదృష్టం ఈపొలికలనులో విరిగిపోతుంది!"

బ్రహ్మదత్తునిమాట వినగానే పులమావి మండిపోయాడు. "బ్రహ్మదత్త ప్రభూ! తమ్ము బందీచేసి ధర్మాన్ని ఇంకానాశనం చేస్తున్నాను. ఏమవుతుందో చూడండి!" అంటూ "ఎవరక్కడ?" అని కేక వేసినాడు. "చిత్తం" అని అంగరక్షకసేనాపతి అక్కడకు వచ్చినాడు. "బ్రహ్మదత్తప్రభువును బందీచేసినాము; వారికి విడిదిఏర్పాటుచేయమని నాఆజ్ఞ సేనాపతికి చెప్పు." ఇదంతా జ్ఞాపకంవచ్చింది, ధాన్యకటకనగరంలో బ్రహ్మదత్తుడు తన విలాసమందిరంలో ఒంటిగా కూర్చుండి ఆలోచించుకొంటూఉన్న సమయంలో.

శాంతిశ్రీ ఎంతవిచిత్రంగా సంచరించింది. ఆమె కీశక్తిరూపం ఎలా వచ్చింది! ఇందుకు కారణం గురుభక్తిమాత్రంకాదు. తనపై ఆమెకు పరమాద్భుతంగా ప్రేమ మొలకెత్తింది. ఆరహస్యం ఆమెకే ఇంకా తెలియలేదు.

ఆకాశానికి అంటే పాలరాతికొండలు పగిలి అమృతసరస్సు వాకలుకట్టి ప్రవహింపసాగింది. అందమై శుష్కమైన జీవితాలు చల్లబడి మహోవరం పరియ వారంభించింది. శాంతిశ్రీ హృదయాన్ని దివ్యదీపమై వెలిగించింది ఏదో పవిత్రానుభూతి. శాంతిమూల మహారాజు దీక్ష తీగెలు సాగింది. ఫలసిద్ధినందబోతున్నది. తన తపస్సు సిద్ధినందే శుభముహూర్తము ఏతెంచినది. శాతవాహన సామ్రాజ్య సూర్యుడు అస్తమించే భయంకర ముహూర్తము, స్కందవిశాఖుని హృదయసామ్రాజ్యంలో పూర్ణచంద్రుడు ఉదయించే దివ్యముహూర్తమాసన్నమవుతున్నదా?

ఆయనమోమున వెలుగునీడలు తారాడసాగినవి. ఆప్రభువు హృదయం ప్రేమతో నిండిపోయినదని ఆయనకే వ్యక్తమయింది. అమృతప్రవాహం హృదయాన నిండడం ప్రారంభించింది. చిరువాకలు కట్టింది. పరవళ్ళెత్తుతున్నది. శాంతిశ్రీ తనపురుషార్థసిద్ధి. ఆ బాలిక జగదేకసుందరి. పరమాద్భుత చరిత్ర! ఆమె గడ్డకట్టిపోయిన అమృతము. నేడు తనఅదృష్టంకొలదీ అమృతం కరిగి వరదలైవచ్చింది. కృష్ణవేణిలా పొంగివచ్చింది. ఆకాశంలో వెన్నెలే వర్షాలు కురిసింది.

"నీవు బధిరవాదేవి? ఈ నిర్మల ప్ర
శాంతవాసంతయామినీ సమయమందు
గాఢరాగరాగాలాప కంఠుడైన
నన్ను వినవు? గాంధర్వప్రసన్నుడగుచు
కరిగి, చిరినరాల పులకరాలతేలు
అమృతకిరణుండను, పారవశ్యకలిగి
లాస్యయుతలైరి ఆశాకుభాస్యలు — చెలి!
ఏలకదుగదూ నీయెద? ఇంచుకంత
కరగదెచ్చటిదీ నిర్వికార జడత?"

"ఏనాడు తపసు సలిపానో
నాదేవి
ఈనాడు వనుచేరినాకె!
ఇది ఒక్క స్వప్నమో
మదికోరు మోక్షమో
సర్వసిద్ధులు కూడి
సాయూప్యమైతోచె
ఏనాడు...
సౌందర్య శిఖరితము
సఖియ నీ సుమమూర్తి
ఆనందమున కవధి
అతిథ నీ మధుమూర్తి
ఏనాడు...
నీలోనచేరనే
పాలసంద్రపు సుడులు
నిన్ను వెలిగించెనే
నింగి తారకల్లె
ఏనాడు..."

బ్రహ్మదత్తుడు ఉప్పొంగిపోయినాడు. వయసుపాడు సన్యాసికావడం పతనానికి సులభమైన దారి అన్నారు. బ్రహ్మచర్యంనుంచి సన్యాసాని కెగిరే ముందు గార్హస్థ్యసౌధ మెక్కాలి. గృహస్థధర్మం లేకుంటే సృష్టి కొనసాగదు. కనుకనే సృష్టిధర్మం నెరవేర్చని మనుష్యుడు పున్నామకంపాలగునన్నారు. బౌద్ధ మతం ఈ పవిత్రాశయాన్ని నాశనంచేసి, అందరు భిక్షువా అనడం వల్లనే అనర్థహేతువై తానే నాశనమయింది.

ఇప్పుడుకదా శాంతిమూలమహారాజు తన్ను కొడుకుమారికి గురువుగా నియోగించిన పరమార్థము గోచరించింది. శిష్యరాలు పుత్రిక అనే ధర్మం

కొన్ని సందర్భాలలోనే వర్ణిస్తుంది. ఉదయనప్రభువు దేశికుడై వసంతసేనను వరించిన ఉత్కృష్టచరిత్ర నెరిగియే మహారాజు తన్ని గురుత్వమున నియోగించెను.

ప్రపంచంలో సౌందర్యానికి మనుష్యుడు ముగ్ధుడవుతాడు. అమృతత్వం కోరే మనుష్యునికి సౌందర్యోపాసనే సులభమార్గం.

"లోకంలో వెన్నెల అంతా
ఏ కారణమో కానీ
నా హృదయంలో రాసిక్కట్టె
నా జీవితమంతా వెలిగే
ఎవరో ఈ సుందరబాలిక
ఏలనో నన్ను వరించెను
నా జన్మార్థము ఈనాడే
నా కపగతమై తోచిందీ!"

ఆతడొక నిట్టూర్పువిడిచి ఇదంతా విరహమా, ఆనందమా అనుకున్నాడు. మనస్సు మనస్సును, అగ్ని నీళ్లులా ఎదురొక్కనుకచ్చును. అమృతమూ సోమ రసమూలా పరస్పరం లీనమైపోనూవచ్చును. దేహాలు వేరు అన్నది ఈ విచిత్ర సాంగత్యానికి ఏమి అడ్డు?

"వెన్నెలలు కాసేను
పీచె మలయానిలుడు
దివ్యామృత మ్మొదో
నవ్యమై హృదినిండె
వెన్నెలల మర్మమ్ము
పీచు గాలుల మర్మ
మీ విచిత్రార్థమ్ము
ఈ జంటలోఉంది."

శాంతిమూలమహారాజు విజయభరం కుమారునికి అప్పగించి తాను సపుటుంబంగా ధాన్యకటక మహాపట్టణం విచ్చేసి అక్కడ తన నగరు ప్రవేశించి వారు. ధాన్యకటకం, ధనకటకం, వైభవకటకం, సర్వసంపద్రత్నఖని. ధాన్య కటకం రెండు యోజనాలపొడవు అర్ధయోజనం వెడల్పాగలపట్టణం. ధాన్య కటకం దక్షిణాపథానికి హృదయమే. ధాన్యకటకంచుట్టూ ఉన్నప్రదేశాలలో పండని పంటలేదు. దొరకని ఖనిజంలేదు. రత్నంలేదు. ధాన్యకటకం విజయ శాతవాహనునికి పూర్వం వేయిసంవత్సరాలనుండీ ప్రసిద్ధికెక్కినది.

సింధునది తీరవాసులైన అసురులు హిమాలయాది పర్వతాల లోయలలో నివసించే శుద్ధసత్త్వులైన ఆర్యులధాటికి నిలువలేక సముద్రయానాన పడమటితీరం వెంబడినే ప్రయాణమై నర్మద, తపతి, శబర్మతి నదీముఖాల, తీరాల వలస రాజ్యాలేర్పరచుకొంటూ, తృణజలకాష్టసమృద్ధిగల తీరద్వీపాలలో నివాసాలు

ఏర్పాటు చేసుకొంటూ, కన్యాకుమారి ఆగ్రంబాటి తూర్పుతీరానవ కొందరూ, సింహళద్వీపం కొందరూ పోయిరి. సింహళద్వీప నదీతీరాలయందు, కావేరి, వైగై, వేణ్ణాది నదీముఖాలందూ, కృష్ణవేణ్ణా గోదావరీ మహానదీ ముఖాలలోనూ రాజ్యాలేర్పరుచుకొన్నారు.

ఆ అసురులు మహాశైవులు, వృషభేశ్వర సంప్రదాయంవారు. వారు శ్రీకాకుళము మొదలైన పట్టణాలు నిర్మించి ఉత్తమనాగరికతను వృద్ధిచేసారు. సింధునదీతీరమున నివసించిన ఈ సుమేరులే హిమాలయానికి ఉత్తరంగా ఉన్న మహామేరు (పామేరు) పాదనదీ కంఠాల ఉత్పన్నమైన ప్రథమఆర్యజాతి వారు. అందుకనే వారికి పూర్వదేవతలు అని పేరువచ్చింది. తదుపరి ఆర్య ఋషులు రామాయణకాలంలో దక్షిణాపథానికివచ్చి ఆశ్రమాలు ఏర్పాటు చేసుకున్నారు. ఇదివరకే రాజ్యాలు స్థాపించుకొన్న అసురుల కది ఇష్టంలేక పోయింది.

దక్షిణాపథానికి అసురులుకాని, ఆర్యులుకాని రాకపూర్వం అనాది జాతుల మనుష్యులు నరమాంసం, జంతువుల పచ్చిమాంసమూ తింటూ గుహల్లో, చెట్లలో, పొదల్లో నివాసంచేస్తూ ఉండేవారు. వాళ్ళల్లో పిశాచులు, పొలసు దిండ్లున కంచరులూ మొదలైనవారు వివిధజాతులవారు — తుట్టపెదవులు, సొట్ట ముక్కులు, కారునల్లటి శరీరాలు, ఉంగరాలజుట్టు గలవారు — ఉండేవారు.

అసురులూ, ఆర్యులూ రాకపూర్వం తూర్పుసముద్ర ఉత్తర ఈశాన్య దిశలనుండి, సముద్రతీరంవెంబడి నడుస్తూనో, చిన్నచిన్న నావలమీదప్రయాణం చేస్తూనో గంధర్వ, గరుడ, నాగ, యక్షోదులు — పసుపు ఎరుపురంగుల జాతుల వారు — తండాలుతండాలుగావచ్చి తూర్పుతీరం పొడుగునా, గంగా బ్రహ్మపుత్రా మహానదీతీరాలలోనూ నివాసాలు ఏర్పాటు చేసుకున్నారు. గంధర్వుల ఆదినివాసం హిమాలయాల ఉత్తరాన. శాంతిమూలుని కాలంనాటికి అక్కడ ఉన్నవారి పేరు చీనావారు. అక్కడ గంధర్వనాగరికత బహుముఖమై ప్రశస్తి పొందింది.

భరతదేశానికి వలసవచ్చినవారిలో గంధర్వులు హిమాలయ పాదనదీ తీరాలలోనూ వంగదేశంలోనూ ఎక్కువమంది నివాసాలు రాజ్యాలు ఏర్పాటు చేసుకున్నారు. తూర్పుహిమాలయాలలోని విద్యాధరులు, మధ్యహిమాలయాల లోని సిద్ధులు సాధ్యులుకూడ దక్షిణానికి వలసవచ్చిజారు. వీరందరూ నాగరికత గలవారు. గరుడులు, కిన్నరులు, కింపురుషులు మధ్యరకం నాగరికత కలవారు.

నాగగరుడాది గంధర్వజాతులవారికీ రాక్షసాది నరమాంసాశన జాతి వారికీ యుద్ధాలు జరిగినంతట దండకారణ్య మధ్యప్రదేశాలకు రాక్షసులను గంధర్వజాతులవారు తరిమివేసారు. ఈ నాగాది జాతులకు గోండులు, నాగులు, వానరులు, కోదులు, శబరులు, చెంచులు, కోయలు, భిల్లులు, ధోంబీలు, సంతాలులు, వేప్చాలు, ఘూర్కాలు, భూతాలు అనేపేర్లు అనేకం వచ్చాయి.

అసురులు బాగా నాగరికతకలవారు. వారు నదీముఖాల వలసలేర్పరచుకుంటోంటే, వారికీ ఈ గంధర్వజాతులవారికీ ఘోరయుద్ధాలు జరిగి అసురులు గంధర్వజాతులను అడవులలోకి తరిమివేసారు. వారంతా కాంతిమూలుని కాలం నాటికి దండకాటవి సరిహద్దులలో నివసిస్తున్నారు.

అసురాంధ్రుల ముఖ్యపట్టణాలు శ్రీకాకుళం, పాదగయ, శంబరదీవి, మహాబలిపురం మొదలైనవి. ఆర్యులు శ్రీకాకుళం పట్టుకొని ప్రతిపాలపురం మొదలైనవి జయించిరి. రానురాను ఆంధ్రవిష్ణువు వంశస్థులైన శాతవాహనులు ఆటు నాగులనూ, అడవులలోని రాక్షసజాతులనూ, అసురజాతులనూ ఏకంచేసి ఆంధ్రసామ్రాజ్యం మహాభివృద్ధి కావించారు. అప్పుడే శ్రీకాకుళంనుంచి కృష్ణవేణిక ముప్పదిఆయిదు గోరుతాలు ఎగువపోయి అక్కడ ధాన్యకటకం నిర్మించారు. గోదావరి తీరంలో పశ్చిమాన అసురులు నిర్మించిన ప్రతిష్ఠానపురం పట్టుకొన్నారు. మునికనగరం పైజయంతి మొదలైన ముప్పది మహానగరాలు నిర్మించారు.

కాంతిమూల మహారాజు ధాన్యకటకం ప్రవేశించి తాత్కాలిక నివాసం ఏర్పరచుకొన్న కారణం — మేనల్లుని చక్రవర్తిత్వం సురక్షితం చేయడానికే. కాంతిమూలుని మహాభవనం కోటకి ఎగువను అర్ధగోరుతం దూరంలోఉన్నది. చక్రవర్తి చంద్రశ్రీ మేనత్తభర్త కాంతిమూలుని బలవంతంవల్ల అప్పుడప్పుడు మహాసభకు వస్తూ ఉండినా, మధువుల మత్తువల్ల, సభలో ఏమి జరుగుతున్నదో ఆయనకు తెలియదు. సభాకార్యక్రమం నడిపించేదంతా మహామంత్రి.

కాంతిమూలుడు చంద్రశ్రీ సార్వభౌముని సన్మార్గంలోనికి దింపాలని ప్రయత్నం చేసెను. ఏమీ లాభం లేకపోయింది. హీనమతులైన అంతఃపుర వనితలను కాంతిమూలుడు వెలుపలికి పంపించివేసెను. అంతఃపురవాసం వదిలించేందుకు — వేటకనీ, దేశం చూడడానికనీ, తీర్థాలలో క్రుంకులిడడానికనీ — చంద్రశ్రీని కాంతిమూలుడు దేశం నలుమూలలా త్రిప్పుతూ ఉండేవాడు. కాని చంద్రశ్రీ పురుషకారహీనుడై మురల ధాన్యకటకం చేరుతూ ఉండేవాడు.

కాంతిమూలుడు బ్రహ్మదత్తుని చంద్రశ్రీచక్రవర్తికి గురువుగా నియమించి "ఏలాగయినా సార్వభౌముని మనుష్యునిగా చెయ్యాలి ధనకప్రభూ!" అని కోరినాడు. "మొక్క బతిచ్చిపోయిన వెనుక అమృతం పోసినా తిరిగి బ్రతుకుతుందా మహాప్రభూ!" అన్నాడు బ్రహ్మదత్తుడు. "మాదగ్గర అమృతసంజీవినీ విద్య ఉన్నది నాకు తెలుసును" అన్నాడు కాంతిమూలుడు గంభీరంగా.

౬

ఆనాటినుంచీ బ్రహ్మదత్తప్రభువు చక్రవర్తికి గురువయ్యేను.

"మహాప్రభూ! ఈ విశ్వమంతా పాలసముద్రం నిండిఉంది."

"పాలసముద్రం ఏమిటయ్యా! మన చుట్టుపక్కల ఎక్కడ పాలు లేండే!"

"పాలసముద్రం అంటే పాలుకాదండి."

"పాలంటే నీరా, లేకపోతే నూనా?"

"పాలసముద్రం అంటే వెలుగుసముద్రం అన్నమాట మహాప్రభూ!"

"పాలంటే వెలుగా! వెలుగంటే ఏమిటి? మరి రాత్రిళ్లు వెలుగులేదే?"

"తక్కువ వెలుగూ, ఎక్కువ వెలుగూ ఉంటవి. చీకటి అంటే తక్కువ వెలుగు; ఎక్కువవెలుగు లేకపోవడం. చీకటి కణాలు వెలుగుకణాలు ఒక్కటే. తక్కువశక్తిగలవి చీకటి కణాలు అవుతాయి."

"కణాలేమిటి? భోజనకణాలు అన్నమాట ఎరుగుదుము, అగ్నికణాలు ఎరుగుదుము. వెలుగుకణాలు ఏమిటయ్యా వెట్టివాడా?"

"చిత్తము. సృష్టిలో మనచూపు కెదురుగాఉన్న వస్తువులన్నీ పాంచభౌతికాలు. అవి మనం చూపుతో, స్పర్శతో, రుచితో, వాసనతో, వినికిడితో తెలుసుకోకలిగినవి. అవి నిజంగా మనఎదుట ఉండనక్కరలేదు."

"మనఎదుటకాకపోతే మనకెనకాల ఉండవచ్చునన్నమాట! అదా భౌతికం? అయితే మొన్న మేము లాగొచ్చిన అమ్మాయి భౌతికమే! ఊఁ, తర్వాత..."

"మహాప్రభూ! ఈ భౌతికవస్తువుల్ని విభజించగా ఇంక భాగించలేనంత భాగంవస్తే దాన్ని అణువంటారు."

"ఎవరంటారు?"

"మనుష్యులు."

"ఎవరు భాగిస్తారు?"

"మనుష్యులే!"

"అలా భాగించకపోతే?"

"నిజంగా భాగించనక్కరలేదు. భాగించారనుకోవాలి ప్రభూ!"

"ఊరికే అనుకొంటే భాగాలయిపోతాయా ధనకరాజా?"

"అలా చేస్తే వాటిని అణువులంటాము."

ఈలాసాగింది చక్రవర్తిగారి చదువు. ఆరాత్రి చంద్రశ్రీ శాతవాహన సార్వభౌముడు, తనప్రియురాలగు మూళవసుందరిని ఒళ్ళో కూర్చోపెట్టుకొని, ముద్దులిస్తూ తన విద్యాకృషినిగూర్చి మాటలు సాగించినారు.

"బ్రహ్మదత్తప్రభువు ఏమిటో చెబుతాడు. అణువంటే ఎవరికొవాలి, కణమంటే ఎవరికొవాలి? ఏమంటావు అందాలదానా?"

"నిజమే మనోహరా! అయితే బ్రహ్మదత్తప్రభువు చాలా తెలివయిన వాడా?"

"బాగా చదువుకున్న వారంటారు. ఏంలాభం? ప్రేమ అంటే ఏమిటో

తెలియనివాడూ; మధుపానం రుచిఎరుగనివాడూ, చదువుఉన్నా చదువుకోని వాడే!"

"బాగా చెప్పినారు సుందరాకారులైన మీరు."

"నేను నిజంగా సుందరుణ్ణేనా రతీదేవీ?"

"మీరు నా మన్మథులు."

"ఏదీ ఒక....."

"ఒకటికాదు పది."

"నేను మన్మథుణ్ణంత అందంగా ఉంటానా?"

"కాదన్నవారి మొగం మీద పసుపునీళ్ళు చల్లనా? అయితే ప్రాణేశ్వరా! బ్రహ్మదత్తుడు అందమైనవాడంటారు."

"ఎవరంటారు?"

"అంతఃపురంలోని స్త్రీలంతానూ."

"ఏమిటి! ఆ దుర్భార్యుడు నా అంతఃపురానికి వచ్చాడా? త్వరగాచెప్పు."

"అదేమిటి దివ్యసుందరాకారులైన చక్రవర్తీ! అంతఃపురస్త్రీలంటే దాసీజనం. వాళ్లుతప్ప బ్రహ్మదత్తుణ్ణి చూచేవాళ్ళెవరుంటారు?"

"అయితే దాసీలకుమాత్రం బ్రహ్మదత్తునిమాట రావలసిన అవసరం ఏమివచ్చిందీ?"

"ఏదో మాటమీద మాట వచ్చి శాంతిమూలమహారాజు కొమార్తె శాంతిశ్రీదేవిని గురించి సంభాషణ వచ్చింది. ఆ బాలికకూ బ్రహ్మదత్తప్రభువే కదా గురువులు?"

"ఏమిటి! మాకు తెలియదే! శాంతిశ్రీ సౌందర్యం ఈ లోకాల్లో ఇంకోచోట లేదట!"

"అవునులెండి ప్రభూ! ప్రపంచంలో అందరూ మీకు సౌందర్యవతులే."

"అంటే నాఉద్దేశం ఎంత శాంతిశ్రీ అయినా నీముందు తీసికట్టు అనే."

"ఈ బ్రహ్మదత్తప్రభువు శాంతిశ్రీని, శాంతిశ్రీ ఆ ప్రభువును ఒకరి నొకరు ప్రేమించుకొంటున్నారట!"

"ఏమిటీ?" చక్రవర్తి గర్జించినంత పని చేశాడు. ఆ మాళవిక చటుక్కున నూతి ఆడిమ్మా ఘుల్ ఘుల్ మని చక్రవర్తి ఒడిలోనుంచి లేచింది.

మాళవిక ఉజ్జయినీపురంలో ఉన్న ఒక శూద్ర క్షత్రియస్త్రీ కొమరిత. ఆ బాలిక అందం ఆనాడు ఆర్యావర్తంలో ఎక్కడా లేదని ప్రతీతి. ఆమెను వరిస్తూ వేలకువేలు మహారాజులు, సామంతులు, సేనాపతులు మొదలగువారు వచ్చారు. చంద్రశ్రీ చక్రవర్తి కాగానే ధాన్యకటక నివాసియైన ఒక వర్తకుడు

చక్రవర్తిని మెప్పించి వేంగీనగరంలో ఉన్న ఒక స్వర్ణగిరిని స్వర్ణం తవ్వడానికి గుత్తకు పుచ్చుకొనడానికి నిశ్చయించుకొన్నాడు.

మాళవికను మహారాజులు, సామంతులు ఉంపుడుకత్తెగా, ఏళ్ళడ్డి వివాహానికో కోరినారు. కాని ఆంధ్రభర్తకుడు సముద్రశ్రీ కోటి పణాలిచ్చి ఆ బాలికను కొనివచ్చి చక్రవర్తికి రెండవభార్యగా పెండ్లిచేసినాడు. మాళవిక అందం నడివేసవికాలంనాటి మల్లెపువ్వుల అందం. మేఘాలలో మెరుపు అందం. సముద్రగర్భంలో పగడాల అందం. ఆబాలిక వచ్చినప్పటినుంచీ ఆరు నెలలపాటు చంద్రశ్రీ తక్కిన అన్నివిషయాలూ మరచిపోయినాడు. మాళవిక అందాన్ని చక్రవర్తి అనేకవిధాలుగా వర్ణించాడు.

"మల్లెపువ్వులప్రోవు మందారములప్రోవు
మావిఫలములరసము పైడిగిన్నెలపోత
మాళవిక నారాణి మాదేశ సామ్రాజ్ఞి
మాళవిక నాదేవి భువనైక సుందరీ!"

అని చంద్రశ్రీ చక్రవర్తి పాడినాడు.

ఆబాలిక ఉప్పొంగిపోయి చక్రవర్తి ఒళ్ళోవాలి "నేను సామ్రాజ్ఞినా?" అని దీనంగా అడిగింది.

"అవును నువ్వు సామ్రాజ్ఞివి. కేవు చక్రవర్తి సింహాసనం అధివసించే టప్పుడు నువ్వు పట్టమహిషిగా కాకపోయినా రెండవరాణిగా నా సింహాసనం మీద కూర్చుండవలసిందే! లేకపోతే నేను సింహాసనం ఎక్కనే ఎక్కను."

మాళవిక చక్రవర్తి ఒడిలో ఒదిగిపోయినది. ఇంతలో ఆబాలిక లేచి దాపున బంగారుపళ్ళెంలో ఉన్న చేమంతిపూలు దోయిలించి.

"జయము జయము చక్రవర్తి
జయము ఆంధ్రసామ్రాట్టుకు
జయము జయము వీరమూర్తి
జయము దేవ జయము జయము"

అని పాడుతూ ఆ పూవు లా ఆంధ్రసార్వభౌముని పై చల్లింది.

8

బ్రహ్మదత్తప్రభువు ఉదయం తనగదిలో స్నానసంధ్యానుష్ఠానాలు తీర్చి భగవద్గీత శిష్యులకు బోధించేసమయంలో, ఇక్ష్వాకు శాంతిశ్రీరాకుమారి అక్కడ విచ్చేసి, ఆ మందిరంలో ఒక యవనికాభ్యంతరాన అధివసించి దేశిక ఉపదేశించు పాఠం వింటూ కూర్చుంది.

బ్రహ్మదత్తు డావిషయం గ్రహించనేలేదు. విద్యార్థులకు కర్మయోగ ముపదేశిస్తూ "మనుష్యుడు తానే పరమేశ్వరుడు అన్నవిషయం గ్రహించాలి. గ్రహించడంఅంటే ఆమాటల అర్థం తెలుసుకోడం కాదు; చేతలలో నిద్రలో, మెల

కువలో ఆ అనుభవంతో సంచరించినప్పుడే అహంబ్రహ్మ జ్ఞానం కలిగిందన్న మాట. ఫలాపేక్షారహితమైన ఆ ధర్మపూర్ణ సంచరణే కర్మయోగం.''

''గురుదేవా! ధర్మనిర్ణయం ఎట్లా?'' అని యవనికాభ్యంతరంనుండి మధురమైన వాక్కులతో ఒకప్రశ్న వినబడింది. శిష్యులందరూ చకితులయి ఆ తెరవైపు చూచారు. బ్రహ్మదత్తుడు చిరునవ్వు నవ్వుతూ ముఖం వికసించి కాంతులీనగా ''రాకుమారీ! నీ ప్రశ్న ఉత్తమమయినది'' అని ప్రతివచనమిచ్చి శిష్యులవైపు తిరిగి ''ఏమయ్యా! ఒకనూతన స్వరం వినేసరికి మీరంతా ఆశ్చర్యంతో చూసినారు. అది మీ కర్మయోగంలో లోటు తెలియజేస్తుంది'' అని రాకుమారివైపు తిరిగి...

''ధర్మం అంటే స్వధర్మం. పరధర్మం భయావహమయినది. స్వభావ విలసితమైన స్వధర్మం నిర్ణయించేది తాను. దేశకాల పాత్రముల కనుగుణంగా ధర్మాన్ని మలచికొని, నిష్కామంగా ధర్మాచరణం చేయాలి'' అని తెలిపినాడు.

''సత్యమనగా ఏది ప్రభూ!''

''సత్యం ఏది అని నిర్ణయించేముందు, సత్యం అనేది ఏలా మనుష్యులలో ప్రతఫలించిందో, ఆప్రతిఫలన ఏకాగ్రతాపంగా పరిణమించిందో గ్రహించి, ఆ విధంగా కర్మ ఆచరించవలసి ఉన్నది.''

''ఆ కర్మలు ఏవి గురువుగారూ?''

బ్రహ్మదత్తప్రభువు చిరునవ్వుతో ''రాజకుమారీ! అహింసావ్రతము సత్యకర్మ. మాటలలో అసత్యము చెప్పకుండుట, మానవసేవ సత్యకర్మ!''

''ప్రభూ! యుద్ధము అహింస అవుతుందా?''

''కాదు.''

''కాకపోతే అర్జునునికి శ్రీకృష్ణభగవానుడు యుద్ధం చేయవలసింది అని ఏలా బోధించారు?''

''చక్కనిప్రశ్న రాకుమారీ! యుద్ధము అహింసకాదు. హింసకాబట్టి అది అసత్యం. కాని ఎవరయితే స్థితప్రజ్ఞుడయి తాను యుద్ధంచేయడం సంపూర్ణంగా స్వధర్మనిర్వహణం అనియెంచి చేస్తాడో ఆనాడతను అహింసావ్రతం ఆచరిస్తున్నాడన్నమాటే!''

''స్థితప్రజ్ఞత్వం ఏలాగు, అది ఏమిటి?''

''స్థితప్రజ్ఞునికి అరిషడ్వర్గములు నాశనమయి పోవాలి. దేహముపేరు, తానుపేరు అన్న సంపూర్ణజ్ఞానం రావాలి.''

''అంటే భగవంతుడూ తానూ ఒకటే అని తెలిసినవాడన్నమాట?''

''అవునమ్మా. అంటే యుద్ధం అహింసాబుద్ధిచే ఆచరించేవాడు స్థిత

ప్రజ్ఞాను. శ్రీకృష్ణభగవానులు తదితరులకు యుద్ధం నిషిద్ధమన్నారు. స్వధర్మ నిర్వహణార్థం కాని హింసాస్వరూపమయిన యుద్ధం మనుష్యుని పతితుణ్ణి చేస్తుంది. ఆహారనిద్రాదులలో మనుష్యుడు పశుసమానుడు...ఆహారనిద్రభయములలో భయమే యుద్ధస్వరూపము పొందుతుంది" అని బ్రహ్మదత్తుడు కన్ను తెరమూసినాడు. శాంతిశ్రీ ప్రశ్నకు ఆతడు పొందిన సంతోషం శారదా పూర్ణిమలా విరిసిపోయినది.

"రాజకుమారీ! శ్రీకృష్ణభగవానుని గీతోపదేశమంటలి అహింసా పరమారం బుద్ధభగవానుడు బాగా ఆరంచేసుకొన్నాడు కాని ప్రతిమనుష్యుడూ ప్రతిస్త్రీ సన్యాసం పుచ్చుకోవాలనడమే ఆ తథాగతుడు చేసినతప్పు."

"తథాగతుడే తప్పుచేయునా గురుదేవా?"

"తప్పులంటే సర్వకాలాలకు సమన్వయించని విధానమని నాఉద్దేశం."

"సంసారంలో ఉండి నిర్వాణం ఏలాపొందగలరు?"

"సంసారంలో లేకపోయినా, మారజయం పొందనివారు నిర్వాణం ఎలా పొందగలరు?"

"మారవిజయం అందరికీ సాధ్యం కాదంటారు."

"అవును. జంతుధర్మాలు ఆహారనిద్రాభయాదులు. ఆహారం బ్రతకటానికి, నిద్ర శ్రమతీర్చుకోడానికి, భయం జాతినీ వ్యక్తినీ రక్షించడానికీ, మానవది జాతిని వృద్ధిచేయడానికి. ఈ జంతుధర్మాలు ఎవ్వరూ మానలేరు. ఏదో ఉగ్రమైన తపస్సుచేసేవారే మానవులుగతారు. నిష్కామకర్మ అంటే ఈ మాలగు ధర్మాలు నిష్కామంగా ఆచరించగలగడమే."

"ఈ జంతుధర్మాలు నెరవేరుస్తూ వాని ఫలం ఎలావదులుకోగలడు మానవుడు?"

"ఆత్మజ్ఞానం సంపాదించుకొని కర్మఫలాన్ని దహించుతూ మనుష్యుడు జీవితమార్గం నడవాలి."

"ఆకలివేస్తే అన్నం తింటాడు."

"అవును."

"అన్నం తినగానే తృప్తిపొందుతాడు."

"అవును."

"ఆ తృప్తి మనస్సుకు. ఆ మనస్సుకే బోధపడినవాడు ఇది నాకు కాదు అని ఏలా అనుకోగలడు గురుదేవా?"

"ఈ మనస్సు, దేహం నేను కాను అనే విచారణవల్ల."

ఆమె మౌనం వహించింది. ఆమె తెర ఈవలకువచ్చి తనదేశికునకు పాదాభివందన మాచరించి వెడలిపోయినది. శిష్యులందరూ లేచి వెళ్ళిపోయినారు.

బ్రహ్మదత్తుడు చిరునవ్వు నవ్వుకొంటూ...నిచిత్రమే! ఇంత బోధిస్తూ ప్రతిక్షణము ఈ బాలికను తాను ప్రేమించడంలేద? ఆమె దేహాన్ని, మనస్సును, హృదయాన్ని, జ్ఞానాన్ని, ఆమె అహంకారాన్ని, ఆత్మను సర్వస్వమూ తాను ప్రేమిస్తున్నాడు. ఇంకోవంక తత్త్వజ్ఞానాన్ని బోధిస్తున్నాడు. జ్ఞానశిక్షణత్వంవల్ల మేధవు తార్కికంగా ప్రతివిషయమూ గోచరిస్తోంది.

కాని అసలు సత్యమేదో, తనకు అనుభవానికి వచ్చిందో, లేదో ఆతనికి తెలియదు. ఆ దారివెంట తన ఆత్మేశ్వరి అయిన ఈ బాలిక తిన్ను నడిపించుకొని పోగలదా?

౮

కాంతిశ్రీ వెళ్ళిపోయింది. కాని ఆమె సర్వస్వమూ బ్రహ్మదత్తుని పాదాల కడనే ఉంచిపోయినది.

"ఒక మెయిలు వాలింది
ఉత్తుంగ నగముపై
ఒకని పాదం క్రోల
వ్రాలి తన్నర్పించి
ఒకనికుంజము పూలు
సర్వమ్మ్ వర్షించె
లలితచంద్రోపలము
నిలువునా కరిగింది
పూర్ణచంద్రుని వెలుగు
పూతమై ప్రసరింప"

ఆ బాలిక ఈపాట పాడుకొంటూ తానురచించే చిత్రఫలకస్థమూర్తికి ఎదురుగా నిలుచుండి పోయినది. అప్పుడామె రూపుతాల్చిన సౌందర్యసర్వస్వం. అంత అందాలు కూరిచికొన్న ఆమె తనూరేఖలు ఇదివరకు ఆ అందాలకు మధురత్వ మీయలేకపోయినాయి.

"నే నెవరినో తెలియదాయె
ఓ గురూ!
నీ వెవ్వరో ఎరుగనైతి
ఎన్నేళ్ళుగా నిద్ర
నిన్ను తెలియగలేక
ఈబ్రతుకు గడిపానో
నే నెవరినో తెలియుదాయె
ఓ గురూ!
నీవెవ్వరో ఎరుగనయ్యా!

కటిక చీకటిగాక
కలలేని రాత్రయ్యె
ఈనాటికేగదా
ఇందుబింబముతోచె
నీ వెవరినో తెలియదయ్యా
ఓ గురూ!
నీ వెవరవో ఎరుగనయ్యా!

పరిమళమ్మే లేని
పసరు మొగ్గను నేను
నీదు కిరణస్పర్శ
నిలువునా వికసిస్తి
నీ వెవరినో తెలియదయ్యా
ఓ గురూ!
నీ వెవరవో ఎరుగనయ్యా!

వితము తెలియని నాకు
మతికలంతేగాని
ఓ ప్రభూ నీచేయి
నా బ్రతుకు నడదివ్వె
నీ వెవరినో తెలియదయ్యా
ఓ గురూ!
నీ వెవరవో ఎరుగనయ్యా!

చిన్నవాటినుంచీ శాంతిశ్రీకి సర్వవిద్యలూ ప్రతిభాయుక్తంగా వచ్చేవి. కాని లలితకళలలో సృష్టి ఆమె ఎరగదు. గురువు ఒక చిత్రము చూపి ఈవిధమైన చిత్రము లిఖించు అంటే అయిదు క్షణికాలలో ఆమె ఆ చిత్రం పూర్తిచేసి చూపించేది. ఈ విషయాన్నిగూర్చి ఒక పాట ఈరీతిగా వ్రాయి అంటే ఆ బాలిక రెండు క్షణికాలలో రచించేది. ఆ పాటలో జీవములేకపోయి గురువు చెప్పిన భావాలన్నీ అందమైన భాషలో గీతికారూపంలో కూర్చబడి ఉండేది. ఈ రాగిణీ, ఈ రాగమ, ఈ తాళము, ఈ మూర్ఛన, ఈ గ్రామము, వీనితో ఈ రాగంలో ఈ తాళంతో ఈవిధంగా పాడాలి అని చూపిస్తే ఆమె ఆదే విధంగా చేయగలిగేది. చిన్నబిడ్డలచే రామాయణము బుద్ధచరిత్ర కంఠోపాఠము చేయిస్తారు. వాని అర్థము బిడ్డలకేమి తెలుసును? కాని వారు పెద్దవారై రసజ్ఞులు అయిననాడు వాని అందాలు తెలిసికొన్నట్లు ఇక్ష్వాకు శాంతిశ్రీ ఈమధ్యనే తాను ప్రజ్ఞతో నేర్చుకున్న సర్వలలితకళలలో ఉండిన దివ్యత్వాన్ని అర్థం చేసుకోకలిగింది. ఆనాటినుంచీ ఆమె రచించే గీతికలు, విన్యసించే చిత్రాలు పరమసౌందర్య వికసితాలై ప్రజ్వలించిపోతున్నవి.

ఓక పురుషుని సన్నిధిని ఒక స్త్రీ పర్యంకాలము నివసింప గోరడం ప్రేమ అని ఆ బాలిక అర్థంచేసుకొన్నది. తాను బ్రహ్మదత్తుని సాన్నిధ్యము సర్వ కాలాల వాంఛిస్తున్నది. ఓహో! తానీనాటికికూ ఇంత ఉత్కృష్టానుభవనిధిని పొందగలిగింది అని ఆమె ఉప్పొంగిపోయింది.

"తారానిక!" అమె పిలుపు తెలతెలవారే పులుగుపువకువ అయినది. వెంటనే తారానిక ఆ రాజకుమారికడకు పరుగిడి వచ్చింది. "తారానికా! నీకు ప్రేమఅంటే ఏమో తెలుసును కాదూ?" రాజకుమారి అడిగిన ప్రశ్నకు తారానిక సిగ్గుపడి మోము కెంపువార తల వంచేసింది. రాజకుమారి మోములో నిశ్చలతతో రంగరించిన ఏదో ఒక ఆవేదన ఉన్నది. "తలవంచుకొంటావు, మాత్సర్యయన మతప్రకారం అది క్షేప అంటారు కాదూ!" తారానిక ఇంకా ఆశ్చర్యపడి పోయింది. ఏమిటీ భర్తృదారికమాటలు!

౯

పులమోవికి సార్వభౌమత్వము పోయింది. బండీగా ఒక పెద్దభవనంలో బోనులోని సింహంలా తిరుగుతున్నాడు. ఆ భవనంచుట్టూ, యమునికైనా వెలి వని కఱుకువీరులు కాపలాకాస్తున్నారు. కాని పులమోవి నిస్పృహచెందలేదు. శాంతిమూలుని హృదయమూ, చక్రవర్తి చంద్రశ్రీ శాతవాహనుని నిక్షిప్తతా అన్నీ పూర్తిగా పులమోవికి తెలుసును. పులమోవి చుట్టాలైన ప్రభువులు చాలా మంది ధాన్యకటకంలో ఉన్నారు. పైగా ముసికనగరంనుంచి అనేకమంది అపసర్పులు మోదుబీషాలతో నిండిపోయారు. ఏలావచ్చిందో పులమోవికి ఆ బంధనలోనుంచి పారిపోయే విధానం! అయిదు దినాలలో సారంగం ఒకటి మారుమూల మందిరాలలోనుంచి బంధనాగారానికి చొచ్చుకువచ్చింది. ఆరవ దినాన ఉదయమే ఇక్ష్వాకు చారులకు ఆ మహామందిరంలో పులమా వి కనబడలేదు.

పులమోవి మాయమైనాడన్న సంగతి శాంతిమూలమహారాజుకు చారులు పరుగెత్తుకునివెళ్ళి నివేదించుకున్నారు. ఇక్ష్వాకుల అపసర్పనాయకుడు విచారణ చేసి పులమోవి రాత్రికి రాత్రే సారంగముదాని మాయమైపోయాడనీ, పులమోవి బందుగులూ, అపసర్పులూ ఈ ఏర్పాటంతా కావించారని మనవి చేసుకున్నాడు. శాంతిమూలమహారాజు ఒక చిరునవ్వుమాత్రం నవ్వి ఊరకున్నారు. అపసర్పనాయకుని విషాదమంతా మాయమై ఆశ్చర్యము అతనిని ముంచివేసింది.

"ఓయి రాహులశ్రీ! చంద్రశ్రీ చక్రవర్తి విరోధులు దేశమంతటా ఉద్భవించారు. అలాంటప్పుడు పులమోవి పారిపోవడంలో ఆశ్చర్యమేముంది? మనం అతనిని బందీగానూ ఉంచలేము, ఇంకోవిధంగా శిక్షించడానికీ వీల్లేదు. పారిపోయి మళ్ళీ సేనలను సమకూర్చుకుంటాడు. యుద్ధం కాకతప్పదు, అందులో అతడు నాశనం కాకతప్పదు. మీ చారుల్ని ముసికనగరం పంపించి పులమోవి కార్యక్రమం యావత్తూ మీ కెప్పటికప్పుడు తెలియచేస్తూ ఉండవలసింది — అది ఒకటి. రెండవది — ఈఊళ్ళో పులమోవి పక్షంవారు శ్వేవరున్నారో వారి

జాడ యావత్తూ గ్రహిస్తూ మా కప్పటికార్తి లప్పుడు అందజేస్తూ ఉండండి. ఇవి వెంటనే జరగవలసిన పనులు." శాంతిమూలుని ఆజ్ఞ శిరసావహించి నమస్కరించి రాహులశ్రీ ఉపసర్పనాయకుడు పనివిన్నాడు. శాంతిమూలుడు తన రెండవరాణి, చక్రవర్తి మేనత్త కుసుమలతాదేవికడకు వెళ్ళినాడు.

కుసుమలతాదేవికి ఇప్పుడు ముప్పని సంవత్సరాలుంటాయి. అందంలో కుసుమలతే! రాణులందరితో తలలో నాలుకలా ఉండి శాంతిమూలునికి తగిన రాణి అనిపించుకున్నది యజ్ఞశ్రీ శాతకర్ణిచక్రవర్తి తెలివితేటలన్నీ పుత్రునికి రాక కొమరిత అయిన కుసుమలతకు అబ్బినవంటారు. భర్తకు నిజమైన మంత్రి ఈదేవి. చక్రవర్తి కొమరితనని గర్వంలేక ఆమె పట్టపురాణి మోతరిగోత్రజ అయిన సారసికాదేవిని భక్తితో పూజిస్తూ ఉంటుంది. సారసికాదేవికన్న కుసుమలతాదేవి రాజకుమారి శాంతిశ్రీని పెంచింది. ఒకసారి గర్భంపోయి సారసికాదేవికి ప్రాణంమీదకు వచ్చినంత జబ్బు చేసినప్పుడు కుసుమలతాదేవి స్వయంగా పెంచిన పాలదాదికన్న ఎక్కువప్రేమతో సవతికి పరిచర్య చేసింది. కుసుమలతాదేవి పరిచర్యే సారసికాదేవి ప్రాణం రక్షించింది.

పట్టపురాణి కుసుమలతాదేవిని కన్నచెల్లెలికన్న అధికంగా ప్రేమిస్తుంది. ఆడబిడ్డలయిన వాసిష్టి శాంతిశ్రీదేవి వాసిష్ఠి హమ్మశ్రీదేవులు పెద్దవదినగారంటే భక్తిగా, ప్రేమగా ఉంటారు. చిన్నవదినగారంటే ఆపేక్ష, స్నేహమూ, ప్రేమా మూడూ రంగరిస్తారు. ఎవరెవరికి ఎప్పుడు ఆలోచన కావలసినా రాజ కుటుంబాలస్త్రీలు కుసుమలతాదేవి కడకు రావలసిందే! యజ్ఞశ్రీ సార్వ భౌముడే కుసుమలతను ఆలోచన - డిగేవాడు.

నేడు శాంతిమూలుని కుసుమలతాదేవి నగరికి రాను వస్తున్నట్లు వార్త పంపి రథమెక్కి ఆమె నగరుకు చేరినాడు. పట్టపురాణి అంతఃపురనగరున్నూ, రెండవరాణి కుసుమలతాదేవి నగరున్నూ మహారాజు కార్యాలతో కలిసే ఉన్నాయి. మహారాజు మహాకార్యక్రమం కొకి కొనుక భాగంలో వీడు పెద్దకార్యా లవున్నాయి. అన్నీ కలిసి ఉన్నాయిగాని దేని అందం దానిదే. ఈ కార్యాలలో తక్కువ రాణులు నివసిస్తూఉంటారు. మలచోళుల శివనాగశ్రీదేవి, వాసిష్ఠుల రంతుశ్రీదేవి, గౌతమగోత్రజ అయిన అయన శ్రీదేవి, పల్లవుల ఆడబడుచు నదీశ్రీ దేవి, చాళుక్యుల ఆడబడుచులు పండితశ్రీదేవి, శివనాగశ్రీదేవి, బాపిశ్రీదేవి ఉంటారు. చక్రవర్తి తండ్రి పురుషశ్రీ మహారాజు భార్యలు సునీతిశ్రీదేవి, స్కందశ్రీదేవి, వింధ్యాటవీశ్రీదేవి, మిత్రశ్రీదేవి, సమశ్రీదేవులు అందరూ విజయపురంలో వేరువేరు కార్యాలయాలలో ఉంటారు.

శాంతిమూలునికి సవతిచెల్లెండ్రు పదహారుగురు ఉన్నారు. శాంతిమూలుని తల్లి వాసిష్టి సునీతీదేవి. ఆమెకు శాంతిమూలునితోపాటు శాంతిశ్రీ హమ్మశ్రీలు జన్మించారు. ఆ మహాప్రభువునకు సవతిచెల్లెళ్ళు, నాగవసుశ్రీ, నాగశ్రీ, స్కందశ్రీ, స్కందకోటిశ్రీ, మహాశారసిశ్రీ, రతుమతిశ్రీ, మూలశ్రీ, అంత

కోటిశ్రీ, మాదునిశ్రీ, నాగశ్రీ, రామశ్రీ, గోలశ్రీ, వేవిశ్రీ, బుద్ధిశ్రీ, స్కందశ్రీ, సతీశ్రీ ప్రజాపతిశ్రీ దేవులు. ఈ చెల్లెళ్ళందరినీ, మాళవ, ముసిక, ప్రతిష్ఠాన, నాగపర్వత నగరాది మహాసామంతులకు ఇక్ష్వాకు శ్రీపురుష మహారాజు వివాహం జరిపించారు.

శాంతిమూలుడు పులుమావి వచ్చి నమస్కారంచేయగానే ఆశీర్వదిస్తూ, భార్యను లేవనెత్తి బిగియార హృదయానకు చేర్చినాడు. వారిరువురూ పోయి ఆ అభ్యంతరమందిరంలోని ఆసనం అధివసించారు.

"దేవీ! పులమావి పారిపోయాడు."

"అవునుప్రభూ! నాకు ఈ ఉదయమే వార్తవచ్చింది. అతడు పారిపోవడం ప్రస్తుతస్థితిలో చాలా ఉత్తమమని నాఉద్దేశం."

"రహస్యంగా ఉన్న విరోధికన్న ఎదుటనున్న విరోధి ఉత్తముడు!"

"ఈతడేమి చేయగలడని ప్రాణేశ్వరుల ఆలోచన?"

"మళ్ళీ సైన్యాలు పోగుచేస్తాడు!"

"అప్పుడు?"

"ఎదురుగుండాపోయి హతమార్చవచ్చును."

"నాఉద్దేశం అతడు పారిపోలేదనీ, ఈ పట్టణంలో ఎక్కడో దాగుకొని ఉన్నాడనీ."

"అదేమిటి దేవీ! నీవు ఆవిధంగా ఎట్లా ఆలోచించగలవు?"

"ఇక్కడనుండి ఒక్కసారిగా పారిపోతే అతడు దొరకటానికి ఎన్నో వీలున్నాయి."

శాంతిమూలుడు ఆలోచనాపరుడయ్యాడు.

౧౦

పులుమలతాదేవి చెప్పినట్లు పులమావి ధాన్యకటక నగరంలో ఒక గహస్యస్థలంలో దాగిఉన్నాడు. ఆతని వేషమూ మారిపోయింది. ముసికనగరం నుంచి ఆయన సామంతులు, మంత్రులు, సేనాపతులు, అపసర్పనాయకులు, చారులు అనేకులు వచ్చారు. స్వర్ణరాసులు కొనితెచ్చారు. ఆ రహస్యమందిరంలో పులమావి ఇరువురు చారులు, నాయకులతో మాట్లాడుచున్నాడు. వా రిరువురు పులమావికి సాష్టాంగనమస్కారం చేసి వెళ్ళిపోయారు.

ఆ రాత్రిరాత్రి పులమావి మారువేషంతో కొందరు అనుచరుల గూడి శ్రీకాకుళం వర్తకాసికి పోయేవానిలా ప్రయాణం సాగించినాడు. ధాన్యకటక నగరం వెలుపల ఒక ఆరగోరుతదూరంలో పులమావి జట్టును కొందరు రాజభటులు ఆపివేసినారు. "మీరు ఎవరు?" అని రాజభటనాయకుడు వారిని ప్రశ్నించినాడు. పులమావి చారులలో ఒకడు వర్తకనాయక వేషం వేసి

ఉండెను. పులమావిమాత్రం సేవకునివేషంలో ఉన్నాడు. వణిక్కులనాయకుడు "అయ్యా మా ఓడ ఒకటి యవద్వీపం వెడుతున్నది. దానిని సాగనంపడానికై నేను శ్రీకాకుళం వెడుతున్నాను" అన్నాడు.

"మీ ఓడపేరు?"

"ఆనందశ్రీ!"

"అలాగేకాని, మీరు ధాన్యకటకంలో ఎన్నాళ్ళనుండి ఉంటున్నారు? జన్మస్థల మెక్కడ?"

"మాది కాండూరునగరం. మేము ఇప్పటికి ఎనిమిది సంవత్సరాలనుంచీ ధాన్యకటకంలో వర్తకం చేసుకుంటున్నాము."

"ఈ విషయాలన్నీ తెలుసుకునేవరకూ మీరు ధనకరాష్ట్ర ముఖ్యనగరం గురుదత్తపురంలో ఉండపలసి వస్తుంది. ఇంక మీతో ఉండేవారి చరిత్రలు ఒకరొక్కరివే తెలియజేయండి."

ఇదివరకే చుట్టుప్రక్కల గ్రామాలలోనూ ధాన్యకటకనగరంలోనూ నివసిస్తూ వచ్చిన వారందరి చరిత్రలు ఆ వర్తకనాయకుడు మనవిచేసుకున్నాడు. పులమావి దగ్గరకువచ్చి ఈతడు తనకుటుంబసేవకుడైన ధర్మిలుని తనయుడైన నగధరుడనే పేరుకలవాడనిన్ని ఇంతప్పటినుంచీ తనయింటిలోనే పెరిగి తన పిల్లలతోపాటు చదువుకొన్న బాలుడనిన్ని తెలిపినాడు. ఇప్పుడీ బాలుని తండ్రి వృద్ధుడవడంచేత తనకు సేవకుడయ్యాడనీ మనవిచేసినాడు.

ఆ దినాలలో నిజం తెలుసుకునే విధానాలుకొన్ని ఉన్నాయి. రాజభట దళాధిపతి తెలివైన అపసర్పనాయకుడు. ఎదుటఉన్న మాయవణిక్కునితో ఏవేవో ఈమాటా ఆమాటా మాట్లాడుతూ చటుక్కున "నగధరా!" అని పిలిచాడు. కాని పులమావి అదృష్టవంతుడుగనుక వెంటనే "చిత్తం!" అని ఆ రక్షకభట దళనాయకుని కడకు వచ్చాడు. పులమావి అదృష్టం పండింది. రక్షకభటుడు మీరు గురుదత్తపురం వెళ్ళవచ్చును అని వెళ్ళిపోయాడు.

పులమావి గురుదత్తపురం వెళ్ళి అక్కడ అతిజాగ్రత్తగా ఉండవలసి వచ్చింది. సాహసంకలవాడినే లక్ష్మి వరిస్తుంది అని అతని మతం. ఉత్తమ కార్యాలకే ఆ సాహసాన్ని వినియోగిస్తే ఈ పులమావి మహారాజ్యం విస్తరించి తనపేరు శాశ్వతంగా నిలుపుకొని ఉండును. అతడు చక్రవర్తిపదవి ఆశించడం తప్పుకాదు. కాని ఆపదవికి పోయేమార్గం రాక్షసత్వంతో నిర్మించుకోజూచాడు.

పులమావి ఆలోచనలు గాటమైపోయాయి. వానిలో సుడిగుండాలు ఉద్భవించాయి. ప్రళయ ఝంఝలు వీచసాగాయి. గురుదత్తపురంనుండి మారువేషాలు వేసుకొని అందరూ మాయమయ్యారు. వీరు మారువేషాలు వేసుకుని మాయమైనారని అపసర్పనాయకుడు శ్రీరాహులునకు తెలియును. అయినా మహారాజు శాంతిమూలుని ఆజ్ఞచొప్పున ఏమీఎరుగనివానిలా ఊరకొన్నాడు.

పులమావి మాయమైపోయాడు. కొన్నినాళ్ళకు పులమావి తన రాజధాని నగరం ముసికలో ప్రత్యక్షమై సింహాసనం అధివసించాడు. నెల దివాలు తన ధనాగారం నింపుకొన్నాడు. సైనికులను ప్రోగుచేసుకొన్నాడు. నెలదివాలు ముసికలో వైభవోపేతమైన ఉత్సవాలు జరిగాయి.

పులమావిమాత్రం కనుబొమలు ముడిచి తన పరాభవ దావానలాన్ని ప్రతీకారవాంఛచే ప్రజ్వలింపజేస్తున్నాడు. తన దురవస్థకు శాంతిశ్రీ మూల కారణం. అంత ప్రేమించి, ఆమెను సామ్రాజ్ఞిచేయ ప్రతిజ్ఞపూని, మహాపురుషుడైన తాను ఆమెకోసం జైత్రయాత్రనుకూడా ప్రారంభించాడు. అలాంటి సందర్భంలో ఆవగలమారి, సైంధవునివలె తన అదృష్టానికి అడ్డుపడి, పులమావి అభీష్టాన్ని భగ్నముచేసింది. ఆతని హృదయంలో ఒక్కటే ఆలోచన. ధాన్యకటకం నాశనంచేయడం, ఇక్ష్వాకువంశాన్ని నిర్మూలనచేయడం, ఇక్ష్వాకు శాంతిశ్రీని పట్టికొనిరావడం. అతని మోములో నవ్వులే — ఆతని హృదయంలో శాంతిలేదు. ఆతనిపళ్ళు ఎప్పుడూ బిగుసుకొనే ఉన్నాయి. ఆతని ముక్కుపుటాలు ఎప్పుడూ విస్తరించే ఉన్నాయి. ఆతని కళ్ళలో కెంపులు తళతళమంటున్నాయి.

"ధర్మంరీత్యా పులమావే చక్రవర్తి!" "మధుపాన మత్తతలో ఒడలు తెలియక పోరే మనుష్యుడు చక్రవర్తి కాజాలడు!" "ఇక్ష్వాకులు చక్రవర్తి వంశీకులు కాదు. వారు తెరమీద బొమ్మలునడిపే ఆటగాళ్లు. దీనిని ఏ సామంతుడు అంగీకరించలేడు." "స్త్రీలోలులైన రాజులను బలవంతులైనవారు వధించి ధర్మరాజ్యం స్థాపించితీరాలి" — ఈవిధంగా స్నేహముఖాలు ప్రతిసామంతునకూ పులమావి పంపించినాడు.

ఎక్కడో ఉన్న ధాన్యకటకప్రభువు సకల దక్షిణాపథానికీ సార్వభౌముడుకావడం మహారాజ్యాలైన వైజయంతికి, సౌరాష్ట్రానికీ, మాళవానికీ, శాతవాహనరట్టుకు, ములకదేశానికి, కళింగాలు రెండింటికీ, పూంగీయరాజ్యాలకు, వేంగీరాజ్యానకూ, క్రముకరాష్ట్రానికి తలవంపులు అని పులమావి పంపిన దిట్టకులైన పండితులు రాయబారులుగా దేశదేశాలకు పోయి బోధిస్తూఉండిరి.

పులమావి నాశిక, సహ్యామలయ, వ్యాఘ్రనది, ప్రతిష్టాన, వైజయంతి, నాగపర్వతాది సంఘారామాలవారికి ఉత్తరాది సంఘారామాలవారికీ రహస్యంగా రాయబారాలనుపంపి శ్రీ విజయసార్వభౌముడు, శ్రీ చంద్రశ్రీ సార్వభౌముడూ, శాంతిమూలుడూ బౌద్ధధర్మనాశనకారకులనిన్నీ బౌద్ధధర్మ ప్రతిష్ఠాపన తిరిగి చెయ్యడమే తన సంపూర్ణోద్దేశమనీ, తననగరంలో సువర్ణగిరి సంఘారామంలో ప్రియదర్శి అశోకచక్రవర్తి లిఖించిన దివ్యశిలాశాసనంలోని పవిత్రాదేశాలు పునరుద్ధరించడమే తన ఆశయమనీ వారికి మనవి చేసుకుంటూ వారి సంపూర్ణసహాయం అర్థించాడు.

చంద్రశ్రీ శాతవాహన సార్వభౌముడు బ్రహ్మదత్తునిచెంత చదువు నేర్చుకుంటున్నాడు. ఆంధ్రప్రాకృతం చదువనూ వ్రాయనూ నేర్చెను. చిన్నచిన్న

గ్రంథాలు చదువుతున్నాడు. మాళవిక ఆయనతోబాటు బ్రహ్మదత్తుని శిష్యురాలై చదువు ప్రారంభించింది. ఆసమయంలో శాంతిమూలమహారాజు విజయపురంలో అగ్నిష్టోమం సంకల్పించారు. ఇక్ష్వాకులు హారీతసగోత్రజులైన ఉత్తమ బ్రాహ్మణక్షత్రియులు. ఆ దినాల్లో ఆంధ్రదేశం అంతా బ్రాహ్మణులూ, శూద్రులూ—రెండేజాతులు. శూద్రులలో ఉప్పరులు, చాకళ్లు మొదలైనవారుండేవారు. ఆకాడు ఆంధ్రదేశంలో క్షత్రియులు లేరు. బ్రాహ్మణులలో రాజ్యాలు పాలించేవారు బ్రాహ్మణక్షత్రియులు (వీరు తరువాతవచ్చిన వియోగులకు పూర్వీకులయ్యారు—కొందరుసచ్ఛూద్ర క్షత్రియులయ్యారు. సచ్ఛూద్రక్షత్రియులు అయిపోవడానికికారణం బౌద్ధమతానికి తర్వాతవచ్చిన జైనమతమే.)

శాంతిమూలుడు విజయపురంలో అగ్నిష్టోమం చేయగానే, ధాన్యకటకంలో చక్రవర్తిచేత అఖండోత్సవం ఒకటి చేయించ సంకల్పించాడు. శాంతిమూలమహారాజు నిత్యాగ్నిహోత్రి. అగ్నిష్టోమానికి అగ్ని ప్రయత్నాలు జరుపుటకు బ్రహ్మదత్తప్రభువు తన పరివారంతో విజయపురం వెళ్ళినాడు. బ్రహ్మదత్తుడు వెళ్ళిన నాలుగునెలలకు శాంతిమూలమహారాజు భార్యలతో పరివారజనంతో బయలుదేరి చంద్రశ్రీ సార్వభౌముని బయలుదేరదీసినాడు. చక్రవర్తి అఖండసైన్యంతో, దాసీజనంతో, మహాబ్రాహ్మణులతో విజయపురం వేంచేసినాడు. ఆయన అధివసించవలసిన ఉపగజంపైని చంద్రశ్రీ ప్రయాణం చేయలేదు. ఆదివరకే శాంతిమూలుని ఏనుగుపైన ఒక అంగరక్షిక ప్రభువు వేషంతో ప్రయాణం చేసినారు. చక్రవర్తి గజరాజుపై ప్రయాణం చేసింది ఒక బాలపీరుడు, అతని ప్రియురాలు. ఆ బాలవీరునికి చంద్రశ్రీ పోలిక ఉన్నది. అతనితోఉన్న యువతి మేలిముసుగులో ఉన్నది. మూడుదినాలు ప్రయాణాలు సలిపి చక్రవర్తి సైన్యమూ, పరివారమూ విజయపురం చేరినారు.

చక్రవర్తివిడిదిచేసింది శాంతిమూల మహారాజు అభ్యంతర ప్రాసాదములో. చక్రవర్తి బ్రహ్మదత్తుని శిష్యుడైనప్పటినుంచీ కొంచెం తెలిసిని సమకూర్చడం ప్రారంభించాడు. జీవితం అంటే భయం, కొంచెం భక్తి ప్రారంభమైనవి. రాజ్యవ్యవహారాలు తెలిసికొనడం రాజు, మంత్రి, ధర్మము, ప్రజలు, ముఖ్యనగరము, దుర్గము, సమితులు, సైన్యమూ, సంధి, విగ్రహము, మిత్రలాభం, రాయబారము, ధర్మవిచారణ, యాత్ర, రాజపథములు, నదులు, కాల్వలు, చెరువులు, సముద్రము, పర్వతము, వైద్యము, ఖనిజములు, ఏనుగులు, రథములు, అశ్వములు, పశువులు, రహస్యచారులు, మొదలగు ఎన్నియో విషయాలు బ్రహ్మదత్తుడు చంద్రశ్రీ చక్రవర్తికి ఉపదేశించ ప్రారంభించినాడు. చక్రవర్తికి ఒక అంగరక్షకునివేషంవేసి నాగదత్తుని జతచేసి, తాను అప్రమత్తుడై బ్రహ్మదత్తప్రభువు విజయపురం అంతా తిప్పుతూ రాజ్యనిర్వాహణవిధానం నేర్పసాగినాడు.

చంద్రశ్రీకి ఒకొక్కప్పుడు కోపం వచ్చేది. ఒకసారి విసుకుజనించేది. అయినా ఓపికతో బ్రహ్మదత్తుని దేశికత్వాన ఆన్నీ నేర్చుకుంటున్నాడు. రాత్రి ఒంటిగా మాళవికతో కూడిఉన్నప్పుడు "దేవీ! మమ్ము ఈ

శాంతిమూలుడు, బ్రహ్మదత్తుడూ వేపుకొనితింటున్నారు. నాకీ చక్రవర్తిత్వ మెందుకు, సుఖభోగాలు దూరమయినపుడు? శుష్కమైనజ్ఞానం నాకు నూరిపోస్తే ఏమిలాభం?" అని విచారవదనముతో పలికినాడు.

"మహాప్రభూ! మీరు చక్రవర్తులు. మీకు అన్నీ తెలియకపోతే ఏలాగ?"

"తెలియకపోతే ఇబ్బంది ఏమి? మంత్రులు చూచుకోరూ?"

"అందువల్ల మీరు పేరుకుమాత్రమే చక్రవర్తి అనిపించుకొంటారు."

"కావలసిందే పేరేకదా?"

"బ్రహ్మదత్తప్రభువు ఈ జాగర్తలన్నీ ఎందుకు పడుతున్నాడను కొన్నారు?"

"చాందసుడు!"

"కాదు మమహాప్రభూ! ఆయన తమప్రాణంకోసం ఈ జాగ్రత్తలన్నీ చేస్తున్నారు."

"ఏమి జాగ్రత్తలో! మాతండ్రిగారు బతికిఉన్నప్పుడు మాతాతగారి కాలంలోనూ నేను ధాన్యకటకం అంతా నిర్భయంగా తిరిగేవాడిని."

"యువమహారాజత్వంవేరు, చక్రవర్తిత్వం వేరు మహాప్రభూ!"

"చక్రవర్తిత్వం అంటే ఈబాధలేనన్నమాట?"

"చక్రవర్తిత్వం అంటే మీ ఇష్టంవచ్చిన స్త్రీలతో మీఇష్టం వచ్చిన అమృతాలుసేవిస్తూ ఉండడముకాదు."

"దేవీ! నువ్వుకూడా నీతిబోధ మొదలుపెట్టుచున్నావు."

"మహాప్రభూ! తమధర్మం తమకు..."

చంద్రశ్రీకి కోపం మిన్నుముట్టి పోయింది.

౧౨

"అవును మహాప్రభూ! ఏకారణంచేత నైతేనేమి నేను తమ జీవితంలో భాగస్వామిని అయ్యాను. జీవితమంటే వివిధరత్నాలంకరణ, అనేకమంది దాసీలచేత సేవచేయించుకోవడమూ, అద్భుతమైన దుకూలవస్త్రాలు లిప్తలిప్తకూ మార్చుకోవడమూ, వలచిన పురుషునిచేతుల్లో సవిలాసంగా తేలిపోవడమూ అనుకున్నాను. ఒక చక్రవర్తి పరిపాలనంవల్ల దేశంశాంతితో సుభిక్షమై ఆనంద మనుభవిస్తుందని బ్రహ్మదత్తప్రభువు నెలవిచ్చారు. శాంతికీ, ధర్మాచరణకూ చక్రవర్తి భరతవర్షంలో ఏకైకచిహ్నమన్నాడు. బ్రహ్మదత్తప్రభువు ముక్కులు వింటూంటే మనంచేస్తున్నదేమిటి దైవమా అని దిగులుపట్టుకుంది."

అందమైన మాళవిచేతులు నమస్కారముద్రలో ఉన్నాయి. ఆమె కన్నులనీరు తిరుగుతున్నది. తలవంచుకుని ఆ బాలిక నెమ్మదిగా నడుస్తూ లోని

అంతఃపురంలోకి వెళ్ళిపోతూంటే చంద్రశ్రీ శాతవాహన సార్వభౌముడు రెండంగల్లో ముందుకురికి, ఆబాలికను తనకాగిలిలో పొదివిపట్టుకుని, చటుక్కున ఆమె ఎదుట మోకరించి "దేవీ, దేవీ, క్షమించు. చక్రవర్తిత్వమంటే ఇంత భయంకరమైనదని తెలిస్తే "నన్ను చక్రవర్తిగా చేయకండయ్యా అని శాంతి మూల మహారాజును ఒప్పించి ఉందును" అని ప్రాధేయపూర్వకంగా అన్నాడు. "అయినా నేను సార్వభౌమ సింహాసనం ఎక్కడానికి ముఖ్యకారణం నువ్వు!" అని తలవాల్చుకున్నాడు. మాళవిక భర్త రెండుచేతులు పుచ్చుకుని, లేవదీసి, "క్షమించండి మహాప్రభూ! మనం ఇద్దరం భగవంతుని చేతిలో ఆటబొమ్మలం" అన్నది.

మాళవికకు ఏదోభయం ఎక్కువైనది. చక్రవర్తి భోజనమును పరీక్షకుడు పరీక్షించినపెనుక తానుగూడ పరీక్షించడం సాగించింది. రాత్రిళ్ళు కోడికునుకు పోతూ భర్తను పడిసార్లు కనిపెడుతూఉంది. అంతఃపురందాటి భర్తను ఎక్కడికీ వెళ్ళవద్దంటుంది. సాయుధుడైన బ్రిహ్మదత్తునితోతక్క చక్రవర్తిని ఎక్కడికీ వెళ్ళనీయదు. ఇతర రాణులెవరన్నా అనుమానమే. తారానిక యశోదనాగనికలు ఆమెకు కుడిచేయి, ఎడమచేయి అయినారు. నాగదత్తుడు, అతని మిత్రులు నలుగురు ఆ మందిరములకు దారిఇచ్చే బాహ్యామందిరములో ఇరువురి తరువాత ఇరువురుగా సర్వకాలములు కావలికాస్తూ ఉండవలసిందే. శాతవాహనాంతఃపురాలలో ఇటువంటి జాగ్రత్త లెప్పుడూ ఎవరూ పడవలసిన అవసరం లేకపోయింది. మహాపద్మనంద, మౌర్యకాణ్వాయనాదుల అంతఃపురాలలో ఇంతకు పదిరెట్లు జాగ్రత్తలు పడేవారట. రాణులందరకు మాళవికమీద కోపం ఎక్కువైపోయింది. వాసిష్టియను పెద్దరాణి, తక్కిన రాణులు శాంతిమూల మహారాజుకడకు తమ ఆంతరంగిక పరిచారికలను రాయబారం పంపారు.

"చక్రవర్తికడకు ఏరాణీ వెళ్ళడానికి వీల్లేకుండా ఉన్నది. ప్రాణనాథుని ప్రాణాలు కాపాడే బాధ్యత ఒక్క మాళవికదేనా? మాకులేదా? ఈదుర్భరసితి ఎంతకాలం భరిస్తాము? మహారాజా! మీరు మాకు ఏడుగడ. చక్రవర్తికి హానిచేసి మాఒడిలో ఐశ్వర్యాలు మూటకట్టుకోము. తమకు మేమంతా విశ్వాస్యులము. తమ నిర్ణయానికి మేమంతా బద్ధురాండ్రము" అని రాయబారం శాంతిమూల మహారాజు కడకు చేరింది.

శాంతిమూల మహారాజు ఆ వృద్ధపరిచారికలనుచూచి "చక్రవర్తికి తక్కిన మహారాణులతో ఆవసరంలేదట. మాళవికాదేవి తమకు సన్నిహితయిట. ఈ విషయంఅంతా చక్రవర్తితో మాట్లాడి మహారాణులకు మళ్ళీ వార్త పంపుతానని మనవిచేయండి. ఇంక వెళ్లవచ్చును" అని తెలిపినారు. అంతఃపురంలోనే చక్రవర్తి కత్తిసాము మున్నగునవి నేర్చుకుంటుంన్నారు బ్రహ్మదత్తునితో.

ఒకదినం చక్రవర్తి తనమందిరాలకడఉన్న వనంలో బ్రహ్మదత్తుని శుశ్రూషలో విలువిద్య నేర్చుకుంటున్నారు.

చక్రవర్తి : ప్రభూ! మీకురానివిద్య ఉన్నదా?

బ్రహ్మ : నిజానికి నాకేవిద్యరాదు మహాప్రభూ!

"అన్నివిద్యలూ మీకు అద్భుతంగా వచ్చును."

"విద్యయొక్క అవధి భగవంతుడు. మనకి ఈలోకాన్నిదాటి వెళ్ళలేదు. అలాంటిది విద్యలు వచ్చినవి అనుకోడం వట్టి మూర్ఖత మహాప్రభూ!"

"అయితే విద్యనేర్చుకోవడమే మానెయ్యాలి. ఏవిద్యా పూర్తికాకపోతే ఎందుకు చెప్పండి?"

"విద్యలు పూర్తిచేయాలని ప్రయత్నం చెయ్యాలి. ఆ ప్రయత్నంలో కొంతవరకయినా వెళ్ళగలం...అ తర్వాతివిద్య ఆపైజీవితంలో, ఈలా విద్య పూర్తి అయ్యేవరకూ జన్మలు ఎత్తుతూ ఉంటాము."

"మనకు క్రిందటిజన్మను జ్ఞాపకం ఉండదే. ఇంక ఏవిద్య క్రిందటి జన్మలో ఎంతవరకూ చదివివేసామో ఎలాజ్ఞాపకం ఉంటుంది స్వామీ?"

"ఒక నెలదినాలక్రింబట తాము జేసినపనులు తాము అనుభవించిన అనుభవాలు మనకు జ్ఞాపకం ఉంటాయా మహాప్రభూ!"

"ఆ! నేనో క్రొత్తమధువు త్రాగితేచాలు, అన్నీ జ్ఞాపకమే!"

"తక్కిన వేళల్లో?"

"నసేమిరా, మా మెదడుకు ఏవీ అంటవు; మా మెదడు అటువంటిది. ఒక్కముక్కైనా జ్ఞాపకం ఉండదు."

"కొందరు పూర్వజ్ఞానపరులకు క్రిందటిజన్మ బాగా జ్ఞాపకంఉంటుంది. మనకు జ్ఞప్తిఉన్నా లేకపోయినా వెనుకటి కర్మ సంబంధం బానిపని అదే చూచుకుంటుంది. నిన్నటిభోజనంలో ఎక్కువతక్కువలు మనకు జ్ఞప్తిలేకున్నా వానిఫలితం అనుభవానికి వస్తూనే ఉంటుంది."

"నిన్న మంచి మధుసేవించకపోతే ఈదినం గొంతుకంతా ఎండిపోయినట్లు ఉంటుంది, ఆమోస్తరంటారు."

"చిత్రం."

"అయితే బ్రహ్మదత్తప్రభూ! మేము వెళ్ళి మహాబుషి నాగార్జునాచార్యులవారిని దర్శనం చేసుకురావాలని ఉంది."

"చిత్రం! నేను ఏర్పాటు చేస్తాను."

"అయన మూడువందల సంవత్సరాలనుంచీ బ్రతికే ఉన్నాడంటారు నిజమా ప్రభూ?"

"చిత్రం! మాతాతగారెరుగుదురు వారిని. మా ముత్తాతగారు వారూ కలిసి చదువుకున్నారట."

"ఎవరు చెప్పారు ఆ విషయం?"

"మా తాతగారే!"

"మీ తాతగారు ఇప్పుడు బ్రతికిఉన్నారా?"

"పోయి అయిదేళ్ళుమాత్రం అయింది ప్రభూ!"

"అయితే మీ నాయనగారువెళ్ళి శ్రీశైలంలో తపస్సు చేస్తున్నారట, ఎందుకది?"

"తపస్సు ఆత్మజ్ఞానంకొరకే."

"ఆదిగో మళ్ళీ ఆత్మజ్ఞానమని కొత్తగా అంటున్నారు. మీబోటివాండ్ల దగ్గర నేర్చుకోవడం ఎందుకొరకయ్యా?"

"జ్ఞానం రెండువిధాలు—ఒకటి లౌకికం, రెండోది పారలౌకికం."

"మీకేరెండూ తెలుసునా?"

"మొదటిని ఏకొంచెమో తెలుసు."

"తాను బలచినయువతిని ప్రేమించటంకూడా జ్ఞానమేనా?"

"బలపు మొదలైన చిత్తవికారాలన్నీ జ్ఞానసాధనమే"

"అయితే మాళవికకూడా నాకు గురువే."

"ఒక్క మాళవికాదేవియేకాదు, సమస్తలోకము గురువే అవుతుంది, తెలియనేరిస్తే."

"ఆనేర్పు ఎటువంటిదో?"

"మనం ఏపనిజేస్తున్నా, దాని స్వరూపాన్ని, అదియిచ్చే ఫలితాన్ని విచారిస్తూ చేయాలి."

"మాళవికవల్ల మాకు సుఖంకలుగుతున్నది."

"చిత్తం. ఆ సుఖస్వరూపాన్ని ఇంకా తరచాలి మహాప్రభూ."

౧౩

అవల శాంతిమూలుడు అగ్నిష్టోమం ప్రారంభించాడు. ఈ యాగము వసంతకాలంలో ప్రారంభమయింది. వసంతకాలంలో అయిదుదినాలు జరిగే యాగమిది. దేశదేశాలనుండి ఋత్విజులు వచ్చినారు. దేశదేశాలనుండీ బ్రాహ్మణ్యము వచ్చిపడింది. నిజయప్రకానికి రెండుయోజనాల దీర్ఘమన్న సత్రశాల అసు పవిత్రయాగసలంలో శాంతిమూలు దీక్షవును ఆరంభించాడు. ఆయాగశాలాప్రదేశమంతా మహాపట్టణమైపోయినది. చతుశ్శాలలు, శాలలు, పందల కొలది వీధులు, వేలకొలది ఇళ్ళు, పందిళ్ళు, మాళలు నిర్మించారు. వైద్యశాలలు మంచినీళ్ళశాలలు భోజనశాలలు నిర్మాణమైనవి. అనేకవిధములైన అంగళ్ళు వచ్చినవి. ఎక్కడచూచినా జనమే, రథ్యలను పల్లవభోగ పటిక రాతితో నిర్మాణం చేసినారు. దేశదేశాలనుండి కూరగాయలు, పప్పుదినుసులు, పాలు, పెరుగులు, నేతులు దినదినమూ నిగుమతి అయిపోతున్నాయి. యాగమైన తరువాత శాంతిమూలు మహారాజు బ్రాహ్మణులకు భూరిసంభావనలు ఇచ్చి

నాడు. మహాపండితులకు, ఋత్విజులకు ఋషులకు లక్షలకొలది సువర్ణాలు రాసులుపోసి తనమేనల్లుడగు చక్రవర్తిచే దానాలు ఇప్పించినాడు.

ఆరవదినమందు చక్రవర్తి దానాలు కార్తిపడిన మూడుఘటికలవరకు ఇచ్చి నిర్ణీతకాలానికి ఆపి, తనవిడిదికి వెళ్లడానికి బయలుదేరినాడు. రథమువెంట మెరికలవంటి అంగరక్షకులున్నారు, ఇంతలో ఎక్కడనుంచి వచ్చారో ఆ మహారాజ రథపథంవెంట అయిదారువందలమంది బ్రాహ్మణులు తమ కాలువలు క్రిందకుజారవిడిచి సంపూర్ణ కవచధారులై ప్రత్యక్షమైనారు. కత్తులుదూసి చక్రవర్తి రథంమీదకురికినారు. అంగరక్షకులు అప్రమత్తులయ్యే ఉన్నారు. వాళ్ళు విరోధుల మొదటిఉరుకునకు వెనుకకేగినా మరునిమేషంలో ఫలకాలతో ఆపుకుంటూ కత్తులుదూసి తలపడినారు. ఆ చుట్టుప్రక్కల కాలలలోనుంచి ఇంకా అయిదారువందలమంది ఈ సంకుల సమరంలోకి "జయ పులమాచి చక్రవర్తీ జయీభవ" అంటూ దుముకినారు. అంతా అల్లకల్లోలమై పోయింది. మహారాజ రథసారథిగాఉన్న నాగదత్తుడు రథంఆపి తనస్నేహితులైన అంగరక్షకులకు గుమ్మడుగా శంఖం మూడుసారులు ఊది హెచ్చరికచేసి ఎడమచేత ఫలకము పుచ్చుకొని, కుడిచేత పొడుగాటి భల్లంతీసి రథముకడకు వచ్చేవిరోధినెల్ల ఒక్కొక్కటిపోటుకు కూలుస్తున్నాడు. తోటి అంగరక్షకులు రథంమీదినుండికే చక్రవర్తిని రక్షించుకొంటున్నారు.

కాని శత్రువులదండు దొంగచాటుగా మీదపడి తాకిందిగనుక మహారాజ రక్షకులు కొంతచారి ఈయవలసి వచ్చింది. అందుకనే ముప్పదిమంది శత్రువీరులు రథంమీదికురికి గలిగారు. అంగరక్షకులు నూరుగురే ఉన్నారు. అయినా వారిలో ఒక్కొక్కడు పదిమంది మహావీరులను హతమార్చగలమేటి. కాబట్టి నాగదత్తుడు, అతనితోబాటు ఇంకో అయిదుగురూ శత్రువులలో పదిమందిని హతమార్చారు. రథంమీదఉన్న ఈఅయిదుగురు అంగరక్షకులకు చంద్రశీకాత వాహన చక్రవర్తి కృతజ్ఞతతీసి తోడయినాడు. అన్నివైపులా జాగ్రత్తగాచూస్తూ లోనికిఎక్కిపోయే వీరుణ్ణి తలనరుకుతున్నాడు. లోపలికి వేగంతోవచ్చే బాణాలకు ఫలకం అడ్డుపెట్టుతున్నాడు. గుఱ్ఱాలు బెదిరిపోయి రథాన్ని లాగుపోసారంభించాయి. నాగదత్తుడు గుఱ్ఱాలను పేరుపెట్టి పిలుస్తూ అదలిస్తున్నాడు. ఇంతలో బ్రహ్మదత్తుని సైన్యం శంఖాలు పూరిస్తూ ఆ సంకుల సమరభూమికి నలుమూలలనుండీ వచ్చిక్రమ్మినది.

యుద్ధం చటుక్కున ఆగిపోయింది. కాని ఎక్కడనుండి వచ్చినదో ఒక బాణం చక్రవర్తి కంఠత్రాణమునుచీల్చి కంఠములోకి దూసుకపోయినది. చక్రవర్తి "అయిపోయినది మాపని" అని కేకవేస్తూ నిలువునా రథంమీదనే కూలిపడిపోయినాడు. ఆ వెంటనే బ్రహ్మదత్తుడు గుఱ్ఱముమీదనుంచి రణరంగానదూరికినాడు. యుద్ధం గడబిడలో కాగడాలన్నీ ఆరిపోయినవి. ఉన్నపది కాగడాలూ రథం దగ్గరకు వచ్చాయి. చక్రవర్తి నిర్జీవియై రథంమీద పడిపోయి ఉన్నాడు.

విరోధులలో మూడువందలు మృతినందినారు. ఏబదిమందికి దిట్టంగా గాయాలు తగిలినవి. చక్రవర్తి అంగరక్షకులలో ఎనుబదిమంది ప్రాణాలు కోల్పోయినారు. తక్కినవారిలో పదిమందికి గట్టిగాయాలు తగిలినాయి. నాగదత్తుడు రక్తసిక్తాంగుడై ఉన్నాడు. అతడు ఒక్కడూ ఏబదిమందిని హతమార్చినాడు. అతనితోపాటు ఇరువురుమాత్రం సజీవులై ఉన్నారు.

బ్రహ్మదత్తుని సైన్యాలు ఎన్నో దివిటీలను వెలిగించెను. బ్రహ్మదత్తుని వైద్యులు ఆయజ్ఞనగరమధ్యంలో పడిపోయిన శత్రుపక్షం వీరులకు, తమవారికి గూడ వైద్యం చేయసాగించిరి.

౧౪

చక్రవర్తి మరణించాడని తెలియగానే శాంతిమూలుడు విహ్వల చిత్తంతో పామరునివలె నచ్చటికి పరుగిడినాడు. వైద్యశాలలో తల్పగతమై యున్న చక్రవర్తి శరీరాన్ని తన హృదయానికి పొదివికొని కన్నులనీరు కారిపోవగా శాంతిమూలుడు "మహాప్రభూ! సకలభారతానికీ చక్రవర్తీ! అస్తమించినావా?" అంటూ వాపోయినాడు. ఆ దుఃఖము శాంతిమూలుని నిలువున కదల్చివేసింది. బ్రహ్మదత్తుడు అతల్పం బాపుసే మోకరించి ఉన్నాడు. శాంతిమూలుని దుఃఖం గమనించి బ్రహ్మదత్తుడు లేచినాడు. "మహాప్రభూ! అవబృధస్నాతులై పవిత్రులైన మీరు పామరునిలా దుఃఖించడం ఉచితం కాదు."

శాంతిమూలుడు కన్నీరు తుడుచుకొని విషాదహృదయంతో బ్రహ్మదత్తుని చూచి "దుఃఖించకాక ఏముంది ధనక్రప్రభూ! మాతండ్రి తాతలు శాతవాహన వంశాన్ని తరతరాలుగా సేవచేస్తూ ఉండిరి. మా మూలపురుషుడు కోసలదేశం పద్మనంబులపాలి బడినప్పుడు దక్షిణకోసలం చేరుకున్నాడు. అక్కడనుండి శ్రీకాకుళంచేరి అచట శాతవాహనుల కొలువులో చేరాడు. అనాటినుంచి శాతవాహనులు మాకు గురుతుల్యులయ్యారు. వారికొలువులో రాజ్యాలు స్థాపించాము. ఆంధ్రసామ్రాజ్యం విస్తరింపచేసాము. శ్రీముఖసార్వభౌముని సైన్యాధ్యక్షుడై మాపూర్వీకుడొకడు నందులపాటలీపుత్రాన్ని విచ్ఛిన్నంచేసి, శ్రీముఖునికి కుడిచేయి అయి ఆయన్ను సకలభారతానికీ చక్రవర్తినిచేసెను. ఈనాటితో ధారాహికంగావచ్చిన శాతవాహన మహావంశము అస్తమించిపోయినది. మా చిరబాంధవ్యం నేటితో తీరిపోయింది. ఇందరండుండి చక్రవర్తిని గక్షించుకోలేకపోయాము. శాతవాహనులకు వజ్రకవచమైన ఇక్ష్వాకువంశం నామూలాన అసమర్థమైపోయింది" అని అస్పష్టవాక్కులతో అన్నాడు.

ఈమాటలన్నీ వింటూ ఆ ధనకప్రభువు శాంతిమూలునికి నమస్కరిస్తూ, "మహాప్రభూ! ఈ యపరాధం మా అందరిదీని. విధివిలాసం ఇలాఉంది. గతాన్ని విస్మరించండి. ముందుచేయవలసినది ఆలోచించండి. ఇది పులమావి పన్నిన మాయ. వెంటనే ఆతనిని శిక్షించవలసిఉంది" అని తెలిపినాడు.

"శిక్షిస్తే లాభంఉందా ధనకప్రభూ! అంతరించిన శాతవాహన వంశాన్ని ఏలా పునరుద్ధరించగలం...చివరకు పులమావికే మనం చక్రవర్తిగా అంగీకరించుదామా అని డోకూకలుగుతూంది."

"మంతకుడైన పులమావిని చక్రవర్తిగా ఎట్లాచేయగలము?"

"అవును ధనకప్రభూ! మరి శాతవాహనవంశాన్ని పునరుద్ధరించే మారమో?"

ఇంతలో ఆస్థానవైద్యుడు ఆక్కడకువచ్చి శాంతిమూలునికి నమస్కరించి "మహాప్రభూ! నాగదత్తునికి మెలకువవచ్చింది. మహాప్రభువుల దర్శనమూ, ధనకప్రభువుల దర్శనము కోరుతున్నాడు" అని మనవిచేసేసాడు. మహారాజును, బ్రహ్మదత్తప్రభువునుచేసి నాగదత్తుని పరుండబెట్టిన గదిలోనికి పోయినారు. నాగదత్తుడు యుద్ధం ఆగిపోగానే, ఒంటినిండా తగిలిన గాయాలచే, రథం మీదనే వియుక్తుడైపోయినాడు.

ఆంధ్రకవైద్యులు జగత్ప్రసిద్ధి పందినవారు. వారి చికిత్సానుభవం ఆశ్చర్యకరమైనది. శల్యవైద్యమున వారు సిద్ధహస్తులు. శాంతిమూలుడు సత్రశాలలో నెలకొల్పిన వైద్యశాలలన్నీ ఈ ఆంధ్రవైద్యుని అధికారంలో నడచుచుండెను. ఆయన వైద్యముల్లో నాగదత్తుడు రెండుఘటికలలో తేరుకున్నాడు.

నాగదత్తుడు నిరసంగా ఉన్నాడు. అతని ఒంటినిండా కట్టుకట్టి ఉన్నాయి. శాంతిమూల మహారాజుకూ బ్రహ్మదత్తునికీ నమస్కారం చేసినాడు నాగదత్తుడు.

శాంతి: ఏమి నాగదత్తా! ఏలా ఉన్నది?

నాగ: మహాప్రభూ! చక్రవర్తిని రక్షింపలేని వాని క్షేమంతో ఏమి పని?

శాంతి: ఎవరు ఏమిచేయగలరు? నీవు నీధర్మము మహాభక్తితో నిర్వహించావు. నీలోటు ఏమీలేదు.

నాగ: మహారాజా! చక్రవర్తిని రథం దిగవలదని ఎంతో బ్రతిమాలినాను. కాని ఆ మహాప్రభువు మాటలూ లక్ష్యపెట్టకుని సలిపినయుద్ధ మప్రతిమానం. వారు ఇరువదిమందిని హతమార్చినారు. అయుద్ధంలో వాడు పడిపోలేదు మహాప్రభూ! ఎక్కడనుంచో వచ్చిన బొంగపోటు వారిప్రాణం చూరకొన్నది.

బ్రహ్మ: ఆ బాణము రాగితో చేయబడింది, చిన్నది. ఒక చిన్న ధనస్సుతో దగ్గిరనుండి అతిజాగ్రత్తగా ఆలోచించి వేసినబాణుడు. ఆ బర్మారుని పట్టుకొన్నాము. కోపవివశుడైనై, వాణ్ణి నూరుఖండాలుగా నరికివేసినాను మహారాజా! ఈ తొంబరపాటుపని తనంతవ్యుడను.

నాగ: మహాప్రభూ! సార్వభౌములు పడిపోగానే నేను వారికడకు ఉరికి వారితలను నాతొడపైపెట్టుకొన్నాను. వారు కళ్లుతెరిచి చిరునవ్వుతో

నన్నుచూచి "ఏమయ్యా నాగదత్తా! ఇప్పటికి నేను మనుష్యుణ్ణి. నాజన్మ తరించింది... ఈపుణ్యయజ్ఞవాటిలో నా ప్రాణం ఆహుతియ్యగలుగుతున్నాను. మావంశం నాతోసరి. పాపం మాళవిక దుఃఖం ఎవ్వరు తీరుస్తారు? మా మామయ్యగారిని ఈ సామ్రాజ్యానికి మేము మాతరువాత చక్రవర్తిగా నిర్ణయిస్తున్నాము. ఇదిమాఆజ్ఞ"అని చెప్పినాడు మహాప్రభూ! చిరునవ్వునవ్వుతూనే మామయ్యగారికి నమస్కారాలు, మాగురువులకు నమస్కారాలు అని చెప్పు" అని ప్రాణాలు వదిలాడు మహాప్రభూ! శాంతిమూలునికి మళ్ళీ కళ్లనీరు తిరిగినది. ఆయన తలవాల్చుకొని తూలుతూ గదివీడి వెళ్ళిపోయినాడు.

౧౫

"ఆస్తమించెను శాతవాహన పవిత్ర
రాజవంశము, భాగ్యపుర మహాదాంధ్ర
వైభవము కృష్ణవేణ్ణా ప్రవాహమందు
మునిగిపోయె, భరతలక్ష్మి మోముమాసె"

అనే విషాదగీతము ఆ వైద్యశాలా ప్రాంగణంలో భట్టాకుడు పాడినాడు.

మాళవికాదేవి చక్రవర్తి కళేబరముచెంత ఒళ్ళుతెలియని మూర్ఛలోపడి ఉంది. లేచినా జ్ఞాపకములేనిచూపు ఆమెమనస్సూ ఆత్మా ఈలోకంలో లేవు. భోజవానికి లేవదు, స్నానం చేయదు, మాటలేదు. శాంతిమూలమహారాజు నడుముకట్టుకొని సార్వభౌముని కళేబరమున్న మహాశాలాద్వారంలో కావలి ఉన్నారు. వారికి మూడుదినాలనుండి భోజనంలేదు. చక్రవర్తి శరీరాన్ని మహావైద్యులు ఓషధీయుక్తతైలాలతో తడిపి సార్వభౌమాలంకారాలతో ఉంచినారు. మూడుగురాజులు మహాసామంతులు, సామంతులు, రాష్ట్రపతులు, మహాసేనాపతులు, సేనాపతులు, మహామంత్రులు, సచివులు, చుట్టాలు, వర్తకచక్రవర్తులు, పండితోత్తములు, అర్హతులు, ఆచార్యులు, భిక్షులు వేలకొలదిమంది వచ్చి చూచిపోతున్నారు. వందులు తలలువంచి ఆమహాశాల కెదురుగా ముప్పొద్దులా విషాదగాథలు పాడుతున్నారు.

"ఎనట నిదురించితివు సార్వభౌమా
ఎచట మేల్కొందువోయీ
కన్నాకువై భూమి
ఇన్నాళ్ళు ప్రోచితివి
ఏదేశమేగదవో
ఈరీతి మమువిడిచి
ఎచట....."

పోల్చుకొనవచ్చు:

"సదసుల హృదయుడు
మృదుమధుర జీవి
పూత చరిత్రుండు
పుణ్యుడు దివ్యుడు
బాసెనయా ఈనాడూ
మాసె ధరణివల్లకాడూ!"

అని కంటినీటితో పాడినాడు.

కాల్గవదినాన చక్రవర్తిని నాలుగులక్షల ప్రజలు దుఃఖాశ్రులు విడుస్తూ ఉండగా బ్రాహ్మణులు అగ్ని సంస్కారంకోసం లేవనెత్తినారు. సార్వభౌముని దేహం కదలబోతూండగా "మహాప్రభూ! వెళ్ళిపోతావా? నన్ను వదలి ఎలా వెళ్ళగలవు?" అని కేకవేసి మాళవిక నిర్జీవయై నేలమీద నొరగిపోయింది. ఆ పుణ్యాంగనకు భర్తృసహగమనం లభించింది. వెంటనే అందరు ధాన్యకటకం చేరినారు. శాంతిమూలమహారాజు పవిత్రకృష్ణవేణా తీరమందు సార్వభౌమునికి ఉత్తమలోక ప్రాప్తికై గోభూహిరణ్యాగజ దానాదులు చేసి పితృయజ్ఞం నిర్వర్తించెను.

ఆంధ్రదేశ వాసులయిన ప్రజలు, రైతులు గ్రామగ్రామాన దుఃఖంలో నిండిపోయారు. ఈవంశం భూమి పుట్టినప్పటినుంచి రాజ్యం చేస్తూ ఉన్నదనే వారు నమ్మినారు. పులమావి ఇంతటి దుష్కర్మపాలయి ఏమి బావుకుందామనుకున్నాడు అన్నారు. పులమావిని సింహాసన మెలా ఎక్కనిస్తామని రౌద్ర హృదయులయ్యారు. "ఇదయ్యా దేశంలో అరాజకత్వం. చక్రవర్తి లేకపోతే భూమిలో ధర్మం నశిస్తుంది అని వేద ప్రామాణ్యముం" దని బ్రాహ్మణోత్తములు ధర్మవాక్యాలు పలికినారు. ఏదో మహాఝంఝు పుట్టేముందువలె దేశమంతా నిమ్మకు నీరుపోసినట్లుగా ఉంది.

శాతవాహనవంశం అంతరించింది. ఆంధ్రవిష్ణువునుండి ఉద్భవమందిన ఈవంశం, విక్రమార్కుని ఎదిరించి నాశనంచేసిన ఈవంశం, సకలభారతానికీ సార్వభౌమ సింహాసనమెక్కిన ఈవంశం, ద్వీపద్వీపాల ధర్మప్రచారం చేయించి వన్నెకెక్కిన ఈవంశం, లోకం అంతా సర్వకళలచే దీపింపచేసిన ఈ వంశం అస్తమించింది.

నవమభాగం
ప్రజాకంఠము

౧

గ్రామగ్రామాలలో ప్రజలు సభలుచేసినారు. పంచసభ్యుల్ని తమపక్షాన ధాన్యకటకానికి ప్రయాణం కమ్మన్నారు. ఒక్కసారిగా నేల ఊపైన పొంగి నట్లు గ్రామగ్రామాలలో ఆబాలగోపాలములోనూ ఆవేశం పొంగులువారింది.

ధనకసీమ, వజ్రభూమి, పూంగీయవిషయము, క్రముకరాష్ట్రం, వేంగీ విషయం, బృహత్పాలాయన విషయం, దక్షిణకళింగ, దక్షిణకోసల, చోడ విషయం, చాళుక్య విషయం, కొరవిరాష్ట్రాదులలోని వేలకొలది గ్రామాలనుంచి గ్రామపెద్దలు బయలుదేరినారు. గుఱ్ఱపు బళ్ళమీద, ఎద్దుబళ్ళమీద, గుఱ్ఱాలపైన, ఏనుగులపైన, కాలినడకల బయలుదేరినారు. దారిలో భజనలు చేసుకుంటూ, ఇతరగ్రామాలవారిని సంప్రదిస్తూ, ధాన్యకటకం చేరవస్తున్నారు. వలువైపుల నుండి వస్తున్నారు. శివుని, విష్ణుని, తథాగతుని, తీర్థంకరులను ప్రార్థిస్తూ వస్తున్నారు. కొందరు క్షుద్రదేవతల భజనలు చేస్తున్నారు.

ఆ నడిమేసవిలో ఎండనక, వీరనక, కొండనక, అడవినక గ్రామపెద్దలు, గ్రామప్రజలు వస్తున్నారు. ధాన్యకటకానికి అప్పుడే కొన్ని గ్రామాలవారు చేరారు. మోళవికాదేవి అపరాజితయే అన్నా రా ప్రజలు. ఆమెపేరున గుడి సంకల్పించినారు. ఆమెపేరున కృష్ణబడున పూజలు చేయించినారు. ముత్తయి దువులకు వాయినా లిప్పించినారు. వేలవేలు జనులు కోటలోనికిపోయి శాంతి మూలమహారాజు దర్శనం కోరినారు. మహారాజు, మంత్రులు, సేనాపతులు, బ్రహ్మదత్తప్రభువు, పూంగీయ మహారాజు, బృహత్పాలాయనప్రభువు, వేంగీపుర సాలంకాయన ప్రభువు, పిష్టపుర వాసిష్టప్రభువు, చళుకనాటి చాళుక్యరాయ నిక ప్రభువు మున్నగువారితో ఎడతెగని మంతనముంటున్నాడు. ప్రజలందరూ ఏకకంఠంతో "జయ శాంతిమూలచక్రవర్తీ!" అని అరచినారు.

"జయ ఇక్ష్వాకుచక్రవర్తీ జయ"

"జయ విజయపుర సింహాసనాధీశా!"

అన్న విజయనాదాలు ఆకాశమును తాకి, ఉప్పొంగి దిక్కులావరించినవి. ప్రజల జయ ధ్వానాలు వినగానే శాంతిమూలుని మోము వైవర్ణ్యంపొందింది. పూంగీయ, ధనక, చళుక, సాలంకాయనాది ప్రభువుల మోములు పద్మాలులా వికసిం చాయి. ఆగ్రామగ్రామాలప్రజలు, పెద్దలు ముందుకు వచ్చినారు. ఆ పెద్దలలో ఒక ముగ్గురు మహారాజులందరూ నిలుచుండియున్న సభాప్రాంగణంలోనికి పోయినాడు. శాంతిమూలమహారాజుకు సాష్టాంగపడి నమస్కరించాడు, లేచి తక్కిన మహారాజులకు నమస్కరించాడు.

"మహాప్రభూ! తాము ఆంధ్రప్రభువులైన మీతండ్రు ఈ పెద్దవాని మాట వినండి. నా కంఠంలోనుంచి వచ్చే మాటలు కోట్లకొలది గొంతుకలలోనుంచి వచ్చినవే. శ్రీ బుద్ధదేవులు భక్తులతో ఈ జంబూద్వీపం తిరిగే కాలం ముందునుంచీ, శ్రీరామచంద్రుడు ఈ దక్షిణాపథాల సంచరించిన కాలం ముందునుంచీ, ఈ భూమిలోఉన్న ముఖ్యమైనదీ పవిత్రమైనదీ ధర్మం ఒకటి తమతో నువని చేసుకుంటున్నాను. దేశం ప్రజలది; ప్రజలే దేశం. ఉత్తముడు, పవిత్ర జీవి, వేదవేదాంగ సంపన్నుడు ధర్మం నాలుగు పాదాలా నడపగల అతిరథుడు బ్రహ్మర్షి సమానుడైన పురుషుణ్ణి ఆద్యసభలు రాజుగా ఎన్నుకొనేవి. రాజు భూమి రక్షణార్థం, ప్రజారక్షణార్థం ధర్మపాలనార్థం, దుష్టశిక్షణార్థం. ఆలాంటి భూమీశుడు దేశంలో ధర్మమూ శాంతీ నెలకొల్పి ప్రజలను రక్షిస్తున్నందుకు మాకు వచ్చిన రాబడిలో ఆరోభాగం ఇస్తూఉంటిమి, ఇన్నియుగాలు. ఇదంతా ప్రభువులకు మనవి ఎందుకు చేస్తున్నానంటే ఈ మహావిషమసితిలో దేశదేశాలప్రజలు తమ పవిత్రకర్తవ్యము ఊహించి తమ ధర్మం నిర్వర్తించడానికి శాంతిమూలమహారాజు కడపు జేంచేశారు" అని కొంత విశ్రాంతి తీసుకొనడానికా అన్నట్లు ఆగినాడు. శాంతిమూలునికి బ్రహ్మదత్తునికి తక్కిన ప్రభువులకూ ఆశతవృద్ధు చెప్పబోయేమాటలు తెలుసును. అయినా బ్రహ్మదత్తుడు ఆవృద్ధునివంక మందహాసంతో చూస్తూ,

"తాతగారూ! తామంతా నిర్వహించబోయే ఆ ధర్మం ఏమిటి? శ్రీరామచంద్రుడు ప్రజాభిప్రాయాన్ని తలదాల్చినట్లు శ్రీ శాంతిమూల మహారాజులున్నూ తమ అభిప్రాయాన్ని పరిపాలిస్తారు" అని తలవంచి, చేతులు జోడించి ప్రజలందరివైపు తిరిగి నెమ్మదిగా తెలిపినాడు. అక్కడి పెద్దలందరూ జయజయధ్వానాలు చేసినారు. అది విని ఆ అఖండప్రజాసమూహం అంతా జయజయధ్వానాలు చేసింది. ఆ జయధ్వానదుంధుభి లోకాలు నిండిపోయినది.

ఆ వృద్ధుడు "స్వామీ, ధనకప్రభూ! తాము సెలవిచ్చినది ఎంతయినా సమంజసము. మా హృదయం తమ అందరికి మనవిచేసుకుంటున్నాను, శాతవాహనవంశం ధర్మం నాలుగుపాదాలా నడిపిస్తూ రాజ్యంచేసింది. ఆంధ్రవిష్ణువు వంశం నేటివరకు ఒక్కమహాప్రవాహంలాగా ప్రవహించివచ్చింది. నెటికి మాదురదృష్టంవల్ల ఆవంశంలో ఎవ్వరూ రాజగుటకు తగినవారు కనపడలేదు. మాఱు శ్రీయజ్ఞశ్రీ సార్వభౌముని తర్వాత వారిపుత్రులు వారిమనుమలు నామమాత్ర సార్వభౌములు అయినారు. దేశంనిండా కప్రలు, ధర్మచ్యుతి ప్రబలినవి. ధర్మంసాక్షిగా శ్రీరామచంద్రుని సాక్షిగా తథాగతునిసాక్షిగా శ్రీ శాంతిమూల సార్వభౌముడు ఈ జంబూద్వీపానికి చక్రవర్తి కావాలి. జయశ్రీ శాంతిమూల సార్వభౌమా జయ! విజయీభవ!" అని ఆవృద్ధుడు వణికిపోతూ కేకవేసినాడు. ఆ ప్రజాసమూహం ఐక్యకంఠంతో భగవంతుని వాక్కుగా జయజయ ధ్వానాలు సలిపింది.

౨

శాంతిమూలునికి కొమరిత మాటలు వింటూంటే ఆశ్చర్యం అంతంతకు అధికం కాజొచ్చింది. కొమరిత తెచ్చిన రహస్యవార్తలమాట అలాఉంచి, ఆమెలో కలిగిన ఈ మార్పు, వ్యవహారంపట్ల ఆమెశ్రద్ధ పరమాద్భుతమై కనిపించింది. అన్నిటియందు విజ్ఞానంతో సంచరిస్తోంది. ఆదీకాక ఈ బాలికద్వారా వచ్చినవార్తలు అపసర్పగణ నాయకులు తెచ్చిన వార్తలకన్న స్పష్టంగాను, అధికంగాను ఉన్నాయి.

"తల్లీ! నీవార్తలన్నీ చాలాముఖ్యాంశాలను తెలుపుతున్నాయి. వాని విషయంలో నేను తగుశ్రద్ధవహిస్తాను."

"నాన్నగారూ! ప్రజలందరూ ముక్తకంఠంతో తాము సర్వభారతానికీ ఏకచ్ఛత్రాధిపత్యం వహించకోరుచున్నారని నలుమూలలనుండీ వార్తలు వస్తున్నాయి."

"అవుతల్లీ! రాజపదవే ముళ్ళదారి, ఇంక సార్వభౌమపదవి కత్తులదారే!"

"అయినా ఎవరో ఒకరు ఆకత్తులదారి ఋజ్వంచేస్తూ ధర్మం నిలబెట్టవద్దా నాన్నగారూ?"

"బుద్ధభగవానుడు రాజ్యం వదిలివేసి ఎందుకు ధర్మపథం కనుక్కోవడానికి వెళ్ళినాడు తల్లీ?"

"ఈప్రపంచంలోని దుఃఖాలను నాశనంచేయడానికి సన్యాసమొక్కటే మార్గం కాదుకదా? జగజ్జీవులు ప్రపంచవాసనలు వదులుకోలేరు. వాళ్ళకోసం, ఉత్తములు ధీరోదాత్తులు రాజ్యాదిభారాలు వహించి ధర్మం నాలుగుపాదాలా నడవడానికి సిద్ధంకావాలి అని ఆదేశికులు సెలవిచ్చారు."

"ఎవరు? అర్హతాచార్యులా?"

"కాదు నాన్నగారూ! శ్రీ బ్రహ్మదత్తప్రభువులు!"

తండ్రికడ సెలవుపొంది, ఆసౌందర్యనిధి, అద్భుత జ్ఞానసంపన్న శాంతిశ్రీ కుమారి తన అంతిపురానికివెళ్లి తనగురువు బ్రహ్మదత్తుడు తనకై ఎదురుచూచే విద్యామందిరం చేరుకొన్నది. బ్రహ్మదత్తప్రభువు చిరునవ్వుతో "రాజకుమారీ! రాత్రి ఎన్నిసార్లు త్రిస్థాయిలూ, త్రికాలాలూ అభ్యాసం చేసావు?" అని ప్రశ్నచేసినాడు. "వేయిసార్లు త్రిస్థాయిలూ, త్రికాలాలూ వీణపాద అభ్యాసం చేశాను. వేయిసార్లు కంఠంతో. వేయిసార్లు రెండూకలిపి చేసాను" అని ఆనందంతో వికసించిన మోముతో పలికింది.

"అలా కృషి చేసినట్లయితే ఏలాంటి విద్య అయినా నిముషంలో కరగతమైపోతుంది, రాజకుమారీ!"

"నాకు కొన్ని అనుమానాలున్నాయి గురుదేవా! మీరు నాట్యమూ, నాట్యానుబంధాలయిన సంధితాదులూ యజ్ఞయాగాది క్రతువుల కాలంలో ప్రదర్శితమయ్యే ఉత్తమవిద్యలన్నారు..."

"అవును."

"మరి మారజేహుడు తన కొమరితలను ఆ విద్యలలో ప్రజ్ఞాపూర్ణులుగా చేసి బుద్ధదేవుని తపస్సు విఘ్నం చేయడానికి వారిని ప్రయోగించినాడుకదా?"

"నీ అనుమానం సమంజసమైనదే. నాట్యమూ, గాంధర్వమూ, శిల్పమూ, ఇవన్నీ ఉపవేదాలు అనే భావం బుధులకాలంనుంచి ఉన్నది. యజ్ఞయాగాది క్రతువులు పశుహింసాత్మకాలని మహాశ్రవణకుడు సెలవిచ్చినాడు. భాగాదులను పప్పుటాదులను, మిఠాయిలను అనేకులు భోజనానికై ఉపయోగిస్తున్నారు. యాగాదులు చేసేటప్పుడు బ్రహ్మజ్ఞానులైన బ్రాహ్మణులుకూడా మేకను, గుఱ్ఱమును, చివరకు సరుణినికూడా యాగపశువును చేసారు."

"చిత్రం."

"అలా యజ్ఞపశువును చెయ్యడంలో హింస ఉండదని వారి మతం."

"యాగానికిచేసినా, భుక్తికోసం చేసినా హింస హింసేఅవుతుంది గాని అహింస ఎలా అవ్వతుంది?"

"యజ్ఞకర్తలు పశువును ప్రాపంచిక వాంఛలకు ప్రతీకగా ఎంచి, దానిని హింసిస్తారు. అంతే."

"మీరు ఎంతచెప్పినా నా హృదయంలోని అనుమానం పోవడంలేదు."

"ఆ వాదం అలాఉంచు, అది ఉపమానంకోసం తీసుకవచ్చాను. యాగంలోని హింస ఎటువంటిదో కళాప్రదర్శనమూ అలాంటిదే."

"విపులం చేయరూ?"

"నాట్యాదులు ఆనందంకోసం ఉద్భవించాయి."

"ఏలాగు?"

"చిన్నబిడ్డల గంతులు, ఆనందంవల్ల వచ్చాయి. ఆ గంతుల్లోనుండి నాట్యం ఆవిర్భవించింది. జగల్లీల ఒక మహా దివ్యనాట్యం. భగవంతుడే ఆ మహానటుడు. ఆనందం సుందరమైన కదలికవల్ల వ్యక్తమవుతుంది. ఆట్టి కదలికే నాట్య ప్రారంభం."

"ఆనందము తుచ్ఛమూ ఉత్తమమూకూడా కావచ్చుకాదాఅండి?"

"అవును. కాబట్టే మనుష్యుడు ఉత్తమానందం కోరాలి. ఉత్తమానందమే మనుష్యునికి ముక్తిమార్గము. నీచానందము అధఃపతనానికి కారణం. కాబట్టి ఉత్తమానందరూపమైన విద్యలు ఉత్తమవిద్యలు. ఈ ఉత్తమ విద్యలను మార్గంచేసుకొని ముందుకు పోయేవాడు మోక్షం పొందగలడు. సర్వజీవితమూ ఈ ఉత్తమానందభావంలో నింపి కర్మ ఆచరించేవాడే తపస్వి."

3

"సంగీతం పాడేవారు, నాట్యం చేసేవాళ్ళకూడా తపస్వులేనా ప్రభూ?"

"అవును కాంతిశ్రీ! రసోన్ముఖులైన స్త్రీపురుషులలో హృదయార్ద్రత సంపూర్ణంగా ఉంటుంది. ఆర్ద్రహృదయం నిర్మలంగా ఉంటుంది. కాని మనస్సు అతి చంచలమైనది. కాబట్టి ఏమాత్రం నిగ్రహం లేకపోయినా పతనం కలుగుతుంది."

"అలాంటి విద్యను ఉపాసించకపోవడమే ఉచితం కదా?"

"అదే తప్పుభావం. ధర్మములన్నీ ఆనందజనితములే, సత్యము, అహింస బ్రహ్మచర్యము, యోగము ఇవన్నీ. వీనికన్నిటికి నిగ్రహం అవసరమే. ఏమాత్రం అజాగ్రత్తఉన్నా నిముషంలో పతనం కలుగుతుంది. అందుకని అవి మానుతామా?"

"చిత్తం."

"కాబట్టి మానవ కర్మలలో ఉత్తమోత్తములైన ఈ కర్మలు చతుర్విధ పురుషార్థాలకూ ఉపయోగిస్తున్నాము."

"ఆనందమాత్ర ప్రయోజనమైన విద్యలు చతుర్విధ పురుషార్థాలకూ ఏలా ఉపయోగించగలము ప్రభూ?"

"మనుష్యునికి ఆనందం అనుభవంవల్ల వస్తుంది. ఆ అనుభవం వర్తమానం కావచ్చు, వెనుకటి అనుభవ స్మృతీకావచ్చు. ఇతరుల అనుభవ సందర్శనంవల్లగాని ఇతరుల ఆనందంవల్లగాని తమలో విజృంభించే ఆనందాన్ని ఉపయోగించి లలితవిద్యను ఉద్బవింపచేస్తే వానిని దర్శించడంవల్ల ఆనందం కలుగుతుంది. ఈ ఆనందం ఉత్తమరూపమైనప్పుడు అది మనలోని కల్మషాలను కడిగివేస్తుంది. మనుష్యుడు నిర్మలుడై కళాసృజనవల్ల సంగీతాది విద్యలను ఉత్తమ స్వభావాలనుగా చేస్తాడు. ఆనందకారణం ఉత్తమమయితే దానిచ్ఛాయలు సంగీత, శిల్ప, కావ్యాది విద్యలలోనూ ఉంటాయి. అందువల్లనే అవి చతుర్విధ పురుషార్థ సాధనాలు అవుతాయి."

"మనుష్యుడు తుచ్ఛభావాత్మకంగా ఈ కళలను సృష్టిస్తే అవి ఆనందమాయవు అంటారా గురుదేవా?"

"రాజకుమారీ! దైహికమైన తృప్తిని సూచించే ఆనందం ఉత్తమానందం కాదు. అంటే మన భోజనాన్ని గూర్చిన కవిత్వం ఉత్తమంకాదు."

"మీరు చెప్పినది అపగాహన అయింది. తమకు నా పాట ఒకటి వినిపించాలని కొన్ని దినాలనుండి వాంఛిస్తూ, లజ్జచేత ఊరుకొన్నాను."

"నీకు లజ్జఏమిటి రాజకుమారీ! ఏవయినా లోట్లుఉంటే నేను పరిష్కరింప ప్రయత్నింపవచ్చుగదా?"

"వినండి."

ఆ బాలిక మోము త్రపచే అరుణమైనది. ఆ దివ్యసుందరి మోముచూచి బ్రహ్మదత్తుని హృదయము ఆర్ద్రితవహించి కొట్టుకోజొచ్చినది. శాంతిశ్రీ తలవంచుకొనే, అతిమధురమైన కలకంఠంతో తోడిరాగిణి ఆలపించింది. తోడిరాగిణీ విరహాన్ని సూచిస్తుంది. ఆ రాగిణీదేవి విపంచి మీటుతూ, తన్ననుసరించే పెంపుడులేడి తన కళ్ళలోకి దీనంగా చూస్తూఉండగా రమణీయ ప్రదేశంలో విరహాసనాసీనయై ఉంటుంది.

"మేఘమా ఎచటికే
మెరుమలీనుచు యాత్ర
విద్యుల్లతాంగి నీ
వెలుగు లెవ్వరికొరకు?"

ఆమె కంఠము రుద్ధమైపోయినది. ఆమె కన్నులవెంట రెండు అమృత బిందువులు రాలినవి.

౪

బ్రహ్మదత్తుడు శాంతిశ్రీ వైపు చూడకుండా ఏదో గ్రంథము చూస్తున్నట్లు నటించి "లలితవిద్యలు సాధారణప్రజలకు అర్థంకావాలా వద్దా?" అని ప్రశ్నించినాడు.

"సాధారణప్రజలకు అన్నీ అర్థం కాగలవా? ధర్మసూక్ష్మాలవంటివి అందరికి ఏలా అర్థం అవుతవి?"

"సాధారణప్రజలు ఆచరణలో పెట్టలేని ధర్మాలు కొద్దిమందికే పనికివస్తాయి. కాబట్టి సాధారణప్రజలు ఆచరించవలసిన ధర్మాలు వేరు. మేధావంతులు ఆచరించవలసిన ధర్మాలు వేరూనా?"

"ధర్మాలు వేరుగా ఉండవు ప్రభూ! ధర్మం ఒక్కటే! ఆచరణలో పెట్టే విధానంలోనే తేడాలుంటాయి. అన్నం తింటే కడుపునిండి ఆకలితీరి, బలం పట్టుతుందని అందరికీ తెలుసును. కాని అన్నతత్వం ఎటువంటిదీ, అన్నంలో ఉండే ప్రాణశక్తి ఏలా వచ్చిందీ మొదలైన విషయాలు అందరికీ తెలియక పోవచ్చు."

"అయితే అన్నం వండడం, దానిని తినడం అందరికీ ఒకటేకాదా?"

"ఆరెండూ అన్నం తినడంలో భాగాలే. కాని కంచంలో, ఆకులో, మట్టిమూకుడులో తినడమనే భేదాలుంటాయి."

"కాబట్టి?"

"కాబట్టి ఉత్తమవిద్యలు సాధారణమనుష్యులు అర్థం చేసుకోలేరు."

"అవి ఆచరణలోనూ పెట్టలేరు."

"వారిశక్తికి తగినట్లు ఆచరణలో పెట్టుకున్నారు కాదా ప్రభూ! పల్లెటూరి పదాలు, పల్లెటూరి ఇండ్ల అలంకరణలు, కావడి చిందు, గంగాయాత్ర మొదలైన పల్లెటూరి నాట్యాలు లేవా? అవీ అందమైనవే. వాటిలోనూ రసవత్తరఘట్టాలున్నాయి."

"వారికి విద్య అక్కరలేదని వాదించగలవా?"

"ఏలా వాదించగలను? వారికే ముఖ్యంగా విద్య ఉండాలి. వారికోసమే రాజ్యాలు. వారికోసమే ధర్మాలు, నీతులు. వారికోసమే గుళ్ళు, గోపురాలు, చైత్యాలు, గుహలు. వారికోసమే వైద్యం, ఆచారం!"

"కాబట్టి ప్రజలే భగవంతుడని శాస్త్రాలు చెప్పుతున్నాయి. ఆ ప్రజల కోసం వివాహం ఉద్భవించింది. వివాహం అనే ఉత్తమసంస్కారం లేకపోతే మనుష్యుడు పశువే!"

"సాధారణమనుష్యులకాక కొంచెం జ్ఞానవంతులైనవారు ఆసంస్కారం మానివెయ్యవచ్చుకాదా గురుదేవా?"

"ఆ! ఎందుకు మానివేయకూడదు? కళ్లుతెరిచి అన్నీ తెలిసి నిష్ఫలోఊరికే మనుష్యజన్మ అడ్డంపెట్టేవారున్నారా? మనస్సును దేహాన్ని వికలం కాకుండా కాపాడుకోవడంతోటే సరిపోతుంది సన్యాసంలో, ఇంక మార్గాష్టకము ఆచరణలో పెట్టేదెప్పుడు? అందుకని ఆర్షధర్మము సన్యాసధర్మాన్ని చాలాదూరంగా ఉంచింది."

శాంతిశ్రీ "గురుదేవా! మనం చాలా సేపు మాట్లాడినాము, ఇంక నేను సెలవుతీసుకుంటాను" అని తలవంచి నమస్కరించి ఆబాలిక సెలవు పుచ్చుకొన్నది.

తనగురువు ఈనాడు ఇటువంటి బోధ ఒనర్చినాడేమిటి అనుకుంటూ శాంతిశ్రీ తన అంతఃపురానికి వెళ్ళిపోయింది. ఆచట పల్యంకాసనంపై మేను వాల్చి లోకాంతాలకు పరుగులెత్తే ఆలోచనలను కూడదీసికొన ప్రయత్నించింది. ఇంతలో యశోదనాగనికా తారానికలు ఆమెకడకు వచ్చినారు. వారిరువురు ఇప్పుడు రాజకుమారికడకు రావడానికి అనుజ్ఞ వేడ అవసరంలేదు. అనుజ్ఞ ఇచ్చేవారే వారు. ఈ ఇరువురు రాకడంతోనే శాంతిశ్రీకి ఏదో ఆనందం వచ్చింది. "యశోదా! ఏమిటి వార్తలు? తారా! మీ నాయనగారు క్షేమమా?" అని వారినిరువురను ప్రశ్నించింది. తారానికా, యశోదా పంచి అందాలు సేకరించుకొన్నారు. వారిమోములలో ప్రజ్ఞాకాంతులు ద్విగుణీకృతం పొందినాయి. ఆయిరువురతో ముచ్చటలాడుచు కాలక్షేపంచేయడం శాంతిశ్రీకి అలవాటయిపోయింది.

౫

వినయనాగుడు సాధకనాముడు. బుద్ధదేవ సంతతారాధన తత్పరుడు. ప్రతిసంవత్సరమూ నాగార్జున సంఘారామము, విజయపుర సంఘారామాలు, ధాన్యకటక, ప్రతీపాలపుర, ఘంటశాల సంఘారామాలు, నాగశైల, శైలారామ సంఘారామాలు వెళ్ళివస్తూంటాడు. తండ్రితో తల్లితో కలసి వారణాశి మృగవన సంఘారామాలు బోధిగయ మొదలయిన క్షేత్రాలు ఒక సంవత్సరము సందర్శించి వచ్చినాడు. జీమూతవాహననాగుడు ధాన్యకటక మహాచైత్యాని కొక బుద్ధదేవవిగ్రహం చేయించి ఆర్పించినాడు.

ఆతనిచుట్టు ఎందరో బౌద్ధులు. ఏధర్మం వచ్చినా మొదట పెద్దలలో వస్తుంది. వారిని అనుకరించేవాడు సాధారణప్రజలు. ప్రజలు అనుసరించి భక్తితో ఆధర్మంలో పూర్తిగా స్నాతులయ్యేసరికి, పెద్దలలో కొత్తధర్మాలు వస్తూ ఉంటాయి. ఆంధ్రదేశంలో ఉన్నతవంశాల వారిలో మార్పులు వస్తున్నాయి. బౌద్ధారాధన తత్పరతపోయి మళ్ళీ ఆర్షధర్మంలేచి హృదయపీఠాలు అలంకరించింది. కాని ప్రజలలో బుద్ధారాధన ఇంకా చలింపలేదు. ప్రతిగ్రామం మధ్యా చిన్నచిన్న బుద్ధచైత్యాలున్నాయి. పెద్దగ్రామాలలో పెద్ద చైత్యాలు చిన్న సంఘారామాలూ ఏర్పాటై ఉన్నాయి.

శాంతిమూలని శాలంకాటికి ధాన్యకటకంలో మహాసంఘారామంలో ఇతర సంఘారామాలలో పదివేలకుపైన భిక్షువులున్నారు. ఈభిక్షువులు దేశాలు తిరుగుతూంటారు. ఎందరో భిక్షువేషంమాత్రంవేసి సంసారసుఖాలు అనుభవిస్తున్నారు. పతితులైన ఈలాంటి భిక్షువుల జీవితాలవల్ల బౌద్ధధర్మం అంటే యువకులలో నిరసన బయలుదేరి వారు పెద్దలను ఆక్షేపింప సారంభించారు. నాగదత్తు డాలాంటి యువకులలో ఒకడు. అతడు పట్టణవాసి, చదువు కున్నవాడు. "ఏమిటీ భిక్షుధర్మం! కాషాయవస్త్రాలు కట్టితే కామం పోతుందటయ్యా బావగారూ?" అని సంక్రాంతిపండుగకు ఇంటికి చెల్లెలితో చేరిన నాగదత్తుడు కృష్ణాతీరమైన వినయనాగుని రాళ్ళరేవుగ్రామం వెళ్ళినప్పుడన్నాడు. వినయనాగుని తన ఇంటికి తీసుకొనిపోయి తన అందాల చెల్లెలిని చూపించాలని అతని తలపు. వినయనాగుడు అందమయినవాడే. అతని చదువు పల్లెటూరిచదువు; ఛాందసుడు. బౌద్ధధర్మం అంటే ప్రాణం ఇస్తాడు. ఇవన్నీ చూచి యశోద ఏమనుకుంటుందో అని అతనిభయం. అయినా యశోద చిన్న తనాన్నుంచీ బంధుగులయిన ఈ రెండుకుటుంబాలూ వియ్యమొంద పెద్దలు జీమూతవాహననాగుడూ నాగదత్తుని తండ్రీ నిశ్చయించుకొన్నారు. అయినా నాగదత్తునివల్లనే వివాహమహోత్సవం ఆగింది. యశోద విజయపురం రాజకుమారి చెలికత్తెగా వెళ్ళింది.

పెద్దలు ప్రేమలూ గీమలూ నమ్మరు. నాగరికులయిన చిన్నలు ప్రేమే వివాహానికి గట్టిపునాది అంటారు. నాగదత్తుడు ఈ విషయం పెద్దలలో

అంతగా వాదించదలచుకోలేదుగాని చెల్లెలినీ వినయనాగునీ యాదాలాభంగా కలుసుకొనేటట్లు చేసి చెల్లెలి హృదయం ఏలాఉంటుందో కనుక్కోదలచుకొన్నాడు. నాగదత్తుడూ, వినయనాగుడూ రెండెడ్లబండి ఎక్కి సాలగ్రామం వచ్చినారు. వినయనాగుడు సంక్రాంతిపండుగకు సాలగ్రామంలో నాగదత్తుని ఇంటనే విందులు ఆరగించుటకు వచ్చాడు. వినయనాగుణ్ణి చూచినకొద్దీ నాగదత్తునికి ఆనందము ఇనుమడిస్తూఉంది. ఆంధ్ర ప్రాకృతంలో బాగా చదువుకున్న ఆ బాలునికి ప్రకృతే గురుపీఠం వహించింది. తెలుసుకోవాలని ఉండాలిగాని, లేకపోతే బృహస్పతి పూనుకున్నా చదువు గోరుతందూరంలోనే ఉండిపోతుంది. జిజ్ఞాసకలవానికి ప్రతిరాయీ, ప్రతి ముళ్ళపొద చదువుచెప్పే గ్రంథంగా ప్రత్యక్షమవుతుంది.

వినయనాగుడు ఆలోచనాపరుడు. ఎప్పుడూ ప్రతి విషయాన్నిగూర్చి ఏదో తర్కించుకొంటూనే ఉంటాడు. కనుకనే గురువులయిన భిక్కులు అతని విద్యాపారంగతునిగా ఒనర్చి వదిలారు. ఈ విషయాలన్నీ నాగదత్తుడు గ్రహించాడు. తాను నాగరుడూ, గడుసరీ అయినా వినయనాగునితో జ్ఞానం విషయంలో వెయ్యకండే!

వినయనాగుడు కొంచెం సిగ్గుపడ్డాడు మొదట. మౌనంగా కూర్చుండేవాడు. సంక్రాంతిపండుగనాడు భోజనాలయి కూర్చున్నారు. తాంబూలాలు వేసుకుంటున్నారు మగవాళ్ళంతా. సావడిలో దక్షిణభాగం కొంచెం ఎత్తుగా ఉంటుంది. ఆ భాగం అంతా చక్కని రత్నకంబళ్లు పరిచిఉన్నాయి. గోడల పొడుగునా కృష్ణాముఖద్వార బృహత్పలాయన రాష్ట్రపు రంగులబొమ్మల దుప్పట్లు వేసి పట్టినవి ఉన్నాయి. మధ్య తాంబూలరజిత కరండాలు, అక్కపళ్ళెము ఉన్నవి. పల్లకభోగాన్నుంచి వచ్చిన వెన్నలాంటి రాతిపున్నపు డబ్బీలు ఉన్నవి.

అందరు తాంబూలాలు వేసుకున్నారు. ఇంకా ఆకులు కావాలేమోనని నాగదత్తుని చెల్లెలు యశోదను ఇంకా మరికొంత నాగుతేటి తమలపాకు బొత్తులు తెమ్మని పిలిచాడు. యశోదా తాంబూలానికలు భోజనానికి పోబోతున్నారు. అన్న గారి మాటలు విని, యశోద ఏమీ ఆలోచించుకోకుండానే తమలపాకుల కట్టలు రెండు పట్టుకువచ్చి అక్కడ పళ్ళెంలో పెట్టింది. ఆమె వినయనాగుని, వినయనాగుడు ఆమెను ఒక్క క్షణం చూచుకున్నారు. యశోదకు సిగ్గు అజాగరూకతా తమై పోయింది. వినయనాగుని కొంచెం ఎరుపెక్కింది. మొదటిచూపులోనే హారిపుపురకూ ప్రణయజ్వరం ఆవహించలేదు. కాని వారిరువురూ ఒకరినొకరు ఏదో గౌరవంతో చూచుకొన్నారు.

యశోదతో నాగదత్తుడు వినయనాగుణ్ణి పొగడుతూ మాట్లాడాడు. ఆది యశోదకు ఓకిధంగా నచ్చినవి. ఎంత లోచననగళ్ళలో నివసించినా హృదయంలో యశోద పల్లెటూరిపిల్ల! సంక్రాంతిరోజులలో బంతిపూలు కొలనునుండి పుణుసకొనివచ్చి తలలో గురుసుకొనుట ఆ బాలికకు ఇష్టము. చెరువులలో నీలికలువలంటే ప్రాణం యశోదకు. అడవిమొల్లలు, తంగేటిపూవులు, జపాకుసుమాలు,

మొగలిపూలు తానూ పాదములోనికి ఎగబడి తీసుకొని అలంకరించుకొనేది చిన్నతనంలో. ఆ నీలికలువలు గుబాళించినవి నేడు...వినయనాగుని చూపులలో ఆతని స్నిగ్ధసౌందర్యంలో కృష్ణాజలాలలోతు యశోద హృదయంలో ప్రతిఫలించింది.

౬

వినయనాగుడు పండుగ అనంతరం తాను వెళ్ళిపోవ సంసిద్ధుడైనాడు. కాని నాగదత్తుడూ, ఆతనితండ్రీ కదలడానికి వీలులేదని పట్టుబట్టారు. తారానిక వినయనాగుని "అన్నగారూ! మీరు ఇంకా నాలుగురోజులపాటు ఇక్కడ ఉండండి. నా ఉద్యోగం ఇక్ష్వాకు రాజకుమారికడ. వారంతా ధాన్యకటకంలో ఉన్నారు. అయినా వారి అనుమతిమీద మేము ఇంతదూరం వచ్చాము" అని ప్రార్థించింది. వినయనాగుడు మెత్తబడినాడు.

ఆమె హృదయాంతరంలో ఒక ఆలోచన ఉంది. ఇంతవరకూ యశోదా వినయులు విడిగా కలుసుకోలేదు. వారిని మాయచేసి ఒకచోట కలపాలి. అప్పుడు ఇద్దరూ...ఒకరిమీద ఒకరికి ఉద్భవించి పెరుగుతూన్న ప్రేమను వ్యక్తం చేసుకునేట్లు చేయాలని నిశ్చయించుకొన్నది. తనకూ నాగదత్తునికీ వివాహం కావడానికి ఎన్ని ప్రతిబంధకాలు వచ్చాయి? ముఖ్యమైనది రాజ కుమారీ బ్రహ్మదత్తుల అనుజ్ఞ కావలసిఉన్నది. ఉన్నపరిస్థితులపై తానుగాని, తన ప్రియుడుగాని రాజకుమారిని, ధనకప్రభువునూ అనుజ్ఞలు వేడడానికి వీలు లేకపోతున్నది. తారానిక రాజకుమారికడ ఉన్నప్పుడు నాగదత్తుడు ఆమెను కలుసుకొనకూడదు. ఇంటికి వెళ్ళినప్పుడు మాత్రం అక్కడ నాగదత్తుడు కలుసుకొనవచ్చును.

విజయపురంలో ఉన్నప్పుడు నెలకు ఒకసారిమాత్రము తండ్రిగారి ఇంటికి పోయి చూడవచ్చును. కృష్ణచతుర్దశి, అమావాస్య, శుక్లపాడ్యమి, శుక్లచతుర్దశి, పూర్ణిమ, కృష్ణపాడ్యమి — ఈ దినములు వారికి పనివిడుపు. తారానికా యశోదలు పూర్ణిమదినాలు మూడూ ఉపయోగించుకొనేవారు. ఆ మూడుదినాలు నాగదత్తుడు తారానిక ఇంటికడకు వచ్చేవాడు. ఆ మూడుదినాలు వారు మువ్వురు తోటలోనికి పోయి వంటలు చేసుకొని, భుజించి, కృష్ణానదిలో విహారానికిపోయి, వర్షం కురుస్తూఉంటే ఇంటికడనే కూర్చుండి చదరంగ మాడుకొని, పాటలు పాడుకొని ఉప్పొంగిపోయేవారు. నాగదత్తుడు రసికుడు, తారానిక ఆనంద పూర్ణ. వారిరువురపై ప్రణయస్రుతి యశోద. నాగదత్తుడు —

"వన్నె చిన్నె పిన్నదాన చిన్నారి వయసుదాన
నన్ను చూచినవ్వవే పొన్నపూల సొబగుదాన
మల్లెమొగ్గ పన్నుదాన
నల్లకల్వ కన్నులదాన
మేలమాడి పోవకే ॥వన్నె చిన్నె॥

చుక్కమినుకు ఒడలిదాన
అక్కున ఒదుగురూపుదాన
మక్కువలను చూపవే జిక్కువల జంటదాన'' ॥వన్నెచిన్నె॥

అని పాడినాడు. ఆమె తిప్పుకుంటూ నడచివచ్చి,

''తగదోయీ తగదోయీ వగలమారి చిన్నవాడ
నగిపోరా విన్న కన్న నలుగురు చూరూవాడా?
సెగలు పొగలుచిమ్ముకుంటు
రగిలే చూపులకోపులు
మగవారల ఆగడాలు
పగటివేళ కాగడాలు'' ॥తగదోయీ॥

ఆతని ధూర్తత నివారించింది. ఇవన్నీ జ్ఞాపకం తెచ్చుకొని తనలోతాను మురిసిపోతూ తారానిక పట్ల ప్రారంభించింది. వినయనాగుడు మెత్తబడి సరేనన్నాడు. వినయనాగుడు ఆగిపోయినాడని యశోదకు తెలిసి సిగ్గూపడింది, ఆనందమూ చెందింది. తారానికతో ''వదినా! మనం ధాన్యకటకం త్వరగా పోవద్దా?'' అన్నది. ''త్వరగానే వెళ్ళాలి. ఈరోజు కనుము, రేపు ముక్కనుము. ఆతర్వాత మామయ్యగారు మంచిరోజు చూచి పంపుతారు'' అన్నది.

8

కనుమునాడు బాలికలందరూ కలిసి సౌందర్యపారమితను పూజించడానికి, బళ్ళు కట్టుకొని కృష్ణఒడ్డున ''రాళ్ళరేవు'' కు తెల్లవారగట్లనే బయలుదేరినారు. నదీతీరపు ఊళ్ళనుంచి ఈ పూజకు బాలికలు కృష్ణఒడ్డుపవస్తారు. సెలయేళ్ళకు, నదులపు, చెరువులకు బాలికలు తెల్లవారగట్లనే చేరి స్నానాలుచేసి, చక్కని ఉడుపులు ధరించి, తలలు దువ్వుకొని, కేశసౌభాగ్యం వివిధరూపాలుగా అలంకరించుకొని, నగలు ధరించి, పూవులు పత్రాలు ధరించి, పళ్ళను నైవేద్యంగా పట్టుకువెళ్ళుతారు. చుట్టుప్రక్కల అశ్వత్థవృక్షం ఉంటేసరి, లేకపోతే అశ్వత్థశాఖను కృష్ణఒడ్డునే పాతి చుట్టూ అలికి ముగ్గులుపెట్టి పూజలు చేస్తారు. షోడశోపచారాలు పలిపి, చుట్టూ పాటలుపాడుతూ నాట్యం చేస్తారు. రాళ్ళరేవుకు పోయి కృష్ణలో స్నానంచేసి యశోదా తారానికలు, ఇతర బాలికలు పూజలు పూర్తిచేసి, పాటలు పాడుతూ నాట్యం చేస్తున్నారు.

''సౌందర్యదేవతా!
అందచే మాపూజ
మాబ్రతుకులలోచేరు
మధురమగు అందాలు
సౌందర్యదేవతా!
సౌందర్యదేవతా
మందారపూవులై నందనోద్యానమై

అమ్లాన సుమములై
అలరు మాబ్రదుకులు
సౌందర్యదేవతా!
సౌందర్యదేవతా
మారూపు వెన్నెలై మంసాబగు తారలై
అమృతకలశము ప్రేమ
ఆనందమై బ్రతుకు
సౌందర్యదేవతా!
సౌందర్యదేవతా
జలజలా ప్రవహించు
సెలయేరు మావిద్య
కలలోని పురుషుడే
నిలుచు మా ఎదుటనే
సౌందర్యదేవతా!''

అని పాడినారు. కంకణాల గలగలలు తాళమై కాళ్ళ మంజీరాల గజ్జెలచప్పుడు మృదంగనాదమై వారి నాట్యానికి మంగు చేసినవి.

ఇంతలో ఒక చిన్న బాలుడు యశోదకొంగులాగి ''అత్తా నిన్ను తొంద రగా...ఎవరికో జబ్బుచేసిందిట...రమ్మన్నారు'' అని చెప్పినాడు, యశోద చకితయై కళవళపడుచు గబగబ ఆ బాలునికొంటి పరుగిడి, నులివెచ్చ ఉదయపు చెండలో పోయినది. అతడు ఒక మామిడితోపులోనికి యశోదను తీసుకవెళ్ళి అక్కడ ఆమెకు కనబడకుండా మాయమైనాడు. యశోద ''విజయా! విజయా! ఏడమ్మావాడు? ఈతోటలోకివచ్చి ఎక్కడ మాయమయ్యాడు?'' అని కేకవేస్తూఉండగా అక్కడపడి వినయనాగుడు పరుగునవచ్చి '' ఏలాఉంది కాలు నీకు'' అంటూ గోముకుంటూ అడిగినాడు.

'' నాకు కాలు ఏలాఉండడమేమిటి?'' అని యశోద భయపడుతూ, సిగ్గుపడుతూ అన్నది.

'' నువ్వు పడడం కాలు విరగడం...?''

'' నేను పడలేదు!''

'' నేను నమ్మను! నువ్వు నన్నుచూచి సిగ్గుపడుతున్నావు!'' అంటూ వినయనాగుడు వంగి ఆమెముంగు మోకరించి '' ఎక్కడ కాలు దెబ్బతిన్నది?'' అని ప్రశ్నించినాడు.

'' నాకు దెబ్బతగులలేదండీ!'' అంటూ యశోద పరుగెత్తింది. ఆ అంద మైన రూపంతో ఆ ఉదయకాలంలో ఆ బాలిక లేడిలా పరుగెత్తుతూఉంటే వినయనాగుడు తెల్లబోయి ఒక్కనిముషం నిలుచుండి తనకోసం ఆ బాలిక వంక బెట్టి అన్నకొమరుని పంపినదని ఊహించుకొని, ఆనందంతో మోము వికస

సించగా "ఆగు! నీకాలు విరగడం నిజం! నిజం!" అంటూ వేగంగా పరుగెత్తి యశోదను అందుకొని సువ్వున చేతుల్లోకి ఎత్తుకుని..."కాలు ఎక్కడవిరిగిందో చూపుదొంగా?" అన్నాడు.

మాయచేసి వినయసాగుడు తన్ను రప్పించుకొన్నాడని యశోద ఆనందపూర్ణయెకూడా, మాయచేసినందుకు కొంచెంఅంటే కొంచమే కోపం తెప్పించుకొని, "మీరే దొంగలు, మా అన్నయ్యగారి చిన్నబ్బాయిని ఎవరికో జబ్బుచేసిందని చెప్పుమనిపంపి నన్నిక్కడకు రప్పిస్తారా? ఎవరయినాచూస్తే ఏమనుకుంటారు?" అని మొగం తిప్పుకుంది. అతడు ఆమెను క్రిందికి దింపకుండా "నేనాదొంగను?" అన్నాడు. "మీరే!" "కాదు నువ్వే!" ఇద్దరూ పకపక నవ్వుకొన్నారు. ఇదంతా తారాసిక నాగదత్తుడు చేసిన ఎత్తు అని ఇద్దరూ అనుకొన్నారు. ఈ ఆదను దొరికిన దేలాగు దొరికింది అని అంతర్గతపూర్ణ హృదయంగల వినయసాగుడు యశోదను ఒక గున్నమామిడి నీడలోనికి తీసుకొనిపోయి కూర్చుండబెట్టెను. ఆమె ప్రక్కనే ఆతడధివసించి,

"యశోదా! నేను పట్టిపల్లెటూరివాణ్ణి" అన్నాడు.

"నేనూ అంతే!"

"నువ్వు రాజకుమారికవు చెలికత్తెవు."

"ఎవరైనా వివాహంకాగానే..." ఆమె సిగ్గుతో కళవిళపడి మందహాసంచేసి తలవాల్చుకుంది. ఆతడూ నవ్వుతూ "అవును యశోదా! పెళ్ళిఅయిన వెనుక ఆత్తవారింటికి పంపిస్తారన్నమాట నిశ్చయమే. అయితే నువ్వు ఎంత చిన్న తనంనుంచో పట్టణవాసంలో రాచనగళ్ళలో పెరిగినదానవు, నువ్వు బాగా చదువుకొన్నావు, నాగరికతలో మునిగి తేలినదానవు... నేను పల్లెటూరి మొరకుమానిసిని. నేను నీ కలవపూవు చేతిని ఆశించడం ఆకాశంలోని చంద్రుని కోరటమే!" అని మనవిచేసుకొన్నాడు.

"నేను పల్లెటూరిబాన్ని, మీరు బాగా చదువుకున్నవారు, మీబోటులు ఎక్కడఉన్నా జ్ఞానవంతులే!"

"ఇంతకూ...?"

"మా అన్నయ్య ఇష్టమే నాఇష్టం."

"మీ అన్నయ్య మనసారా మనదాంపత్యం కోరుతున్నాడు."

"అయితే మా అన్నయ్య ఇష్టమే!"

ఎంత సిగ్గుతో కుంగిపోయేవారికైనా ప్రేమవిషయం వచ్చే సమయానికి ఎక్కడిసిగ్గు అక్కడే మాయమౌతుంది. వినయసాగుడు "యశోదా, నేను కృష్ణుడిచిన కూర్చుండి ఆ నీలపులోతులో నీకళ్లు చూచేవాడిని!" అని ఆమె వంక తమితోకూడిన చూపులతో చూస్తూ అన్నాడు. యశోద తలవంచి గడ్డి మొక్కలు పీకుతున్నది.

"మా పొలాలగట్ల వసంత ప్రారంభంలో వికసించే మోదుగపూలల్లో నీ పెదవులు దర్శించాను!"

ఆ బాలిక దీర్ఘవిసీల పక్ష్మాల నెత్తి వినయనాగుని చూచి చిరునవ్వు నవ్వుకొని కన్నులు మూసికొన్నది. ఒకసారి తన ప్రియురాలిని ఎత్తుకొని హృదయాని కదుముకొన వినయనాగునికి ధైర్యమూ రసికతా...వానాకాలంనాటి సెలయేళ్ళలా...ఎందుకు పొంగదూ!

"యశోదా! నువ్వు మా రాళ్ళపేపుగ్రామంలో ఎలా కాపరం చేయగలవుళి"

"కృష్ణాతీరం అద్భుతం, రాళ్లపేపు అందమైన గ్రామం!"

వినయనాగుడు ఒక్కసారిగా యశోదను హృదయానకు హత్తుకొన్నాడు. ఆమె మోమెత్తి ఇటుచూచి, అటుచూచి, మొదట సిగ్గుపడుతూ, ఆపెనుక ధైర్యంతో ఆమె పెదవుల్ని ముద్దు పెట్టుకొన్నాడు. యశోదచేతులూ అప్రయత్నంగా ఆ యువకుని మెడచుట్టూ చుట్టివేశాయి. ఇంతట్లో పిరిడ్డరూ కూర్చున్న గున్నమామిడి పెనక కొంతదూరంలో "పక పక" మని నవ్వు వినబడింది. చటుక్కున ఇద్దరూ లేచి ఒకరికొకరు దూరంగా వెళ్ళిపోయినారు. యశోద గున్నమామిడి నీడనుంచి తుర్రున పిట్టలా ఎగిరిపోయింది.

వినయనాగుడు ఎంత చూచినా ఎవ్వరూ కనబడలేదు. అయ్యాయ్యో మంచి రసకందాయపు పట్టులో పిష్ణుశ్వరుడు చూచినాడురా అనుకుంటూ, అయినా నయమే, తనవారి కళ్ళపడితే తన్నేమి అనుకుంటారో అనుకుంటూ హృదయం పూలపాటలు పాడుతూండగా తోటవైకివచ్చి, కృష్ణబడ్డు నేకట్టివేసి ఉన్న బళ్ళదగ్గిరకు వెళ్ళినాడు. ఆ బళ్ళ తోలుకువచ్చినవారిలో నాగదత్తుడు కూర్చుండి వంటలు చేయిస్తున్నాడు. ఆడపిల్లలందరూ వంటపనులలో గడబిడలు చేస్తున్నారు.

అందరూ వంటకు సిద్ధం. అందరూ కూరలు తరిగేవారే! అందరూ బియ్యం కడిగేవారే. ఒకరికొకరు ఆడ్డం. నాగదత్తుడు వాళ్ళ అల్లరి హంగామా చూచి, "అందరూ వంటకు సిద్ధమయితే మాకు ఈపూట భోజనం వచ్చిందన్న మాటే!" అన్నాడు. తారానికి అందుకని "మీకు భోజనం లేదులెండి" అన్నది.

ఎక్కడనుంచి వచ్చిందో యశోద "మా అన్నయ్యకు ఇప్పుడే వండిపెట్ట నంటున్నావు! పెళ్ళయితే కరస ఉపోషాలుకాబోలు" అంది.

"ఆ! నువ్వు మీ ఆయనకు నిత్య జనన్తర్పణలు గున్నమామిడిక్రింద వండిపెడుదువుగానిలే!" అంది.

యశోద చూచిందిరా బుద్ధిలేదుడా అని తెల్లబోయి వెలిమందహాసంతో నవ్వుకుంది. వినయనాగుడు తనకేసి చిరునవ్వుతో తారానికా నాగదత్తులు చూడడం గమనించాడు.

"గున్నమామిడిచెట్టుక్రింద చిన్నది
నన్ను మేలమాడి తియ్యంగ నవ్వినాదీ!"

అని పాడినాడు వినయనాగుడు ఏమైతే ఆయిందని తెగించి. అందరూ గొల్లు మన్నారు.

౯

ఆ రాత్రి నాగదత్తుడూ, అతని తండ్రీ, వినయనాగుడూ, నాగదత్తుని అన్నగారూ అందరూ కూర్చుండి మాట్లాడుకుంటున్నారు.

వినయనాగుడు: సంపూర్ణవిద్యావంతులూ, అతిరథులూ అయిన మహారాజుకు నాగదత్తుడు ఆంతరంగికుడయ్యాడు. నేను పల్లెటూరివాడను మామగారూ.

గ్రామాణి (నాగదత్తుని తండ్రి): అవునయ్యా ఎవరు ఈ మహారాజులు, భూమీశులు, భూపతులూను? నువ్వూ భూమీశుడవూ భూపతికి! అయితే నీకూ భూమికీ సర్వకాల సంబంధం, మహారాజుకూ భూమికీ నీ వ్యాజాన సంబంధం!

వినయ: వారి చదువు?

గ్రామాణి: మహారాజులు కాకుండా చదువుకున్నవారు వేలకొలది లేరా?

వినయ: అతిరథత్వం?

గ్రామాణి: నీ బలమూ, నాబలమూ మనబోటి ఇతరుల బలమూ కలిసి అతిరథత్వం అవుతుంది. నాగదత్తుడు ధనకమహారాజుకు ఆంతరంగికుడు కావడమంటే ఇంతే.

వినయ: మీమాటలు పరమాశ్చర్యకరంగా ఉన్నవి.

గ్రామాణి: ఆశ్చర్యం ఏమిటి వినయా! మీనాన్నా నేనూ ఈ చుట్టుప్రక్కల గ్రామాలలో పెద్దల పంచాయితీలో సభ్యులం. మాకు తెలియదా? రాజు ప్రజాబలానికి చిహ్నం, ప్రజాధర్మానికి సేవకుడు.

వినయ: వారు ప్రతిభావంతులూ ప్రతాపవంతులూను.

గ్రామాణి: ప్రతిభేకాదు, వారిజన్మే పూర్వజన్మ సుకృతం. యజ్ఞంచేసే మహర్షి ఉద్దండ పండితుడు కావచ్చు. కాని ఆయన యజ్ఞం చేయడానికి ఋత్విజులూ, బ్రహ్మకావాలి. అలాగే రాజ్యపాలనచేసే రాజుకు మనమందరం బలమూ, శక్తీ ఇస్తాము.

నాగదత్తుడు: అయితే నాన్నా! బ్రహ్మదత్తప్రభువు ఉత్తమ విద్యావంతుడైన బ్రాహ్మణుడు.

గ్రామాణి : కారని అన్నానురా, ఆయన దేశానికి రాజయి చదువుకోకుండా ఉంటే, ధర్మపరుడెలా అవుతాడు? రేపు నువ్వు ప్రభువైనా అంతే. చదువు ఎక్కకపోతే గద్దె ఎక్కటం మానాలి.

'ప్రజాకంఠం మహారాజు కంఠం' అని వినయనాగుడు అనుకున్నాడు. ప్రజాబలమే మహారాజుశక్తి "మనం ఈశాలపుణ్ణాళ్ళము, భవిష్యత్తు ఎల్లాఉంటుందో బావగారూ!" అన్నాడు వినయనాగుడు నాగదత్తునితో.

"ఉత్తమభావాలు మనస్సులో ఉంచుకొని జీవితం సాగించేవారికి ఎప్పుడూ భయంలేదు బావగారూ!"

"ఎక్కడిదీ వేదాంతం బావా!"

"మా ధనకమహారాజు మహాపండితుడు, మహాకవి, వేదాంతి, ఆయన జీవితం తలుచుకుంటే ఏ రామచంద్రప్రభువో జ్ఞాపకం వస్తాడు."

"బుద్ధధర్మం యీవత్తూ మరచిపోయాడు బావా!"

"శ్రీరామచంద్రుడు ఆంధ్రదైవం అంటారు మా ప్రభువులు బ్రహ్మదత్తుల వారు,"

"బుద్ధదేవుడు శ్రీరామచంద్రుని వంశమేనట కాదూ?"

"అవును. మనకూ ఇక్ష్వాకులకూ సంబంధం ఉంది, ఆవంశంవారు ఇక మనకు చక్రవర్తులు కావాలి బావగారూ!"

"మీ ఆలోచన చాలా బాగుంది, 'శ్రీ శాంతిమూల మహాప్రభువును చక్రవర్తిగా ఉండుడు' అని ప్రార్థిస్తూ ప్రజలు అందరూ ఐక్యకంఠంతో కోరినారు. మహారాజు ఏమీ మాట్లాడరు."

"శాంతిమూల సార్వభౌములవు రాజ్యకాంక్ష లేదు. ఎవరు చెప్పినా ఎవరు ప్రార్థించినా వారిలోఉన్న ఆనుమానం వీడటంలేదు."

వినయనాగుడూ యశోదా తారానిక పుణ్యమా అని అప్పుడప్పుడు కలుస్తూనే ఉన్నారు, యశోద వినయనాగుని హృదయానికి మత్తు ఎక్కిస్తోంది. బుష్యశృంగుడైనా- మనస్సు హరించగల మానిని వస్తే-వెన్నలా కరిగిపోతాడు.

వినయనాగుడు భోజనంచేసి గదిలోకొచ్చుండి వినయపీఠకం చదువుకుంటున్నాడు. పదిక్షణికాలు మంచముపై మేనువాల్చి నిదురకూరినాడు. లేచి మోము కడుగుకొని శుభ్రమైన వస్త్రాలు ధరించి పరీమళము లలందుకొని, తలదువ్వుకొని, చీనాంబరము తలకు జుట్టుకొని మంజీర కంకణ కేయూరహారమేఖలాది భూషలు ధరించి, తిలకం తీర్చి నాగదత్తునితో కలిసి పాలం వెడదామని గదిలోనుంచి బయటకు రావడానికి సిద్ధంగా ఉన్నాడు. ఆ సమయంలో యశోద లోనికివచ్చి "మీకేదో కావాలన్నారట, తారానిక పంపింది" అని తలవాల్చికొని తెలిపింది. అతడు ఆనందహృదయంతో,

"అవును కావాలి!"

"ఏమి కావాలి?"

"నువ్వే కావాలి!"

"నేనా! అమ్మో! ఇది కుట్రా!"

"ఉండు ఉండు వెళ్ళిపోకు! నిజంగా పనిఉంది. కాసిని మంచినీళ్ళు కావాలి యశోదా!"

"పట్టిస్తే ళ్ళెందుకు. ఉపవారం పట్టుకువస్తాను వెళ్ళి!"

"త్వరగా!"

"ఏమంత త్వర?"

"ఘడియలు ఘడియలు నిన్ను ఒడిలి ఒంటిగా ఉండనా?"

దశమ భాగం
వీరాంగనా సైన్య యాత్ర

౧

ఆ మర్నాడు అంగరక్షకీదళం కూర్చుకొని రథారూఢురాలై సాలగ్రామం వచ్చింది శాంతిశ్రీరాజకుమారి. ఆమెకు తారానికా యశోదా అతిసన్నిహితులయ్యారు. ఇక్ష్వాకు శాంతిశ్రీతోపాటు పూంగీయశాంతశ్రీయు, బాపిశ్రీ, షష్టిశ్రీరాజకుమారి కూడా రథాలధివసించి వచ్చినారు.

తమ చెలిక తెలందరికీ రాజకుమారికలు విలువిద్యా, కత్తిసాము, గుఱ్ఱపు స్వారి, రథచోదకత్వమూ నేర్పినారు. వారి గజములకుమాత్రము మావటీం డ్రనే వుంచుటకు నిశ్చయించుకొన్నారు, గండరగండనాళనీ బృందము గజ పాహీణిలుగా సిద్ధమైనది. ఈరహస్యము పూంగీయశాంతశ్రీ బాపిశ్రీలే ఏర్పాటు చేసినారు. ఇక్ష్వాకు శాంతిశ్రీరాజకుమారికి చాలా సెలకవరకు ఏమీ తెలియ లేదు. ఆరాజకుమారికలు యిద్దరు శాంతిశ్రీజీవితంలో సేనానాయకత్వం గుప్తమై ఉన్నదనిన్నీ, పులమావిని నిరుత్తరుణ్ణి చేయడంలో ఆశక్తే పైకి విజృంభించిందనీ నిశ్చయానికి వచ్చారు. ఇక్ష్వాకు శాంతిశ్రీకడ దిట్టమైన అంగరక్షణీబలం ఉంది. ఆ బలం అంతా ఉపయోగించి దానికి సహాయంగా తమ చెలులను, పరిచారికలను దిట్టరులైనవారిని ఏరి సిద్ధంచేశారు. అంతా సిద్ధంఅనుకోగానే ఆబాలిక లిద్దరూ తమ వదినదగ్గరకు వచ్చి ఈమాటా ఆమాటా ప్రారంభించారు. కొంతసేపటికి పూంగీయ శాంతశ్రీ ఇక్ష్వాకు శాంతిశ్రీని చూచి,

"వదినా! నువ్వు ఆ పులమావిని అంత చిత్రంగా ఓడించగలిగావు! యుద్ధనిర్వహణకి ఎప్పుడు అలవరచుకొన్నావు?" అని ప్రశ్నించింది.

ఇక్ష్వాకు శాంతిశ్రీ: నేను యుద్ధనిర్వహణ నేర్చుకోవడం ఏమిటి? నాకేమీ తెలియదు!

పూంగీయ శాంత: ఈ మాటలకేమిలే వదినా.

ఇ. సాంతి: నిజంగా నేను ఏలా చేయగలిగానో? నాకే ఆశ్చర్యం వేస్తుంది తలచుకుంటే!

బాపిశ్రీ: ఏది ఎట్లాఅయితే ఏం! మా కో రూఢివార్త తెలిసింది వదినా. దానివిషయం నీ ఆలోచనకు వచ్చాము.

ఇ. శాంతి: నా ఆలోచన ఏమిటమ్మా?

బాపిశ్రీ: ఆ రాక్షసుడు పులమావి నిన్ను వివాహమాడితీరుతాడట. నువ్వు వప్పుకోనంతవరకూ దేశంలో ఉన్న కన్యలకు ఉపద్రవం కలిగిస్తూ ఉంటాడట. అలా దినానికో బాలికను బలాత్కరిస్తాడట. ఆ విషయమై మామయ్యగారికి గడువుపెట్టి రాయబారం పంపాడట.

ఇ. శాంతి: ఏమిటీ పులమావి ఇంతపనికి తెగిస్తాడా? ఎప్పుడువచ్చింది గదువురాయబారం?

పూం. శాంత: నిన్నసాయంకాలం వదినా! అందుకని నీ దగ్గరకు ఆలో చనపు వచ్చాను. నువ్వు దిట్టమైన అపసర్పులను ఏర్పాటుచేసావు. నీకు ఎప్పటి వార్తలు అప్పటికి తెలుస్తాయి. మామయ్యగారు మాట్లాడక ఊరుకొన్నారని మా పాన్నగారు చెప్పినారు. వాడు నిన్ను పెళ్ళిచేసుకోక వదలడట.

ఇ. శాంతి: నాకు పెళ్ళే అవసరంలేదు వదినా! పైగా ఆనాడు నేను పులమావిమీదకు ఎందుకు వెళ్ళానో నా కింతవరకూ ఏమీ అర్థంకాలేదు. నాయనగారికన్న నాకు ధర్మరక్షణ కర్తవ్యాన్ని గూర్చి ఎక్కువ తెలుసునా? నాకు హింస అంటే ఏమీ సరిపడదు. అందులో మనం స్త్రీలం. మనకు మించిన ఈ గొడవ లెందుకు?

పూం. శాంత: వదినా! నువ్వు చెప్పినవన్నీ నిజమే! కాదనను గాని మనం అందరమూ విజయపుర ప్రాంతాలను విడిదిచేసి...

బాపిశ్రీ: పులమావిపైన యుద్ధయాత్ర నడిపేవారివలె బీభత్సం కల్పిద్దాం పులమావి హృదయంలో!

పూం. శాంత: మనం సైన్యంతో బయలుదేరామంటే చాలు.

ఇక్ష్వాకు శాంతిశ్రీకి తన మేనత్తల తనయల ఇద్దరి హృదయమూ నిముషంలో అర్థమైంది. వారికి యుద్ధం చేయాలని కుతూహలంగా ఉంది. పులమావి ఎలాగో నాశనం అయితే నేగాని తన జనకుడు శాంతిమూలమహారాజు సార్వభౌమ సింహాసనం అధివసించడానికి ఒప్పుకోరని వీరిద్దరూ నిశ్చయించుకొని పులమావిపై మహాజైత్రయాత్రకు తన్ను ప్రోత్సహిస్తున్నారని గ్రహించింది. ఆమె చిత్తవృత్తి వెలుగునీడలుగా పరిభ్రమిస్తున్నది. ఏమి బుద్ధిపుట్టిందో మేనత్తల కొమరితలు చెప్పింది ఆలోచించింది.

"శాంతశ్రీవదినా, బాపిశ్రీవదినా, సరే మీదళాలను ఆయత్తంచేయండి. నేను నా దళాలతో వస్తున్నాను. పెద్దత్తయ్యగారు మనకు నాయకురాలయ్యే టట్లు ప్రార్థించుదాము. అందరము కలసి విజయపురం వెళ్ళి పులమావి విషయం అంతా తెలుసుకొని ఆతనిమీద జైత్రయాత్ర సాగిద్దాము."

అప్పటినుంచి సిద్ధమై తండ్రిగారిని విజయపురం వెళ్ళడానికి అనుమతి అడిగి, మేనత్తను ఒప్పించి వారందరితో బయలుదేరింది. యశోదా తారానికలతో అంగరక్షణీదళాలు వెంటబెట్టుకొని పోవాలని సాలగ్రామం చేరింది.

7

శాంతిశ్రీ రాకుమారి తన మేనత్త కూతుళ్ళతో వచ్చిందని వినగానే యశోదనాగనికా, తారానికా గంతులువేసి కంగారుపడి పరుగెత్తినారు. ఆ వెళ్ళడం శాంతిశ్రీ శిబిరంలోకిపోయి ఆమె పాదాలకెరిగినారు. శాంతిశ్రీ ఇద్ద

రిని ఒకేసారిగా గాఢంగా హృదయాని కదుముకొంది. ఆఇద్దరిని వెంటతీసుకొని ఆ బాల ఒక పెద్దశిబిరంలో ఆసనాన అధివసించియున్న పూంగీయ శాంతశ్రీ, బాపిశ్రీ, షష్టిశ్రీల కడకు పోయింది. తారానికా యశోదా ఆ ముప్పురు రాజ కుమారికలను బాగా ఎరుగుదురు. వీరిద్దరూ వారు ముప్పురకు దండప్రణామాలు చేసారు. వాళ్ళు ముప్పురూ ఈ బాలికలను దరికి చేరదీసి తమకడనే కూర్చో బెట్టుకొన్నారు.

పూంగీయ శాంతశ్రీ: తారానికా! మేమంతా జైత్రయాత్రకు బయలు దేరాము.

తారానిక, యశోద: (ఆశ్చర్యంతో) జైత్రయాత్రకే?

బాపిశ్రీ: అవునవును! మీరును కవచాదులు ధరించి, సిద్ధంకండి

యశోద: మా కవచాదులు ధాన్యకటకంలో ఉన్నాయి.

ఇక్ష్వాకు శాంతిశ్రీ: మీ కవచాదులు, మీ ఇతరవస్తువులు కూడా పట్టించుకు వచ్చాను.

వారిద్దరికీ మరీ ఆశ్చర్యం కలిగింది.

యశోద: మనము యుద్ధానికి పోవడం అంటే?

షష్టిశ్రీ: (యవ్వనం అంకురించబోతున్న బాలిక) యశోదా! మన సహోదరులమే కత్తిగట్టి యుద్ధానికి వెడుతున్నాము. వెనుక అర్జునునివంటి వీరుణ్ణే క్రమించి ఓడించింది. మనం ఒక అధర్మపరుణ్ణి, రాక్షసుణ్ణి ఓడించబోతున్నాము.

తారానిక: రాజకుమారిగారు ఈడున చిన్నలయినా సాత్రాజితివలె మాట్లాడారు.

యశోద: ఇక్ష్వాకులకోడలు కైకేయిలానే మాట్లాడారు.

ఇక్ష్వాకు శాంతిశ్రీ: మా శాంతశ్రీకదిన కౌసల్య, మా బాపిశ్రీ సుమిత్రకాబోలు. మా అన్నయ్య దశరథుడా?

షష్టిశ్రీ: మనం యుద్ధానికి సిద్ధమై ఉన్నాము. మా పెత్తల్లి సేనా నాయకురాలు.

పూంగీయ శాంతశ్రీ: రండి అమ్మగారిదగ్గరకు పోదాము. ఆమెతో ఆలోచించాలి.

యశోద: మన అపసర్పబలం మనతో ఉండాలికదా...

బాపిశ్రీ: అంతమాత్రమే పురుషులు మనతో ఉండడానికి వీలు.

యశోద: అయితే మా అన్నయ్య మనతో రావాలి. ధనకప్రభువుల అనుమతి పొందవలసి ఉంటుంది.

షష్టిశ్రీ: మా అన్నయ్యగారి దగ్గరకువెళ్ళి వారి ఆశీర్వాదమంది మన అను రాణిలో వచ్చి కలుసుకోమను.

మొచ్చుతగ్గుగా రెండులేలమంది అశ్వసాహినీలు, మూడువందలమంది గజసాహినీలు, రెండువందలమంది రథిక రమణీబృందము, వేయిమంది గల వృషభ శకట వాహినీదళం, నాల్గువేలమంది పదాతినులతో వీరనారీసైన్యం బయలుదేరింది. సర్వసేనాపత్ని ఇక్ష్వాకు శాంతిమూలుని చెల్లెలు పూంగీయ మహారాణి వాసిష్టిపుత్రి శ్రీ శాంతిశ్రీదేవి.

ఈసైన్యం దినానికి మూడుపర్యాయాలు విడుదులు చేయుడమూ, గ్రామాలలో స్త్రీలకు బోధించడం, దిట్టలైన స్త్రీలను తమ దళంలో చేర్చుకోవడము. పురుషు లెంతమంది వచ్చి చేరుతామన్నా శాంతిశ్రీదేవి ఒప్పుకోలేదు. ఒక మహారథమెక్కి రథసైన్యాధ్యక్షురాలై ముందుగా ఆమె వెళుతూఉంటే వెనకనే పదాతినీ దళమునకు బాపిశ్రీ నాయకయై వస్తున్నది. ఆవెనుకనే ఎద్దు బండ్లదళము తారానిక ఆధిపత్యాన నడుస్తున్నది. సేనాధ్యక్షురాలికి కుడివైపున ఇక్ష్వాకు శాంతిశ్రీరాజకుమారి అశ్వసాహినీదళం నడపుచు ప్రయాణిస్తున్నది. ఆమెవెనుక,యశోదనాగనిక రక్షకత్వాన ధనుర్విద్యాంగనాదళం నడచుచున్నది. పూంగీయ మహారాణి శాంతిశ్రీదేవి ఎడమవైపున ఆమె కూతురిత శాంతిశ్రీ రాకుమారి గజయూధాధిపత్నియై హిమాలయంవలె ఉన్న మహాగజం ఎక్కి సాగిపోతున్నది. నాగదత్తుడు, మరికొందరు పడుచువాండ్రు వీరువేషాలతో ఎప్పటిసంగతులు అప్పటికి శాంతిశ్రీదేవికి తెలియజేస్తున్నారు. వీరాంగనా సైన్యము పదిదినాలలో పదియోజనాలు నడిచింది. సైన్యం నానాటికి పెరుగు చున్నది. ఎందుకు ఈసైన్యం బయలుదేరిందో ఎవరికీ తెలియకుండా కుండిన నగరంలో మహాధాతుపును పూజించి, వ్యాఘ్రనదీ సంఘారామం చేరి ఆవెనుక వేణువనసంఘారామం దర్శించి రావాలని వార్తలుమాత్రం ప్రబలజేసారు. సైన్యం సంఖ్య పదివేలకు మించిపోయింది. రెండుమూడు దినాలలో కుండిన పురం చెంత విడిదిచేసినారు.

ఆంధ్ర వీరాంగనలు సౌందర్యవతులు, దిట్టలు, సకలకళా కోవిదలు, కుండినపురాధినాథుడు — ఇక్ష్వాకుల ఆడపడుచు పూంగీయమహారాణి బుద్ధక్షేత్ర యాత్రాగమనయై స్త్రీ సైన్యంతో వస్తుందని విన్నప్పుడే ఆశ్చర్యమంది పరివార జనంతో ఆమెకు ఎదురేగి ఆహ్వానించినాడు. వారికి దూరిచివర ఒక గోరుతం దూరంలో విశాలమయిన మామిడి తోపులలో నిలం చూపించాడు. ఆ మామిడి తోపుల ప్రక్కనే ఎడతెగని నిర్మలజలంతో కూడిన వీరు సంగీతం పాడుచుంటూ ప్రవహిస్తున్నది. కుండిననగరం చుట్టూ విధజాతుల తోటలు ఆ ప్రదేశం అంతా సస్యశ్యామలమై ధనధాన్య సమృద్ధమై ఆంధ్రదేశ పురీమణులలో ప్రసిద్ధి కెక్కినది. నగరానికి ఎగువగా ఒక పెద్దచెరువు నిర్మించారు. నదిలోనుండి ఒక పాయ ఎప్పుడూ చెరువులోనికి ప్రవహిస్తూ ఉంటుంది.

3

కుండిన నగరం రుక్మిణీదేవి పుట్టింటి వారిది. విదర్భదేశం యావత్తు ఇప్పుడు ఆంధ్రసామ్రాజ్యంలో భాగం...కుండిన నగరంలో పూసలహారాలు, గాజులు అద్భుతంగా చేస్తారు. మట్టిపనిలో ఈ నగరాన్ని మించినది లేదు. అచ్చటి అరజానెడు, పావుజానెడు మట్టిబొమ్మలు వ్యాఘ్రసంఘారామ గుహా కుడ్య విరచితచిత్రాలతో సమంగా, ధాన్యకటక పూర్వశైల సంఘారామ శిల్పాలతో సమంగా జగత్ప్రసిద్ధి నందినవి. బుద్ధుడు, బోధిసత్వుడు, మాయాదేవి మొదలయిన విగ్రహాలెన్నో చేస్తూ ఉండేవారా నగరంలో.

స్ఫటికశిలలు, గంధ్రడఇసుక కరగించి అందులోకొన్ని రసాయనికాలు కలిపిగాజు తయారు చేసేవారు. ఆ గాజుతో కంకణాలు పాత్రలు, అద్దాలు, పూసలు మొదలయినవి రంగులు కలిపి పోతపోసి వానికి తళుకు ఇస్తారు. ఈ గాజు పరిశ్రమ విదర్భదేశంలో ఇక్ష్వాకుల కాలంనాటికి రెండువేల సంవత్సరాలనుంచి ఉన్నది. ఈ దేశం కొండలలో ఇసుము, రాగి, సత్తు దొరుకుతుంది. గోదావరీ నదీప్రాంతంలో బ్రహ్మండమయిన అడవులున్నాయి. ఆ అడవి కలపతో అతి వేడి వచ్చేమంటలుచేసి గాజు లోహజాతులూ కరగిస్తూ ఉంటారు. ఈకు పరిశ్రమకు కుండిన నగరం (ఇప్పటి కొండాపురం) గాజు పరిశ్రమకు వలెనే ప్రసిద్ధికెక్కింది. కత్తులు, ఖడ్గాలు, పరశువులు, భల్లములు, శతఘ్నులు, ఛురికలు, కవచాలు, శిరస్త్రాణములు నిర్మించేవారు.

రామాయణ కాలంలో దండకాటవి ... పాండవ కాలంలో విదర్భదేశమై నేడు ఆంధ్రమహాసామ్రాజ్యమున చేరిన కుండిన నగరంలో తన వీరాంగనా సైన్యంకోసం లక్ష సువర్ణఫణాలు ఖర్చుపెట్టి ఆయుధాలు, కవచాదులు సేకరించింది. వాసిష్ఠీపుత్రి పూంగీయ మహారాణి శాంతిశ్రీదేవి. కుండిన నగరంలో నెలదినాలు విడిదిచేసింది వీరాంగనాసైన్యం.

కుండిన నగరంలో తన చెల్లెలు, ఆమె కొమరిత, తన చిన్నచెల్లెలు హమ్మిశ్రీదేవి తనయలిద్దరూ, తన ఏకపుత్రికా స్త్రీ సైన్యం నడుపుకుంటూ పోయి విడిదిచేసి ఉన్నవిషయమూ, ఆసైన్యం బయలుదేరిన విషయమూ అన్నీ శాంతిమూల మహారాజుకు ఎప్పటికప్పుడే తెలుస్తున్నది. కాని ఆ మహారాజు మాటలాడడు. బ్రహ్మదత్తుడు మహారాజు నిశ్చలతకు ఆశ్చర్యంపడుతూ ఉన్నాడు. బ్రహ్మదత్తప్రభువు మహారాజు ఏమిచేయునో అని కనిపెట్టుకొని చూస్తున్నాడు. పూంగీయ మహాసామంతాదుల ఆశ్చర్యానికి మేరలేదు. పూంగీయ స్కందశ్రీ మహారాజుకడకు అతని రాణి వచ్చి స్త్రీసైన్య సమేతంగా తాను బౌద్ధ పుణ్యక్షేత్రాలు చూచివస్తానని అనుమతి కోరింది. రాజు సరేనన్నాడు.

వాసిష్ఠి శాంతిశ్రీ జగత్ప్రసిద్ధిచెందిన సుందరి. అన్నగారితో సమంగా అన్నిశాస్త్రాలు చదువుకొన్నది. ధీసంపన్న, రాజకీయ పరిజ్ఞానపూర్ణ. స్కందశ్రీ

పురుషులలో సుందరుడు, ప్రసిద్ధవీరుడు. శాంతిశ్రీ ఆతని తానే కోరి వివాహం చేసుకొన్నది. స్కందశ్రీకి భార్య తెలివితేటలలో మూడవవంతు లేవు. పైగా ఆ జగదేకసుందరి తనకు దేవేరియై శృంగారానంద కలశాంబుధిస్నాతుణ్ణి చేసేది. వారిరువురి అనుకూలదాంపత్యము జగత్స్తుత్యమై కావ్యవిషయమై గానం చేయ బడేది. వ్యవహారదక్షయైన భార్యమాటకు స్కందశ్రీమహారాజు జవదాటి ఎరుగడు. ఆమె తన్ను విడిచి పుట్టింటికైనా వెళ్ళలేదు, ఇరువురు కలసి వచ్చేవారు. ఇరువురు కలసి వచ్చేవారు. రెండుసార్లు పురిటికి వెళ్ళింది. ఆ రెండుసార్లు పూంగీయ రాష్ట్రసతి భార్యతో విజయపురం వెళ్ళినాడు.

ఆలాంటి శాంతిశ్రీ నేడు తన కోమరితను తీసుకొని బౌద్ధక్షేత్రయాత్రకు పోవడం ఆ మహారాజుకు ఆశ్చర్యమూ, బాధా, దుఃఖమూ కలిగించినది, కాని ఈవిషయములో ఏదో పరమరహస్యం ఉందని ఆతడు తలపోసికొన్నాడు. ఆయినా తమకందరకు నాయకుడు మహాసామంతశ్రేష్ఠుడూ, మహారాజరాజేశ్వరుడు కావలసినవాడూ అయిన తన బావగారు మాట్లాడక ఊరుకుంటే తానేమి చేయగలడు?

ఆదినం మహాసామంతులు సభచేశారు. చక్రవర్తి సింహాసనంపై ఎవ్వరు అధివసించిలేరు. కుడివైపు ఆసనంపై శాంతిమూలుడు కూర్చుండిఉన్నారు. వేంగీపుర సాలంకాయనుడు, ప్రతీపాలపుర బృహత్ఫాలాయనుడు, కాంచీపుర పల్లవుడు, పిష్ఠపురపు మాధవుడు, కళింగపుర వాసిష్ఠుడు, సంగమపుర చాళుక్యుడు, ధనకరాష్ట్రపతి బ్రహ్మదత్తుడు, పూంగీయ స్కందప్రభువూ సభతీర్చి ఉన్నారు.

ధనకప్రభువు: శాంతిమూల మహాప్రభూ! మనవారందరూ కుండినపురంలో విడిదిచేసి ఉన్నారు,

స్కందశ్రీ: నారీసైన్యం పదిహేనుమీలవరకూ వృద్ధిపొందిందట.

శక్తిశ్రీ సాలంకాయన: స్త్రీలు యుద్ధసన్నద్ధులై అలా వెళ్ళడం మన ఆచారంకాదు ఇక్ష్వాకు మహాప్రభూ!

మహాశ్రీ బృహత్ఫాలాయన: ఇది తాము పంపించినదా?

ధనకప్రభువు: మనవారి ఉద్దేశం మహారాజుకు తెలియదు.

వాసిష్ఠి ఉదయశ్రీ: మామదలు కాంతిశ్రీదేవి సేనానాయకురాలై ఆ సైన్యాన్ని నడుపుతున్నదట.

మాతరగోత్రజుడు ఆనందశ్రీ: మామనుమరాండ్రందరూకూడా ఉన్నారని వినికిడి.

౪

శాంతిమూలప్రభువు: మహాప్రభువులందరికీ నా మనవి ఒక్కటే ఉంది. పూంగీయ మహారాజ్ఞి బౌద్ధధర్మాభిరత, ఆమెవు బౌద్ధక్షేత్రాలన్నీ దర్శనం చేయాలని కోరిక పుట్టింది. ఆమె పూంగీయమహారాజు అనుమతి అడిగి తనకడ

ఉండే నారీసైన్యాన్ని వెంటబెట్టుకొని యాత్ర ప్రారంభించింది. ఇందులో మనం భయపడవలసిన పని ఏముంది? ఆమెకూ రాజకుమారికలకూ సైన్యానికీ ఆపత్తు ఏదన్నా వస్తుందంటే వెంటనే మనసైన్యం శరవేగంతో అక్కడకు వెళ్ళి వాళ్ళకు సహాయం చేస్తుంది.

మాతరిప్రభువు : మహాప్రభూ ! ఆపదవచ్చినవెనుక మనకు తెలియడ మెప్పుడు? మనసైన్యాల్ని పంపడమెప్పుడు ?

ధనకప్రభువు : మహాప్రభూ! నన్ను వెంటనే సైన్యాలతో వారికి సహాయంగా వెళ్ళుమంటే...

వాసిష్ఠప్రభువు : నేనూ సిద్ధంగా...

సాలంకాయనప్రభువు : నేను వెంట...

బృహత్సాలాయనప్రభువు : నేనూ అంతే!

శాంతిమూల : మీ కందరికి నా హృదయపూర్వకమైన కృతజ్ఞత !

పూంగీయ మహారాజు : మహాప్రభూ ! మాకందరకూ వెంటనే అనుజ్ఞ ఈయకోరుతున్నాను.

శాంతిమూలమహారాజు: (చిరునవ్వునవ్వి) నేను మూడుదినాలపాటు ఆలోచించి తమకందరికి మనవి చేస్తాను. నేను మూడు దినాలు వ్యవధి ఎందుకు అడిగానో అదిన్నీ మనవి చేస్తాను.

మహారాజు ఈమాటలు అనగానే సభ సమాప్తమయింది. మహారాజు అందరు దగ్గరిచుట్టాలు. అందరు ఈ విచిత్ర సన్నివేశం ఎప్పుడూ ఎరగము అనుకున్నారు. శాంతిమూలుడు తిన్నగా పట్టపురాణి మాతరీసారసికాదేవి అంతఃపురానికి వెళ్ళినాడు. సారసిక భర్తపాదాలు కడిగి నీళ్ళు తలపై జల్లుకుని, పూజించి ఆ పూవులు తలలో పెట్టుకున్నది.

సారసికాదేవి: అపధారు!

శాంతి: దేవీ! అమ్మాయి మేనత్తతోకలిసి వెళ్ళింది. మా చెల్లెలు ఈ ప్రయాణం ఎందుకు తలపెట్టిందో?

సార: ప్రభూ! వదిన హృదయంలో ఉన్నదే మా అందరి హృదయంలోను ఉంది.

శాంతి: విన కుతూహలం కలిగినది.

సార: ధర్మం విచ్ఛిన్నం అయిపోతున్నదని అందరి హృదయాలలో భయం ఉద్భవించింది.

ఆతడు కొంత సేపాగి,

శాంతి: ధర్మం విచ్ఛిన్నం అవడం ఏలాసాధ్యం?

సారసిక చటుక్కున భర్త పాదాలకడ చతికిలబడింది. ఆ ఆరడుగుల

మహోన్నత రూపుడు, శాంతిమూలుడు దేవిని ప్రేమతో లేవదీసి తనప్రక్క పింహాసనంమీద కూర్చుండబెట్టుకున్నాడు.

దేవి తలవంచి, "ప్రభూ! నాకు ఏమీ కాంక్షలు లేవు. అది మీకు తెలుసును" అన్నది.

"దేవీ! అది నాకు నువ్వు చెప్పాలా? నీ హృదయం ఈనాటి స్త్రీలలో ఎవరికి ఉంది?"

"నేను సామ్రాజ్ఞిని కావాలని ఆశించుటలేదని హృదయేశులే బాగా ఎరుగుదురు."

శాంతిమూలుడు పల్చని బంగారు శలాకవంటి తన మహారాణిని అవబృధ స్నాత యైన సారసికాదేవిని తన హృదయానికి అదుముకొన్నాడు.

"ఎవరైనా నీకు ఇసుమంతైనా కాంక్ష ఉందని అనగలరా, దేవీ?"

"కాని ధర్మరక్షణకోసం తాము చక్రవర్తి సింహాసనం అధివసించితీరాలి. ధర్మసంస్థలు, బ్రాహ్మణ వంశాలు, ప్రజాకోటి క్షేమంగా ఉండాలంటే, దేశంలో కాటక మహారాక్షసి అవతరించకుండా ఉండాలంటే, తాము చక్రవర్తులు కావాలి. ఈనాడు మన కందరు చుట్టాలు, రేపు వారిలోవారు రాజ రాజాధిపత్యం కోసం యుద్ధాలు చేయవచ్చును. మహాప్రభూ! ఇవన్నీ మేము ఆలోచించాము. మా వదినగారు తాను చేసేపనికి సహాయం చేయమని మాత్రం మమ్ము కోరింది. మా పరిచారికలలో దిట్టమయిన వారి నందరికి తాను వీరాంగనలుగా శిక్షణ ఇచ్చింది. బిడ్డల నందరిని తీసుపవెళ్ళింది. ఆమె అంటే మా కందరికి సంపూర్ణ విశ్వాసం. అంతకన్న నాకు ఏమీ తెలియదు ప్రభూ!" శాంతిమూలుడు విశాలమైన తనఫాలాన బొమలు ముడివడ ఆలోచించి ఒక సారిగా చిరునవ్వు నవ్వినాడు.

※

వీరాంగనాసైన్యం మహావేగంతో ప్రతిష్ఠానపురం చేరింది. ఆ మహా నగరంలో ఇప్పుడెవ్వరూ చక్రవర్తి ప్రతినిధిగా లేరు. ఒక సేనాపతి గండర గండలయిన వీరులతో కాపలాకాస్తున్నాడు. శాంతిమూల మహారాజు చెల్లెలూ, మేనకోడళ్ళూ, ఆయన కొమరితా సైన్యాలతో వ్యాఘ్రపూనదీ సంఘారామం వెళుతూ వచ్చారని ఆ సేనాపతి-భోజుడయిన కపూరదేవుడు విన్నాడు. ఏమి చెయ్యాలో అతనికి తోచలేదు. ఏకారణంచేతనో స్వామికడనుండి ఎట్టివార్త రాలేదు.

తమ్ముందరినీ మోసంచేసి ఓడించిన ఇక్ష్వాకు శాంతిశ్రీ రాకుమారి ఈ స్త్రీ సైన్యంలో ఉంది. స్త్రీలసైన్యం రావడమే చాలాలోత్తగాఉంది కుమార భోజునికి. ఆలాంటిది ఆరాక్షసికూడా 'ఆస్త్రీలలో' వస్తున్నది. తానేదయినా తెలివితక్కువపనిచేసి ఓడిపోతే ఇంక ఆడవాళ్ళతో ఓడిపోయాడు కుమార భోజు'డని లోకంఅంతా అవహేళన చేస్తుంది. ఒకవేళ నెగ్గినా ఏమిపుట్టి

మునుగుతుందో? ఏమీచేయకుండా ఊరుకొంటే ఎందుక ఊరకొన్నావు అని అడగవచ్చు.

పూంగీయమహారాణి శాంతిశ్రీ కుమారభోజుని గడబిడ నిమిషంలో గ్రహించుకుంది. తనసైన్యాలముందు సప్తవాద్యాలు భోరుకొల్పించి తిన్నగా రాజనగరుకు నడిచింది. పట్టణంలోఉన్న సైనికులు ప్రజలు ఈ వీరాంగనా సైన్యాన్ని ఆశ్చర్యపూరిత హృదయులయిచూస్తున్నారు. శాంతిశ్రీదేవి, శాంతశ్రీ, ఇక్ష్వాకు శాంతిశ్రీ, బాపిశ్రీ, షష్ఠిశ్రీ రాజకుమారికలు కూడరా కోటలోనికి ప్రవేశించింది. ఆమెకు కుమారభోజు డెదురయి మోకరించి నమస్కరించినాడు. అక్కడే మదగజాలుదిగి ఆమె ఆ బాలికలతో అంగరక్షణీ జనంతో కుమారభోజుని చూచి "కుమారభోజ సేనాపతీ! మీరు ఇంతవరకు శాతవాహన చక్రవర్తులకు రాజభక్తితో సేవచేసినారు. ఇప్పుడు వారిని కాదని ఈ మహా దక్షిణాపథాన్ని ముక్కలుముక్కలు చేసినవారితోచేరి రాజద్రోహమూ, దేశ ద్రోహమూ చేస్తారా?" అని ప్రశ్నించింది. కుమారభోజుడు ఆశ్చర్యం పొంది నాడు. ఆతడు ఏమి ప్రత్యుత్తరం ఈయాలో ఆలోచించుకోలేక పోయినాడు.

"కుమారభోజ సేనాపతీ! మాకు భోజులెప్పుడూ స్నేహితులు. వారు ఈ దేశగౌరవమూ, ధర్మరక్షణా అనేవి మరచిపోయి, ఈ మహారాజ్యాన్ని విచ్ఛిన్నం చేయదలచుకొరు. మీరు మాపక్షం చేరండి. పులమావి ఇచ్చేగౌరవం కన్న మేము ఎక్కువగా మిమ్ములగౌరవిస్తాము. ఇక్ష్వాకుల బాలికలు సౌందర్యవతులు. మా అన్నయ్యగారి నాల్గవదేవి కొమరిత విజాశ్రీ రాకుమారిని మీరు వివాహంకండి. మీరు మాలో చేరండి. ఇది నాకోరిక!" అని శాంతిశ్రీదేవి తెలిపినది. కుమారభోజ సేనాపతి యావనంమళ్ళి కామోదశ అందుకోబోయే ఇరువది అయిదేళ్ళ ఈడువాడు. యుద్ధజీవనంగా పెట్టుకొని, వివాహం చేసుకోకుండా జీవిస్తున్నాడు, ఆతని మందిరాలలో విలాసినులు ఇరువురు మువ్వురు ఉన్నారని అందరు ఎరుగరు.

"కుమారభోజ సేనాపతీ! నాకు మీభావం రెండు ఘడియలలో తెలుపండి. కాదని మాపై కత్తికడతానంటారా మిమ్ము ఇప్పుడే బందీచేస్తాము. ఎదిరిస్తే మీసైన్యాన్ని నాశనం చేస్తాము" అని గంభీరంగా శాంతిశ్రీ మహారాణి వ్రాక్కచ్చినది. ఆమాటలనడంతోటే ఇరువురు రక్కసులవంటి స్త్రీలువచ్చి కుమారభోజుని రెండురెక్కలు పట్టుకున్నారు. మూడవస్త్రీ వచ్చి ఆయన కత్తిని ఒరనుండి పెరికి శాంతిశ్రీదేవి పాదాలముందు పెట్టింది. సేనాపతి అంగరక్షకులు కన్నుతెరిచి మూసేలోపల ఇరువదిమంది కఱుకు స్త్రీలు వారినందరినీ బంధించారు.

పూంగీయ శాంతశ్రీ కత్తిపైకెత్తి నిలిచినవెంటనే వందిమాగధురాంద్రు తమకత్తులెత్తి "జయజయ సకల దక్షిణాపథపతీ! శ్రీశ్రీ శాంతిమూల సార్వభౌమా జయజయ" అని ఆరచినారు. ఆ అరపు గుర్తుగా రెండు ఘడియలలో కోటలోఉన్న సైనికులందరినీ ఆ వీరనారీమణులు బంధించారు. కోట బయట

నున్న గజ తురగ పదాతిదళాలునగరంలో గోదావరి తీరంనుండి మెట్టవరకూ సంచరించుచు, అక్కడక్కడఉన్న సైన్యాలను బందీచేసి నగరం అంతా ఆక్ర మించినవి. శాంతిశ్రీ మహారాణి వెంటనే మహాసభకుపోయి రాజప్రతినిధి సింహాసనం అధివసించింది.

౬

పూంగీయ మహారాణి శాంతిశ్రీదేవి ప్రతిష్ఠానంలో నిరవధిగా నివాసం పెట్టు కుంది. అక్కడనుండి ఇక్ష్వాకు శాంతిమూలునిపేర రాజ్యపాలన ప్రారం భించింది. ఆ చుట్టుప్రక్కలనున్న పర్వత నగరాలు అనేకం ఆమె పట్టుకొని లోబరచుకొన్నది. కొన్ని సైన్యాలతో ఇక్ష్వాకు శాంతిశ్రీ రాకుమారి నాసిక మహానగరం ఆక్రమించుకొన్నది. ఆమెతో తారానిక యశోదలున్నారు. మరి కొన్ని సైన్యాలతో పూంగీయరాకుమారి శాంతశ్రీయు, బాపిశ్రీయు వాతాపి నగరం పట్టుకొని అక్కడ నివాసం ఏర్పాటు చేసుకొన్నారు.

ఈ వార్తలు పులమావి వినగానే నిరుత్తరు డయిపోయినాడు. ఇక్ష్వాకు స్త్రీలు మగవీరులా! వీళ్ళకు బుద్ధి చెప్పకపోతే నగరం తర్వాత నగరం లోబడి పోతున్నది. శాంతిమూలుడు దద్దమ్మయి ఆడవాళ్ళను పంపిస్తున్నాడాఁ అందుకే కాబోలు వెనక తనమీదకు ఆపిచ్చిది శాంతిశ్రీరాకుమారి ఎత్తివచ్చింది. ఈ ఆలోచనలు మతి పోగొట్టినవి పులమావికి. ఆతనికి వెఱ్ఱికోపం వచ్చింది. మళ్ళీ జాగ్రత్తగా సిద్ధంచేసిన సైన్యం అంతటిని వెంటనే కదిలించాడు. జయభేరీ వేయించి అతివేగంగా వెళ్ళదలచినాడు. ఈ యువతుల నందరని కలిపి మాన భంగం చేయాలనుకున్నాడు. కళ్ళలో ఎరుపుకాంతులు వేసవి సూర్యమండలా లులా వెలుగుతున్నని. మహోరుషులవల్ల సముద్రకల్లోలాలులా కనుబొమలు ముడులుపడిపోయినాయి.

నూతనాయుధాలు, నూతనయుద్ధవిధానాలు సమకూర్చుకున్నాడు. తానే సర్వసేనాధ్యక్షుడు. మహావేగంతో పులమావి కొండలుగడచి, నదులుదాటి, అడవులు సమంచేసి, ముడులక్షల మహాసైన్యంతో ఉప్పెన పొంగినట్లు, దావా నలం విజృంభించినట్లు నాసికపై విరుచుకుపడినాడు. నాసిక వింధ్యపర్వత బాహుపైన సహ్యపర్వతాలలో ఉంది. ఆకొండకోయ లన్నిటికడ దిట్టరులైన సైనికుల నుంచాడు. ఆ సైన్యాలన్నీ ఒకలక్ష బలగం, తాను నాసికను ముట్టడిం చింది ఒకలక్ష సైన్యంతో.

శాంతిశ్రీరాకుమారి పులమావి వస్తున్నాడని వినగానే చిరునవ్వు నవ్వు కొన్నది. ఆమెకు భయం కలుగలేదు. ఆమెలోని శిశుత్వం మాయమయింది. ఏదో ఆనందం పొడమినది. ఒక పౌరుని పిలిచి "స్వామీ! మీరు మా రాయు బారిగా పులమావి దగ్గరకు పొండి. ఆహింస పరమవ్రతం మాకని అతనికి

నా మాటగా తెల్పండి. 'హింసనే ఆరాధిస్తూ రాక్షసుడు కాదలచుకున్న తన్ను మా ధర్మమే నాశనం చేస్తుంది' అని చెప్పండి" అని పంపినది.

ఆతడు 'ఇదేమి రాయబారమురా' అనుకొనుచు తిన్నగా పులమావి దగ్గరకుపోయి రాయబారమంతా విన్నవించాడు. వెనుక పులమావి ఓడినపుడు ఇటువంటి రాయబారమే. అప్పుడు బ్రహ్మదత్త మహారాజు స్వయంగావచ్చాడు. ఇప్పుడీ శుంఠయెవడో వచ్చినాడు. వీళ్ళను ఆదరించక వెంటనే విషపు పురుగు అను నాశనం చేయాలి అనియెంచి "ఓయీ సేనాపతీ! ఈవెఱ్ఱివానిని స్కంధావారంమధ్య కోటలోనివారికి కనపడేటట్లు ఎత్తైన మంచెపై తలతెగవేయించుము. కోటలోని వారికి నాఆజ్ఞగా ఇట్లు తెల్పు."

"మీరు ఆడవాండ్రమాటలు వినక, కోటను మాకు ఒకజాములో స్వాధీనం చేయవలిసినది. అలా చేయకపోతే ఈ నగరం యావత్తూ గోదావరిలో కలిపి, మగపురుగు లేకుండా హతమార్చి, ఆడవాళ్ళని మా సైనికులకు ఉంపుడు కత్తెలుగా ఇచ్చివేస్తాము. లేదా ఇక్ష్వాకు శాంతిశ్రీ ఒకర్తె మాకు ఈలోపల ఉంపుడుకత్తెగా రావలసినది. ఆమె రానని నిరాకరిస్తే నగరవాసులు ఆమెనుపట్టి బందీగా అప్పగించవలసినది" అని ఆదేశించెను. ఈ ఆజ్ఞ కోటలోవారికి వినబడేటట్లు పులమావి మాగధులు వినిపించారు.

ఒక క్షణికం గడచింది. రెండు క్షణికాలు గడచినవి. పదుసైదు విఘటికలు గడచిపోయినవి. కోటగోడలనుండి ఒక తాడునిచ్చెన క్రిందకి వాలింది. ఆగోడలపైన ఎవరూ కనపడలేదుగాని ప్రతి లగ్గలపత్రంవెనుకా ధనుస్సు ఎక్కుపెట్టి వీరాంగనలు గరుడుని చూపులతో విరోధుల గమనిస్తూ గాలయినా పీల్చ కుండా శిల్పాలులా ఉన్నారు. తాడు నిచ్చెనకడ ఒకయువతి తెల్లని దుస్తులు ధరించి సంపూర్ణభూషణ భూషితురాలై కనపడింది. ఆమె అతివేగంగా నిచ్చెనమండి కండకము వరకుదిగి, నీళ్ళలో ఉరికింది. ఆనీళ్ళలో ఈదుకుంటూ ఒడ్డుకు వచ్చింది. ఒడ్డుకు రాగానే ఒక సైనిక డామెక చేయి అందిచ్చి లేవదీయబోయినాడు. వెంటనే ఒక నిశితమైన బాణం సువ్వునవచ్చి చాచిన ఆతని చేతిని దూసుకుపోయింది. ఆ భటుడు కెవ్వున కేక వేసెను. కత్తులుదూసి పదిమంది భటులు ముందుకురకబోతే బాణాలువచ్చి వారివక్షముల నాటుకున్నాయి. అందరూ ఆగిపోయారు. ఆ యువతి తోడనే గట్టెక్కి తడిబట్టలు తన దివ్య సౌందర్యమును ఇనుమడింప జేయగా, వడుమున కట్టుకొన్న మైనపుసంచి ముడి విడలించి అందులోనుండి ఒక శాలువతీసి కప్పుకుంది.

"మీరంతా మా జాగరూకత చూచినారుకదా! నాజోలికి ఎవ్వరూ రాకండి. నేను చక్రవర్తి శాంతిమూల సార్వభౌముని తనయను. నాతో మాట్లాడి, నన్ను బందీగా పట్టుకువెళ్ళదలచుకున్న పులమావి దగ్గరకు నాకు దారిచూపండి" అని కత్తితళుకులవలె మాటలాడింది. మహోశరమును చూచిన వారివలె ఆమెను చూచిన వారు గజగజలాడిపోయినారు. సేనాపతి ముందు

దారి చూపుచుండగా శాంతిశ్రీరాకుమారి అదృష్టదేవతలా, విధివిలాసములా, మహామంత్రములా, మహర్షి శాపములా ఆతని వెనుకనే నడిచిపోయింది. పులమావి గుడారములోకి వెళ్ళగానే రక్కసిమూకలా ఆడవాళ్ళు కొందరు ఆమె చేతులు గట్టిగా పట్టుకున్నారు. ఆమె నడుముచుట్టూ కత్తికట్టారు. బాగు ఉందేమో పరీక్షించినారు. పులమావి ఆమెవైపు రెప్పవాల్చకుండా చూస్తూ నిలుచుండినాడు.

8

"దీన్ని నా శయ్యాగృహంలో చేతులూ, కాళ్ళూ కట్టివేసి నోట్లో గుడ్డలు కుక్కి దెసమొలగా ఉంచండి" అంటూ పులమావి పళ్లు బిగించి, కళ్ళ వెంట వైశాచికకాంక్షలు కక్కుతూ ఆజ్ఞ ఇచ్చినాడు. శాంతిశ్రీని ఆ వైశాచి కాంగనలు బరబర లోని గుడాగమములోనికి లాగికొనిపోయారు. ఆమె కన్నులు మూసికొని, వా రేమిచేసినా మాట్లాడక ఊరకొన్నది. ఆ బాలిక వస్త్రాలన్నీ ఒలిచివేసినారు. స్వచ్ఛ హిమాలయ శిఖరంపై బంగారు కిరణాలు ప్రసరించి నట్లున్న ఆమె దేహంలో చైతన్యమేలేదు. ఆ వైశాచికాంగనలు ఆ బాలికను మంచంపై వెల్లకిలా పరుండబెట్టి చేతులు తలవైపు రెండుకోళ్ళకూ, కాళ్ళను దిగువవైపు రెండుకోళ్ళకూ కట్టివేసిరి.

ఆమె దివ్యసౌందర్యం పందులవంటి ఆ ఆడవాళ్ళకు రాక్షసత్వాన్ని ఎక్కువచేసింది. కొందరు స్త్రీలా మెను కసికొద్దీ గిల్లినారు. ఆ బాలిక కన్నులు మూసికొనే ఉన్నది; మాటలేదు. ఆమె మోము నిర్మల నీలాకాశంలో పూర్ణ చంద్రబింబంలా ఉన్నది. ఆమెమోము ధవళకాంతి ప్రజ్వలిత హిమాలయ శిఖరంలా ఉంది. ఆమెమోము వేదమంత్రంలా ఉన్నది, ఆమెమోము బుద్ధదేవ పవిత్ర హస్తతలంలా ఉన్నది. ఆ స్త్రీలు తమపని నిర్వర్తించి వెళ్ళిపోయారు. ఒకతెపోయి సార్వభౌముని ఆజ్ఞ నిర్వర్తించినామని మనవిచేసింది పుల మావితో. పులమావి ద్రాక్షసారాయం సేవిస్తూ అభ్యంతరమందిరంలో తాను సాధించబోయే మహావిజయానికి తగినబలం చేకూర్చుకొంటున్నాడు. అతని కళ్ళు చింతనిప్పులులా ఉన్నాయి. మనుష్యమాంసం తినబోయే రాక్షసుని హృదయంలా అతని కామకాంక్ష వికటతాండవం చేస్తున్నది.

దొరకింది రాక్షసి! ఎక్కడపోతుంది? ఎవ్వరు అడ్డంరాగలరు, మహా శక్తిమంతుడైన పులమావిని అవమానించి ఎవరు బ్రతుకగలరు? అతడు ఒంటి నిండ సుగంధద్రవ్యాలు పులుముకున్నాడు. దాసీలు అందిచ్చిన సువాసన తాంబూలం నమిలివేసాడు. వైనున్న ఉపవీతం ఆవతల గిరవాటు వేసినాడు — నడుమునన్న మణులుపొదిగిన పిడిగల బాకునుతీసి దూరంగా విసరివేసినాడు. రొమ్ము విరిచి ముందుకుచూచి, "ఒసే దాసీ! మేము అందంగా లేమటే?" అన్నాడు.

"మీరు లోకాద్భుత సుందరులండీ చక్రవర్తి!"

"అయితే మమ్మా ఎందుకు ఆ రాక్షసి పెళ్ళిచేసుకోనంటుంది?"

"అది వట్టి పిచ్చిదండి సార్వభౌమా!"

"ఛీ దుర్మార్గురాలా! ఇప్పుడు మేము గాంధర్వంగా వరించబోయే పడుచును పిచ్చిదంటావా?"

"కాంతిశ్రీ రాజకుమారి కాదండి పిచ్చిది, నేనండి" అంటూ వణికిపోయింది.

"నువ్వుకాదు మేము పిచ్చివారము. ఈ కాంతిశ్రీ అందంగా ఉంటుందా?"

"చితం సార్వభౌమా!"

ఆ దాసీదాని భుజంమీద చేయివేసి, తూలుతూ "దారిచూపించుమాకు" అన్నాడు. ఆమె జాగ్రత్తగా పులమావిని ఆ నగ్నసుందరిని కట్టిఉంచిన శిబిరం కడకు తీసుకొనిపోయింది. ఆ శిబిరం రెండుగదులుగా విభజింపబడియున్నది. ఆ శిబిరం పులమావి స్వయంగా నిద్రించే డేరా. ఆడేరా పట్టుతోకట్టి ముత్యాల అంచులతో, చిత్రములతో అలరారుచున్నది. ఆ డేరాలోనికి పులమావి ప్రవేశించినాడు. తాను నిద్రించే ప్రదేశానికి తెర ఈవల నిలుచున్నాడు.

"నేను వస్తున్నాను. నీ అందమైనదేహం నా స్పర్శతో ముడుచుకుపోతుందా?"అంటూ తెరలోనికి అడుగిడబోయి "ఆ! బుద్ధప్రభూ" అంటూ కుడిచేయి గుండెమీదవైచి నొక్కుకుంటూ తూలి విరుచుకుపడిపోయినాడు. దాసీది 'సార్వభౌమా! సార్వభౌమా' అంటూ క్రింద రత్నకంబళిమీద పడిపోయిన పులమావిదగ్గర కూర్చున్నది. పులమావి కళ్ళు తిరిగిపోతున్నాయి. నోటరక్తం వస్తున్నది. 'అయ్యో చక్రవర్తికి జబ్బుచేసిం' దంటూ పొలికేకలు పెట్టింది. దాసీలెందరో పరుగిడి వచ్చారు. అక్కడేఉన్న ఒక పల్యంకంపై పులమావిని పండుకొనబెట్టిరి. వైద్యుడు పరుగునవచ్చి చూచాడు. పులమావి దేహంలో ప్రాణంలేదు. ఒకదాసి తెరఒత్తిగించి పడకగది చూచింది. తల్పంపై నగ్నసుందరిలేదు.

౮

"ఏమిటి నువ్వు కాంతిశ్రీవా?" అని పులమావిరాణి ఆ బాలికను అడిగింది.

"ఆవునమ్మా అవును. నన్ను నీ భర్త ఏమీచేయలేడని సంపూర్ణనమ్మకం. నన్ను పరమశ్రమణకుడు ఎప్పుడూ రక్షిస్తూనే ఉంటాడు."

ఎప్పుడు దాసీలు కాంతిశ్రీని నగ్నంచేసి పల్యంకానికి కట్టిపోయినారో ఆ వెంటనే పులమావిరాణి ఆశిబిరంలోకి చక్కావచ్చింది. ఆబాలిక పాండ్యుల ఆడుబడుచు. భర్త దుర్మతి ఆమెను దహించివేస్తున్నది. ఇక్ష్వాకు రాజులకు లోబడి రాజ్యం చేసుకోవలసిందని ఆమె భర్తకు వేయివిధాల చెప్పిచూచింది. కాని ఆ దుష్టబుద్ధి ఆమె ఆలోచన ఆవగింజంతైనా వినలేదు.

ఆ శ్వేతశ్రీదేవి శాంతిశ్రీ రాకుమార్తినిచూచి కన్నులనీరు నిగుగ ఆమె కట్లన్నీ విప్పివేసి ఆమె సౌందర్యానికి తానే ఆశ్చర్యపడుచు తాను తెచ్చిన చీర కట్టి మేలిముసుగువైచి తనశిబిరంలోనికి తీసుకుపోయినది. ఇంతలో 'పులమావి మహావాతంచేసి పడిపోయినాడు' అని ఓక దాసీ పరుగునవచ్చి తెలిపినది.

రాణి "అయ్యో" అంటూ ఆవెంటనే పరుగుపరుగున పులమావి శయన శిబిరానికివచ్చి వాలింది. పులమావిపైవాలి అతడు విగతజీవుడైనాడని వెంటనే గ్రహించినది. "ఏమయ్యా! ఏమిటిది?" అని వైద్యుని ప్రశ్నించినది. వైద్యుడు తలవాల్చినాడు. ఆమె "పరమశివా" అని విరుచుకు ఆశవమువీదే పడిపోయింది. శాంతిశ్రీ రాజకుమారి కదలక రెప్పవాల్చక అటులనేచూస్తూ నిలబడిపోయింది. ఆప్పుడు తృణావర్తంలా, సుడిగుండంలా, మండుతున్న కొరివిలా ఒక బాలిక ఆ గదిలోనికి పరుగెత్తుకొని వచ్చింది.

"నా ప్రభువు చనిపోయినాడా? ఈ రాక్షసి, ఈ తాచుబాము, విషపు కుండ నా మహారాజును చంపిందా? ఓసీ! రాక్షసీ! నువ్వెందుకు దాపరించావే! మొదటినుండీ నీకోసం మా చక్రవర్తి, మా జగదేకవీరుడు వెఱ్ఱివాడై పోయినాడు. ఓసి పిశాచీ, ఢాకినీ! నా చక్రవర్తిని పొట్టబెట్టుకున్నావా?" అంటూ మొలనుంచి బాకును నువ్వునలాగి శాంతిశ్రీపై బడింది. శాంతిశ్రీ మాటలాడ లేదు. చిరునవ్వుతో అలాగున నిలుచున్నది. ఆ నూత్నబాలిక శాంతిశ్రీపై ఉరకడం తోడనే గర్భగుర్వణి అయిన మహారాణి భర్తశవంపైనుండి చటుక్కునలేచి, 'ఆగు' అని అరచింది. ఆమె కన్నుల నీరు కారిపోతున్నది. ఆమె గజగజ వణికిపోతున్నది.

"ఆగు" అన్న మాటకు ఆ బాలిక ఆగిపోయినది.

"ఎవరు నువ్వు?"

"నేను మహారాజునకు నూత్నరాజ్ఞిని."

"చెల్లీ! మనకర్మవల్ల సంభవించిన ఈవిపత్తుకు శాంతిపుంజమైన శాంతిశ్రీ రాకుమారి కారణమా? నువ్వు వెళ్ళు రాకుమారీ! మమ్ము మా దుఃఖం దహించి వేయనీ" అని పలికి నెమ్మదిగాలేచి ఆ కొత్తబాలిక దగ్గరకుపోయి "చెల్లీ! రా. మనం భక్తితో సహగమనంచేసే సన్నాహాలు చేసుకోవాలి" అన్నది.

శాంతిశ్రీ ఒక్క ఉదుటున మహారాణి కడకువాలి "మహారాణీ! నువ్వు నిండు చూలాలివి. సహగమనచితాగ్ని ఎలా అధివసించ గలవు? అది దోషం. నువ్వు శిశుహత్యా దోషానికి పాలుబడతావా?" అని అడిగింది. మహారాణి తెల్లబోయి ఆగిపోయింది. "మహారాణీ! నీకు పుట్టబోయే కుమారుని దుర్విధివిపాకాన కాల్చివేస్తావా? నీ భర్తకూ నీకూ గతులువద్దా?" అంటూ శాంతిశ్రీ నిశ్చల లోచనాంచలాల అశ్రుబిందువులు దొరగగా ప్రశ్నించింది.

వైద్యుడు "మహారాణీ! శాంతిశ్రీ మహారాజకుమారి మనవి పాటించండి. ఆ గర్భస్థ శిశువును నాశనం చేయడానికి మీకు ఏమిఅధికారం ఉంది?"

అని మనవి చేసినాడు. ఇంతలో గుమ్మం దగ్గిరనుండి "మహారాణీ! పులమావి మహారాజు సింహాసనానికికూడా ధాన్యకటక సింహాసనం గతిపట్టించక" అని గంభీర వాక్యాలు వినబడేసరికి అందరు సంభ్రమాన గుమ్మంవైపు తలఎత్తి చూచినారు. గుమ్మందగ్గర దివ్యకాంతితో తేజరిల్లుతూ బ్రహ్మదత్తప్రభువు నిలిచి ఉన్నారు. కాంతిశ్రీ "గురుదేవా! మీరెప్పుడు వచ్చినారు" అని అడిగి ఆయన పాదాల వాలినది. బ్రహ్మదత్తుని వెనుకనుండి "మహారాణీ! ధర్మానికి బద్ధురాలవై ఏమారుని ధర్మస్వరూపునిగా పెంచటం మీకర్తవ్యం. రాజధర్మాన్ని ఉల్లంఘించకండి" అని కాంతిమూల మహారాజు ముందుకు వచ్చారు. మహారాణి తలవంచుకొని 'అలాగే' మూనాంగీకార సూచకంగా కాంతిమూలునికి ప్రత్యుత్తర మిచ్చినది.

ఏకాదశభాగం

నాగార్జున పర్వతం : శాంతిమూల చక్రవర్తి

ఇక్ష్వాకు శాంతిమూలుడు ధాన్యకటకంలో ఆలోచనాపరుడైయుండగా నాగార్జునదేవుని కడనుండి "కుమారా! నీవే చక్రవర్తివి కావాలి. నేను స్వయంగా మిమ్ము పట్టాభిషిక్తులచేసి సిద్ధలోకానికి వెళ్ళిపోతున్నాను.

"బుద్ధం శరణం గచ్ఛామి
సంఘం శరణం గచ్ఛామి
ధర్మం శరణం గచ్ఛామి

—నాగార్జున"

అని కదంబపత్ర విరచితమైన శ్రీముఖం వచ్చింది. వెంటనే శాంతి మూలునిమోము విప్పారినది. సర్వసైన్యాలకు తాను అధ్యక్షుడయి మహా వేగంతో ప్రతిష్ఠానం బయలుదేరినాడు. చళుకరాయనిక ప్రభువును, బృహత్పాలాయనప్రభువును ముసికనగరంపైకి పంపినాడు. సాలంకాయనప్రభువును మాళవంపంపినాడు. అతివేగంతో ప్రతిష్ఠానంవచ్చి చెల్లెలి స్త్రీసైన్యాలను వెంటబెట్టుకొని పూంగీయప్రభువును ప్రతిష్ఠానంలోఉంచి, నాసిక చేరుటనే సరికి పులమావి అంతకుముందే ప్రాణం వదిలినాడని తెలిసినది.

పులమావికి మహావైభవంగా అంత్యక్రియలు జరిపి, నిండుసభలో పులమావి చక్రవర్తిగా నిర్యాణమందినాడని ప్రకటించినాడు. పులమావి రాణిని సంరక్షింపుమని చెల్లెలికి అప్పగించినాడు. నాసికనుండి కొమరితను చెల్లెలిని వీరాంగనాసైన్యాన్ని తీసి విజయపురం పంపినాడు. అక్కడనుండి సర్వసైన్యాలతో కూడుకొని భరుకచ్ఛమూల మాళవ, మగధ, విదేహ, కోసల, వంగ, కళింగ విజయ యాత్ర సలిపి విజయపురం చేరెను.

ఒక శుభముహూర్తాన శ్రీ నాగార్జునదేవుల పాదసమీపాన సర్వశుద్ధుల నంది శాంతిమూలుడు ఆ దివ్యమూర్తికి సాష్టాంగపడినాడు.

శుద్ధసత్త్వమూర్తియై ఆ పరమఆర్హతుడు చిరునవ్వుతో "నాయనా! నాతల్లి ఆంధ్రి. నేను విశ్వామిత్ర గోత్రుడను. సర్వవేదాలను మూర్తించుకొన్న గాయత్రిని కనుగొన్న వంశం మాది. ఏనాడు ఏసాంప్రదాయం చెడిపోయినా ఆ సంప్రదాయానికి నూత్నజీవం పోసేందుకు ఉద్భవించిన వంశంమాది. సర్వశాస్త్రసమన్వయం, సర్వధర్మ సమన్వయం, సర్వసంప్రదాయ సమన్వయం లోకానికి అవసరమయిన దిప్పుడు. ఆర్షధర్మం సమన్వయించినాను. భౌతిక సత్యం అధ్యాత్మికసత్యంలోనిదే అని రసవాదంవల్ల నిరూపించినాను. కుమారా! నీ వంశము చాలాకాలం ఆంధ్రదేశాన్ని ఏలబోదు. కాని లోకోద్ధ-

రణ చేయడంలో తనపాత్ర తాను నిర్వహించి సర్వాంధ్రంలో కలిసిపోతుంది. మీ వంశీకుడే ఒక మహాపురుషుడు కాకతి భక్తుడు ముందు ఉద్భవించి సామ్రాజ్యం స్థాపిస్తాడు. నేను కొద్దిదినాలలో నీకు పట్టాభిషేకంచేసి హిమాలయాభిముఖుడనయి వెళ్ళిపోతాను. బుద్ధంశరణం గచ్ఛామి" అని తెలిపినాడు.

నాగార్జునదేవుడే ఒక దివ్యముహూర్తంచి తాను అపరశైలాశ్రమమునుంచి దిగివచ్చి, సర్వరాజన్య సర్వ అర్హతాచార్య సర్వమహోపండిత ఋషి, కాపాలిక మహాప్రజాసమక్షంలో శాంతిమూలుని సర్వభూమండలానికి సార్వభౌమునిగా అభిషేకం చేసినాడు. ఐనుములతా సారసికాదేవులు ఇద్దరూ చెరిఒక వైపున మహారాణులయి అధివసించినారు.

పాండ్యులు, చోళులు, కేరళులు, నాగులు, ఆభీరులు, మాళవులు, కోసలులు, వైదేహులు, వాసిష్ఠులు, మాతరులు, చాళుక్యులు, సాలంకాయనులు, బృహత్పాలాయనులు, గాంగులు, మాగధులు, నేపాళులు మొదలగు మహారాజులు, రాజప్రతినిధులూ సార్వభౌమ పట్టాభిషేకానికి వేంచేసినారు.

ఉత్సవాలు దివ్యంగా జరిగినాయి. శాంతిమూలుడు సార్వభౌముడు కాగానే వీరపురుషదత్త మహాప్రభువును బాసటగాఇచ్చి అశ్వమును వదిలినాడు. ఆ అశ్వమును ఎవ్వరును పట్టుటకు సాహసించలేదు. వీరపురుషదత్తుడు లక్ష్మణుని వలె, అర్జునునివలె సర్వదేశాలు దిగ్విజయంచేసి అశ్వాన్ని నడిపించుకొని వచ్చినాడు. వీరపురుషదత్త పార్థునకు బ్రహ్మదత్త కృష్ణుడు సారథి యాయెను.

వీరపురుషదత్తునకు బ్రహ్మదత్త ధనకప్రభువు, భగవద్గీతయు, బ్రహ్మసూత్రాలు పాఠముచెప్పి వ్యాఖ్యానించినాడు. వీరపురుషదత్తుడు విజయపురం అశ్వముతో చేరగానే బ్రహ్మదత్తుని పాదాలకెరిగి "ప్రభూ! నేను తరించాను. నాజన్మ పావనమయినది. కాని తమ వ్యాఖ్యానంలో అద్వయమయిన సత్యం నాకు గోచరించింది. బౌద్ధగురువులయిన అర్హతాచార్యుల బోధకిప్పుడు సమన్వయం కుదురుతున్నది" అని మనవి చేసికొన్నాడు. బ్రహ్మదత్తుని గీతా వ్యాఖ్యానం బ్రహ్మదత్త భాష్యమని లోకంలో ప్రసిద్ధి వడసినది.

౨

అనేక అగ్నిష్టోమాది క్రతువులొనరించిన శాంతిమూలుడు వాజపేయమూ, అశ్వమేధ క్రతువుల నొనర్చినాడు. బ్రాహ్మణులకు అనేకాగ్రహారాలు, మహాదానాలూ, హిరణ్యకోటులు, గోసహస్రాలు, హయసహస్రాలు అర్పించినాడు. ఈ క్రతువులు కాగానే ఆర్ష సంప్రదాయంగా సర్వభూచక్రానికి శాంతిమూలుని చక్రవర్తిగా అభిషేకించినారు. బ్రహ్మదత్తప్రభువు తండ్రి, విజ్ఞానశ్రీదేవదత్త మహర్షి వసిష్ఠులై అశ్వమేధ వాజపేయాదులు జరిపించి శాంతిమూలుని చక్రవర్తిగా అభిషేకించినారు.

మహారాజు యువరాజుగా, విజయపుర మహారాజుగా వీరపురుషదత్తుని

అభిషేకం చేసేముందు వాసిష్ఠి భట్టిదేవినిచ్చి విజయపురంలో అఖండవైభవంగా వివాహం చేసినారు. వారిరువురకూ యువరాజ్య పట్టాభిషేకం జరిగింది. మహోత్సవాలు జరుగుచున్నాయి. బ్రహ్మదత్తుడు ఆఉత్సవాలలో సంపూర్ణంగా నిమగ్నుడై ఉన్నాడు.

ఆ ఉత్సవాలలో ఒకనాడు సాయంకాలం తారానిక రథమెక్కి బ్రహ్మదత్తప్రభువు మహాభవనానికివచ్చి ప్రభువు దర్శనం కోరింది. ఆ ధనకప్రభువు అప్పుడే స్నానంచేసివచ్చి తన విద్యామందిరంలో పీఠం అధివసించి యుండెను. తారానికవచ్చి సాష్టాంగపడి "మహాప్రభూ! తాము వెంటనే అంతఃపురానికి రావలసిందని మహారాజకుమారి నన్ను పంపింది" అని మనవిచేసినది.

"ఎప్పుడు?"

"వెంటనే ప్రభూ!"

"నేను జపం చేసుకోవలసి ఉంది."

"మా భర్తృదారిక ఇలా అన్నారండి. 'మాదేశికులు జపానికి పోయే వేళ అయినా వారిని వెంటనే కొనిరా' అని"

"సరే వస్తాను. నీవు పో!"

తారానిక వెళ్ళిపోయింది. బ్రహ్మదత్తుడు 'ఏమి పుట్టి మునిగినదో' అని సందేహించుచు తల్లికి నమస్కరించి ఆశీర్వాదమంది ఆమె మోమున వెలిగిన చిరునవ్వున కర్థమేమో అని ఆలోచిస్తూ రథమెక్కినాడు.

3

ధనకప్రభువు మహావేగంతో మహారాజకుమారి భవనానికి వెడలినాడు. ఆ రథంవెంట తారానిక రథం ఉన్నది. రెండురథాలూ లోనిప్రాంగణాలకు వెళ్ళిపోయినవి. మహాభవనము ఎదుట ఆగినవి. స్కందవిశాఖప్రభువు నెమ్మదిగా తారానిక దారిచూపగా లోనికి వెడలినాడు. సభాభవనాలుదాటి విద్యామందిరంలోనికి ఆమహాసామంతుని కొనిపోయినది. లోన నిశ్చలంగా శాంతిశ్రీ నిలిచిఉన్నది. ఆమె ఎదుట బ్రహ్మదత్తప్రభుని చిత్రము లిఖించిన ఫలకము కుడ్యమును అలంకరించి ఉన్నది.

బ్రహ్మదత్తుడు రాగానే శాంతిశ్రీ పరుగునవచ్చి ఆ ప్రభునిపాదాల వాలినది. ఆ ప్రభువు చిరునవ్వుతో "మహారాజకుమారీ! నీకు సర్వవిద్యలూ కరతలామలకములగుగాక" యని ఆశీర్వదించెను. తారానికవచ్చి రాజకుమారిని లేవనెత్తి "మహారాజా! తాము సింహాసనముపై అధివసించండి. మా భర్తృదారిక ఈ ఆసనం అధివసిస్తారు" అనిపలికినది. బ్రహ్మదత్తుడు ఒక ఆసనం అధివసించినాడు. రాజకుమార్తె ఇంకోఆసనం అధివసించింది.

"రాజకుమారీ! ఎందుకు నన్ను రప్పించింది?"

రాజకుమారి మౌనం వహించింది.

"నీ హృదయంలో ఉన్నది దేశికులకడ చెప్పవచ్చుకాదా?"

రాజకుమారి నేలచూస్తూ నిలబడింది.

"ప్రభూ! నేను భిక్షురాలినికా మీ అనుమతినీయు ప్రార్థిస్తున్నాను."

"భిక్షురాలా?"

అవునని రాజకుమారి తలవంచే ఊపినది.

"తప్పకకావచ్చును. కాని..."

"ఆజ్ఞ ఇవ్వవచ్చును గాదా?"

"ఇవ్వవచ్చును, సమయము వచ్చినప్పుడు."

"ఇప్పుడు ఎందుకు ఇవ్వకూడదు?"

"మీ తండ్రిగారు దగ్గిర ఉండగా గురువులు ఈయకూడదు. పెళ్ళిఅయిన స్త్రీకి అనుమతి ఈయవలసింది భర్త. విధవ అయితే కుమారుడు. ఎవరూ లేక పోతే గురువు. పెళ్ళికాని బాలికలకు తండ్రి. తండ్రి తరువాత తల్లి. వీరుకాక ఇంకొకరు కన్యకు అనుమతి ఈయకూడదు."

కాంతిశ్రీ మౌనం వహించింది. ఆమె దేశికులు సన్యాసానికి ఆజ్ఞ ఇస్తారు అనుకొన్నది. కాని ధర్మశాస్త్రప్రకారం అలా దేశికులు పనికిరాదని అంటారని ఆమె ఏమాత్రమూ అనుకోలేదు. ఆ రాజపుత్రి ఇంచుకతడవు నిర్వికారయై నిలిచినది. పొడముచున్న కన్నీటిని రెప్పలతో అప్పళించినది. వెనుదిరిగి ఏగ బోయి ఆగినది. ముందునకూగి వెనుకడుగు వైచినది. తటాలున బ్రహ్మదత్తుని పాదాలవాలి "మీరు నాకు దేశికులుకాదు, భగవంతులు. నేను నాకు తెలియక మిమ్ము ప్రేమించాను. శూన్యమయిన ఏదోలోకంలో చైతన్యముకాని చైతన్యంలో తిరుగుచుంటిని. చదివినవిద్య ఒకవిధంగా అగ్రాహ్యమై ఉండేది. ఇంతలో మీరు నాకు దేశికులయినప్పటినుండీ ఏదో నాలో నూతనచైతన్యం అంకురించి, క్రమంగా నా జీవితంఅంతా నిండిపోయింది. ప్రభూ! తాము నన్ను వనదేవతగా ఎన్నుకొంటిరి. ఎన్నుకొన్నందుకు ప్రథమంలో విపరీతానందం, వెంటనే తీరని వ్యథ ఆరంభించినవి. అంతరమున్ను అట్టి అనుభవాలు ఎరుగను. ఈ బాధలూ, ఈ సంతోషాలూ ఏమిటని ఆశ్చర్యపొందినాను. చికాకుపడినాను, ఏడ్చినాను, గంతులువేసినాను. మీరు కనబడక మనలేకపోతిని. మీరు నన్ను ప్రేమిస్తున్నా రేమో అని ఆనందమందాను, బాధపడినాను. ప్రేమించుటలేదని నిశ్చయించి దుఃఖించినాను. మీరు సముద్రంలో మునిగిపోయినారన్నవార్త నా జన్మను మూలమంతటా కదిలించివేసింది. ఒకనాడు నేను జైనులవలె నాదేహం నాశనం చేసుకుందామనిపించినది.

"ఇంతలో మీరు తిరిగివచ్చినారని తెలిసి నాలో ఉద్భవించిన ఆనందము వర్ణనాతీతము. ప్రభూ! మీరు బందీ అయినారనివిని క్రుంగిపోయాను. ఇంతలో నన్నుమించిన కోపం ఆవహించి ఫులమావిని నాశనంచేయ సమకట్టినాను.

"దివ్యమూర్తీ! నేను మిమ్ము సంపూర్ణంగా ప్రేమిస్తున్నాను. మీ పరిచర్యకుగాని ఈబ్రతుకు ఇసుమంతయినా అవసరంలేదు. మీరువేదాంతము నాకు బోధించినారు. లోకమంతా పరిత్యజించి సన్యాసులయి వెడలిపోతారని భయమావహించి మీకన్న ముందుగానే దీక్ష పుచ్చుకోవాలని నిశ్చయించాను. ప్రభూ! ఈనాప్రేమ అవధిరహితం. సర్వదివ్యభావాలనూ అధిగమించి పోయినది. సర్వధర్మాలను దాటిపోయింది. మీరుననన్ను భార్యగానన్నా స్వీకరించండి. లేదా నాకు భిక్షుణి ధర్మదీక్షకు అనుమతి నివ్వండి. ఇదంతా తాయనగారికి మనవిచేసి వారి అనుమతిమీద మీకు నివేదించినాను" అని మాటలంతకన్న అంతకన్న అస్పష్టమైపోగా మనవిచేసి కనులనీరు దొరలిపోగా, ఆ ధనకప్రభువు పాదాల వాలిపోయినది.

ధనకప్రభువు ఆశ్చర్యమందినాడు. ఆనందముచే ఆతని మోము ఉదయారుణకాంతి రంజిత హిమాచలశృంగంలా వెలిగిపోయినది. ఆతడును ఆమె కడ మోకరిలి "దేవీ! నేను నిన్నింత చిన్ననాటినుండి ప్రేమించినాను. చిరుబాలికవైన దినాలలో నిన్ను ఏకాంతాన పూజించుకొంటిని. నీవు నాహృదయస్థ దేవీమూర్తివి.

"నీవు ఈలోకంతోపాటుకాక శాపవశంచే నరజన్మ తాల్చిన దేవతవలెనుంటివి. నీకరగ్రహణము చేయలేని, నీ సాన్నిధ్యం పొందలేని నేను భక్తుడుగా జీవితం గడుపుదామనుకొన్నాను. దేవీ! ఇంతలో నీకు గురువునైనాను. నేను నాసర్వస్వముతో ప్రేమిస్తూ — నీ సాన్నిధ్యవరానికే పరమేశ్వరునికి హృదయంలో సమాలింగిత భూతలుణ్ణి అవుతూ — ఆ మహదానందంతో నీకు పాఠాలు చెప్పినాను.

"దేవీ! నీవు నన్నుప్రేమిస్తున్నావన్న నిశ్చయమూ కలిగింది. లేదేమో నన్న భయమూకలిగేది. నాజీవితేశ్వరివి... నాఆరాధ్యదేవతవు! నాకు ఈదినం అతి పవిత్రం!"

౪

శాంతిశ్రీ కన్నుల నీరుతిరిగిపోయినది, ఆమె ఆనందముతో ఉప్పొంగినది. కన్నులనీటిలో తళతళ మందహాస కాంతులు ప్రసరించినవి. ఇరువురును ఒకరి కన్నుల నొకరుచూస్తూ, ఒకరిచేతులు నొకరు పట్టుకొనిలేచినారు. "ప్రభూ!" అని శాంతిశ్రీ, "దేవీ!" అని బ్రహ్మదత్తుడు! ఆపైన వారికి మాటలు లేవు. అయస్కాంతాకర్షణచేవలె ఒకరికొకరు దగ్గరకు మరియు దగ్గరకు వచ్చినారు. మరునిమేషాన శాంతిశ్రీ బ్రహ్మదత్తునికౌగిలింతలో గాఢంగా ఇమిడిపోయింది. ఆ పరమసుందరి ఆతని పెదవులకు పరిమళామృత పూర్ణాధరోష్ఠము అందిచ్చినది. ఆతడు సర్వసృష్టిని మరచి ఆపెదవి నాఘ్రాణించినాడు. ఆ బాలికను సువ్వున ఎత్తుకొనిపోయి, బ్రహ్మదత్తుడు అక్కడనే ఉన్నఒకపీఠం అధివసించి ఆమెను

ఒడిలో కూర్చుండబెట్టుకొని ఆమె చిబుకము,కపోలాలు, ఫాలము స్పృశించినాడు.

"ఇంతటి ప్రేమ నీలో దాచుకొని, రత్నగర్భలా ఏమీ తెలియని దానిలా ఉంటివేమి దేవీ!"

"మీరుమాత్రం గాఢప్రణయమూర్తులై ఉండిన్నీ, అమృతాన్ని తనలో దాచుకొన్న సముద్రంలా ఎంత గంభీరంగా ఉన్నారు, ప్రభూ!"

"శిష్యురాలు గురువునకు మాటకు మాట ప్రతిచెప్పవచ్చునా?"

"చెప్పకపోతే చదువు చదువనేరనిదాన నవుతానుకదా?"

వారు తమ కాగిలి విడిపోయి ఒకరిచేయి ఒకరు అందిపుచ్చుకొని తిన్నగా నడిచి మందిరాలుదాటి చక్రవర్తి హర్మ్యాలలోనికి దారిపట్టినారు. దారిపొడుగునా దాసదాసీజనము, కంచుకులు, ద్వారపాలకులు అందరూ ఆనందమయులై నడిచిపోయే యువతీయువకుల్ని చూచి, వంగినమస్కరిస్తూ ఆనందాశ్చర్యాలకు లోనవుతూ "అమ్మయ్యా! ఎంతటి ఆనందం కనులబడింది!" అని ఒకరికొకరు సైగలు చేసుకుంటున్నారు.

ఈ యువద్వయం ఆలా తిన్నగా చక్రవర్తి మందిరాని కరిగిరి. వారిని గాంచి ద్వారపాలకుడు లోనికరిగి, సాష్టాంగముగా నమస్కరించి, లేచి చేతులు కట్టుకొని "మహాప్రభూ! బ్రహ్మదత్తప్రభువూ, భర్తృదారికా చేయి చేయి పట్టుకొని మహాప్రభువుల దర్శనార్థము వస్తున్నారు" అని మనవిచేసినాడు.

శాంతిమూలుని హృదయం ఒక్కలిప్తగతి తప్పింది. చెంత గ్రంథపఠనం చేస్తున్న పండితుని "ఉండండి స్వామీ" అని నిలిపి, పీఠంనుండి లేచినాడు. ఆయన మోమంతా ఆనందంతో వెలిగిపోగా గంభీరంగా నడుస్తూ ఆ మందిర కవాటం దగ్గరకు వచ్చేసరికి అప్పుడే బ్రహ్మదత్తుడూ శాంతిశ్రీయున్నూ వచ్చినారు.

చక్రవర్తి ఎదురుపడగనే వారొక్కక్షణికం చకితులై "జయము జయము మహాప్రభువులకు" అని మోకరిల్లినారు. "దీర్ఘాయుష్మాన్భవ! సత్వర వివాహప్రాప్తిరస్తు, బహుసంతాన ప్రాప్తిరస్తు!" అని చక్రవర్తి ఆశీర్వదించినారు. ఆ వెంటనే వారిరువురను లేవదీసి చెరియొకప్రక్క అక్కునచేర్చి, "శాంతీ! ఈనాటికి నాకుమువ్వు ఆనందం సమకూర్చినావు తల్లీ!" అన్నారు. "బ్రహ్మదత్తప్రభు! ఈ నాతల్లిని, నీ బ్రహ్మవిద్యా కాపాడుకోనాయనా!" అని చక్రవర్తి కోమలిత చేయిని బ్రహ్మదత్తుని చేతిలో పెట్టినారు.

ఆ సాంఖ్యాయనస గోత్రజుడు,భరద్వాజుడు ధనకప్రభువు హారీతగోత్రజ మాతరీపుత్ర శాంతిశ్రీకుమారి చేయి పట్టుకొని పట్టమహిషి అంతఃపురంలోనికి పోవడానికి సిద్ధంగాఉన్న సమయంలో వీరపురుషదత్తుడు వూంగీయ శాంతిశ్రీయు అచ్చటికి చేయి చేయి పట్టుకుని వచ్చినారు. చక్రవర్తి ఆశ్చర్యంతో

లోనికిపోయేవారు పోక అక్కడే నిలిచిపోయినారు. ధనకప్రభువు, శాంతిశ్రీయు నిలిచిపోయినారు. వారిరువురూ చక్రవర్తి పాదాలకడ మోకరించినారు. వూంగీయ శాంతశ్రీ "మామయ్యగారూ! మీరు మా వివాహం జరుప నా చిన్నతనంలోనే మాట ఇచ్చారు. బావగారికి పట్టమహిషి వచ్చింది. ఇంక మా వివాహానికి అభ్యంతర మేమిటి? నేను బావగారిని విడచియుండలేను" అని తల వంచుకొని నిర్భయంగా చెప్పినది. "సౌభాగ్యవతివై వర్ధిల్లు తల్లీ! ఈ శాంతికికూడా వివాహం నిశ్చయమైంది. మీరూ మహారాణుల ఆశీర్వాదం పొందండి" అనిచెప్పి ఆనందంతో వారితలలపై చేయినిడి, మోకరించిన ఆ యువతీ యువకులను పైకి లేవదీసినారు.

౫

నాగార్జునదేవుడు శాంతిమూల సార్వభౌమునికి పట్టాభిషేంచేసి మురల కొండమీది తన ఆశ్రమానికి వెళ్ళిపోయినారు.

ఆ మహర్షి శాంతిమూలునికీ బ్రహ్మదత్తునికీ ఇక్ష్వాకు రాజమహారి శాంతిశ్రీకీ, మహాసామంతులకు, సేనాపతులకు, అర్హతులకు, ఆచార్యులకు, దేవదత్తాది బుషులకూ నూరుమందికి తనయాశ్రమమునకు రావలసిందని ఆహ్వానము లంపెను.

నాగార్జునదేవుడుంచిన ముహూర్తమునకు ఆహ్వానితులందరు కొండఎక్కి స్నానాదికాలుచేసి భిక్కులందిచ్చిన శుభవస్త్రాలు ధరించి మహర్షి మందిరంలోనికిపోయి సాష్టాంగ నమస్కృతు లాచరించి, వారి ఆనుజ్ఞను ఉచితాసనాలపై ఆధికసించినారు.

"మీకందరికీ నా ఆశీర్వాదాలు. నేను ఈదేహం చాలిస్తున్నాను. శాంతిమూలచక్రవర్తీ! నేను భూలోకంలో చేయవలసివచ్చిన కార్యాలన్నీ చేసాను. ఇంక సిద్ధలోకం వెళ్ళవలసిన శుభముహూర్తం వచ్చింది. ఈ ఆశ్రమాగులు చైత్యాలు అభివృద్ధిపొంది మళ్ళీ దేశంలో బౌద్ధ సంప్రదాయం విజృంభిస్తుంది. పిమ్మట నెమ్మది నెమ్మదిగా ఆర్షధర్మంలో కలిసి దానికి నూతన జీవం పోస్తుంది. శాంతిమూలప్రభూ! నీకొమరితను నేను పెట్టిన ముహూర్తాన అడవి స్కందవిశాఖాయన బ్రహ్మదత్త ధనకప్రభువునకు ఇచ్చి వివాహం చేయండి. ఈబాలిక బౌద్ధధర్మానికి చేసేసేవ శాశ్వతమౌతుంది. దేవదత్త మహర్షి! నీ కొమరుని భాష్యగ్రంథాలు లోకానికి ఆర్షధర్మాన్ని తెలియజెప్పే వెలుగులవుతవి. నాకు మీరందరు ఇక అనుజ్ఞ ఇప్పించండి. త్రిరత్నములు మిమ్ము కాపాడుగాక" అంటూ దివ్యగంభీర స్వనాలతో పలికినారు.

అనేకులకు కన్నులనీరు తిరిగినది. అందరు మహర్షికి తుదిమోరు మ్రొక్కి సంభ్రమాశ్చర్యములతో ఆమందిరం వీడివచ్చినారు.

ఇదివరకే భిక్షుకులు, అర్హతులు, ఆచార్యులు ఆదేవునికడ ఆశీర్వాదాలు పొందినారు. భిక్షుకులు నిర్వికారభావంతో ఆ మందిరానికి కవాటాలు బిగించినారు. మందిరంచుట్టూ ధూపములు వెలిగించినారు. వేయి ఆవునేతి దీపాలు వెలిగిపోతున్నవి.

"ఓం మణి పద్మిహం. బుద్ధం శరణం గచ్ఛామి
సంఘం శరణం గచ్ఛామి, ధర్మం శరణం గచ్ఛామి"

అని భిక్షులు కోటితుమ్మెదల ఝుంకారముతో పాడజొచ్చిరి. కొంతసేపటికి తలుపులు తెరచినారు. ఆ మందిరంలో ఏదో పరమశాంతి పొలపముద్రంవలె ప్రవహించి ఉన్నది. ఒక పరమపవిత్ర కాంతిన్ని నాగార్జునదేవుని పీఠమునుండి వెలువడుతున్నది. నాగార్జునదేవులు లేరు. లోనికివచ్చిన శాంతిమూల చక్రవర్తి మొదలగువారికి భక్తిభావము ముసురుకు వచ్చింది. ఆరంద కాపీఠానికి సాష్టాంగమై నాగార్జునావతారాన్ని హృదయంలో కొలిచినాము.

మూడుదినాలకు నాగార్జునదేవుడు బుద్ధగయలో ప్రత్యక్షమై బౌద్ధ జీవాలయంలో మూడుదినాలున్నారన్నారు. అవెనుక మూడుదినాలకు ఆభగవంతుడు మృగవనంలో, అవెనుక వేణువనంలో, అవెనుక లుంబినీవనంలో ప్రత్యక్షమై మూడేసి దినాలున్నారట. నాగార్జునదేవుడు పెట్టిన శుభముహూర్తంలో ఇక్ష్వాకు శాంతిశ్రీ రాజకుమారికకు స్కందవిశాఖ శాంతిశ్రీ ప్రభువునకూ వివాహం అయినది. ఆ పాయంకాలమే పూంగీయ శాంతిశ్రీ రాకుమారికి మౌరీపుత్ర వీరపురుషదత్త యువమహారాజుకూ వివాహమైనది. ఇక్ష్వాకు శాంతిశ్రీ 'అడవి శాంతిశ్రీ' అని బిరుదము పొందింది. స్కందవిశాఖ శాంతిశ్రీ దంపతులు ఇరువురు మహాబలవంతులు, మహాదండనాయకులు మహాసేనాధికారులు, మహాసామంతులయ్యారు. యువరాజుకు పూంగీయ శాంతిశ్రీ రెండవయువరాణి అయినది.

తాను చక్రవర్తిగానే ఇక్ష్వాకు శాంతిమూల మహారాజు చూటశాతికర్ణులను, ముసికదేశ శాతవాహనులను ప్రతిష్ఠాపతులను పూరిగా లోబరచుకొనినాడు. మహారాజ్యమంతా రాష్ట్రీయములూ ఆహారములుగా విభజింప బడినది. ఆహారపతులను అమాత్యపతులనేవారు. మహాతారపడు చక్రవర్తికడనుండే ముఖ్యోద్యోగి. మహామాత్యుని తరువాతివాడు. ఆతని వెనుక మహాఅధ్యక్షుడు, మతధర్మాధికారులు, ఆ వెనుక భాండాగారికుడు చక్రవర్తి సర్వసంపదలు చూచేవాడు. హిరణ్యకుడు ధనకోశాధిపతి, బుద్ధభిక్షుక చైత్యవిహార సంఘాధిపతి, మహామంత్రులు, నిబంధకారుడు శాసనాలు, భూమి అమ్మకాలు, వర్తకంలో వస్తువుల అమ్మకాలు మొదలయినవి చూచేవాడు. చక్రవర్తి ఆజ్ఞలను ప్రతీహారులు కొనిపోయి అయాఅధిపతులకు అందిస్తూ ఉండేవారు.

రాజ్యంలో బ్రాహ్మణులు, క్షత్రియబ్రాహ్మణులు అనులోమాల వారుండేవారు. రాజ్యాలు పాలించే బ్రాహ్మణులు క్షత్రియ బ్రాహ్మణులు. వారికింకా

బ్రాహ్మణత్వం పోలేదు. అలా బ్రాహ్మణత్వం పోగొట్టుకున్నవారు పూర్తిగా క్షత్రియులై పోయేవారు. వీరు, వాలికులని, మూర్ఖులని, గోపాలురని మూడు కులాలుగా ఉండేవారు. కుమ్మరులు, చాకళ్ళు మొదలయినవారు శూద్రులు.

శాంతిమూల చక్రవర్తి పరిపాలన ప్రారంభించడమేమి సర్వదక్షిణాపథమందూ నిమ్మకు నీరుపోసినట్లు అద్భుతమైన శాంతి అవతరించింది. సర్వధర్మాలవారూ అడ్డంకులులేక ఆనందంతో నిజధర్మమందు మెలగేవారు. శాంతిమూల చక్రవర్తి సింధూస్యకటకంలో సింహాసనం అధివసింపపలసిందని మహాసామంతులందరూ కోరినా శాంతిమూలుడు పనికిరాదన్నాడు.

"శాతవాహన వంశం పాలించిన పవిత్రదేశం మనకు దివ్యక్షేత్రం."

"నేనూ నాపుత్రులు వారిసంతానమూ ఎప్పటికీ ఆంధ్రభృత్యులం. ఇక్కడనుండే సర్వదక్షిణాపథాన్ని పరిపాలింతుముగాక" అని నిండుసభలో చెలవిచ్చినాడు. బ్రహ్మదత్తప్రభువును మహాసేనాపతి మహామాత్యసింహాసనంపై చక్రవర్తి అభిషేకించినారు. పూంగీయ శాంతశ్రీ వివాహం కాగానే శ్రీ వీరపురుషదత్త యువమహారాజునకు ఇరువురు దేవులతో ప్రతిష్ఠాననగరంలో యువరాజపట్టాభిషేకం జరిగింది. పట్టాభిషేకం అవుతూనే వీరపురుషదత్తుడు తన సామంతులతో ఈజయినిపెళ్లి రుద్రసేనక్షత్రప రుద్రసింహ మహారాజ కూమరిత రుద్రభట్టారికను వివాహము చేసుకొన్నాడు. ఆ ఉత్సవం పరమాద్భుతంగా జరిగింది.

౬

అడవి శాంతిశ్రీ బ్రహ్మదత్తుడు పాలీగ్రంథము చదువుకొను విద్యామందిరానికి తొందరగా వెళ్లినది. తన దేవేరి మంజీరనిక్వణశ్రుతి చెవులసోకగానే ధనకప్రభువు పుస్తకము కన్నుల కద్దుకొని పీటికాంతమం దుంచి లేచి నిలుచుండి గుమ్మమువంక చిరునవ్వుతో ఎదురు చూస్తున్నాడు ఇంతలో శాంతిశ్రీదేవి గుమ్మం డగ్గర ప్రత్యక్షమయినది.

"ప్రభూ! ఎప్పుడూ చదువే?"

"నువ్వు నాజీవితంలోకివచ్చి నాచదువు అంతా ఆపివేశావు దేవీ!"

ఆమె కోపం నటించే ఆతని చెంతజేరి నల్లత్రాచుబంటి వేణీబంధము కేలబూని గిరగిరత్రిప్పుతూ జంకించినది.

"శాంతీ! నువ్వు నాయెదుట ఉన్నా, లేకున్నా హృదయానికి శాంతి లేదు."

"బాధలన్నీ మీరొక్కరే కాబోలు పడేది?"

"రా, ఇలావచ్చి నా అంకమందు..."

"అక్కర ఉన్నవారు తామే..."

"ఆలాగా" అంటూనే రెండంగలతో బ్రహ్మదత్తుడు నువ్వునవచ్చి

కాంతిశ్రీని ఎత్తుకొని ఆమె మోము మూర్కొనుచు తీసుకొనిపోయి పీఠంపై కూర్చుండి ఆమెను ఒడిలో ఇమిడించు కొన్నాడు.

"ఇంతటి సౌందర్యం అంతా నువ్వే ప్రోగుచేసుకొంటే లోకంలో స్త్రీలంతా బెంగపెట్టుకోరూ?"

"మీ సౌందర్యంముందు నేను..."

"వింధ్యపర్వతంముందు హిమాలయం అనికాదూ?"

"మాటలు నేర్చిన మగవాళ్ళతో ఎవరు ప్రత్యుత్తరాలు ఇవ్వగలరూ?"

"మాటలు నేర్వని బాలికకు ప్రత్యుత్తరం ఇవ్వడం ఓడిపోవడమే!"

"పోనీలెండి. నేనుకళ్లుమూసుకుంటాను, నాకు ఎంతోకోపం వస్తోంది."

"ఇదేమిటి లోకం అంతా చీకటైపోయింది. నా హృదయం ముడుచుకు పోయింది."

"మీరు మరీని!"

"ప్రాణేశ్వరీ! నువ్వు నాకు మరీ మరీ మరీ!"

"నాకు ఈ అడవి ఇంటిపేరు ఎంతో గంభీరమై, ఆనందపూర్ణమై ఉన్నదండీ!"

"అడవి ఇంటిపేరు విని మా చెల్లెళ్ళు నవ్వలేదూ?"

"నవ్వలేదుగాని, నవ్వు ఆపుకొని పైకి తేలనీయక మాపదిన కాంతశ్రీ ఏమన్నదో ఎరుగుదురా?"

"చెప్పు ఆత్మేశ్వరీ!"

"కొంచెం వంగండి. చెవిలో చెప్పుతాను."

"ఇక్కడ ఎవరున్నారు, రహస్యం వినడానికి?"

"మీ పెదవులు వింటాయి. అవి నాకు ఊపిరాడనీయవు"

"ఇందులో నీ అభ్యంతర మేమిటి? పెదవులకు పెదవులకు చుట్టరికం. నా కన్నులు నీ అందాన్ని జుర్రుకొంటవి. నాముక్కు నీదివ్య సౌరభాన్ని త్రాగుతుంది. నాచేతులు నీదేహాన్ని వదలవు. నా హృదయం నీ హృదయాన్ని వదలదు. నాఆత్మ నిన్ను పూజిస్తుంది."

"ఇంక నాకు మిగిలింది ఏమిటి?"

"ఆసివొంగా" అని ఆమెను బిగియార కౌగిలించుకొన్నాడు.

నీ రా జ న ము

౧

తారానికపు నాగదత్తునికి విజయపురిలో వైభవంగా వివాహం జరిగింది. ఇక్ష్వాకస్వామి శాంతిమూల చక్రవర్తియు, బ్రహ్మదత్తప్రభవు, అడవి శాంతిశ్రీయు వివాహాన్ని ఉభయపక్షాల ఉండి వైభవంగా నడిపించినారు. చక్రవర్తి నాగదత్తుని చళుక రాష్ట్రాధిపతి చళుకరాయనిక మహాప్రభువు నకు బాసటగాఉండి పనిచేయవలసిందని ముదల ఇచ్చినాడు.

వీరి వివాహమైన కొలది దినాలకు యశోదనాగనిక వివాహమైనది. ఆ వివాహము సాలగ్రామంలోనే జరిగింది. ఆ వివాహానికి సార్వభౌముడు, మహా ప్రభువులు, మహామంత్రి, మహాసేనాపతి, బ్రహ్మదత్తుడు, మహాతలవరులు, దండ నాయకులు మొదలగువారెందరో వెడలినారు. విజయపురము విజయపురమంతా అచ్చటనే ఉన్నది. గ్రామం చుట్టూ మహాప్రభువులంతా శిబిరాలు తీర్చినారు. చుట్టుప్రక్కల గ్రామాలవారు వేలకొలది వివాహానికి వచ్చినారు. యశోద నాగనికభర్తను శతగ్రామాధికారిని చేసినాడు చక్రవర్తి. వివాహము ముగిసినది. అడవి శాంతిశ్రీ ధనకమహారాణి భర్తనుచేరి "ప్రభూ! మీరు వెంటనే బయలుదేరండి. మనమిద్దరము కలిసి తీర్థయాత్రలుచేసివద్దాము" అని ప్రార్థించినది.

"ఏయే తీర్థాలు దేవీ?"

"మనం సప్తదీవులు తిరిగిరావాలని నేను కోరటంలేదు. మనదేశంలోని దివ్యక్షేత్రాలన్నీ తిరిగివద్దాము."

అమె ఆతని ఒడిలో ఒదిగిపోయింది. భర్త మెడచుట్టూ తనచేతులు బిగించింది. ఆతని కళ్ళలోనికి జగన్మోహనాలైన తనచూపులు పరపింది. ఆతడు వివశుడై

"ప్రాణేశ్వరీ! నువ్వు బౌద్ధధర్మాభిరతవు. నేను ఆర్షధర్మాచరణ వ్రతుడను. అందుచేత మనయాత్ర చాలా పెద్దదవుతుంది కాదూ?"

"అవును మనం ఇద్దరమే, హిమాలయాలలో, లోయలలో, చరియలలో తెల్లని మంచు వెన్నలా పడేచోటులలో, గడ్డలా పేరుకుపోయే సీమలలో, నదులు, సెలయేళ్ళు, నదీకంఠాలు గలగలలాడగా సుందరశ్రీ చెలువారు ప్రదేశాలలో దేవతలు చరించు దివ్యభూములలో తిరిగివద్దాము రండి."

"మధురాతి మధురాలైన నీ మాటలు వింటూ ఉంటే..."

"నేను వట్టి స్వప్నబాలికలా ఉన్నానా?"

"నువ్వు నాదివ్యస్వప్నానివి. నువ్వు నా కోటితపస్సుల ఫలం."

"ఇదా మీ వేదాంత పరమార్థం!"

"నీముందు, నీ త్రిజగన్మోహన సౌందర్యంముందు నావేదాంతాలు మంచులా కరిగిపోతాయి."

"నా సౌందర్యం అతితీక్ష్ణమైన ఎండవంటిదా?"

"నీ సౌందర్యం అతిసురభిళమైన పూర్ణిమా సుషమ."

"అందుకే కాబోలు నన్ను 'వెన్నెలా' అని పిలుచుకొంటారు."

"నిన్ను ఏపేరు పెట్టి పిలిచినా తనివితీరదు."

"నన్ను మించిపోతుంది నా పేరనా?"

"నీపేరునే నీవు ఎప్పుడూ మించిపోతున్నావు."

"చూడండీ! ఇంతవరకూ నన్ను పొగడిపొగడి వదిలారు. అది అలా ఉంచండి. కాని ఒక విషయంలో మీరు అసత్యదోషం సుముపుతూ ఉండడం వల్ల మీ వర్ణనకూడా నమ్మకూడదేమో అనిపిస్తుంది ప్రాణప్రియా!"

"నేనా అసత్యదోషం చేసేది?"

"అవును!"

"ఏలాగు?"

"మిమ్ములనుగూర్చి మీరు చెప్పుకోనే చెప్పుకోరు."

"ఏమని?"

"బుద్ధిలో అమితాభబుద్ధినివంటివారని, నా హృదయం ఆత్మ నిండి పోయి ఉన్నారని."

"నీకే ఇదంతా తెలిసినప్పుడు నేను చెప్పకపోతే అసత్యదోషం ఎట్లా అవుతుందిశ్రీ నువ్వు ఎలాంటిదానవో నాకు చెప్పాలా?"

"మీ సౌందర్యం అతిలోకం."

"దివ్యజ్యోత్స్నాకాంతులు ప్రసరించే నీ చూపులు నా చూపులలో వాలుతూ ఉంటే వర్ణనాతీతాలై, స్వీన్నాలై అమృతప్రవాహాలై, జపాకుట్మలాలైన నీ పెదవులు మాటలాడుతూ కదులుతూ ఉంటే శాంతీ! నాలో ఉన్న స్థైర్యం పటాపంచలై పోతున్నది. నిన్ను నా హృదయంలో దాచుకొని, నాలో లయించుకోలేక పోతున్నాను దేవీ!"

"నేను మీలో అణువును ప్రభూ! మీరు నన్ను శివునిలా అర్ధదేహ మాత్రం ధరించినా, విష్ణునిలా హృదయంలో ధరించినా, బ్రహ్మలా నాలుకపై ధరించినా నాకు తృప్తితీరదు. నన్ను మీప్రతి అణువునా అయించి పోనివ్వండి ప్రభూ! దినానికి ఏవోకొన్ని క్షణికాలైనా విడిచి ఉండవలసి వస్తూఉంటే ఆ క్షణికాలు పదీ నాపయుగాలైపోతున్నాయి ప్రభూ!"

"శాంతీ! ఇప్పటికీ - 'నువ్వు ధనకటుంబానికి కోడలుగా వచ్చావనే నమ్మకం చాలక, వట్టి స్వప్నమేమో' అని భయపడుతూ ఉంటాను."

అతడాపెసు తన దృఢబాహువులతో కర్కశంగా కౌగలించుకొన్నాడు. ఇద్దరు ఆనందంతో ఉప్పొంగిపోయినారు. ఒకరి కౌగిలో ఒకరు లయమై పోయినారు.

ఓం అసతోమా సదమయ
తమసో మా జ్యోతిర్గమయ
మృత్యోర్మా అమృతం గమయ
బుద్ధం శరణం గచ్ఛామి
ధర్మం శరణం గచ్ఛామి
సంఘం శరణం గచ్ఛామి.

సమాప్తము

ఉత్తమ గ్రంథములు

★

అడివి బాపిరాజు

నారాయణరావు
తుఫాను
గోన గన్నారెడ్డి
అంశుమతి

పింగళి, కొటూరి

సౌందర నందము
తొలకరి
నల్లకలువ
సత్య శోధన
పౌలస్త్య హృదయము – గుడిగంటలు

చింతా దీక్షితులు

శబరి
సూరి – సీతి – వెంకి
లీలాసుందరి
బంగారు పిలక

రాళ్లపల్లి అనంత కృష్ణశర్మ

సారస్వతాలోకము
నాటకోపన్యాసములు

త్రివేణి పబ్లిషర్సు
మచిలీపట్టణము

158